



BETEKINTŐ

2007/2. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Papp István: Egy legenda nyomában

Rajk László és a népi kollégisták kapcsolata

Kis-Kapin Róbert: „Ugy éltem itt, mint a bugyborék a vizen...”

Péter Gábor börtönben írt feljegyzései, 1954. május-augusztus

Takács Tibor: Államvédelmi helyzetértékelés 1956 decemberében

Krauhulcsán Zsolt: MUK és HUKUK

A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk”

Varga Krisztián: Karhatalmisták és futballhuligánok

Dokumentumok a szepetneki karhatalmi különítmény 1957-es fegyelmi anyagából

Unger Gabriella: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után”

Magyar hírszerző tisztek prágai útja Csehszlovákia megszállása után 1968-ban

Orbán-Schwarzkopf Balázs: COCOM-tól a SZETÁ-ig, Kadhafitól a Vörös Brigádokig

Napi Operatív Információs Jelentések, 1982. január–március

Müller Rolf: Májusban – titokban

A magyar állambiztonság információi a csernobili atomszerencsétlenség után

Jobst Ágnes: Térképhamisítás vagy titkosítás?

Papp István

Egy legenda nyomában – Rajk László és a népi kollégisták kapcsolata

1969. március 8-án több száz fős tömeg gyűlt össze a Teréz körút és a Pannónia utca sarkán, hogy jelen legyen Rajk László emlék- és utcanév-táblájának leleplezésén. Egykori népi kollégisták is szép számmal zarándokoltak el, hogy legfőbb jótevőjük, a hajdani vaskezü belügyminiszter emléke előtt fejet hajtsanak. A hivatalos ünnepséget követő borozgatás során született meg a népi kollégiumi mozgalom tudományos feldolgozásának ötlete.¹ A munka lebonyolítására hamarosan külön kutatócsoport alakult és majdnem egy évtizeddel később napvilágot láttak a szűk körben terjesztett Nékosz-kötetek. A népi kollégistáknak még saját múltjukkal való szembenézéshez is közvetve Rajk László adta meg a végső lökést.

Jelen írásunk keretei között nincs mód arra, hogy részletesen bemutassuk Rajk László és a Nékosz igencsak gyümölcsöző és összetett viszonyát. Rajk minisztersége alatt mindvégig nagy rokonszenvvel tekintett a parasztfiatalokat értelmiségivé nevelő kollégiumok tagságára és vezetőire egyaránt. A szoros kapcsolat nagyban elősegítette a népi kollégiumok országos hálózatának gyors felfutását, hiszen Rajk részben közigazgatás útján, részben közvetlen anyagi támogatással is segítette a gomba módra szaporodó kollégiumokat. Ennek a sokszor patriarchális ízű patronálásnak az emlékét tükrözi az elsőként közzétett forrás. Az itt olvasható történetek ékesen igazolják, hogy milyen szoros és közvetlen volt a kollégisták és Rajk László kapcsolata. Részben ez okozta 1948-49-ben a Nékosz vesztét is. Minderről sokat elárul a másodikként közölt forrás, amely egyben érdekes adalékként szolgál a Rajk László és Péter Gábor közötti rivalizáláshoz is.

Ritkán éri a kutatót az a szerencse, hogy egy eseményről három, különböző személytől származó és különböző időpontban keletkezett visszaemlékezés is ugyanazokat az értesüléseket közli. Ez az esemény egy beszélgetés, amely valamikor 1947-48 fordulóján zajlott népi kollégista vezetők és Rajk László között. Ez alkalommal Rajk felvetette, hogy a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztályának állományát népi kollégistákkal kellene megerősíteni. A beszélgetésen Gyenes Antal, Hegedüs András és Tőkés Ottó vett részt a Nékosz részéről. Gyenes ekkor a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének elnöki tisztét töltötte be és tagja volt az MKP Központi Vezetősége Ifjúsági Titkárságának is. Gyenes emlékei szerint az 1947 őszen lezajlott ún. Nékosz-Dokosz háborút követően került sor az ominózus beszélgetésre. A hangzatos elnevezés az MKP-hoz és NPP-hez, illetve az SZDP-hez kötődő kollégiumi mozgalmak közötti, tettelegesséig fajuló vitát takarta. A Mária Terézia, a későbbi Kilián-laktanya épületét mind a népi kollégisták, mind a Dolgozók Kollégiumainak Országos Szövetsége (Dokosz) saját céljaira szerette volna felhasználni. A két társaság nemes egyszerűséggel összeverekedett, s végül Rajk hatalmi szóval a szívéhez közel álló népi kollégistáknak adta az épületet. Sőt mi több, Gyenes emlékei szerint azt a kijelentést tette: *„ez egy hatalmas laktanya és az alagsorában fegyverraktárt is lehetne csinálni.”* Majd felkérte Gyenest, hogy lépjen a BM Államvédelmi Osztályának szolgálatába, mivel szükség lenne néhány fiatal, megbízható törzstisztre. A meglepett népi kollégista vezető nemet mondott az ajánlatra.² Ugyanezen a beszélgetésen Hegedüs András az egykori tagokat tömörítő Végzett Kollégisták Testületének elnökeként volt jelen. Ez a társaság a Györffy István Kollégium alapító nemzedékét fogta össze. Ezek a fiatalok kiköltözésüket követően is figyelemmel kísérték a Nékosz sorsát, sőt bizonyos ügyekben döntési jogosítvánnyal is rendelkeztek. Hegedüs szerint Rajk az alábbiakkal indokolta a népi kollégisták államvédelembe történő bevonását: *„A belügyminiszter kifejtette: nem bízik az Államvédelmi Osztály – akkor még osztály volt – törzstiszti karában. Ezek – mondta – saját bosszúvágyukat követik, ami megengedhető volt 45-46-ban, amikor a fasiszták ellen kellett megtorlást alkalmazni.”*³

Gyenes és Hegedüs visszaemlékezésénél sokkal részletesebben és alaposabban idézte fel a történeteket Tőkés Ottó. Ezen nem kell meglepődnünk, hiszen ő hat évvel az események után emlékezett vissza, míg az előbbi két szereplő majdnem negyven esztendő távlatából. Ráadásul Tőkés hosszú belügyi szolgálata alatt sokkal jobban megismerte a minisztérium és az államvédelem kapcsolatrendszerét. Tőkés Ottó a népi kollégiumi mozgalom történetének egyik fontos alakja. 1922-ben született Sajósárváron szegényparaszti családban, azonban a familia

hamarosan áttelepült a Szatmár megyei Kocsordra. A Debreceni Református Kollégiumban érettségizett, de már korábban megismerkedett Márciusi Fronthoz tartozó helybeli csoportosulással és rajtuk keresztül a kommunista eszmékkel. 1940-ben vették fel a Bolyai Kollégiumba, a Győrffy Kollégium elődszervezetébe.⁴ Rendkívül fiatalon, 23 esztendőskorában nevezték ki a Belügyminisztérium titkárságának vezetőjévé, 1945. március 20-án.⁵ Ezt a bizalmi posztot az egymás követő belügyminiszterek alatt egyaránt megőrizte, de legszorosabb nexust Rajk Lászlóval ápolta. Éppen ezért a leghitelesebb tanúként szólhatott a rehabilitációs eljárás során Rajk és a Nékosz vezetőinek kapcsolatáról. Tőkés Ottót egyébként 1949. június 17-én tartóztatták le és 1950-ben első- és másodfokon egyaránt 6 évi kényszermunkára ítélték.⁶ 1954-ben kezdeményezték ügyének felülvizsgálatát és az ennek során keletkezett dossziéból választottuk ki azt a két forrást, amelyet közlésre különösen érdemesnek tartottunk.⁷

A Rajk-perként elhíresült koncepció komplexumban⁸ csupán apró porszemét jelentett a Nékosz. A vádiratban egy helyen említették meg, mint olyan szervezetet, amelyen keresztül Rajk László kiterjesztette befolyását a diákok, az ifjúság egy részére.⁹ Rajk a vallomásaiban két alkalommal is megemlíti a Nékoszt. Elsőként az állítólagos jugoszláv hírszerző, Lazar Brankov dicsérte Rajknak a népi kollégistákat, mondván: *„...a Nékosz kicsinyben az, ami a nagy jugoszláv ifjúsági mozgalom fejlettebb formában, ugyancsak nacionalista alapon.”*¹⁰ Majd azt is elmondta Rajk, hogy a népi kollégistákat mozgósította, hogy szervezzenek fáklyás felvonulást a Magyarországra látogató Tito tiszteletére 1947-ben.¹¹ Természetesen ezek az említések nem maradtak következmény nélkül a népi kollégiumi mozgalomra, amely alig néhány héttel élte túl Rajk László letartóztatását.

Dokumentumok

1. Tőkés Ottó vallomása Rajk László és a Nékosz kapcsolatáról, 1954. május 21.

Belügyminisztérium
Vizsgálati Főosztály

Szigorúan titkos!

Jegyzőkönyv
Tőkés Ottó 3. kihallgatásáról.
Budapest, 1954, május 21.

Tőkés Ottó
Sajósárvár
Keresztes Mária
volt BM. osztálytanácsos
Budapest, II., Döbrentei u. 6.

Mondja el, hogy milyen vallomást tett korábban arról a kérdésről, hogy Rajkot a Nékoszban népszerűsítette?

Ebben a kérdésben a korábbi vizsgálat folyamán olyan vallomást tettem, hogy Rajk igen fontosnak tartotta, hogy az ifjúság előtt népszerű legyen. Ezzel az volt a célja, hogy saját személyét, mint Magyarország „elhivatott” vezetőjét állítsa be a magyar kormány többi vezetőivel szemben. E cél elérésében én a legmesszebbmenően támogattam úgy a Belügyminisztériumban, mint azon kívül, különösen a NÉKOSZ-ban. Rajk népszerűsítését különösen a NÉKOSZ-ban sikerült kiépíteni, ugyanis 1940-óta a Győrffy kollégium vezetésében részt vettem, majd a felszabadulás után a NÉKOSZ-ban játszottam vezető szerepet. Ez is a kihallgatóm fogalmazása alapján került a jegyzőkönyvbe.

Kapott-e valakitől megbízást Rajk népszerűsítésére?

Először is meg kell mondanom, hogy Rajknak a népszerűsítésére senkitől sem kaptam utasítást. Senki nem hívta fel a figyelmemet arra, hogy Rajk befolyását bármilyen tekintetben

is úgy a Nékoszban, mint a Belügyminisztériumban, vagy más tömegszervezetekben növeljem.

Visszagondolva az 1946-47-es esztendőkre, a Nékosz megalakulására és a későbbiek során kapott anyagi támogatásokra úgy tűnik, mintha Rajk tényleg olyan irányú támogatásokban részesítette volna a Nékoszt, hogy ott saját befolyását és személyét népszerűsítse, és előtérbe helyezze. Meg kell mondanom, hogy ezeket csak mai szemmel látom így, miután tudom, hogy Rajk szervezkedett. De abban az időben mikor az események lezajlottak, nem láttam, nem vettem észre Rajk részéről, hogy a Nékosznak nyújtott anyagi segítség annak jegyében történik, hogy ott ő saját népszerűségét növelje.

Nem tűnt fel azért sem, mert a Nékosz alakuló közgyűlésén 1946. júniusában, ahol részt vettek a koalíciós pártok vezetői, valamennyien hangsúlyozták a Nékosz fontosságát.¹² Emlékezetem szerint a Kommunista Párt főtitkára volt az, aki kijelentette, hogy a Nékosznak nagy szerepe van az új magyar értelmiség kialakításában. Hangsúlyozta, hogy ez nem jelenti azt, hogy a Nékosz a kommunista párt ügye, hanem az egész nemzet ügye. Felszólaltak ezen az alakuló közgyűlésen a többi pártok vezetői is, akik hasonlóan a kommunista párt főtitkárához méltányolták a Nékosz fontosságát. Az értekezleten felszólaltak a jelenlévő miniszterek is, és mind elmondotta, hogy milyen formában nyújt a Nékosznak konkrét segítséget. Felszólalt Rajk is, aki kijelentette és ígéretet tett a közgyűlésen, hogy a belügyi kormányzat részéről oda fog hatni, hogy őszre minden megyei székhelyen népi kollégiumokat állítsanak fel.

Tudomásom van arról, hogy nem csak Rajk, hanem a Kultuszminisztérium részéről Ortutay Gyula a minisztérium költségvetésében jelentős összegeket biztosított a Nékosz számára.¹³ Komoly segítséget és támogatást nyújtott a Nékosz számára a Gazdasági Főtanács, és személyesen Vas Zoltán, aki az egyik budapesti kollégiumnak védnöke is volt. A Földművelésügyi Minisztérium, aki nagyobb földterületet juttatott a kollégiumoknak, hogy ez által önellátásukat elősegítse. Komoly segítséget nyújtott a kollégiumnak a Népjóléti Minisztérium, aki nagy tételekben élelmet és ruhát biztosított a kollégiumban tanulók részére. Komoly támogatásban részesítette a közlekedésügyi minisztérium is a Nékoszt, ösztöndíjas helyeket létesített a kollégiumokban és ezen kívül minden nagyobb ünnep alkalmával kedvezményes vasúti jegyeket bocsátott a kollégisták részére. A felsorolt intézmények, minisztériumok támogatása természetesen az intézmények vezetőinek támogatását is jelentette. Ennek folytán, mint fentebb vallottam, nem tűnt fel Rajknak a segítsége, intézkedései, amelyek a kollégium támogatását célozták. Meg kell jegyezni, hogy Rajk részéről a Nékosznak nyújtott támogatás sohasem titokban történt, arról tudott a Párt és a Gazdasági Főtanács, aki [a] pénzüsszeg felhasználását engedélyezte, ha azok nagyobb pénzüsszegek voltak.

Milyen tevékenységben nyilvánult meg az Ön részéről Rajk népszerűsítése?

Erre a kérdésre csak úgy tudok válaszolni, ha egy pár példát említek azokból a segélynyújtásokból, amit Rajk nyújtott a Nékosz vagy más szervek felé. Ilyen eset volt 1947 őszén, mikor több Nékosz kollégista ösztöndíjjal ment a Szovjetunióba tanulni. Ezekkel a személyekkel való beszélgetés folyamán felvetődött, hogy nem tudják hogyan fognak kimenni, mert se meleg ruhájuk, sem pedig pénzük nincsen. Felvetették előttem azt a kérdést, ha Rajkhoz fordulnának az segítene-e rajtuk. Mondtam, hogy írjanak egy beadványt és meg fogom kérdezni Rajkot, hogy mi az ő álláspontja. A kollégistáknak ezt a kérését felvettem Rajknak és indítványoztam, hogy valamilyen formában segíteni kell a fiúkon. Rajk ezt helyeselte és utasított, hogy vegyem fel a kapcsolatot Villányi Andrással, a gazdasági rendőrség vezetőjével és oldjuk meg ezt a problémát. Ennek folytán később Villányi kiutalt a kollégisták részére egy irhabundát, a minisztérium bizalmi alapjából pedig 500 ft-[ot] kaptak személyesen.

Előfordult, hogy nagyobb vadászatok alkalmával felvettem Rajknak, hogy a nyulakat küldjük el a kollégiumnak. Mikor később találkoztam a kollégistákkal, dicsekedtek, hogy a Belügyből nyulat kaptak. Ilyenkor megjegyeztem, hogy tudom, Rajk küldte nektek. Tudom azt, hogy Rajk a fentebb elmondott eseteken kívül még számtalan esetben részesítette segítségben a Nékoszt. A tánccsoport részére ruha és csizmák vásárlására utalt ki a bizalmi alapból 10-15 ezer forintot, vagy az énekkar részére fekete ruha vásárlása céljából.

Ugyancsak emlékszem, hogy 1947 tavaszán a Nemzeti Színház üzemi bizottsága jött a Belügyminisztérium titkárságára, hogy tudnánk-e támogatni őket egy Balaton-melléki üdülő megszerzésében, és hogy ilyen kérdésekben számíthatnak-e Rajk támogatására. A küldöttek előtt kijelentettem, hogy Rajk szívében viseli a színház dolgozóinak érdekeit, és nyugodtan forduljanak hozzá. A küldöttek beszéltek Rajkkal, aki a probléma megoldásában segített a színház dolgozóinak. Magához hívatta Halász Györgyöt, az egyesületi osztály vezetőjét és utasította, hogy nézze át a Balaton-melléki felosztott egyesületek helyiségeit és egy megfelelő épületet bocsásson a Nemzeti Színház rendelkezésére. Ez a kérdés meg lett oldva, kaptak egy üdülőt Siófokon.¹⁴

A kedvezményben részsült személyeknek vagy egyesületeknek később lehetővé tettem, hogy személyesen felkeressék Rajkot, és köszönetüket fejezzék ki a segítségért.

Ezek voltak nagyjából azok a tények, amik ha most visszagondolok, úgy látszanak, hogy ezzel Rajk a saját személyét igyekezett előtérbe helyezni. Más területen kifejtett tevékenységemmel kapcsolatban meg kívánom említeni, hogy [az] 1947-es választások előtt Vásárhelyi Miklós, a Szabad Nép munkatársa felkeresett hivatalomban és kért, hogy mondjak Rajk életéből olyan apró momentumokat, amit népszerűsítés végett meg lehet jelentetni a sajtóban. Közölte velem azt is, hogy a Pártnak van egy utasítása, hogy a PB tagjait, köztük Rajkot is népszerűsíteni kell a tömegek előtt, hogy ezen keresztül a Pártnak a befolyása erősödjék a tömegek között. Vásárhelyinek ekkor én apróbb epizódokat meséltem el Rajk életéből, a munkatársaihoz való viszonyáról, a dolgozókhöz való kapcsolatáról, támogatásáról. Emlékezetem szerint a Szabad Népben jelent meg a cikk Rajk fényképével együtt. Ez természetesen hivatalos jellegű volt, de mindenképpen Rajk népszerűsítéséhez tartozik. Hogy Rajknak ezek mögött a tevékenységei mögött mik rejlettek, milyen hátsó szándék, arról nekem nem volt tudomásom.

Kihallgatását megszakítom.

Felvette: Kádár János av. hdgy.
fővizsgáló

Tőkés Ottó elítélt

[ÁBTL 2.1. I/35-a. 30-32. Géppel írt másolat.]

2. Tőkés Ottó vallomása a népi kollégisták BM ÁVO-ra való küldéséről, 1954. május 27.

Tőkés Ottó elítélt saját vallomása
a nékoszistáknak Rendőrakadémiára való küldéséről

Bp. 1954. május 27.

1949 októberében készült gyanúsított jegyzőkönyvem utolsó részében a következők olvashatók: „...Rajk már 1948-ban gyümölcsöztetni akarta a Nékoszban végzett közös nevelő munkánk eredményeit és kádereket kért a Nékoszból, hogy azokat a minisztériumba, a rendőrségre és az Államvédelmi Hatóságra beépítse, ... A Rendőrakadémiára¹⁵ közvetítésével be is kerültek nékoszisták, az Államvédelmi Hatóságra azonban Rajknak nem sikerült ügynökeit bejuttatni (becsempészni).

Ezzel kapcsolatban a következőket kell elmondanom.

1. Rajk valóban kért a Nékoszból kádereket azzal, hogy az Államvédelmi Hatóságon fognak beosztást kapni. Ebben a kérdésben Rajk közvetlenül is beszélt a Nékosz vezetőivel, Kardos Lászlóval, Gyenes Antallal és rajtam keresztül is sürgette. A Nékosz azonban nem tudott senkit sem javaslatba hozni. Rajk emlékezetem szerint Kardosék előtt ki is jelentette: „Hiába ölt a Párt annyi pénzt a Nékoszba, amikor kádereket kér, a Nékosz nem tud adni.” A Nékosz vezetők és én is igyekeztünk megmagyarázni Rajknak, hogy még nincsenek végzett kollégisták; a kollégiumok csak egy éve működnek még. A Nékosz csak abban az esetben tudná ezt a kérést

teljesíteni, ha a kollégisták abbahagynák egyetemi tanulmányaikat, mielőtt azt befejezik. Rajk ezt tudomásul vette azzal, hogy ezt ő sem kívánja.

Semmi különösét, feltűnőt nem láttam abban, hogy Rajk a Nékoszból kádereket kért az ÁVH-ra. Már csak azért sem, mert tudtam azt, hogy az ÁVH-n sok a meg nem felelő, oda nem való ember. – Másrészről pedig emlékezetem szerint Péter Gábor is tudott arról, hogy Rajk az ÁVH-ra nékoszistákat akart küldeni. Úgy emlékszem, hogy erről Péter Gáborral is beszéltem egy reggel, amikor referálni jött Rajkhoz; ő is érdeklődött, hogy mikor mennek már hozzájuk a nékoszisták. – Egyáltalán nem tartom kizártnak, hogy éppen Péter Gábor vetette fel Rajknak az ÁVH-ra küldendő nékoszisták kérdését. Megemlítem azt is, hogy a Nékoszból a legkülönbözőbb helyekre kértek kádereket. (Pártközpont egyes osztályaira, különböző minisztériumokba, Kossuth Akadémiára stb.)

Ez a káderkérés nem 1948-ban, hanem már 1947 nyarán történt. Tárgyalási jegyzőkönyve idézett részéből az tűnik ki, hogy Rajk akart, tehát tudott volna, sőt meg is kísérelt ugyan kádereket küldeni az ÁVH-ra, és ez csak azért nem sikerült, mert az ÁVH megakadályozta. (Megjegyzem Károlyi¹⁶ ezt tanúvallomási jegyzőkönyvben így fogalmazta: „Rajknak az a kísérlete, hogy nékoszista ügynökeit az ÁVH-ra beépítse, az ÁVH vezetőinek éberségén meghiúsult.) Ha ez valóban így lett volna, akkor ez azt jelenti, hogy az ÁVH vezetői Rajk szervezkedéséről, összeesküvéséről már 1947 nyarán tudtak, és ennek ellenére csak két év múlva tartóztatták le Rajkot.

2. A Rendőrákadémiára került nékoszistákat nem Rajk kérte, hanem két Petőfi- és egy Györffy-kollégista saját magától kérte a Nékosz központon keresztül a felvételét a Rendőrákadémiára. (Major Lászlóval beszéltem erről emlékezetem szerint.) Rajknak szoltam, aki azt mondta, hogy nemcsak 3, hanem 10-20 kollégistát is fel lehet venni. Több jelentkező azonban nem volt. A három pályázót fel is vették Akadémiára. (Csak az egyik fiú nevére emlékszem: Váczi András (?)-nak hívták.)

[ÁBTL 2.1. I/35-a. 66-67. Géppel írt másolat.]

- ¹ Pogány Mária: *A Nékosz utóélete*. Budapest, Püski, 2000. 213.
- ² Gyenes Antal-interjú. Készítette Hegedüs István 1986-ban. 1956-os Intézet Oral History Archivum, 23. szám 202–203.
- ³ Hegedüs András: *Élet egy eszme árnyékában*. A beszélgetéseket Zsille Zoltán készítette, Kasza Levente közreműködésével. Budapest, Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1989. 137.
- ⁴ Politikatörténeti Intézet Levéltára 302. f. 1. cs. 284. ö. e. A Györffy-kollégistáktól begyűjtött kérdőívek és visszaemlékezések gyűjteménye, Tőkés Ottó életrajzi adatai 1922–1974.
- ⁵ Figder Éva–Palasik Mária: Brit jelentés a magyar politikai rendőrségről 1946-ban. *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999*. Szerk. Gyarmati György, Budapest, Történeti Hivatal, 1999. 173–174.
- ⁶ Zinner Tibor: Jegyzetek In: Szász Béla: *Minden kényszer nélkül*. Budapest, Európa–História, 1989. 367.
- ⁷ Ezúton köszönöm meg kolléganőm, Sz. Kovács Éva segítségét, aki figyelmemet ezen forrásra felhívta.
- ⁸ A perről lásd: Zinner Tibor: *Adalékok a magyarországi koncepciós perekhez*. História klub füzetek 3. Székesfehérvár, József Attila Művelődési Ház és Könyvtár, é. n. 15–28. és Uő: „Valahol utat veszítettünk” In: Szász Béla: *Minden kényszer nélkül*, Budapest, Európa–História, 1989. 391–421.
- ⁹ *Rajk László és társai a népbíróság előtt 40 év távlatából... Az ún. Kék Könyv hasonmás kiadása*. Budapest, Magyar Eszperantó Szövetség, 1989. 10. (A továbbiakban Kék Könyv)
- ¹⁰ *Kék Könyv* 43.
- ¹¹ *Kék Könyv* 50.
- ¹² Valójában a Györffy István Kollégium 1946. július 10-én tartott évzáró ünnepélyére gondolt Tőkés Ottó. Ezen eseményen többek között Keresztury Dezső, Rajk László, Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Tildy Zoltán méltatta a Györffy érdemeit és tett hitet egy, az egész országot felölelő népi kollégiumi hálózat mellett.
- ¹³ Ortutay csupán 1947 márciusától vezette a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, ezt megelőzően Keresztury Dezső is derekasan kivette részét a Nékosz elindításából.
- ¹⁴ Zinner Tibor tesz említést egy titkos dossziéről, amelyben a Szűcs Ernő vezette vizsgálók gyűjtötték össze a Rajkra vonatkozó terhelő adatokat. A vádak között szerepelt, hogy Rajk a Nemzeti Színházban gyűrűt kapott Major Tamás igazgatótól, míg Rákosi nem. Rajkot a fenti patronálás miatt is szerethették a Nemzeti társulatában. Zinner Tibor: *Adalékok... 25*.
- ¹⁵ A különös sorsú felsőfokú rendőrtiszt-képző intézményről lásd Kozáry Andrea: A Rendőrákadémia létrehozása és működése 1947–1948-ban In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999*. Szerk.: Gyarmati György, Budapest, Történeti Hivatal, 1999. 189–207.
- ¹⁶ Károlyi Márton (1916–1989) államvédelmi ezredes, 1950-től az ÁVH vizsgálati osztályát vezette. Ebbéli minőségében Rajk László egyik kihallgatója. 1954-ben a Péter Gábor és társai per VI. rendű vádlottja.

Kis-Kapin Róbert

„Ugy éltem itt, mint a bugyborék a vizen...” Péter Gábor börtönben írt feljegyzései, 1954. május-augusztus

1953. január 3-án Rákosi Mátyás Lóránt utcai villájában letartóztatták Péter Gábort és feleségét¹. Péter Gábor 1945 óta állt a magyar politikai rendőrség élén. E szervezet több átalakítás után 1950. január 1-én függetlenedett a Belügyminisztériumtól, és már csak a Minisztertanácsnak alárendelt Államvédelmi Hatóságként (ÁVH) dolgozott tovább. Péter Gábor azonban kezdettől fogva csak egyetlen politikai vezetőt ismert el maga felett, Rákosi Mátyást, a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) főtitkárát. Az Andrássy út 60-ból, majd a Jászai Mari téri „Fehér Ház”-ból² általa nyolc évig irányított szervezet munkája során elkövetett törvénytelenések mögött jórészt tehát Rákosi közvetlen parancsai álltak. Rákosi parancsait pedig Moszkva útmutatásai, illetve az általa vélt szovjet elvárások inspirálták. A „piszkos munka” elvégzése után, amikor már nemigen volt szükség a hű alattvaló további szolgálataira, koncepciók elemeket is tartalmazó per keretében került sor Péter Gábor és tizenhét társa elítélésére. Pétert - Moszkva példáját hűségesen követve - eredetileg cionista összeesküvésben való részvétel miatt tartóztatták le, Sztálin halála után azonban ezt a koncepciót ejtették, és végül is elsősorban az ÁVH által elkövetett törvénytelenésekért ítélték el.

Péter Gábor államvédelmi altábornagyot a Budapesti Hadbírószág, mint elsőfokú bíróság 1953. december 24-én megtartott zárt tárgyalásán első rendű vádlottként bűnösnek mondta ki népellenes büntetben, hűtlenség büntetében, halált okozó súlyos testi sértés büntetében, folytatólagosan elkövetett hivatali hatalommal való visszaélés büntetében, folytatólagosan elkövetett személyes szabadság megsértésének büntetében, folytatólagosan elkövetett külföldre szökés elősegítésének büntetében és folytatólagosan elkövetett társadalmi tulajdon elleni büntetben, s ezekért életfogytiglani börtönre, a közügyektől tíz évi eltiltásra, teljes vagyonelkobzásra és lefokozásra ítélte.³ A Katonai Felsőbíróság, mint másodfokú bíróság 1954. január 15-én a Péter Gábor és társai bűnügyében zárt fellebbezési tárgyaláson a Péter Gábor első rendű vádlott vonatkozásában a terhére helyesen megállapított társadalmi tulajdon elleni büntetést a felhívott minősítő körülményeken felül bűnszövetkezetben elkövetett cselekménynek is minősítette, a büntetés mértékét azonban nem változtatta meg.⁴

Péter Gábor tehát jogerős börtönbüntetését töltötte 1954 késő tavaszán és nyarán, amikor ceruzával néhány papírlapra leírta gondolatait: 1. Rajk Lászlóról és a Rajk-ügyről, 2. Kádár Jánosról és a Kádár-ügyről, 3. saját magáról, érzéseiről, gondolatairól. A két koncepciók ekkori felelevenítése korántsem volt véletlen. Sztálin 1953. március 5-én bekövetkezett halála után megkezdődtek a koncepciók perek felülvizsgálatai, melyeket az államvédelmi szervek jelentősen befolyásoltak. Az MDP Politikai Bizottsága (PB) 1954. március 24-én, valamint május 19-én hozott határozatai alapján a Belügyminisztérium vizsgálati szervei és a Legfőbb Ügyészség Különleges Ügyek Osztálya megkezdtek a felülvizsgálatot Kádár János, Rajk László, Sólyom László, Szűcs Ernő és társainak ügyében.⁵

1949-től kezdve a diktatórikus rendszer jellegéből adódó terror már a kommunistákat is fenyegette. Rajk László volt belügy- és külügyminiszter szervezkedés gyanúja miatt 1949. május 30-án őrizetbe vette az ÁVH. A Budapesti Népbíróság különtanácsa 1949. szeptember 24-én bűnösnek mondta ki népellenes büntet (besúgás), hűtlenség büntet (kémkedés), valamint demokratikus államrend és a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében, és ezekért halálbüntetésre ítélte. Az ítéletet 1949. október 15-én hajtották végre. A koholt vádak alapján konstruált Rajk-per egyik célja a Tito-ellenes szovjet politikával való azonosulás kifejezése, a másik pedig a népszerű és potenciális politikai vetélytárostól való megszabadulás lehetett.

A Rajk-ügy alakításában és a vizsgálatok folyamán fontos szerepet játszott Péter Gábor, mint az ÁVH vezetője. Rajk belügyminiszterre történő kinevezése (1946) után éles

ellentét alakult ki közte és Rajk között. Belügyminiszterként ugyanis Rajk Péter Gábor hivatali felettése lett, s mint ilyen, időnként utasításokat adott Péter és az ÁVH számára. Ez sértette Péter hiúságát, aki többször nehezményezte, hogy Rajk beleavatkozik a munkájába. Péter idővel igyekezett olyan hangulatot kialakítani az ÁVH-n belül és a párt vezetői között, hogy Rajkot tudatos ellenségnek tüntesse fel, aki emberei révén be akar épülni az ÁVH-ba azért, hogy kémkedjen. Szerinte Rajk mindenre képes, csak hogy ő lehessen a vezető. Ezek a motívumok többször visszaköszönek az alább olvasható dokumentumok egy részében is (lásd az 5-6. dokumentumot⁶). Péter ezekben többször kiemeli, hogy Rajk mennyire szeretett vezérkedni, sőt törekedett is rá, szívesen befolyásolta ennek érdekében az embereket. A feljegyzésekben beszámol Rajk munkásmozgalmi tevékenységéről is. Elismeri, hogy az illegális időkben nagyon komolyan dolgozott, a munkában pontos, munkabíró, lendületes volt, ha nem is hozta meg mindig a legmegfelelőbb döntéseket. Fenntartja viszont azt a véleményét, hogy mindezeket csak annak érdekében tette, hogy a hatalom birtokosa lehessen. Rajk a személyes kapcsolatait és a pártot is csak eszköznek tekintette a hatalomhoz, így szerinte mindenképpen a párt ellensége volt. Péter szerint ez abban is megnyilvánult, hogy míg Kádár elismerte, hogy „mi csak addig vagyunk alkalmasak a Párt vezetésére, ameddig haza nem érkeznek Moszkvából akiket a vezetés megillet” (lásd az 5. dokumentumot), addig Rajk sosem mondott ilyet, és „agyonhallgatta” a Szovjetuniót is. Péter elismeri, hogy a Rajk-ügy nyomozása során nemigen voltak tárgyi bizonyítékok, nagyjából a vallomások alapján vették őrizetbe az embereket. A szükséges vallomások kikényszerítése érdekében pedig verések is előfordultak. Az ügy vizsgálata során őt magát lassan kiszorította Szűcs Ernő és Belkin, így egyre kevésbé szólhatott bele az eseményekbe. Bár Rajk és Rankovics⁷ kitalált paksi találkozáját már annak idején is hiteltelennek tartotta, a vádak további részeit továbbra is igaznak vallja, szerinte nem volt benne egyéb koncepció. Rajkról tehát összességében igen negatív képet fest, egyáltalán nem hisz ártatlanságában.⁸

1951 tavaszán tovább folytatódtak a munkásmozgalmi vezetők elleni koncepciók pererei, most a hazai kommunisták újabb csoportját tartóztatták le. 1951. április 20-án őrizetbe vették Kádár János volt belügyminisztert is. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. december 18-án Kádár Jánost bűnösnek találta háborús bűntett, demokratikus államrend elleni szervezkedés vezetése és hűtlenség bűntettében, és ezért őt életfogytig tartó börtönbüntetésre, teljes vagyonelkobzásra és tíz évig a közügyektől való eltiltásra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság 1952. december 26-án jogerősen helyben hagyta a Kádár János és társai perében első fokon meghozott ítéletet.⁹

A közölt dokumentumok közül abban a kettőben (lásd a 4. és a 7. dokumentumot¹⁰), amelyekben Péter Gábor Kádár Jánosról ír, az elsődleges kérdés az volt, hogy Kádár valóban horthysta besúgó volt-e, illetve hogy milyen szerepe volt az 1943-as pártfeloszlásban. Beszervezett ügynök volt-e Kádár? Kinek az ötlete volt a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) feloszlása és helyette a Békepárt létrehozása? Ezekben a kérdésekben Péter mintha mentegetni akarná Kádárt. Meggyőződése szerint ugyanis Kádár nem lehetett rendőrségi besúgó, hiszen akkor őt magát is többször lebuktathatta volna, miközben az illegális nyomdát szervezte, amelyre előszeretettel vadásztak akkortájt a horthysta detektívek. Péter véleménye az, hogy a pártfeloszlás nem Kádár saját ötlete volt, hanem ezt mások befolyására tette, bár igaz, hogy 1943 májusának végén konkrétan ő maga javasolta. Kádár ugyanis felnézett Donáth Ferencre, nagyon nagyra becsülte őt. Donáthra azonban Haraszi Sándor volt igen nagy hatással, aki nagyon jó kapcsolatot tartott fenn a parasztpárti Kovács Imrével. Így, Péter szerint, bár Donáth tette „a bogarat” Kádár fülébe, tehát ő győzte meg Kádárt, hogy oszlassák fel a kommunista pártot és alakítsanak Békepártot helyette, végül is Donáthon keresztül Haraszi és Kovács Imre befolyása érvényesült Kádárnál. Kádár így nem tudta, nem is tudhatta, hogy végül is kinek az érdekeit képviselte a pártfeloszlással. Péter feljegyzéseiben azzal is vádolja Donáthot, hogy bár tagja volt a Békepárt vezetésének, nem akarta a kommunista párt újraalakítását. Ennek ellenére Horváth Mártonnal együtt Péter 1944. szeptember 10-én újra megalakította a pártot.

Péter beszámol a hármass bizottság munkájáról is. Ismert, hogy az MDP Politikai Bizottsága 1951. április 21-i ülésén egy háromtagú bizottságot küldött ki Kádár János és társai ügyének kivizsgálására. A bizottság tagjai: Farkas Mihály, Kovács István és Kiss Ferenc.¹¹ Péter rettenetesen fájlalta, hogy nem vehetett részt e bizottság munkájában. Ezt ő egyértelműen személye iránti bizalmatlanságnak tekintette. Leírta, hogy bár ő sok mindent nem hitt el Kádár vallomásából, nem mert nekik szólni, hiszen csak megérzéseik voltak, bizonyítékai nem. Bár a kihallgatói szerint Kádárt nem bántalmazták, szerinte a kihallgatások során Kádár egyszerűen bejedd, és azt mondta, amit kihallgatói hallani akartak. Gyáva volt bevallani az igazságot, Farkas Mihályék pedig hittek neki.

Péter beismeri, hogy vezetésével az ÁVH bűnös mulasztásokat követett el a Kádár-ügyben is. Elismeri, hogy nem voltak megfelelő bizonyítékok az őrizetbe vételek előtt, felelőtlenül végezték a kihallgatásokat, látszatszikerekre és nem a valóság megismerésére törekedtek, megengedhetetlen módszereket alkalmaztak az őrizeteseikkel szemben. Így azok mindent bevallottak, a vallomásokat pedig nem ellenőrizték le. Saját felelősségét abban is látja, hogy nem mondta el kétségeit a vallomások igazságtartalmával kapcsolatban, amivel megakadályozhatta volna, hogy az ÁVH hamis jelentést küldjön a Központi Vezetőség (KV) elé, s ezzel megtévessze a pártot. Kádárral kapcsolatban a börtönből Péter még javaslatokat is tesz. Mivel szerinte Kádár nem volt rendőrségi besúgó, a pártfelosztás eredetileg nem az ő ötlete volt, és mert szerinte szereti a párt főtitkárát, arra kéri a jelenlegi vezetőket, hogy „Engedjék ki Kádár Jánost” (lásd a 4. dokumentumot)¹².

Péter Gábor a papírra vetett feljegyzései során többször ír saját magáról is. Beszámol róla, hogy milyen kínokban volt része letartóztatása után (5 hónapig bilincsben volt, másfél évig magánzárkában tartották). Szerinte az ő ügyéből is egy koncepciót csináltak, mint a Kádár-ügyből. Így javasolja, hogy csinálja ezt is Farkas Vladimír, ő ért ugyanis az ilyen ügyekhez igazán, hiszen ő csinálta a koncepciót a Kádár-ügyben is. Ezzel gyakorlatilag beismeri a Kádár-ügy hamis jellegét.

Kifejti, hogy életében két személytől kapta a legtöbbet: feleségétől és Rákosi Mátyástól. Írásaiban többször kiemeli feleségéhez való ragaszkodását, érte való aggodalmát, azt, hogy sohasem becsülte meg igazán, pedig megérdemelte volna. Rákosihoz kötődő szoros lelki kapcsolatára talán még a feleségénél is több utalás található a dokumentumokban. Már az illegalitás alatt is minden veszélyben kiállt Rákosi mellett, a röplapokra többször ráírta, hogy az igazi kommunista párt az, ahol Rákosi Mátyás neve ott áll. Még a börtönből is tudatja, hogy „mindig is szeretni fogom a Párt Főtitkárát” (lásd a 4. dokumentumot).

Elismeri, hogy ő csak egy három és fél elemi végzett szabómunkás, aki nyolc évig volt ugyan a politikai rendőrség vezetője, mégsem tudta magát kellőképpen képezni. Hibáinak okaként részben ezt a műveletlenségét, részben környezetének kedvezőtlen befolyását látja. Tudja, hogy kaphatott volna kötelet is, ha e mentő körülményeket és az eddigi munkáját nem vették volna figyelembe.¹³ Most azonban a börtönben megismerkedhetett a szovjet szépirodalommal, amely igazán nagy hatással van rá. Nem is bánja már, hogy börtönbe került, itt legalább olvashatja őket, kint úgysem tette ezt.

1957 tavaszán és nyarán az 1956 előtti törvénysértések néhány kiemelt alakját újra bíróság elé állították és elítélték. Így történt ez Péter Gáborral is. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1957. június 15-én tartott zárt tárgyaláson hozott ítéletében Péter Gábor első rendű vádlottat bűnösnek mondta ki több rendbeli hamis vád büntetésében, szám szerint meg nem állapítható rendbeli hivatali hatalommal való visszaélés büntetésében, két rendbeli halált okozó súlyos testi sértés büntetésében, és folytatólagosan elkövetett szolgálati hatalommal való visszaélés büntetésének súlyos esetében. S mindezekért tizennégy évi börtönre, mint főbüntetésre, valamint tíz évre a törvényben felsorolt egyes állampolgári jogai gyakorlásától való eltiltásra és lefokozásra, mint mellékbüntetésre ítélte.¹⁴ Az egykor rettegett vezető végül 1959. január 10-én egyéni kegyelemmel szabadult. Szakszervezeti könyvtárosként dolgozott nyugdíjazásáig. Nyolcvanhat évesen, 1993-ban hunyt el.

A közölt dokumentumok a V-142673/5 zárt I/1-e számú dossziében találhatóak. A zárt anyagok olyan iratsorozatokat jelentenek, amelyek az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején vezető pozíciót betöltő személyek koncepciók pereit és az 1956-os „nagy perek” közül azokat tartalmazzák, amelyek az ÁBTL-be kerültek.¹⁵

A dokumentumokat betűhíven, azaz az eredeti kézírásnak megfelelően teszem közzé. Úgy gondolom, ez a fajta közzététel segíti leginkább Péter Gábor személyiségének¹⁶, általános műveltségének és lelkiállapotának megismerését. Az írás közben keletkezett értelemzavaró elírások és szóhiányok feloldására szögletes zárójelbe rakom az általam helyesnek vélt szóalakokat. Mivel az eredeti szöveget több mint ötven évvel ezelőtt kézzel és ceruzával írták (amely folyamatosan kopik a használat során), így egyes szavak helyesírása bizonytalan, ilyenkor a jelenlegi helyesírási szabályoknak megfelelően írom le az adott szavakat. Az iratok a rajtuk jelzett szigorúan titkos minőségüket elvesztették.

Dokumentumok

1. Péter Gábor 1954. május 16-ai saját kezű feljegyzése¹⁷

Rajk ügy.

Rajk és társainak előzménye volt Szőnyinek¹⁸ és társainak (Vági¹⁹, Földi²⁰, stb.) előállítása, illetve őrizetbevétele, annak alapján, hogy Szőnyi az amerikaiakkal, illetve Fielddel²¹ volt kémkapcsolatban.

Szőnyinek volt egy vallomása, hogy utasításra jelszóval fel kellett keresni Rajkot.²²

Cseresznyésnek²³ volt több vallomása Rajkról. (Spanyolországról, belügről.)

Rajk elsősorban ezeknek a vallomásoknak alapján lett őrizetbe véve, de nem lett figyelmem kívül hagyva az sem, hogy a rendőri pártszervezeteket feloszlatta.

Az ÁVH B.embereiről²⁴ elkérte a névjegyzéket.

Kevés volt a tárgyi bizonyíték. Nagyobbrészt az őrizetesei vallomása alapján történtek az őrizetbevételek.

Módszerek voltak, a vallomások elismertetése szembesítések alapján (Cseresznyés szembesítve lett Rajkkal.

Előfordultak verések is. (Rajk is meg lett verve.)

Kezdetben Rajkot én hallgattam ki.

Előfordult, hogy éjjel fáradtan 3-7 ig egy folytában folyt kihallgatása.

Ez a kihallgatás „drótra”²⁵ lett felvéve. A kihallgatást többen végig hallgatták. (Később a drótot is.) Kár, hogy Farkas Vladimir alezr.²⁶ ezt megsemmisítette, mert ez bizonyítaná, hogy itt nem volt koncepció.

Később Szücs²⁷ folytatta a kihallgatásokat (Károlyi²⁸ is) Amikor Szücs és Belkin²⁹ megkezdte Rajk kihallgatását, engem kirekesztettek (lassan aszisztálója, nem vezetője és kihallgatója voltam az ügynek, tudom ez nem ment, a felelős én vagyok.)

Szücs egy alkalommal, amikor első ízben referált nekem Paksról, az arcán valami mosolygást láttam, ami azt az érzést váltotta ki belőlem, hogy ez a paksi találkozó nem lehet igaz. Ezt Szüccsel közöltem, de később is annyira állította, hogy igaz, nekem viszont az érzésen kívül semmi bizonyítékom nem volt, rá hagytam. (2, 3-esetben kifejtettem álláspontomat, hogy én ilyent nem csinálnék.)

Felelőséget érzek abban is, hogy a vallomásokat nem ellenőriztem le, Szücs zavaros, homályos tájékoztatását tudomásul vettem. Meg kell mondanom, sokszor szédült velem a világ. Nem tudtam, mit hihetek Szücsnek, mit nem.

Rajk társainál, Cseresznyés be volt szervezve angoloknál, jugoszlávoknál.

Szőnyi, Vági, Földi beváltak szervezve az amerikaiaknál (Field.)

A vallomásokra részleteiben már nem emlékszem, arra sem kinek volt ki a kihallgatója.

1954.V.16

Péter Gábor

[ÁBTL 2.1 I/1-e 12-14. Kézzel, kék tollal írt szöveg, Péter Gábor saját kezű aláírásával. Az első oldal tetejére kézzel, kék tollal, de más írással a következő számsort írták fel: 26-312.]

2. Péter Gábor 1954. június 25-ei saját kezű feljegyzése³⁰

Balázsi alezredes³¹ Ur!

Nem tudok nyugodni, ameddig tovább nem irok. Tényeket. Ne haragudjon, ha azt írom, legyenek éberebbek, mint én voltam. (Mi indított meg? A szovjet szépirodalom, az orvos közlése, hogy Joli nem rabkoszton él és jól néz ki. De nem erről akarok írni, mert megmondták a szovjet emberek „ezeket a kérdéseket intézze el a saját lelkiismeretével.” Így fogok tenni.) Mire írom, hogy legyenek éberebbek, mint én voltam? Amikor decemberben innen átvittek a Gyűjtőfogházba³², reggel a sétán én feleslegesen fecsegtem Princnek³³, ezt Bánkuti³⁴ nem egészen úgy adta vissza. Azzal, ahogy Bánkuti a tárgyaláson (az utolsó szó jogán) viselkedett és azzal, hogy ő a Gyűjtőben a B.ember szerepét töltötte be egy kicsit megtévesztette a vizsgálati főosztályt, mert Bánkuti nekem a következőket mondta el, hogy Juhász³⁵ a vizsgálat alatt verés következményeként halt meg, hogy ő, Bánkuti öngyilkossági kísérletet hajtott végre, stb, stb, hogy Kovács Istvánt, Vas Zoltánt vidékre helyezték, hogy Farkas Mihály már nem hadseregtábornok, illetve honvédelmi miniszter, stb, stb, hogy Jolinak Zádorné³⁶ a társa, Bözsinek³⁷ az ezredes lánya, aki 15-évre lett elítélve, stb, stb.

Mi közöm nekem ezekhez a dolgokhoz?

(Amennyiben nem muszáj ne fedjék fel Bánkuti előtt, hogy tőlem tudják ezeket a dolgokat, mert ő nem csak nekem fecseget, hanem mindenkinek és mindent.)

1954.jun.25

Péter Gábor
életfogytiglanra elítélt

[ÁBTL 2.1 I/1-e 15. Kézzel, ceruzával írt szöveg, Péter Gábor saját kezű aláírásával. Az oldal tetejére kézzel, kék tollal, de más írással a következő számsort írták fel: 26-1060.]

3. Péter Gábor 1954. június 25-ei saját kezű feljegyzése

Egy pár apróság, de ez is magukra tartozik.

1. Honnan tudtam, hogy Joli meg volt bilincselve?

Egy alkalommal Gazdik alez.³⁸ azt kérdezte tőlem „mire gondol a zárkába?” Arra - feleltem -, hogy vajjon Joli megvan-e bilincselve? Az arcáról leolvastam, hogy igen. Amikor Jolival először beszéltem és azt mondtam, hogy 5-hónapig meg voltam bilincselve, Joli azt mondta „na és kibirtad, más is volt” ebből tudtam. (Hozzátehetem soha többé sem maguk, sem más nem fogja hallani tőlem, hogy folyt az első hónapokban a vizsgálat, mert azt tanultam a Pártba, hogy a gyerek is véresen születik, másrészt én annyi bajt csináltam és nem voltam őszinte, hogy örüljek, hogy még többet nem kaptam és fogjam be a számat.)

2. Miért akartam a tárgyalás periódusában szovjet emberrel beszélni?

Elakartam panaszkodni miben volt részem az első 5-hónapban, (valószínűleg feleslegesen is fecsegtem volna, tul vagyok rajta.)

3. A vizsgálat elején miért kértem, hogy Farkas Vladimir alezr. hallgasson ki?

Amikor láttam, hogy Gazdik alezr. koncepcira [konceptióra] viszi a kihallgatást, de nehezen megy nála és nálam is, eszembe jutott ehhez Farkas Vladi alezr. ért, csinálja, ő csinálta a Kádár-ügyben is.

1954.jun.25
Péter Gábor
elitelt

[ÁBTL 2.1 I/1-e 16. Kézzel, ceruzával írt szöveg, Péter Gábor saját kezű aláírásával.]

4. Péter Gábor 1954. június 27-ei saját kezű feljegyzése

Balázsi alezredes Ur!

Egy kis kiegészítés a Kádár–Szakasits találkozóhoz. Miért emlékezett Kádár úgy, hogy Donát hozta [össze] a találkozót? Mert a bogarat Donát tette a fülébe, hogy jó volna egyszer Szakival³⁹ beszélni. Miből következtetem? Ameddig nem volt kapcsolata Donáttal soha ezt a kérdést fel nem vetette. (A kérdésnek nem csak technikai részét kell most már nézni, hanem „politikai” összefüggését, azonos érdekek közösséget. Valahogy úgy, minden mást inkább igen, kommunista Párt nem. Ebben egyetértett Tildi, Szakasits, Haraszti, Kovács Imre, Donát (Donát befolyására és gyávaságból Kádár is.)

Miért mondta Kádár a Párt Főtitkárának⁴⁰ csak Szakasits őrizetbevétele után, hogy ő tette a bogarat a fülébe? Az is lehetséges, hogy nem akarta mondani, csak kicsuszott a száján, elszólta magát. Nem lehetetlen, hogy félt attól Szaki elmondja és ő erről részletesen még nem számolt be senkinek (mert ameddig Szaki kint volt, ő nem is tulajdonított ennek olyan fontosságot. Azonkívül kívül Szakihoz semmiféle érzelmi kapcsolat nem fűzte. Donáthoz igen. Szakasitsra mondta még azért is, hogy Donátot (akivel sok minden kötötte össze, érzelmi, szellemi közösség stb,) védje, takarja. Nem hiszem, hogy ez ilyen tudatosan alakult ki Kádárban (és előre megfontolt szándékkal tette,) de ez vezette.) Nem szakadt még fel benne, hogy mélységében tudná elmondani ezt, úgy ahogy volt, adagol és technikai részét nézi. Tartalmát, lényegét, kell, hogy feltárja mélységében. Határozott meggyőződése (és ez alakul ki bennem mindjobban, megerősít, hogy Donát 44 szept.ben nem akarta a pártot, roppant felnézett Harasztra,) hogy az első bogarat Donát ültette el nála (hogy jó lenne a Szakival találkozni) a Szaki féle bogár ennek a szüleménye, s mint ilyen kisebb bogár, erőtlenebb hatásában is.

(Tisztázni kell Kádárnál azt a kérdést ki vetette fel először, hogy jó volna Szakival egyszer beszélni ő a Donátnak vagy Donát őneki 1944. szeptemberében. Azért is irtam rá, mert a frakciósok (Deményék⁴¹) a párt nevében adtak ki röpiratot és azt akartam, hogy a prolik értsék meg, hogy a frakciósok a párt nevét illetéktelenül használják és az igazi Kommunista Párt az, ahol Rákosi Mátyás neve ott áll.

Amikor Rajk és Kovács engem (bár nem akartam) elküldtek Deményékhez egy összejövetelre és ott találtam 30 nagyüzemi munkást és Demény a Párt nevében úgy beszélt, hogy ők a Párt és figyelmükre beszélt arról hogy van itt egy másik párt is, akkor én felláttam és 30 (deményista?) nagyüzemi melós előtt azt mondtam „Igen, én attól a Párttól vagyok itt, melynek Rákosi Mátyás a vezetője”. Ez 1944. ősszel német megszállás, nyilas uralom alatt volt, amikor kitörhették volna a nyakamat. Szóval nem csak a kollegiumi ülésen az elegáns szobában, hanem amikor ez veszélyesebb volt, akkor is a Párt Főtitkárára hivatkoztam. (Azt is ide írom Balázsi alezredes Ur a Maga részére, aztán törölje ki, ha a Párt Főtitkára a csontjaimat minden nap darabokra töretné, akkor is szeretni fogom és gondolatban kezet csókolok neki, mért én az életben két embertől kaptam a legtöbbet, tőle és Jolitól és az a rohadt Szücs behuzott engem abba a marhaságba, amit elolvasni se tudtam és szegény Jolit nem becsültem meg. Tépje ki ezt a részt! (Valószínűleg az 1½-évi

magánzárka, 5-hónapi kemény lecke, (amit megérdemeltem azért az aláírásért,) az oka, hogy mindig félre csuszok az írással.) Visszatérek.) Donát ott ült a szobában, amikor mi Horvát Mártonnal fogalmaztuk a röpiratot, melyben bejelentjük a Béke Párt feloszlását és a Kommunista Párt megalakítását és Donát tőlünk messze ült az ajtónál a rökamén és azt mondta „nem tudom, hogy fogják fogadni a parasztok, a szocdemek, a kg.ák⁴², hogy fogom tudni megértetni, nem mernek majd velünk dolgozni, várni kellene még ezzel”, de mi (Horvát Mártonnal) nem hagytuk magunkat befolyásolni és Donát ellenére, aki pedig tagja volt a Békepárt vezetőségének 1944 szept. 10. én megalakítottuk Bpsten a Kommunista Pártot és ezt röpiratban bejelentettük. (Donátnak nem tetszett, de engem nem tudott befolyásolni, örültem hogy erre sor került.) Ezért gondolom én, hogy nem Szakinak (akire Kádár hivatkozik,) hanem Donátnak volt igen erős befolyása Kádárra (nem csak a felszabadulás előtt hanem még utána is össze voltak szorosan nőve, sokat adtak egymás véleményére.)

Véleményem szerint Donát nélkül Kádár nem csuszott volna oda, hogy a Pártfeloszlást javasolja. (Még azt szeretném hozzátenni, hogy a Pártfeloszlás Kádár részéről való olyan indoklása, (mert ő ezt is mondta,) hogy a „rendőrséget megtévesszük”, fából vaskarika volt. Ha a békepártból valaki lebukott (a rendőrség tudta, azonos a kommunista Párttal,) ugyanazon a nyomdán hoztuk ki a röpiratokat, (ugyanazokkal azokkal az emberekkel találkoztam), csak K. P. helyett békepárt volt alá írva, tehát technikailag veszély és munka szempontjából semmi sem változott. Ugyan úgy halálra ítélték embereket, akik a békepártból lebuhtak, mintha a Kom. Pártból buhtak volna le. Másképp áll a helyzet politikai szempontból. Itt nem csak egyszerűen névváltozásról van szó. Ahogy Donát befolyása mind fokozottabban érvényesült Kádárnál úgy a békepárt hangja, szelleme sokkal inkább tükrözte vissza Haraszi, Kovács Imre (Szakasits-Tildy) szellemét mint a munkásosztály hangját. Így mutatkozott meg Donát befolyása Kádárnál, illetve érvényesült gyakorlatban. A békepárt memorandumát is ők készítették kettén [kettén] én csak hümmögtem hozzá. (Egyébként a 40-oldalas békepárt memorandumában voltak egészséges gondolatok is.)

(Ha úgy teszi fel a kérdést Balázsi alezredes Ur! Péter, „ha most ilyen világosan látja a dolgok összefüggését, eddig miért nem beszélt róla?” A következőket válaszolom. Kint a 8-év alatt a felszabadulás után egyetlen szovjet szépirodalmat nem olvastam el. Semmit. Az utóbbi időben itt bent gyönyörű könyveket olvastam, (a Partizánok élén, Gyár épül az őserdőben, Ének a vizek fölött⁴³, stb.) Ezek a könyvek rám olyan hatással vannak, hogy olvasás közben könnyek között valami olyan átalakulás megy bennem végbe, a lelkembe, a fejem kinyílik. Sokszor azon veszem magam észre, hogy olvasás közben arra gondolok „nem is bánom, hogy ez történt velem, mert itt a magánzárkában, a börtönrács mögött az olvasás hatása alatt olyan érzések és gondolatok születnek meg bennem és jönnek felszínre nálam, hogy nekem ilyen érzéseim és gondolataim a Gábor Áron-u villa lakásba soha nem születtek. Ez az oka a magyarázata annak, hogy most így képes vagyok kifejezni az érzéseimet és gondolataimat. És én ezt megköszönöm a szovjet szépirodalomnak.” (Megint eltértem.) (Visszakanyarodok.)

Nem kívánok itt a dolog azon részével foglalkozni, (egyébként is már leírtam,) hogy került az én fülembé az a bogár „van itt egy magyarkodó csoport, Kádár a vezetője, stb”. Amikor Kádár lefogására sor került és a Politikai Bizottság ülésén ez be lett jelentve, én azt mondtam, nem lepődtem meg. (Mert fenti idézetet 1½-alatt⁴⁴ néhányszor hallottam.)

A nyomozásról.

A P.B. ülésén egy 3-tagú komoly bizottság lett választva, illetve megbizva azzal, hogy a Kádár-ügyet vizsgálja ki. Ott ültem a P.B. ülésén, bennem a következők mentek végbe. („Mi ez? Itt ülök a Politikai Bizottság ülésén. Majdnem 10-éve vagyok tagja a Központi Vezetőségnek. 1922-óta vagyok a munkásmozgalomba. 1931-óta vagyok párttag. 1932-be illegálisan kimentem Moszkvába a Kongresszusra. Majdnem 3-évet éltem itt illegálisan a háború alatt. Sok hibát csináltam, de egy kis részem mégis volt abban, ami itt volt. Ha lebukott az illegális nyomda, 2-hét alatt összehoztam egy másikat. Sokat szaladgáltam. Sokszor nem tudtam még este hol fogok aludni. Ugy éltem itt, mint a bugyborék a vizen és

most nem vagyok jó arra, hogy én is tagja legyek ennek a bizottságnak? Persze, Kádárról van szó. Együtt dolgoztam vele az illegalitás [illegálitás] alatt, bizonyára arra gondolnak elfogult lennék vele szembe.”) Körül-belül ezek a gondolatok mentek bennem végbe keserűséggel vegyítve (mintha egy kis bizalmatlanságot is éreztem volna.) Átjöttem az ÁVH-ra, összehívtam a kihallgatókat, (a fentiek még bennem voltak, röviden beszéltem,) itt volt a bizottság vezetője, ő tartott egy lelkesítő, buzdító beszédet a kihallgatóknak, nekem mondta, legyen Farkas Vladimir alezr. a csoport élén (más szavakkal), jó, mondtam. Károlyi Márton is ott volt, ő is ki lett jelölve, ezenkívül mint kihallgatók, akik ott voltak. Az nap vagy másnap este átmentünk a bizottság vezetőjével a vizsgálati főosztályra, az egyik szobában lehallgattuk amint Farkas V. alezr. rákiabált erősen többször Kádárra „vallja be, hogy be volt szervezve” Kádár beijedt és azt mondta „hát be voltam szervezve” (a hangban nem volt meggyőződés, a beijedtség szava volt) a bizottság vezetője azt mondta „eredj telefonáld meg”. Nem mozdultam (mert nem voltam meggyőződve, hogy igaz.) A bizottság vezetője rögtön elhitte. (Bizonyára befolyásol engem itt az is, hogy velem szemben is olyan módszereket és olyan kifejezést mondott, amit soha az életbe senki nem mondott és az hosszú ideig nagyon fájt nekem és dolgozott bennem, mert úgy gondolkoztam, nem bánom én, ha felakasztanak, de a hóhér a kötelet azért tegye a nyakamara, amit csináltam és nem azért, amit nem csináltam. Hosszu ideig nagyon fájt Joli miatt is (amivel gyanusítva voltam,) ma már másképp gondolkozom. Elfelejttem. Nem kívánok erről senkivel beszélni.) Magamban így gondolkoztam akkor ott. „Ugy érzem Kádár nem mondott igazat. A kiabálásra begyávuult, azért mondja. Hát engem sokszor lebukathatott volna, miért nem tette? Hát tudta, hogy a nyomdát én tartom (ami a rendőrségnek mindig nagyon fontos volt, az illeg.⁴⁵ nyomda lefogása,) tudta, hogy Kovács lebukása után a széteső organizációt én szedtem össze (sokszor úgy, hogy 8-10 legális emberrel találkoztam, hogy egy illeg. embert fel tudjak szedni.) Tudta, én nem nyugszok, amíg nincs mozgás, látta, amikor lebukott az illeg nyomda lebukott, két hét alatt szerveztem egy másikat elmeséltem, hogy csináltam (hát a rendőrség erre mindig nagyon vadászott,) hát miért nem buktatott le engem? Nem értettem. De ugyanakkor gondolkoztam ugyanis. 32-be a rendőrségen köpött, ki volt zárva, az illeg Komába⁴⁶ ez kijött, azt a rendőrség is olvasta, az ilyenekre pályáztak. Vajjon nem szervezték-e tényleg be, ahogy ők ezt az ilyenekkel szokták csinálni. Hallottam olyasmit, amikor ilyen embert felkerestek vagy bevitték és olyasmit mondtak, „nézze maga ki lett zárva a pártból, igyekezzen olyan helyre menni, ahol nem ismerik, kezdjen valahol dolgozni, majd még felszedik magát, stb” és Kádár évekig (távol tartotta magát a mozgalmától) nem tudom hol volt? Ki küldte a szoc dem pártba? Gács⁴⁷ szedte fel (ő is gyanus ember) gyorsan került nagyon magas funkcióba (bár ki volt zárva.) Nem értem. 1942 ősszel óta ismerem. Nem tapasztaltam nála olyasmit az illegalitás alatt, ami olyan benyomást váltott volna ki belőlem, hogy beszervezett ember lenne, de mért félt mindig annyira, amikor a Conti⁴⁸-után megszökött? Miért húzta úgy be a fejét a nyakába? Miért feküdt rögtön le az utcán a József-téren amikor ott mentünk és egy lövést hallottunk (még szemrehányást tett, hogy én nem akarom a kabátom bepiszkítani, nem feküdtem le az utcán.) (Ez 1944 decemberben volt, amikor belövésesek voltak.) Miért akarta abba hagyni az egész mozgalmat Kovács lebukása után, amikor leültünk beszélgetni (1943 febr vége) és azt mondta „nézd ez a Kovács mindent összeszedett a nyomdát, a szervezetet, én nem ismerek senkit, nem tudok megtalálni senkit, úgy látszik egyelőre abbamarad, nem lehet csinálni semmit.” Nézd, mondtam, 1936-után is 1939-ben újra kellett kezdeni mindent, egyenkint szedtük fel az embereket, most is megpróbáljuk. „Hát próbáld meg” mondta „én nem ismerek senkit”. (Megpróbáltam lassan, nehezen, de sikerült.) Ezek a gondolatok kavargtak a fejembe és nem tudtam magamban eldönteni, melyik lehet az igaz? Felhívtam Károlyit telefonon többször napjában, mi van? Mit látsz? Hogy áll a kérdés? Gyere át. Károlyi átjött. Na mi van kérdezem? Hogy mennek a kihallgatások? Mit látsz? Hol tarttok? (stb. stb.) Azt mondja Károlyi „sok dolgom van, nem győzöm”. Azt mondtam Károlynak, te mindent haggyál abba, csak ezzel a kérdéssel foglalkozzál, mert ennek a tisztázása Párt szempontból nagyon fontos (fogtam egy papír szeletet ráírtam Károlyi Márton csak a specialis csoporttal foglalkozik,

aláírtam, átadtam Károlynak.) Bejön hozzám Farkas alezr. azt mondja „Károlyi panaszkodott, hogy napjában 30x fel hívod telefonon és érdeklődöl”, hát, hogy a fenébe ne érdeklődne, ez egy nagyon komoly dolog, a fene a Károlyit egye meg, örüljön, hogy felhívom és érdeklődök, fogjad őt erősen és a jövőben rajtad keresztül beszéljük a dolgokat. Ettől kezdve Farkas alezr. átjárt a vizsg.⁴⁹ főosztályra, ott egy teljesen külön részben dolgoztak. Sokszor éjjel nappal ott volt, benne jobban bíztam mint Károlyiba. Többször megkérdeztem, biztos vagy benne (egyszer-egyszer külön Károlyit is megkérdeztem), hogy ezek a dolgok így vannak? Mind a ketten azt mondták igen. Nem vertétek meg a Kádárt? Nem hozzá sem nyultunk. Ő magától írta le. Néztam, hol az egyikre, hol a másikra. Nem értettem. Kádár nagyon meggyőzően irt. Az írása teljesen nyugodtnak látszott, bántalmazni nem bántalmazták. Volt olyan érzésem, talán még sem igaz. Mivel tudom bizonyítani? Semmivel. Csak érzés. Ismertem a bizottság vezetőjének temperamentumát. Tudtam, ha csak érzésekre hivatkozok, rám fog kiabálni, gondoltam, azt fogja hinni pártolom a Kádárt (mert együtt dolgoztunk az illegalitás alatt.) (Ennek tulajdonítottam azt is, hogy a bizottságnak nem vagyok tagja.) Ő mindent hajlamos volt elhinni, amit Kádár irt vagy mondott (bennem voltak aggályok⁵⁰.) Amikor a Párt Főtitkára felhívott telefonon, hogy ez az ezredes benne legyen-e a jelentésbe? (bár a jelentést a bizottság vezetője és a bizottság két tagja aláírva adták át a Párt Főtitkárának, azt mondtam ne legyen benne a Harris ezredes⁵¹. Nem hittem benne. Amikor Farkas alezr., Károlyit, megkérdeztem azt mondták, Kádár önként írta le. Hozzá sem nyultunk. Egy alkalommal átjöttem a vizsgálati főosztályra Kádárhoz, Farkas alezr., Károlyi is ott voltak a szobában (árgus szemekkel néztek) Kádár mekegett valamit, talán akart is valamit mondani és tőlük félt (talán észre vette a légkört, hogy Károlyi Farkas alezr. még rám is olyan gyanakodva néznek, engem ez nem érdekelt, mért [mert] én tudtam mit csináltam az életbe és mit nem csináltam) és a szerencsétlen nem merte azt mondani „szeretnék irni a Párt Főtitkárának egy levelet”. (Abban a levélben megírhatta volna, mi igaz, mi nem igaz, miben érzi magát bűnösnek?) Nem tette. Végig fenttartotta vallomását Harrissal kapcsolatban, a tárgyaláson is, a Párt Főtitkárának irt levélében (amiben azt írja haragudtam rá, azért vettem őrizetbe, honnan tudtam, hogy Csermanek⁵² és egyéb gyanúsítgatások.) (Ezek helyett a számárságok helyett azt kellett volna neki irni „elvagyok ítélve, megérdemlem, de ez meg ez nem felel meg a valóságnak.” Nem tette.) Közben én elmentem egy hónapi szabadságra. Amikor visszajöttem, minden készen volt. (Helyes lett volna, ha egyszer a bizottság egyik tagja beszél vele. Talán akkor elmondta volna Harrist és egyebeket, mi igaz, mi nem igaz?)

Röviden összefoglalva függetlenül attól, hogy Kádár mit vallott és mit irt a felelős én vagyok, mert én voltam az ÁVH vezetője, a K.V. tagja a P.B. ülésén résztvettem és ha nem is lettem beválasztva a bizottságba (nem tartozik rám hogy miért nem) de nekem nincs jogom megsértődni, hanem kötelességem lett volna közölni benyomásomat a bizottság vezetőjével (még ha lett volna is erre bizonyos megjegyzése), de minden körülmények között közölnöm kellett volna érzésemet, benyomásomat és véleményemet a Párt Főtitkárával és nem engedni, hogy egy ilyen jelentés a K.V. ülése elé kerüljön. Ezt nem tettem, ezért megérdemlem a sorsomat és én ne azon nyavajogjak, hogy miben volt részem a nyomozás első időszakában és vegyem tudomásul, ha ~~nem csináltam volna valamit egy kicsit jól is a mozgalomba (nem helyes) nem lettem volna 30-évig a mozgalomba, 22-évig párttag 10-évig K.V.tag és nem nem egy 3½-elemit végzett szabómunkás lennék (az ÁVH-nak 8-évig vezetője) és nem azt néznék, hogy „nem olvasott nem tanult, nem képezte magát”, így így egy részét cselekményének nem tudatosan követte el, hanem részben műveletlenségénél fogva, másrészt az általa választott rothadt környezetének a befolyására (ami nem egészen enyhítő körülmény) kötelelet érdemelt volna.~~

Igy gondolkozok én ma Balázi alezr. Ur. és ha ide eljutottam azt is a Pártnak köszönhetem. (Nincs nekem jogom erről irni.)

Balázi alezredes Ur! Amikor leültem irni, még nem tudtam, hogy ez fog kijönni belőle. Reggel amikor kint sétáltam a négy kőfal között, akkor született meg bennem, ott kezdtem érezni annak szükségét, hogy irjak, így ültem le.

Engedje meg, hogy Kádárral kapcsolatban a következő javaslatot tegyem. Javaslom

1. A mellékelt kérdésekre vonatkozólag amennyiben még nem történt meg, kérdezzék ki

(Külön borítékban mellékelem a kérdéseket.)⁵³

2. Ha tisztázódik, hogy nem volt beszervezve (én ilyent az illegalitás alatt nem tapasztaltam nála, azelőtt nem ismertem) 4. éve van börtönben. (Igaz, a rendőrségen 1932-ben áruló magatartást tanusított, de ezt ő önéletrajzában megírta. Második alkalommal nem merült fel kifogás viselkedése ellen.

Igaz a pártfeloszlátás tőle indult ki, de nem ellenséges szándékból tette, (Donát erősen befolyásolta, én meglehetősen passzív voltam (a passzivitás ilyen esetben aktivitás), az a hüe [hülye] Szakasits is tett valami bogarat a fülébe. és a gyávasága.)

3. A belügybe nem állotta meg a helyét, (de semmi esetre nem vezette rossz szándék.)

4. Igaz, leirt itt sok mindent, gyáva volt vissza vonni és megírni mi igaz, mi nem igaz, pedig tudhatta, hogy vallomása alapján összeállított összefoglaló kerül a K.V. élé [elé] (ő magas funkcionárius volt) és ezzel megtéveszti a Pártot és Párttörténetet.

Mégis 1930-óta volt köze a mozgalomhoz, többször ült börtönbe, évekig élt illegálisan, szereti a Párt Főtitkárát biztos, hogy sohasem lesz ellensége a Proletárdiktaturának. Engedjék ki Kádár Jánost. Hadd lássa, hiába volt olyan gyáva, hogy nem merte a a Pártnak megírni az igazságot, a Párt ereje nagy és a Párt még akkor is megállapítja az igazságot, ha valaki gyáván, gerinctelenül mindent magára vállal és ezzel (nem szándékosan) félre vezeti a Pártot.

Nekem ez a véleményem Balázi alezr. Ur. Jogom talán nincs is így írni, de amikor azt látom, maguk mennyit dolgoznak (hogy helyrehozzák azokat a bűnös hibákat, amiket én csináltam, szemrehányást tettem magamnak, hogy én itt a cellába sétálok, olvasok és rendes gondoskodásban részesülök.

Talán mesterkéltnek hat, (pedig nem így van,) bármilyen kis részét ennek az anyagnak feltudja használni, örülök, ha valamit segíthetem.

1954. június 27

Péter Gábor

életfogytíglanra elítélt

U.i. Persze ez nem úgy sikerült, ahogy gondoltam. (Így semmi esetre nem küldeném át a Pártba.)

-

(De szeretném, ha Joli ezt az irást elolvashatná, én sohse nyíltam meg így neki.)

-

Ahogy átolvasom azt látom, mindenütt azt írom előbb ÁVH vez. azután K.V. tag. Ilyent nem szabad. (Ha így jött ki belőlem, már nem akarok rajta változtatni.)

-

A fene tudja mi van velem, de leírom ezt is Magának Balázi alezredes Ur. Amikor a Gyűjtőfogházban nem ettem 3½-napig és azt mondtam azért, nem eszek, mert Jolit szeretném látni (volt ebben is valami) de az igazi ok nem ez volt, hanem este, amikor Maga kijött a Gyűjtőbe (amikor még nem döntöttem magamba, hogy nem fogok enni.) Reggel a sétán hallom, valaki azt mondja a hátam mögött, „Sztalin nincs az élők sorában”. Gondoltam magamba, miféle fasiszta propaganda ez, hát én láttam 1948-ba, olyan jól nézett ki. Ugy jöttem haza, azt mondtam, legalább 20-évig fog még élni (olyan jóízűen ette a fasírtot a vacsoránál). Szóval nem hittem el. (Nem néztem hátra, ki mondja, de azt hiszem Komendó⁵⁴ mondta, ő a Máj Lacitól⁵⁵ tudhatta, mert a Máj Laci májusban lett behozva. Ez a vádiratból tünt ki, onnan tudom.) Szóval nem hittem el, de amikor hallottam azt is, hogy Malenkov a titkár és Vorosilov az elnök. Akkor már sajnos el kellett hinnem (mert ez realisnak látszott.)

Meg kellett állnom egy kicsit, mert majd összeestem. A hóba potyogtak a könnyeim a sétán és amikor vissza mentem sétáután [séta után] a cellámba, akkor határoztam el, hogy nem fogok enni. Nagyon elvoltam keseredve. Arra gondoltam, hát ha Sztalin nincs az élők sorában nem érdemes élni, inkább pusztuljak el itt a cellába (tudom, hogy ez nagyon helytelen) de én így gondolkoztam. Tudják ezt is rólam. Nem akarok én szebnek feltűnni, mint amilyen vagyok.

Balázsi alezredes Ur.

Ne haragudjon amiért ezt is leirom. Bennem van. Ha nekem adnak egy jó szovjet (szépirodalmat) könyvet, többre mennek vele nálam, mintha egy mázsa bilincset raknak rám. (Ezt dobja el.)

[ÁBTL 2.1 I/1-e 44-62. Kézzel, ceruzával írt szöveg, Péter Gábor saját kezű aláírásával.]

5. Péter Gábor 1954. augusztus 13-ai saját kezű feljegyzése⁵⁶

Részlet

Rajk munkásmozgalmi tevékenységéről
(főleg 1944 szeptember-novemberben.)

Rajk mikor kapcsolódott
a munkásmozgalomba?

1930-31-ben kapcsolódott a munkásmozgalomba. Egyetemi diákvonalon vett részt. A Pártba Stolte⁵⁷ vonta be.

Mikor bukott le Rajk
és kikkel?

A diákmozgalommal kapcsolatban bukott le 1931-32-ben. Szász Béla⁵⁸, Ádám György⁵⁹ egyetemi hallgatókkal. A rendőrségen volt egy Závorszky nevű rendőrkapitány rokona, aki közbenjárta Hetényinél⁶⁰ Rajk szabadlábra helyezésének érdekében.⁶¹

Amikor megismerkedtek,
mi volt Rajk funkciója
és hogyan végezte el?

Rajkról 1942-ősszel hallottam először Kovács István vezetősegi tagtól. A következőket mondta „van egy ember Magyarországon, aki alkalmas volna a vezetésre, még miniszter is lehet majd, de most internálótáborban van”. (Következő alkalommal.) „Valahogy ki kellene hozni Rajkot az internálótáborból. Esetleg pénzért. Vagy szökjön meg”.

Ennek alapján Apró Antal⁶² vez.tag.⁶³ felkereste Rajk bátyját és 2000 pengőt átadott, azzal hogy ügyvéden keresztül próbálja meg Rajk Lászlót az internálótáborból kihozni. Ez nem vezetett sikerre. Rajkot az internálótáborból a Mártírok-utjai fogházba vitték letölteni 6-hónapos ítéletét, amit azért kapott, mert volt spanyolosokat kapcsolt az illegális kommunista Párthoz. A Mártírok-utján, a fogházban, a fogolynaplóból Koos Béla⁶⁴ segítségével kicserélték azt a lapot, ahol az állott, hogy „büntetésének letöltése után visszakisérendő az internálótáborba”. Így

nem lett Rajk 1944 augusztus végén visszakisérve az internálótáborba, hanem kiszabadult a Mártirok-utjai fogházból. 1944 szeptember közepén, jelszavas találkozón találkoztam Rajkkal, a budai Körtéren. Onnan egy villába mentünk, ahol Horvát Márton vez.tag. már várt bennünket. Rajk lett a titkár. (Ezt megelőzően rövid idővel Horvát Mártonnal feloszlattuk a békepartot és az illegális Kommunista Pártot megalakítottuk.) Rajk, Horvát Márton és én ezen az ülésen a K. Párt megalakításával kapcsolatos további teendőket, feladatokat beszéltünk meg. Megállapodtunk újabb röpirat kiadásában. Mi a Párt célja? Ennek a röpiratnak megírását Rajk vállalta. Meg is írta.

A következő ülésen (okt. elején, Babics professzor⁶⁵ lakásán, a Deák-Ferenc-u.ban) összejöttünk; Rajk, Horvát, Donát, Orbán⁶⁶ meg én. Ezen az ülésen Rajk arról beszélt, hogy a szocdemekkel, (Szakasits) a kg.kkal, (Tildy) szorosabban kell együttműködnünk és a jövőben nem elég, ha a K.P. részéről Kállai Gyula jár el hozzájuk a „Magyar-Front” üléseire, hanem ő (Rajk) is el fog járni.

Közben Kovács Imre is feljött a lakásra, ahol az ülést tartottuk. „Ha már itt van jöjjön be” - mondta Rajk. Kovács Imre sérelmezte, hogy a szocdemek, (Szakasits) a kg.ák, (Tildy) a parasztpártot nem akarják elismerni, mert nincs parlamenti képviselője. Erre való hivatkozással nem hívják meg őket a „Magyar Front” tárgyalásaira. Rajk megígérte, hogy legközelebb felfogja vetni ezt a kérdést és elintézi, hogy a jövőben a parasztpárt is résztvehessen az ülésen. El is intézte. Beszéltünk még arról ezen az ülésen, hogy mégis érdemes volt a Gömbös szobrot felrobbantani, (előző este hajtatta végre az illeg. Párt, okt.6.án) mert nagy politikai viszhangja van.

A következő ülésen, a Rózsadombon (Fischer József⁶⁷ villájában) októberben egy vasárnap, a következők jöttünk össze: Rajk, Horvát, Szirmai, (aki akkor mint munkaszolgálatos szabadságon volt itt Bp-en) Donát, Kállai, Orbán és én. Rajk ezen az ülésen szervezeti, politikai kérdésekről beszélt. Élesen bírálta Orbánt. Rajk ideges, indulatos volt. Az ülés után Rajk-Szirmai egy külön szobában, arról vitatkoztak, hogy a háború után Erdély Magyarországhoz vagy Romániához fog-e tartozni?

A következő ülés okt.15.e előtt volt (a Barát-u.-ban Bornemisza Éva színésznő⁶⁸ lakásán.) Ott voltak: Rajk, Kállai, Donát, Orbán, Pálffy⁶⁹, Sólyom meg én. Azért jöttünk össze, mert előző este Szakasits-Tildy Horthynál voltak és előzőleg Horthy megígérte, hogy ad 6000 fegyvert a munkások felfegyverzésére, a németek ellen. Rajk késő este jött meg az ülésre (Tildytől-Szakasitstól), hogy Horthy meggondolta, nem adja a fegyvereket. A munkások már örömmel várták. Minden elő volt készítve. Harcolni akartak. Az ülésen Rajk bejelentése levertséget és tehetetlen hangulatot váltott ki.

A következő ülés okt.15.én vasárnap d.u. 2-órákor volt (Jámbor Alajos⁷⁰ lakásán az V. Ker.be.). Ott voltak a vasasok (én hívtam össze őket.) Domokos⁷¹, Kruzsliák⁷², Barta⁷³, Varga⁷⁴, Rajk és én voltunk ott. A Horthy-proklamációról (akkor délben volt) beszéltünk. Egy röpirat kiadásáról. A vasasok feladatáról. A röpirat megírását Rajk vállalta. Meg is írta.

A következő ülés volt, (az Ajtósi-Dürer-sor elején, egy asztalos üzembe.) Ott voltak: Rajk, Kovács, Kiss Károly, Apró meg én. Itt Rajk arról beszélt, hogy ebben a helyzetben mindenkivel össze kell fogni, a frakciókkal is, (Deményékre értette.) Ha nem sikerül velük megegyezni, beépülünk közéjük. Amennyiben megegyezünk, összekötőket hozunk létre. Hosszan beszélt. Kovács István a hosszú beszédet sérelmezte, konspirációs szempontból. Az ülés után Rajk erősen szorgalmazta deményékkal való szoros együttműködést, ennek érdekében igen aktív tevékenységet fejtett ki. Közben Horvát Mártonnal létrehoztunk partizáncsoportokat. (Fehér Lajos-Pálffy, stb.) Rajk ezt át akarta venni. Át is vette. Amikor Kádár megjött, Rajk Pálffyt, mint kapcsolatot átadta Kádárnak. (Pálffynak átadtam 100.000 pengőt ekrazitra, bombára. Megígérte, hogy katonai összeköttetésein keresztül fog vásárolni. Nem vásárolt. Összehoztam a vasasokkal, oktassa ki őket, hogy kell a német

tankokat felrobbantani. Nem oktatta ki a vasasokat. A vasasok mindig letörve jöttek hozzám vissza a találkozóról, hogy Pálffy el sem jött. Közben Rajk lebukott. (Földi Julia⁷⁵, akivel Rajk lakott, átadta használatra a személyi iratait egy bujdosó zsidó nőnek. Ez a bujdosó zsidó nő lebukott. A nála talált Földi Julia nevére szóla személyi iratok alapján detektivek előakarták állítani lakásáról Földy Juliát és ott találták Rajkot.) Amikor lebukott, hiányzott. Szívós volt. Volt benne cselekvőképesség.

Rajk lebukása után Kádár lett volna a titkár, de lagymatag, passzív volt. Nem volt benne elég lendület. Mozgékonysága nem fejezte ki az akkori idők követelményeit. Cselekedni akarása hullámszórt. Sokszor az események sodorták magukkal. Kovács István vez.tag bátor, cselekvő, mozgékony volt. Duzzadt belőle a harcolni akarás. Így gyakorlatilag Rajk lebukása után ő volt a titkár.

Kikkel volt Rajknak kapcsolata
1944-ben?

Horvát Márton, Kovács István, Kiss Károly, Apró Antal, Kádár János, Donát Ferenc, Kállai Gyula, Orbán László, Szirmai István, Varga István, Pálffy György és velem. Továbbá Szakasits Árpád, Tildy Zoltán, Kovács Imrével.

Kik tudnak arról, hogy Rajk
Gayert⁷⁶ mikor és kihez kapcsolta?

Gács László, Tömpe István⁷⁷.

Milyen volt Rajknak a kapcsolata
Brankovhoz⁷⁸?

Nagyon szoros volt a kapcsolatuk és igen szívélyes. Brankov gyakran feljárt Rajkhoz a belügyminisztériumba. Rajk nagyon jó véleménnyel volt Brankovról. Brankov Rajkról. Rajk azt mondta, mindennel segíteni kell Brankovot, ők is fognak minket segíteni. Brankov dicsérte, nagyon elismerőleg beszélt Rajkról.

Mit tud Rajknak az amerikaiakhoz
való kapcsolatáról?

Semmit. Ami vallomásában szerepel.

Milyen volt Rajknak
Pálffyhoz, Szőnyihez való kapcsolata?

Pálffyt az illegalitás alatt ismerte meg. (1944 okt. elején.) Kölcsönösen szimpatikusak voltak egymásnak. Értékelte. Úgyes katonának tartotta. Nagyon dicsérte. (Gyakorlatilag kevés munkát láttam Pálffytól az illegalitás alatt. Huzódózott. Szabotált, de mézes, néha megtévesztően mézes szavakkal tudta leplezni.) A felszabadulás után Pálffy, mint a Kat. Pol.⁷⁹ vezetője és később mint hadsereg főparancsnok gyakran volt a belügybe Rajknál. A Nagy Ferenc-féle összeesküvésnél minden este együtt jöttek jöttek Rajk-Pálffy az ÁVH-ra. Mindenben mindig egyet értettek. Azonos véleményen voltak. Pálffy mindenhez bólogatott, amit Rajk mondott. Pálffy szemében Rajknál nagyobb ember Magyarországon nem volt. Rajk Pálffyt kitűnő katonának és vezetésre igen alkalmasnak tartotta. Ugy el voltak ragadtatva egymástól, hogy minden áldozatra képesek lettek volna egymásért. Pálffy mesterének tekintette Rajkot. Nagyon felnézett rá. Rajk szava parancs volt részére. A „magyar” kommunista vezért látta benne. Gondolkodás nélkül követte. Rajk Pálffyban

leghűségesebb követőjét látta, akire minden körülmények között számíthat. Pállfynak jó megjelenése volt. Tudta magát szimpatikussá tenni. Fiatal párttag volt. Rajknak volt régebbi munkásmozgalmi tapasztalata, valamint spanyol, francia „nemzetközi ismerete”. Magyarkodó nyelvezete. Katonai szaktudásban való kérkedés. Mindkettőben bizonyos kalandorság. Szerepelni akarás. Karrierizmusra való erős hajlam, törekvés. Vezérkedni. A Párt ennek érdekében való felhasználása, (de csak ameddig erre szükség van.) Rajk feloszlatta a pártszervezeteket a rendőrségen belül.⁸⁰ Pállffy követte a honvédségen. A rendőrség járjon a rendőregyesületbe. (Rajk.) A honvédség a clubba. (Pállffy.) Rendőrség, honvédség fegyverestestület, nincs szükség politikára. Csak zavarólag hat. (Rajk–Pállffy.) Közös „ideológiájuk” volt. Egyszer panaszkodott Rajk Pállfyra. „Nem is értem Gyurkát, azt mondtam neki, verjék meg Vörös Jánost⁸¹. Erre ugy összetörték, hogy most hónapokig kezelhetjük.” Két egymásra talált ember, akik egymásról azt hitték, hogy a jövőt jelentik. Titó imponált nekik. Eszményképük volt. Rajk Pállfyra számított, támaszkodott, épített rá. Pállffy Rajkban látta azt az embert, akit „érdemes követni”.⁸² Szőnyihez való kapcsolata Rajknak formájában más természetű. Méregették egymást. Különböző típusúak voltak. Egyik sem volt teljesen biztos a másikban. Egy ponton találkoztak. A Pártnak, a Párt Vezetésének mind a kettő ellensége volt. (Rajk a Párt Főtítkárának a lakására akarta költöztetni Titót, (amikor itt volt Bpsten.) Szőnyi soha ki nem ejtette a Párt Főtítkárának a nevét.) Rajk vezérségre törekedett (rendőrség, honvédség, mndsz⁸³, nékosz⁸⁴, stb.) Az amerikaiak (Field) által beszervezett Szőnyi, mint a Káderosztály vezetője, lehetősége volt a részére megbízható embereket becsempészni minisztériumokba, üzemekbe⁸⁵, stb. Ezeken az elemeken keresztül befolyását növelni, tájékozódni, utasítást adni. Szőnyi a Pártot nem szerette. Az arca mindig idegen volt. Elutasító. Merv. A Pártközpontban nem oldódott fel. (Őrizetbe vétele után, amikor a bizonyítékok alatt (Field-szembesítés, Földi vallomása, stb.) beismerő vallomását megtette, arca megváltozott, szinte kisimult.) Szőnyinek lehetősége volt figyelemmel kíséreni a Pártközpontban majdnem mindenkit. Rajk személye érdekelte. Figyelemmel kísérte. Titóék árulása, a T. I.⁸⁶ közleménye után, még jobban szagolgatta Szőnyi Rajkot. (Talán Rajk még nem tudta pontosan, Szőnyit hova raktározta magánál?) Szőnyi őrizetbevétele után, vallomást tett arról, hogy jelszavas találkozóval fel kellett keresnie az amerikaiak megbízásából Rajkot. (Ez a vallomás, ugy emlékszem, nem nyert teljes megerősítést.) Szőnyi és Rajk között nem látszott az a kézzel fogható kapcsolat, ami Rajk–Pállffy között megvolt. (Soha nem láttam őket együtt.) Rajk Szőnyit céljainak elérésére felhasználta volna. Szőnyi az amerikaiak (Field) utasítására alávetette volna magát Rajk irányításának. Látszólag nem voltak jóba, de egy sikon találkoztak, az általuk vélt közös cél érdekében.

Szőnyi minek alapján
lett őrizetbe véve?

Szőnyi annak alapján került őrizetbe, hogy Svájcból a Katona Politika B. embere egy bizalmas jelentést juttatott el a Kat.Pol.hoz Svájcól. A Kat.Pol. a Párthoz. Ebben a bizalmas jelentésben volt, hogy „Szőnyi Tibor a háboru alatt Svájcban szoros kapcsolatban állott Field-Dallas [Dulles⁸⁷]-féle amerikai kémszervezettel.” Ennek alapján kezdtük el figyelni Szőnyit. 1949 május 16.án őrizetbe vettük.

Rajk jellemzése
az illegális időkből.
(1944 szeptember-november.)

Hogyan végezte az illegalitás alatt munkáját? Egyéniségét jellemezve.

Az illegális találkozókra pontosan eljárt. Az elvállalt illegális röpiratot a megigert időre megírta. (Ha kellett, egész éjjel irt.) Volt munkájában hullámozó lendület. Szívós volt. Munkabíró. Az illegális üléseken a feladatokról, az első negyedórán világosan, meggyőzően beszélt, tudott hatni. Azután zavaros lett, oktatóan, paposan, „tanárosan” folytatta, apró részletekbe menve, egészen kezdetleges dolgokról. Nagyon sokat szeretett beszélni! Nem szívesen engedett mást szóhoz jutni. Türelmetlen volt bevárni, ha más is kifejtette kicsit részletesebben véleményét. Volt egyéniségében, magatartásában tulértékelés saját személyét illetően. Simulékony, szerénynek látszó modorban vállveregető lebecsülésféle prolikkal szemben. De ezt finoman, alig észrevehetően csinálta. Volt az illegális üléseken javaslata, indítványa, nem mindig a legmegfelelőbb. Volt amikor sokat akart egyszerre markolni. Néha előreszaladt. Megfelelő előkészítés nélkül hajlamos volt cselekedni. Egyik végletből a másikba átesni. Horthy proklamáció napján (1944 okt. 15) az illegalitás konspirációs szabályait semmibe véve, teljesen legális illuziókat táplált, (felfedte illeg. lakását Kovács Imre előtt, „most már nincs mitől tartani” alapon.) Azonnali általános sztrájk. Megszállni a gyárakat. Senkit be nem engedni. Voltak ezek között helyes szempontok is. De amikor megtudta, hogy Szálasi uralomra jutott, a hirtelen feltámadt fellendülésből (amit Horthy proklamációja váltott ki) ellenkező végletbe csapott át. Egy hétig nem jött ki a találkozómról azon a címen, most nem jó sokat találkozni, lakása nincs rendezve. Elment nyilas testvérbátyjához⁸⁸, (aki Szálasi államtitkára volt) kérte, hogy nála lakhasson. Bejött! Szívesen szerepelt Szakasits–Tildy összejöveteleken. Ahol ő ott volt, hangadó volt. Akarta „a vezető” lenni. Sikert is. Nem volt mindig kellően meggondolt. Sok esetben erőszakos volt. Megjelenésében szilárdnak látszott, mégis, amikor elpanaszolta, hogy nyilas államtitkár testvére nem add neki lakást és erre én azt válaszoltam, a felszabadulás után majd elintézzük, nagyon nem tetsző kifejezés volt az arcán. Amikor nem helyeseltem, hogy Földi Julia (akiről igen rossz vélemény volt) tagja legyen az illeg pártnak, rossz néven vette [vette].

Előfordult, hogy egy illeg. lakásra mentünk (előre beküldött, „nézzem meg, nincs-e valami baj”,) csak azután így jött be. Felvidult, feloldódott, formában volt, „otthon érezte magát”, amikor Deményekkel tárgyalt. Őszintén kinyilva ölekezett össze velük. Boldog meghatottságában majdnem könnyezett, amikor a frakciós vezető Gisitzel⁸⁹ (Demény jobb keze) „sikert” megegyezni a „két párt” egyesülésében. Őszintén, meghatódottan ölelte magához a Jókai-u. ban egy deményék által szerzett sötét üzlethelyiségben Gisitzet, ezt a tipikus ragyásképző lumpenproletárt, aki akkor gyanusan tüzoltó ruhában tetszelgett. Kezdetben tudott az emberekkel beszélni, bánni. De a közös hangot sokkal inkább megtalálta Pálffyhoz, Donáthoz, vagy Kovács Imréhez, Tildyhez, Szakasitshoz, mint Kovács István vezetőségi taghoz, Kádárhoz vagy hozzám. Azokkal inkább meg volt a közös nyelve, hangja. Szerette Aprót. Az első időkben Kádárról sem volt rossz véleménnyel. Kádárt azelőtt nem ismerte. Mi Donáttal dicsértük neki. Kiss Károlyra sem mondott rosszat, elnézően beszélt róla. Jó véleménnyel volt Varga vasasról. Kovács Istvánt, Horvát Mártont nem szívelte. Tudomásul vette őket. Kállai Gyulát becsülte. Féltékeny volt rá, mert ő (Kállai) járt (Szakasits–Tildy) „Magyar-Front” üléseire. Bár sokat beszélt, nehezen oldódott. Tartott bizonyos távolságot. De ha meg akart valakit magának szerezni, helyesebben megnyerni, lassu szótagoltsággal, ennek megfelelő hanghordozással (néha még érvekkel is) megtudta közelíteni és neha [néha] meg is nyerni a maga elgondolásának. Nem lehet azt mondani, hogy minden befolyástól mentes volt, ha valakivel beszélt. Volt bizonyos tehetsége ahhoz, hogy befolyását átmenetileg érvényesíteni tudja akaratának végrehajtásával kapcsolatban. Voltak, kiknél

megjelenésével, hangjával (amit tudott színezeni) hosszan elmondott, logikusnak látszó, sajtószerű érveivel tudott hatást elérni és akaratának érvényt szerezni. Tildy szívesen beszélt vele. Szakasits nagyra értékelte. Kovács Imre büszke volt rá, hogy ő nevezte el „Kírgiznek”. (Ez volt illeg. neve.) Kovács István vezetőségi tagnak az volt a véleménye, hogy feleslegesen sokat beszél. Kádárnak, hogy papos, oktató. Donát felnézett rá. Apró szerette (büszke volt barátságára.) Kiss Károly elismerte. Kállai becsülte. Horvát Mártonnak kérdőjel volt. Vehetjük a fordítottját, ő is ennek megfelelően viszonyult az emberekhez. Meghatározta és kialakította magánál annak megfelelően, kit mennyire tud befolyásolni, ki, mennyire ismeri el vezető egyéniségét, kire, mennyire számíthat. Mert neki ez fontos volt, súlyt helyezett rá. Nemcsak Szakasits, Tildy, Kovács Imre felé, hanem, ~~hanem~~, akik az illegális mozgalom vezetői voltak, a Párt felé. (Itt újra párhuzamot kell vonnom Rajk-Kádár között. Olyan értelemben, hogy Kádár illeg. vezetőségi ülésen kihangsúlyozta „mi csak addig vagyunk alkalmasak a Párt vezetésére, ameddig haza nem érkeznek Moszkvából akiket a vezetés megillet.” Rajknak soha nem volt ilyen elvi állásfoglalása.) Rajk keményen, élesen bírálta, ő nem szerette a bírálatot. Nem áradt belőle melegség a párttagok felé. Nem érdeklődött a párttagok problémái iránt. Sok volt benne a látszat, a szereplés. Volt bizonyos rutinja, de nem megalapozott. Szeretett idézni, de nem biztos, hogy akikre hivatkozott, azoknál úgy hangzott el vagy úgy írták. Nemcsak Tildy, Szakasits, Kovács Imrénél volt ő a hangadó, hanem a mi körünkben is, az üléseken, hosszú órákat szeretett beszélni. A felszabadulás után, amikor komoly marxista-leninista műveltséggel rendelkezők közé került, egész este hallgatott, de ha eljött az ÁVH-ra, egész estét betöltően újra agyonbeszélt bennünket. Az illegalitás alatt úgy érezte, ő a Párt hivatott vezetője, úgy is viselkedett. Arra nem emlékszem, hogy az illegalitás alatt (1944 szept.nov.) megjegyzést tett volna a Szovjetunióra, de agyonhallgatta.

Röviden összefoglalva.

Illegális találkozókra pontos volt. Illegális röpiratot tudott írni és irt. Tárgyalni szeretett és erre képessége volt. Szívósággal rendelkezett. Szeretett paposan oktatni. Szónokolni, szerepelni. Észrevétni magát. Ismerjék el. Ünnepeljék. Látszatsikerekért komoly elvi engedményeket tett. A frakciókkal őszintén összelelkelt. Bejeddésből nyilas államtitkár bátyjától megalázkodó módon lakást kért. Emberekhez való viszonyában tudott simulékony, mesterkélta, behízogó modoru lenni. Megszerezni azokat akik elősegítik vagy megerősítik a hatalomhoz való eljutását. Elgáncsolni azokat, akik akadályozzák. Ellenvéleményt nem szívesen tűrt. Beképzelt, öntelt, rátartó volt. A Pártot inkább eszköznek tekintette a hatalomhoz, mint a dolgozó nép forradalmi vezetésének. A Szovjetunióhoz való viszonya, enyhén szólva, hideg volt. Erős volt benne a vezérkedésre való törekvés. Mindenre képes lett volna, hogy a hatalom birtokosa legyen.

1954.aug.13.

Péter Gábor életf. elítélt

[ÁBTL 2.1 I/1-e 28-35. Kézzel, ceruzával írt szöveg, Péter Gábor saját kezű aláírásával.]

6. Péter Gábor 1954. augusztus 19-ei saját kezű feljegyzése

Pálffy milyen adatok alapján vették őrizetbe?

Pálffy Györgyöt Farkas Mihály honvédelmi miniszter ur utasítására vettük őrizetbe. (Balatonon nyaralt. Este egy kerti moziból, ahol „a felszabadult föld-et”⁹⁰ nézte állítottuk elő, úgy, hogy a sötétben kísérője, aki mögötte ült észre sem vette.)

Milyen volt Rajk-Pálffy között a kapcsolat?

Rajk és Pálffy között igen szoros kapcsolat volt. Pálffy Rajkot mindenben mesterének tekintette. Utasításait követte, végrehajtotta. Rajk Pálffyt leghübb követőjének tekintette. (Pártszervezetek feloszlata, őrizetesek megverése, stb.)

Milyen volt a Kat. Pol.-ÁVH viszonya?

Körülhatárolt. Hivatalos kapcsolat volt. Vitáskérdés volt abban, hogy az imperialista követségeken ők a katonai attasséval foglalkozzanak. A többiekkel az ÁVH kémelhárító osztálya. Később ebben a kérdésben is megegyezés jött létre.

Hogyan került Pálffy kapcsolatba a munkásmozgalommal? Mi volt a tevékenysége?

Pálffyt Orbán László kapcsolta a munkásmozgalomhoz 1944-nyarán. Feladata lett volna, partizáncsoportok szervezése, vezetése, kioktatása. Robbanóanyag vásárlás. Lagymatag volt. Találkozókra hanyagul vagy egyáltalán nem jött ki. Robbanóanyagot nem vásárolt. Egy általa elképzelt katonai helyzetkép értékelést írt. Látszatmozgást végzett. Eredményről nincs tudomásom.

Pálffynak alsó-felső kapcsolata?

Alsó kapcsolata Fehér Lajos volt. Felső kapcsolata, Horvát Márton, Rajk László, Kádár János.

Jusztusz⁹¹ minek alapján került őrizetbe? Mi volt ellene?

Jusztusz mellé be volt építve Szűcsnek egy nő B. embere. Ez a B. ember információt adott Jusztusz tevékenységéről, hogy trockista tevékenységet fejt ki, ilyen szemináriumot tart, hogy a franciákkal kémkapcsolatban áll, hogy a K.V. ülésen feljegyzést készített a Rajk-ügy beszámolójáról. Ezeknek alapján lett javasolva és őrizetbevéve. (Emlékezetem szerint ez volt ellene.)

Mit tud Jusztusz felszabadulás előtti, utáni tevékenységéről?

Trockista szemináriumot tartott. (Ilyen B. jelentések érkeztek az ÁVH-hoz.)

Hallgatta-e ki Justust és milyen kérdésekre?

Rövid időre valószínűleg megnéztem. Kihallgatója néhány napig Szűcs volt. Heteken keresztül Farkas Vladimir volt a kihallgatója. (Jegyzőkönyvezte.)

Hogyan kapcsolódott az ő ügye Rajk-ügyéhez?

Szervesen milyen kapcsolatban állottak egymással, erre nem emlékszem.

Minek alapján került őrizetbe Villányi [András]⁹²?

Szebenyi⁹³ a tárgyaláson vallomást tett rá. Rajkhoz Pálffy-szerü szoros kapcsolat fűzte.⁹⁴

Mi volt a büncselekménye [Villányi Andrásnak]?

Rajkhoz való szoros kapcsolata. Gazdasági Rendőrségen káros tevékenysége. Korrupció. Svájcba pénzt csempészett ki saját részére.

Milyen volt G. R. és ÁVH kapcsolata?

Rajk igyekezett állandóan ellentéteket szítani a két szerv között. Részben sikerült is. Az együttműködés hideg volt. Rajk azzal szédítette Villányit, hogy majd egy ipari rendőrséget „fog létrehozni” és akkor nem lesz szükség az ÁVH-ra. Két, három hónapig Rajk megbízásából Villányi az ÁVH-ra járt dolgozni a G. R.-en kívül.

Milyen volt a személyes kapcsolat Villányival [Andrással]?

Látszólagos. Ő nem volt hozzám őszinte. Rajk volt az istene. Karrieristának tartottam.

Villányi Ernő⁹⁵ minek alapján lett őrizetbe véve?

Emlékezetem szerint gazdasági büncselekmény alapján (talán a Főkapitányság vette őrizetbe.) Lehetséges, hogy volt egyéb is. Soha nem láttam.

Korondi Béla⁹⁶ minek alapján került őrizetbe?

Rajk vallomása alapján.

Milyen körülmények között tett vallomást arról, hogy tagja volt egy terrorista szervezetnek és feladata volt a végrehajtás?

Nem tudom. Kihallgatójára sem emlékszem.

Ki tett először vallomást

a fegyveres pucsról
Rajk, Pálffy vagy Korondi?

Emlékezetem szerint Rajk.

Egyes vallomásokon kívül
volt-e más bizonyíték?

Szembesítések. A tárgyi bizonyítékokra nem emlékszem.

Ellenőrizték-e a terrorral
kapcsolatos vallomásokat?
Milyen módon? Milyen eredménnyel?

Négy hónapon keresztül folyt nyomozás, kihallgatás. Szembesítések.

A fegyveres szervezkedés,
terrorról mi az igazság?
Mi a koncepció?

Ezekben a kihallgatásokban nem vettem részt. Az ÁVH-részéről Szűcs végezte és mások.

Cseresznyés Sándor
milyen bizonyítékok
alapján lett őrizetbe véve?

Cseresznyés Sándor mint angol-katona be volt szervezve az angoloknál. Be volt szervezve a jugoszlávoknál. Ennek alapján lett őrizetbe véve.

Milyen bűncselekményekről
tett vallomást Cseresznyés?

Beismerő vallomást tett saját cselekményére vonatkozólag. Rajkról tett vallomást.

Miért kapott Cseresznyés
felesége havonta anyagi
juttatást?

A nyomozás alatt Cseresznyés felderítő vallomást tett. Ez figyelembe lett véve ítélethozatalnál is. Felesége elhelyezkedésénél is segített az ÁVH. Anyagi juttatásról nem emlékszem, hogy szó lett volna.

Mi volt a Párt álláspontja
az 1935-ös építésztrájjal
kapcsolatban?

Nem volt erről külön szó. Apró Antal ismeri az 1935-ös építésztrájkot.

Milyen tervek készültek
a Rajk-ügy során?

A kihallgatásoknál szokásos kérdések lettek kidolgozva?

Milyen kérdések
mennyire voltak erőltetve?

Ilyen kihallgatásokról nem kaptam tájékoztatást.

Bokor⁹⁷, Borszéki⁹⁸, Jánosi⁹⁹
kihallgatását ki végezte?

Bokort, Borszékit láttam. Kihallgatóikra nem emlékszem.

Ki tett előbb vallomást?

Rajk.

Hogy történtek a szembesítések?
Kik voltak a kihallgatók?

A részletekre nem emlékszem.

1954. aug. 19

Péter Gábor
életfogytíglanra elítélt.

[ÁBTL 2.1 I/1-e 36-43. Kézzel, ceruzával írt szöveg, Péter Gábor saját kezű aláírásával.]

7. Péter Gábor dátum nélküli saját kezű feljegyzése

Balácsi Alezredes Ur!

Szigorúan bizalmas

Kifogásolta, (jogosan) hogy keveset írok. Most pótolom. Arra kérem, bármennyire nincs is ideje, olvassa el.

Milyen jelentést küldenék a Pártba most a Kádár-ügyben, ha ÁVH-s lennék?

Összefoglaló jelentés a Kádár János ügyében.

A Párt utasítására a Kádár János ügyet, abból a célból, hogy a Párt a valóságot ismerje, kivizsgáltuk. A következőket állapítottuk meg.

Az ÁVH, Péter Gábor vezetése alatt a Kádár-ügyben bűnös mulasztásokat követett el és félrevezette a Pártot. Az ÁVH feladata lett volna szívós, lelkiismeretes, alapos munkával bizonyítékokat összegyűjteni, azokat leellenőrizni és ennek alapján javaslatot tenni az őrizetbevételekre. Nem így történt. Megfelelő bizonyítékok hiányában történtek az őrizetbevételek. Felelőtlenül mentek a kihallgatások. Nem érezték át a felelőségét egy ilyen komoly ügynek. Nem a valóság kiderítésére törekedtek, hanem a látszatsikerekre. Az őrizeteseknél megengedhetetlen módszereket alkalmaztak, erős rábeszélés, állandó megfélemlítést, még fizikai kényszert is alkalmaztak egyes őrizeteseknél. Ennek a kihallgatási módszernek az lett az eredménye, hogy az őrizetesek mindent elvállaltak és aláírtak, amire kihallgató rábeszélte. A vallomásokot (melyeket ilyen bűnös módon csikartak ki) nem ellenőrizték le, sőt még színesítették is. Ennek a bűnös módon való kihallgatásnak eredményeként születtek meg olyan vallomások, melyek bizonyítást nem nyertek. Kényszer hatása alatt született, a valóságnak meg nem felelő vallomásokot küldtek át a Pártba.

Félrevezették a Pártot. Súlyos bünt követtek el és ebben bűnös elsősorban Péter Gábor, aki az ÁVH vezetője volt (és a Központi Vezetőségnek tagja.)

Kádár János 1932-ben a rendőrségen áruoló magatartást tanusított, ezért Kádár Jánost a Kimszából¹⁰⁰ kizárták. (Második lebukása alkalmával Kádár János a rendőrségen nem vallott.)

1941-ben Kádár Jánost Gács László bevonta az illegális mozgalomba. Rövid idő alatt magas funkcióba került, területi titkár, K.B.tag, 1943 febr. a titkár lett.

1943 febr, márc, ápr.ban Kádár János Donát Ferencnek, Péter Gábornak több ízben említette, hogy „jó lenne ezzel a Szakival egyszer beszélni a két párt együtt működéséről”. Péter Gábor ezt továbbította Orbán Lászlóhoz. Donát Ferenc továbbította Haraszi Sándorhoz. 1943 április közepén Orbán László találkozott Schiffer Pálal¹⁰¹ (véletlenül), Schiffer felvetette Orbánnak „jó lenne, ha a ti részetekről egy vezető ember összejönne Szakival és megbeszelnék a két párt együttműködését” A Szaki péntek este eljön hozzám a megbeszélést az én lakásomon meglehet tartani, a címem benne van a telefonkönyvben. Ha nektek ez így megfelel, Donáton keresztül üzenjétek meg, mondta Schiffer mert Donát, Haraszi eltudnak érni telefonon. Ezeket közölte Orbán Péterrel abból a célból, hogy továbbítsa Kádár Jánosnak. Péter az üzenetet Kádárnak átadta. Kádár János elment Schiffer lakására abból a célból, hogy Szakasitsal találkozzon. (Schiffernek feltűnt, hogy Kádár cipője milyen tiszta, mintha autóból szállt volna ki gondolta Schiffer, mert az utca poros volt.) Amikor Schiffer Kádárt meglátta, azt mondta „hát én ismerlek téged a VI. Ker. szoc.dem. pártból, te vagy a Csermanek”. Amikor Szakasits meglátta Kádárt, azt mondta „ismerős az arca, valahol a Pártba már találkoztunk.”

Kádár-Szakasits leültek az asztalhoz (Schiffer ki-be járkált.) Szakasits tartott egy politikai beszámolót a háborúval kapcsolatban (mi lehet, hogy lehet) és azt mondta „nincs kifogásunk az ellen, hogy kommunisták bejárjanak a szakszervezetbe és a szoc dem pártba, mit kell nekik az utcán találkozgatni illegálisan”. (Amikor Kádár ezt közölte Péterrel, Péter azt válaszolta Kádárnak, ez a Szakasits, ez egy hüe [hülye], hát eddig is bejártak a kommunisták a szakszervezetbe és a szoc. dem. pártba, mit gondol ő megfogjuk neki mondani ki a kommunista? Nem érdemes evvel beszélni.) (Egyébként ez tényleg így volt,) (ezt az ÁVH részére írom.) Abba maradtak még egyszer fognak találkozni.

Körül-belül 4-hét múlva, 1943 május 25. körül a fentiekre egyáltalán nem hivatkozva Kádár felvetette a Párt átszervezését, nevének megváltoztatását, feloszlását. (Lépésről-lépésre vitte ezt előre az ismert körülmények között, ahogy már előzőleg leírtam.)

Miért volt Kádár János ebben a kérdésben olyan (passzív alaptermészete ellenére) aktív és következetes? (Igyekezett meggyőzni mindenkit és különböző érveket hozott fel.)

Kádár János gyáva ember, 32-ben a rendőrségen áruoló matartást [magatartást] tanusított, a Kimszából kivolt zárva. Évekig távol tudta magát tartani még a legális mozgalomtól is. Az élete abból állt, hogy a Dob-u 10-be egy öreg zsidóhoz a kávémérésbe bejárt sakkozni reggeltől-estig. A Klauzál-téren megismerkedett egy Fenákel nevű puha, ingadozó fiúval¹⁰², evvel beszélgettek ők a munkásmozgalomról, szakmát nem tanult, kifutó volt egy esernyősnél, szervezett munkás nem volt, esténként eljárt beszélgetni Csont Ferenchez¹⁰³, (aki a Madzsar¹⁰⁴-Sándor Pál¹⁰⁵ féle elvont, trockista intellektuel társaságnak volt egyik vezetője (Csontnak a rendőrséggel is igen gyanus kapcsolata volt) Csont elméletét magába szívta „elfogadta”. „Tanult tőle”. De ugyan ez a Kádár János volt Szegeden is a börtönbe. (A szegedi csillag-börtön amikor a Párt Főtitkára ott raboskodott egyetememet jelentett a kommunisták részére.) A Párt Főtitkára meghallgatta és azt mondta neki ott Szegeden a börtönbe „nézze maga még fiatal ember, a hibát amit elkövetett kijavíthatja, helyrehozhatja, jóváteheti, tanuljon sokat és ha kikerül, igyekezzen becsületes, rendes ember lenni.” És Kádár Jánosban, aki igen értelmes (és nem kapkodós alaptermészetű) ez megmaradt. Ez a kettősség megmaradt be jellemezte. Az, hogy ő a szegedi börtönben a Párt Főtitkárával beszélhetett adta a bátorságot neki az illegalitáshoz, a köteleességtudatot, az illegális mozgalomhoz. Az, hogy a rendőrségen fiatalkorában betört és kivolt zárva önbizalmát csökkentette, gyávaságát fejlesztette. Tudta; most ő az illeg. Párt titkára. Tudta, hogy Rózsa

Ferencet egy rövid évvel azelőtt az Andrassy-laktányában csendőrnymozók agyonverték¹⁰⁶. Schönhercz Zoltánt 6-hónappal azelőtt a Margit Köruton¹⁰⁷ felakasztották¹⁰⁸. Mi várhat órá, ha lebukik? Így gondolkozott „az még csak rendbe van, ha agyonvernek (mint Rózsa Ferencet) vagy felakasztanak, (mint Schönhercz Zoltánt) de mit csinállok akkor ha nem bírom a nagy verést, amit ezek a rohadt csendőrnymozók mostanába csinálnak, csak jönne valaki valahonnan, aki átvinné a vezetést, úgy sem vagyok én erre alkalmas, nincs meg nekem az a tudásom, amit ez a feladat igényel, (csak ne bukott volna be ez a Kovács, szaladgáljon ő), de mit csináljak, nem hagyhatom abba a munkát magamnál alkalmasabb embert nem látok most erre, hátha nem tart már olyan soká az illegalitás, mégis ha hazajön a Párt Főtitkára azt fogja mondani „úgy látszik mégis használt, amit Szegeden, a börtönben mondtam, ígyekezett jóva tenni az elkövetet hibát”. Ez a remény tartotta benne a lelket, ez lökte afelé, hogy nem állt le bár félt, gyáva volt. (Nekem ő ezekről a gondolatokról sohse beszélt, de egyrészt ismerem őt, másrészt Joli azt mondta „a fene látott még ilyent, hogy két embernek az alaptermészete ennyire hasonlítson egymáshoz mint a Kádár és Péteré” és Jolinak igaza van ugyanazok a nem kommunistákat jellemző tulajdonságok, kényelmesség, gyávaság, gerinctelenség ami Kádárban meg van, bennem is meg van, a kényelmesség bennem erősebben (különösen az utóbbi időben) mint Kádárban, a gyávaság, gerinctelenség Kádárban erősebb. [...] ¹⁰⁹ Anyagiakban Kádár nálam külömb volt, mert ő komolyan vette a takarékossgot, én könnyelmű voltam, persze Kádár is szerette a szépet és jót, azért ahogy ezt mondani szokták, kabinetkérdést nem csinált belőle. Azért Csapónak¹¹⁰ azt mondta „csináljon nekem is egy olyan gödröt¹¹¹ mint Péternek van, hadd áztassam ki benne a lábam”. Meg azt is, hogy „a szomszéd kert jó lenne, ha ide tartozna, hadd tudjak én is úgy sétálni, mint a Péter”. Amikor minden készen volt, ravaszkodott, azt mondta „nézze Csapó intézze el, hogy ez ne az ÁVH-hoz tartozzon, hanem a Párthoz”. (Tudom nagyon eltértem a tárgytól. Így nem lehet megközelítően sem átküldeni a Pártba a jelentést. Én sem küldeném át, és ha én nem küldeném, a mostani vezetők még kevésbé küldik így át. Mégis visszakanyarodok a kiinduláshoz, hogy küldeném át a jelentést?)¹¹²

Közbejötték a következő dolgok. Szakasits bogarat tett a fülébe. Donát (friss kapcsolata volt) lenyűgöző hatással volt rá, borzalmasan felnézett a Donátra, nekem ilyeneket mondott „ilyen embereket látod, mint az Albert (ez volt Donát illegális neve) elhanyagolták, nem használták fel, tudod milyen okos ember, nagyon jó feje van” (mellesleg ebben igaza volt.) Ez határozta meg Kádár viszonyát Donáthoz. Nagyon felnézett rá. Nagyon a hatása alá került. Hallgatott rá, befolyása alatt tartotta. Lassanként a kontaktus úgy alakult közöttük, hogy Donát „becsülte” Kádárba az értelmes prolit. Kádár pedig fejlesztette magába azt a nedvet, amit annak idején még a Madzsar-Sándor Pál-Csont társaságnál magába szívott. (Donát nagyon felnézett Harasztira, Harasztit ilyen Madzsar-Sándor Pál féle szellem hatotta át, Donát mindig úgy beszélt Harasztiról „az öreg, a régi kommunista” nagyon sokra értékelte. (Véleményem szerint Donát sokkal okosabb, mint Harashti.) Donát javaslatait Kádár minden meggondolás nélkül több esetben átvette. Nagyon sokat találkoztak és beszélgettek abban az időben. Kádár nálam sokkal olvasottabb volt, rendelkezett bizonyos műveltséggel. Donát művelt ember. Nyelvezetük közelebb került¹¹³. A Pártnak a vonala [volt] akkor nemzeti frontot [létrehozni] a háboru ellen. Összefogni mindenkivel, aki hajlandó a fasizmus, a háboru ellen harcolni. Ezt Donát úgy magyarázta a szoc demek (akikhez neki szoros kapcsolata volt) a parasztság (nem hangsúlyozta ki rétegeződés szerint) szívesebben fog velünk dolgozni, ha röpiratainkat nem mint K.párt adjuk ki, mert ettől félnek. Ez Kádárra hatott. (Talán Kádár sem volt tisztába még akkor, azzal hogy igen, helyes együtt működni a szoc demekkel, kg,al, parasztsággal és mindenkivel, aki hajlandó a háboru, a fasizmus ellen harcolni, de nem úgy, hogy a Pártot feloszlatjuk, mert pont abban a helyzetben 1½-évig (1943 májustól 1944-szeptember) egy ilyen országot, amely háborut visel a Szovjetunió ellen semmi körülmények között nem lett volna szabad Párt nélkül hagyni. Tudni kellett volna hogy a K.P.ot semmiféle Béke párt nem pótolja, tudni kellett volna, hogy a pártfelosztás azt jelenti, hogy a munkás osztály forradalmi vezetés nélkül marad. Lehet, hogy Kádár akkor ezt még nem tudta. (én még kevésbé, csak éreztem.) A Kádár (és Péter)

alaptermészetét meghatározó gyávaság és bizonyos félelem. Donát erős befolyása (Péter passzivitása). Ezek hatottak Kádárra. (Szakasits bogara, kis bogarat jelentett Kádár-fülébe, ő sokkal okosabb Szakasitsnál, ez egymagában sohse hatott volna annyira Kádára, azonkívül látta, hogy én Szakasitsot lefigymáltam és hüének [hülyének] neveztem.) Lassanként úgy alakult a helyzet, nem Kádár vezette Donátot, hanem Donát Kádárt (Donát ezt finoman csinálta, (nincs semmi bizonyítékom arra, hogy célzattal) „becsülte” Kádárban a természetes észet, az értelmet, a fogékonyságot, az érdeklődést, az általános műveltségért elsajátítására való hajlamot, a mozgalmi nyelvezetet, olyan tanácsadó szerepét töltötte be gondolta „ezzel az emberrel érdemes foglalkozni”, főnyeremény, hogy ő a Párt vezetője, rajta keresztül gyakorlatilag tudja érvényesíteni helyesnek vélt elgondolásait, amit egyrészt Haraszti, másrészt a Parasztpárt jobb szárnya, személyesen Kovács Imre (mert neki Kovács Imrével állandó kapcsolata volt) ültettek el nála. Így érvényesült Donátnál Haraszti-Kovács Imre befolyása és így került Haraszti-Kovács Imre szelleme Kádárhoz Donáton keresztül és talál utat a Kommunisták Pártjához, és vezetett végül a Pártfeloszlathoz. Gyakorlatilag ez abban is megmutatkozott, hogy amikor Kádár Donáthoz kezdett közeledni, ahogy vele (és Szirmaival) szorosabb lett a kapcsolata, Tonhauseerral¹¹⁴ és velem lazult a kapcsolata és ez nem egyszerűen személyi átváltást jelentett Kádártól, hanem bizonyos politikai elcsuszást is (mert Tonhauser meg meg én, bár politikailag nem vagyunk képzetek volt bizonyos (esetleg) egészségesnek nevezhető proletár ösztönünk (tudom, az ösztönösségről mi a Párt véleménye, akkor mégis ez volt a helyzet) és ameddig Kádár Donátot nem ismerte, hanem Tonhauseerral és velem volt szorosabb kapcsolata nem voltak ilyen gondolatai. Ugy tudnám megfogalmazni. Kádárra Donát olyan befolyással volt birt és legalább annyira tudott rá hatni, mint rám Dr. Bálint István ideg orvos az ÁVH-n¹¹⁵. (Ez a hasonlat sántít, mert sokkal jobban tudott rá hatni, szinte Donát befolyása érvényesült a későbbiek folyamán majdnem állandóan a Béke Pártban Kádáron keresztül. Még 1944 szeptember 10-én is, amikor Horvát Mártonnal a Körtéren egy lakásba (Novák Károly lakásán, amit Orbán szerzett) megalakítottuk újra a Kommunisták Pártot, ketten Horvát Mártonnal az ablak mellett levő asztalnál ültünk, ott irtuk (ketten) a röpiratot melyben bejelentjük, hogy a Béke Párt megszűnt és a Kommunisták Párt újra megalakult. Külön, fölülre még ráírtam kézírással, hogy „Rákosi Mátyás pártja” (Farkas Vladimir alez. a Contiba pofon vágott, azt mondta, miért hivatkoztam kollégiumi ülésen a Párt Főtitkárára mindig? Nem csak a kollégiumi ülésen hivatkoztam, hanem Horvát Márton meg tudja mondani, az én javaslatom volt, rá is írtam, hogy „Rákosi Mátyás Pártja” amikor bejelentettük a Kom. Párt. megalakulását.

[ÁBTL 2.1 I/1-e 17-27. Kézzel, ceruzával írt szöveg, dátum és aláírás nélkül.]

- ¹ Péter Gáborné sz. Simon Jolán (1907–2000) pártalkalmazott Rákosi Mátyás titkárságán. 1953-ban letartóztatják és a Péter Gábor és társai per során kettő év hat hónap börtönbüntetésre ítélik.
- ² Az ÁVH központja 1949-ben költözött a Széchenyi rakpart 19. szám alatti épületbe, amely később a pártközpontnak adott helyet, ma pedig az Országgyűlés irodaháza.
- ³ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 2.1 VI/1 136–183. Péter Gábor és társai ítélete.
- ⁴ ÁBTL 2.1 VI/1 238–246. Péter Gábor és társai ítélete.
- ⁵ ÁBTL 2.1 I/1-b 73.
- ⁶ Ez a két dokumentum abban különbözik a többitől, hogy kérdés-felelet formájában lett megírva. Hogy a kérdéseket Péter Gábor előre megkapta-e, vagy saját maga tette fel magának (mint tapasztalt kihallgató), nem tudjuk. Az 5. dokumentumról készült egykorú másolat címe (Péter Gábor elítelt sajátkezü feljegyzése) talán arra utal, hogy nem kihallgatás eredményeként készült.
- ⁷ Rankovics, jugoszláv belügyminiszter. Rajk 1948 őszén állítólag egy illegális találkozón vett részt vele Pakson egy csőszkunyhóban, ahol megbeszélték a magyar kormány elleni fegyveres puccs részleteit.
- ⁸ A Legfelsőbb Bíróság 1955. november 23–25-én tárgyalta Rajk László perújítási ügyét. A bíróság Rajk Lászlót a besúgás büntetének vádja alól bizonyítékok hiányában, a szervezkedés és kémkedés büntetének vádja alól pedig bűncselekmény hiányában felmentette.
- ⁹ ÁBTL 2.1 IX/9. 6.
- ¹⁰ A 4. dokumentum úgy kezdődik, hogy: „Egy kis kiegészítés a Kádár-Szakasits találkozéhoz”. Eszerint Péter már beszélt, vagy írt korábban erről a témáról. Elképzelhető, hogy a 7., dátum és aláírás nélküli dokumentum az előzménye ennek a feljegyzésnek, hiszen abban is Kádárról és a Szakasitsal való kapcsolatáról van szó.
- ¹¹ Bővebben lásd *Kádár János bírái előtt. Egyszer fent, egyszer lent 1949-1956*. Szerk. Varga László. Budapest, Osiris–Budapest Főváros Levéltára, 2001. 240.
- ¹² Kevesebb, mint egy hónap múlva a Legfelsőbb Bíróság Különleges Tanácsa 1954. július 22-én Kádár Jánost bűncselekmény hiányában felmentette a vádak alól és azonnali szabadlábra helyezését rendelte el.
- ¹³ Péter Gábor itt valószínűleg saját magából indult ki, hiszen részben az ő „áldásos” tevékenysége nyomán születtek addig koncepciós perekben halálos ítéletek. 1953 elejétől, azaz Péter letartóztatásától kezdve koncepciós ügyekben már senkit sem ítélték halálra.
- ¹⁴ ÁBTL 2.1 VI/1-a 173–195. Péter Gábor és társai ítélete.
- ¹⁵ Az ÁBTL-ben megtalálható iratokról lásd: Petrikné Vámos Ida: *Iratok a Történeti Hivatalban*. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal, 1999. 29–60. A zárt anyagokról bővebben lásd: Tóth Eszter: *Zárt irattár a zárt irattárban*. In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, ÁBTL, 2004. 235–244.
- ¹⁶ Péter Gábor (eredeti nevén Eisenberger Benjámin) személyiségéről bővebben lásd Gyarmati György: *Péter Gábor fiatalossága, 1906–1945*. In: *Trezor 2. A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal, 2002. 25–78.
- ¹⁷ A dokumentumról 1954. május 16-án készült egy géppel írt egykorú másolat is, amely azonban kiegészült egy, a Kádár-ügyről szóló vallomással is. Ez a Kádár-ügyről szóló Péter Gábor által írt saját kezű feljegyzés azonban nincs a dossziében. Lásd ÁBTL 2.1 I/1-e 7–9. Péter Gábor sk. vallomása.
- ¹⁸ Szőnyi Tibor (1903–1949) orvos, kommunista politikus. Eredeti neve: Hoffmann. 1949-ben letartóztatják, a Rajk-perben halálra ítélik és kivélik.
- ¹⁹ Vági Ferenc (1918–1950) vegyészmérnök, újságíró, kommunista politikus. Eredeti neve: Weisz. 1949-ben a Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben halálra ítélik és kivélik.
- ²⁰ Földi Iván (1921–) elektromérnök. Eredeti neve: Bauer. 1949-ben őrizetbe veszik a Rajk-ügy kapcsán, 1950-ben tizenhárom évi fegyházbüntetésre ítélik.
- ²¹ Field, Noel H. (1904–1970) újságíró, amerikai kommunista. 1949-ben a csehszlovák államvédelmi szervek az ÁVH kérésére feleségével együtt kémkedés gyanúja miatt letartóztatják Prágában. Az első kihallgatásán kiderül, hogy szovjet kém. Vallomása alapján veszik őrizetbe a svájci magyar kommunista csoport tagjait (Szőnyi Tibor, Vági Ferenc, Földi Iván). 1954-ig fogva tartják őt és feleségét, de elítélve nem lesznek. Az egyik legújabb szakirodalomként lásd *Der Fall Noel Field. Schlüsselfigur der Schauprozesse in Osteuropa*. Szerk. Barth, Bernd-Rainer – Schweizer, Werner. Berlin, BasisDruck, 2005.
- ²² E vallomás úgy keletkezett, hogy Szőnyit a kihallgatások során ez irányban „orientálták”, azaz addig verték, míg ezt nem vallotta.
- ²³ Cseresznyés Sándor (1909–1971) újságíró. 1949-ben a BM Sajtóosztály vezetője. A Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben hat év kényszermunkára ítélik.
- ²⁴ B. ember, azaz bizalmi ember, vagyis beszervezett személy, ügynök.
- ²⁵ Drótra, azaz magnetofonra lett felvéve.
- ²⁶ Értsd: alezredes.
- ²⁷ Szűcs Ernő (1908–1950) szövőmunkás, államvédelmi ezredes. Péter Gábor helyettese a politikai rendőrségen. 1949-ben a Rajk-ügy vádlottjainak egyik kihallgatója. 1950-ben letartóztatják az ÁVH-n belül végzett pártellenes, romboló tevékenység, valamint korrupciós gazdasági bűncselekmények miatt. Vallatása során agyonverik. Farkas Vladimir szerint politikai gyilkosság áldozata. Lásd Farkas Vladimir: *Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam*. Budapest,

Interart, 1990. 323–328.

²⁸ Károlyi Márton (1911–1989) bődíszműves, államvédelmi ezredes, minisztériumi osztályvezető. Eredeti neve: Wigner. A Rajk-ügy vádlottjainak egyik kihallgatója. 1953-ban letartóztatják, a Péter Gábor és társai per során tizenkettő évi börtönbüntetésre ítélik. 1956-ban szabadul, de 1957-ben újra elítélik, ekkor kilenc év börtönt kap.

²⁹ Belkin, Mihail Iljics (1901–199?) szovjet altábornagy. 1949-től szovjet főtanácsadó Magyarországon, Csehszlovákiában és Ausztriában. Részt vesz Rajk László kihallgatásain.

³⁰ Erről és a következő (3. számú) dokumentumról 1954. június 25-én készült egy olyan géppel írt egykorú másolat, amely mindkét vallomást egybe írva tartalmazza. Lásd ÁBTLL 2.1. I/1-e 10-11. Péter Gábor sk. vallomása.

³¹ Balácsi Béla (1921–1975) szerszámkészítő lakatos, államvédelmi alezredes. 1953-tól a BM Vizsgálati Főosztály vezetője. 1954-ben a Rajk-féle szervezkedés svájci csoportjának felülvizsgálata során ő hallgatja ki Péter Gábort.

³² Budapesti Gyűjtőfogház, közismert nevén: „a Gyűjtő”. 1951-től Budapesti Országos Börtön, működtetését az ÁVH vette át.

³³ Princz Gyula (1905–1969) fényképészsegéd, büntetés végrehajtási alezredes. A Rajk-ügy egyik vizsgálótisztje. 1953-ban letartóztatják és a Péter Gábor és társai per során nyolc év börtönre ítélik. 1956-ban szabadul, de 1957-ben újra nyolc évi börtönbüntetésre ítélik.

³⁴ Bánkuti Antal (1914–) kovácssegéd, államvédelmi százados. Eredeti neve: Buvrovszky. Az ÁVH Gyűjtőfogház parancsnoka. 1953-ban letartóztatják, a Péter Gábor és társai perben négyévi börtönre ítélik. 1954-ben feltételeesen szabadlábra kerül.

³⁵ Juhász László (1923–1953) államvédelmi ezredes. 1951-től az ÁVH Vizsgálati Főosztály vezetője. 1953-ban őrizetbe vétele előtt öngyilkosságot követ el.

³⁶ A személyt nem sikerült azonosítanom.

³⁷ Valószínűleg Pataki Ferencné sz. Hajdu Erzsébet (1913–) varrónő, államvédelmi századosról van szó. Péter Gábor személyes titkárnője. 1953-ban letartóztatják és a Péter Gábor és társai per során négyévi börtönre ítélik.

³⁸ Gazdik Gyula (1911–1981) államvédelmi alezredes. 1951–53 között az ÁVH Ipari Szabotázselhárító Osztály vezetője. 1953–54 között az ÁVH Hírszerző Osztály munkatársa.

³⁹ Szakasits Árpád mozgalmi neve.

⁴⁰ Értsd: Rákosi Mátyásnak.

⁴¹ Demény Pál (1901–1991) kommunista politikus. 1924 után, mivel nem fogadja el az emigráns kommunista vezetők politikáját, önálló csoportot szervez a párton belül. Konceptiós per során 1946-ban négy és fél évi kényszermunkára ítélik, majd 1950-től Kistarcsára internálják. 1953-ban újra elítélik, ekkor tízévi börtönbüntetést kap. 1956-ban szabadul.

⁴² Értsd: kisgazdák.

⁴³ Péter a következő szovjet könyvekre gondolhatott: Fjodorov, A.: A partizánok élen; Sztrokovszkij, Nyikolaj: Gyár épül az őserdőben; Vanda Vasziljevskaja: Ének a vizek fölött.

⁴⁴ Értsd: másfél év alatt.

⁴⁵ Értsd: illegális.

⁴⁶ Értsd: Kommunista c. újságban.

⁴⁷ Gács László (1903–1968) szövőmunkás, újságíró, kommunista. Eredeti neve: Grünwald. 1951-ben letartóztatják, 1952-ben tizenöt évre, másodfokon 1953-ban három évre ítélik. 1954-ben szabadul.

⁴⁸ Értsd: Conti utcai börtön. Ma ez a VIII. kerületi utca a Tolnai Lajos nevet viseli.

⁴⁹ Értsd: vizsgálati.

⁵⁰ Az utolsó szó fölé írva: kételyek.

⁵¹ Dr. Harris Olivér rendőr ezredes. Kádár János beosztottja 1945-ben, amikor Kádár budapesti rendőrfőkapitány-helyettes. 1947 végén Nyugatra szökik. Ő lett Kádár „csőszkunyhója”. A vád szerint Harris már 1945-ben felfedte Kádár előtt, hogy tud Kádárnak a horthysta politikai rendőrségnek végzett besúgó tevékenységéről, és mint imperialista ügynök, kémkedésre utasította őt. Rajk letartóztatása után Harris újra felkereste Kádárt, és felszólította a Rajk-féle szervezkedés továbbvitelére. Kádár ezután 1949-től letartóztatásáig az MTA közelében, az Arany János utcában, egy presszóban találkozgatott Harrissal, hogy összegyűjtött kémadatait átadja neki. Bővebben lásd *Kádár János bírái előtt*, i. m. 104., 257–258., 264., 271., 273., 450–451., 476., 479., 541.

⁵² Kádár János eredeti neve Csermanek volt.

⁵³ A szóban forgó kérdések nincsenek mellékelve a dossziéhoz.

⁵⁴ Komendó János (1910–) cipészsegéd, államvédelmi őrnagy. 1951-től az ÁVH X/4 Osztály helyettes vezetője. 1953-ban letartóztatják, a Péter Gábor és társai per során hat év börtönre ítélik. 1956-ban szabadul, de 1957-ben újra elítélik, ekkor kettő év hat hónap börtönt kap.

⁵⁵ Máj László (1921–) villanyszerelő, államvédelmi százados. 1953-ban letartóztatják, a Péter Gábor és társai perben öt év börtönre ítélik.

⁵⁶ A dokumentumról 1954. augusztus 14-én készült egy géppel írt egykorú másolat is. Lásd ÁBTLL 2.1 I/1-d 163–168. Péter Gábor elítélt sajtókezű feljegyzése.

⁵⁷ Stolte István (1910–) újságíró, tisztviselő. 1949-ben letartóztatják a Rajk-ügy során, 1950-ben életfogytiglani fegyházra ítélik, később büntetését kilenc évre mérsékelik. 1956-ban szabadul.

⁵⁸ Szász Béla (1910–1999) újságíró, író. 1949-ben letartóztatják a Rajk-ügy kapcsán, 1950-ben tíz év börtönbüntetésre ítélik. 1954-ben szabadul.

- ⁵⁹ Ádám György (1911–1974) újságíró, közgazdász. 1949-ben a Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben tíz év börtönre ítélik.
- ⁶⁰ Hetényi Imre (1871–1946) rendőr főtanácsos. 1932-től a Budapesti Rendőr Főkapitányság politikai vezetője.
- ⁶¹ A választól balra, a lap szélére kék színű ceruzával, más kézírással a következőket írták: „Ádám 1932-es ügyben volt v[ád]l[o]tt.”
- ⁶² Apró Antal (1913–1994) szobafestő, építőmunkás, kommunista politikus. Eredeti neve: Klein. Az MKP majd az MDP Politikai Bizottság tagja (1946–56). A Szakszervezetek Országos Tanácsa főtájkára (1948–52), építőanyag-ipari miniszter (1952–53), majd miniszterelnök-helyettes (1953–56).
- ⁶³ Értsd: vezetőségi tag.
- ⁶⁴ Koós Béla (1921–2000) pártfunkcionárius, államvédelmi ezredes. 1944-ben együtt ül Rajkkal a Margit körüti fogházban.
- ⁶⁵ Dr. Babics Antal (1902–1992) orvos professzor. 1949-től a MTA tagja. 1950-1953 között az általa szervezett Központi Állami Kórház (ma Kútvölgyi Kórház) igazgatója. Jó barátságban van korának kommunista politikusaival.
- ⁶⁶ Orbán László (1912–1978) jogász, pártalkalmazott, kommunista politikus.
- ⁶⁷ Fischer József (1901–1995) építész, szociáldemokrata politikus.
- ⁶⁸ Bornemissza Éva (1919–1971) színésznő.
- ⁶⁹ Pálffy György (1909–1949) hivatásos katonatiszt. Eredeti neve: Oesterreicher. 1945-től a HM Katonapolitikai Osztály vezetője, 1948-tól honvédelmi miniszterhelyettes. A Rajk-ügy során 1949-ben őrizetbe veszik, halálra ítélik és kivégzik.
- ⁷⁰ A személyt nem sikerült azonosítanom.
- ⁷¹ A személyt nem sikerült azonosítanom.
- ⁷² Valószínűleg Kruzlák Béla (1900–1970) vasesztergályosról van szó. Később az MKP országgyűlési képviselője.
- ⁷³ Valószínűleg Bartha Bertalan (1904–1978) lakatosról van szó. Később a vasas szakszervezet főtájkára és gyárigazgató.
- ⁷⁴ Valószínűleg Varga István (1905–1976) szerszámlakatosról, kommunista politikusról van szó, aki később a vasas szakszervezet helyettes titkára (1945–1948).
- ⁷⁵ Rajk Lászlóné (Rajk Júlia) sz. Földi Júlia (1914–1981) tisztviselő. Az Magyar Nők Demokratikus Szövetsége országos főtájkára (1946–48), majd elnöke (1948–49). 1949-ben a Rajk-ügy kapcsán őrizetbe veszik, 1950-ben öt évre ítélik. Az 1950-es évek első felében férje nevét nem használhatja, ekkor kényszerből a Györk Lászlóné nevet veszi fel.
- ⁷⁶ Gayer Imre (1905–1950) lakatos, kommunista. 1945-ben internálják, mint csendőrbesúgót. 1950-ben a Rajk-ügy kapcsán halálra ítélik és kivégezik.
- ⁷⁷ Tömpe István (1909–1988) kárpitos, kommunista politikus. Rajk László titkára (1945–46). Somogy vármegye alispánja (1946–48). A BM Közigazgatási Főosztályának vezetője (1948–50). Az FM Erdészeti Főosztályának vezetője (1950–56).
- ⁷⁸ Brankov, Lázár (1912–) jugoszláv diplomata. 1949-ben letartóztatják, a Rajk-perben életfogytiglani fegyházra ítélik. 1956-ban szabadul.
- ⁷⁹ Értsd: HM Katonapolitikai Osztály.
- ⁸⁰ Megjegyzendő, hogy a Farkas Mihály vezette Szervező Bizottság jóváhagyásával tette ezt Rajk.
- ⁸¹ Vörös János (1891–1968) hivatásos katonatiszt, honvédelmi miniszter. 1949-ben őrizetbe veszik, 1950-ben életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélik. 1957-ben szabadul.
- ⁸² Péter Gábor Pálffy Györgyről alkotott negatív véleményének valószínűleg sértődöttsége lehet az oka, mely abból adódott, hogy Pálffýék félretolták az ÁVH-t a „köztársaság-ellenes összeszküvés” felgöngyölítése során.
- ⁸³ Magyar Nők Demokratikus Szövetsége.
- ⁸⁴ Népi Kollégiumok Országos Szövetsége.
- ⁸⁵ Ez annak a koncepciónak a megismétlése, amit Péter Gábor veretett ki Szőnyiből.
- ⁸⁶ Értsd: Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform).
- ⁸⁷ Dulles, Allen Welsh (1893–1969) amerikai diplomata, hírszerző, jogász. Az OSS (a CIA elődje) berni irodájának vezetője (1942–45). A CIA igazgatóhelyettese (1951–53), majd igazgatója (1953–61).
- ⁸⁸ Rajk Endre, nyilas államtitkár, készletgazdálkodási kormánybiztos.
- ⁸⁹ Gischtz Endre vagy Gimes András (1910–1987) cipőfelsőrész-készítő, eszperantista. A kommunista párton belül a Demény Pál vezette csoport tagja. 1949-ben Kistarcsára internálják.
- ⁹⁰ Péter itt szerintem téved, összetéveszthette a Szabó Pál regénytrilógiájából Bán Frigyes által készített filmeket. A Talpalatnyi földet c. filmet 1948-ban, míg a Felszabadult föld c. filmet 1950-ben mutatták be. Mivel Pálffy Györgyöt 1949. július 5-én vették őrizetbe, így ő csak az első film vetítésénél lehetett jelen.
- ⁹¹ Justus Pál (1905–1965) szociáldemokrata politikus, író. 1948-tól a Magyar Rádió alelnöke. 1949-ben őrizetbe veszik, majd a Rajk-perben életfogytiglani fegyházra ítélik. 1955-ben szabadul.
- ⁹² Villányi András (1913–1950) 1945-től a gazdasági rendőrség vezetője, 1948-tól minisztériumi osztályvezető. 1949-ben a Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben halálra ítélik és kivégzik. Letartóztatásának okáról bővebben lásd Bacsoni Gábor Miklós: Péter Gábor (vélt) vetélytársai: Tömpe András és Villányi András. *Rubikon*, 2002/6–7. 12–15.
- ⁹³ Szebenyi Endre (1912–1951) jogász. A BM, majd a miniszterelnökség államtitkára. 1949-ben a Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben halálra ítélik és kivégzik.
- ⁹⁴ A választól balra, a lap szélére ceruzával, más kézírással a következőket írták: „Közvetlenül a tárgyaláson való kihallgatása előtt kihallgatója szölt Szeb.[enyi]-nek: említse V[illányi]. nevét.” Az esetről bővebben lásd Bacsoni: i. m.

15.

⁹⁵ Villányi Ernő (1917–) Villányi András testvére. 1947-től a Nemzeti Kereskedelmi Rt igazgatója. 1949-ben letartóztatják és öt évre ítélik. 1953-ban amnesztiával szabadul.

⁹⁶ Korondy Béla (1914–1949) erdőmérnök, csendőrtiszt, rendőr ezredes. Eredeti neve: Bergán. A Rajk-ügy során 1949-ben letartóztatják, halálra ítélik és kivégzik.

⁹⁷ Bokor Lajos (1892–1950) rendőrkapitány. Rajk László sógora. 1949-ben a Rajk-ügy során őrizetbe veszik, 1950-ben nyolc év fegyházra ítélik. Büntetése letöltése közben a váci börtönben meghal.

⁹⁸ Borszéki Oszkár (1885–) horthysta politikai detektív. Eredeti neve: Zdeborszky. Rajk László 1932-es lebukásakor állítólag ő szervezte be Rajkot a horthysta rendőrséghez. 1949-ben a Rajk-per kapcsán letartóztatják, 1953-ban háromévi börtönbüntetésre ítélik.

⁹⁹ Jánosi Ferenc (1908–1950) ügyvéd, hadbíró százados. Eredeti neve: Johanovics. 1949-ben a Rajk-ügy kapcsán letartóztatják, 1950-ben halálra ítélik és kivégzik.

¹⁰⁰ Kommunista Ifjúságunk Magyarországi Szövetsége.

¹⁰¹ Schiffer Pál (1911–2001) tisztviselő, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. Szakasits Árpád veje. 1950-ben letartóztatják, az SZDP-ügy egyik fő vádlottjaként kötél általi halálbüntetésre, majd másodfokon életfogytiglani börtönre ítélik. 1955-ben büntetés-félbeszakítással szabadul.

¹⁰² Fenákel János Kádár János iskolatársa volt. 1931-ben Kádár az ő javaslatára lépett be a KIMSZ-be.

¹⁰³ Csont Ferenc vagy Magyar Ottó, Ungár Ottó (1898–1967) főkönyvelő, tisztviselő. 1950-ben őrizetbe veszik Szűcs Ernő államvédelmi ezredessel való korrupciós kapcsolata miatt. 1952-ben életfogytiglani börtönre ítélik. 1953-ban amnesztiával szabadul.

¹⁰⁴ Madzsar József (1876–1944) orvos, politikus. Az Országos Radikális Párt egyik alapítója és alelnöke. Később szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1936-tól a Szovjetunióban él. A GULAG egyik munkatáborában fejezi be életét.

¹⁰⁵ Sándor Pál (1901–1972) filozófus, író. 1950-ben letartóztatják, 1951-ben hat évre ítélik. 1954-ben szabadul.

¹⁰⁶ Rózsa Ferenc (1906–1942) építészmérnök, újságíró, kommunista vezető. 1942-ben letartóztatják, vattatása közben halálra kínozzák.

¹⁰⁷ Értsd: a Margit körüli Gyűjtőfogházban.

¹⁰⁸ Schönherz Zoltán (1905–1942) elektromérnök, kommunista vezető. 1942-ben letartóztatják, halálra ítélik és kivégzik.

¹⁰⁹ Anonimizált rész.

¹¹⁰ Csapó Andor (1901–1981) banktisztviselő, kereskedelmi ügynök, államvédelmi alezredes. Eredeti neve: Czutrin. 1951-től az ÁVH X/4 Osztály vezetője. 1953-ban letartóztatják, a Péter Gábor és társai perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. 1956-ban szabadul, 1957-ben azonban újra elítélik, ekkor ötévi börtönbüntetést kap.

¹¹¹ Értsd: úszómedencét.

¹¹² A szöveg bal oldalán a lap szélére Péter Gábor a következőket írta ceruzával: „A fentebb leirt lelkiállapotban ismerkedett ő meg Donáttal.” E megjegyzése azonban valószínűleg már a következő bekezdéshez kapcsolódik.

¹¹³ Az utolsó két szó fölé írva: is közelebb állott egymáshoz.

¹¹⁴ Tonhauser Pál (1909–1984) bányász, kommunista politikus. A II. világháború után Csehszlovákiában él.

¹¹⁵ Dr. Bálint István (1912–1984) orvos, államvédelmi ezredes. Eredeti neve: Scheiner. Az ÁVH Egészségügyi Osztály vezetője. 1953-ban letartóztatják, a Péter Gábor és társai perben nyolcévi börtönbüntetésre ítélik. Farkas Vladimir szerint ő volt Péter Gábor egyetlen igazi bizalmasa, egyszerre volt „Péter Gábor pszichiátere és gyóntatótyja”. Lásd Farkas: i. m. 344.

Államvédelmi helyzetértékelés 1956 decemberében

Nagy Imre 1956. október 28-i rádióbeszédében bejelentette az – 1953 óta elvileg nem is létező – Államvédelmi Hatóság megszüntetését. A következő napokban az ÁVH tagjainak többsége illegálisba vonult, bujkált vagy csatlakozott a szovjet csapatokhoz. A november 4-i szovjet támadás után a (volt) államvédelmiek többsége újra munkához látott, a szovjetek oldalán részt vett a forradalom leverésében. Titokban megindult magának az államvédelem intézményének az újjászervezése is, amihez a politikai mozgástérrel alig rendelkező Kádár-kormány ellentmondásosan viszonyult. A kormánynak szüksége volt egy hatékony és mindenekelőtt lojális politikai rendőrség létrehozására, ám az ÁVH olyannyira gyűlölt intézmény volt a társadalom szemében, hogy nyíltan nem vállalhatta fel annak újjáalakítását. (Az egymással szembeni bizalmatlanság persze abból is fakadt, hogy az új vezetés több tagja, élén Kádár Jánossal, korábban maga is szenvedő alanya volt az ÁVH működésének.) Ezért tiltották meg az államvédelmi szervek újjászervezését, és hozták létre az Országos Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Főosztályát, egyben elrendelték a volt államvédelmiek felülvizsgálatát. Kádárék azonban hamar felismerték, hogy a kommunista rendszer fenntartásában – valódi tömegbázis híján – egyedül az államvédelmi apparátusra támaszkodhatnak, így hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a fő törekvésük valójában nem az ávosok elbocsátására, hanem csak egy önálló államvédelmi szervezet létrejöttének megakadályozására irányult. Erre utal, hogy 1956 végén és 1957 elején a felülvizsgálás során szinte az összes volt államvédelmist igazolták. A kölcsönös gyanakvás és a felelősség áthárítása mindazonáltal továbbra is megmaradt a politikai vezetés és az alapvetően volt államvédelmiekből rekrutálódott politikai rendőrség között.¹

A forradalom leverését követő hetekben, hónapokban a politikai vezetés és a politikai rendőrség között lévő különbség más területeken, így mindenekelőtt az októberi események megítélésében is jelentkezett. A kormány és a pártvezetés szövegei közismertebbek. Kádár János és társai november 4-i programfelhívásukban a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánynak nevezett ellenkormány felállítását az október 23-a után történtek általuk (pontosabban a szovjet pártvezetés által) konstruált képével igyekeztek alátámasztani. A felhívás úgy állította be a történeteket, miszerint az október 23-án megindult tömegmozgalom még nemes célokat (hibák, sőt bűnök kijavítása, nemzeti függetlenség, stb.) követett, ám a Nagy Imre vezette kormány gyengesége és a mozgalomba beférkőzött „ellenforradalmi elemek” növekvő befolyása következtében már a munkás-paraszt hatalmat biztosító rendszer alapjai kerültek veszélybe. A reakciós erők kihasználta az elkövetett hibák feletti jogos elégedetlenséget, és megtévesztették a becsületes dolgozókat, különösen az ifjúság nagy részét, akik becsületes, hazafias szándékkal kapcsolódtak a tömegmozgalomba. A felhívás a népi demokratikus rendszer és a szocialista vívmányok megvédésére szólított fel, és különösen a dolgozó és tanuló ifjúságot figyelmeztetette arra, hogy ne hagyják magukat megtéveszteni. A felhívás kihangsúlyozta, hogy az új kormány „nem tűri meg, hogy a dolgozókat bármilyen ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők eseményeiben részt vettek”.²

Az október 23-án induló tömegmozgalom és az ellenforradalom közötti különbségtétel nyilvánvalóan az előbbiben részt vevő „jó szándékú”, „megtévesztett” tömegek megnyerését szolgálta, ám a Kádár-kormánynak sem ezzel, sem pedig az antisztálinista, antirákosista szövegekkel nem sikerült tömegbázist teremtenie. Ezt november végére Kádárnak és körének is be kellett látnia, mint ahogy azt is, hogy hatalmuk megszilárdításában kizárólag a rákosista káderekre és az államvédelmi apparátusra támaszkodhatnak.³ Mindez kihatott az október–novemberi események megítélésére is, amit a pártvezetés által novemberben, ezzel kapcsolatban kidolgozott határozati javaslat is mutat. Ebben az október 23-i tüntetés továbbra is kifejezetten „hazafias tömegtüntetésként” szerepelt, amelynek a résztvevői – zömmel fiatalok, egyetemisták, diákok és munkásifjak – jogos követelésekért (szocialista demokrácia, nemzeti egyenjogúság és függetlenség) vonultak az utcára. Ettől élesen megkülönböztették a szervezett ellenforradalmi erők által kirobbantott fegyveres

felkelést, ugyanakkor már szó sem esett semmiféle tömegmozgalomról, emellett Nagy Imre és csoportjának felelősségét is súlyosabban ítélte meg a november 4-ei felhíváshoz képest.⁴

A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Ideiglenes Központi Bizottsága több napig tartó tárgyalás után 1956. december 5-én fogadta el a határozatot, amely az eredeti javaslatához képest lényegesen módosult, így Nagy Imre és társai felelőssége még komolyabb formában vetődött fel, továbbá a diáktüntetés és a fegyveres ellenforradalom közötti határvonal még markánsabban rajzolódott ki. A párthatározat az október 23-án kezdődött események kirobbanását négy tényezőre vezette vissza: mindenekelőtt a Rákosi–Gerő-klikk súlyos hibáira, amellyel szemben jogosan harcoltak „a kommunisták és a párton kívüli demokratikus tömegek”; másodsorban a jogos elégedetlenséget kihasználó, Nagy Imre és Losonczy Géza vezette pártellenzék tevékenységére; továbbá „a Horthy-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom” szervezkedésére; illetve a nemzetközi imperializmus aknamunkájára. A pártvezetés úgy látta, hogy az október 23-án a fővárosban tüntető fiatalok többségét a korábbi vezetés súlyos hibái és vezetési módszerei feletti elkeseredettség vitte az utcára, és nem kívántak letérni a szocializmus építésének útjáról. Igaz, már az egyetemisták tüntetésén megjelentek „ellenforradalmi” jelszavak, a párthatározat a tüntetéstől megkülönböztette az este megkezdődött fegyveres felkelést, amelyet a határozat teljes egészében a néphatalom megdöntésére és a szocialista vívmányok eltörlésére irányuló ellenforradalomként bélyegzett meg. A forradalom tömegmozgalom-jellegét persze Kádárék sem tagadhatták, ezért az eseményekbe becsületes szándékkal bekapcsolódó tömegek megtévesztettségét hangsúlyozták, mintegy felnyitva a szemüket, hogy tevékenységükkel valójában az ellenforradalom céljait mozdították elő.⁵ A megtévesztettség hangsúlyozása a párt számára a tömegtámogatás elnyerése szempontjából politikai jelentőséggel bírt, mint azt az Ideiglenes Központi Bizottság fenti határozatot tárgyaló ülésén Kádár János egészen nyíltan meg is fogalmazta.⁶

A vezetés véleménye mindazonáltal nem lehetett egészen világos a közvélemény előtt, hiszen a Fehér könyveknek a párthatározattal nagyjából egy időben megjelent első kötete még sokkal inkább a november 4-ei kormánynyilatkozat megállapításait adta vissza, így például a Rákosi–Gerő-féle zsákutcás politika elleni széleskörű népmozgalomról szólt, amelyben a dolgozók százezrei szálltak síkra a nemzeti érzést súlyosan sértő politika felszámolásáért, a szocializmust építő nép demokratikus rendszer megerősítéséért és továbbfejlesztéséért. Igaz, a könyv szerzői szerint a jogos követelések jegyében kibontakozó mozgalmat kezdettől kihasználták az „ellenforradalom sötét erői”, akik a tömegek elégedetlenségét magának a népi hatalomnak a megdöntésére kívánták felhasználni.⁷ A népi tömegmozgalom és a tervszerűen előkészített, a nyugati hatalmak által támogatott fegyveres ellenforradalom közötti különbségtételre utal, hogy az iromány „ellenforradalom” címszó alatt szinte kizárólag a fegyveres csoportokról, a lincselésekről, továbbá volt nyilasok, csendőrök és más „reakciós” elemek – állítólagos – aktivizálódásáról szólt.

Az alább közölt dokumentumok – a „belső reakcióról” szóló, minden bizonnyal az ORFK Politikai Nyomozó Főosztályán készült, 1956. december 18-án kelt, fejléc és aláírás nélküli feljegyzés, valamint a hozzá csatolt, az „ellenforradalom” átmeneti győzelmének okairól szóló iromány – azt mutatják, hogy az újjászerveződő államvédelmi-állambiztonsági erők helyzetértékelése 1956 decemberében több ponton eltért attól, amelyet a pártvezetés és a kormány alakított ki.

Ezek az iratok olyan időszakban keletkeztek, amikor a kormány már elrendelte az államvédelmi állomány felülvizsgálatát, ám az érintettek még nem tudhatták ennek a kimenetelét, azt tudniillik, hogy a felülvizsgálatokat szinte kivétel nélkül igazolni fogják. Ez még feszültebbé tette a volt államvédelmisek viszonyát a politikai vezetéshez, és minden módon igyekeztek igazolást találni saját maguk számára, mindenekelőtt az „ellenforradalom” alatti kiállásukkal.⁸ Decemberben a politikai rendőrség volt államvédelmisei magához Kádár Jánoshoz fordultak (névtelen) levelükkel, amelyben – emellett, hogy hűségükről biztosították a pártvezetőt – az államvédelem szerepét igyekeztek tisztázni a forradalom előtt és alatt, a bekövetkezett eseményekért egyértelműen az MDP vezetését téve felelőssé.⁹

Ez az öngazoló jelleg hatja át a december 18-i feljegyzést is. E szerint az államvédelmi szervek már október 23-án éjjel ellentámadásba akartak átmenni, az MDP Politikai Bizottsága azonban ezt „nem merete” engedélyezni. A PB október 23-a délelőtt tartott ülésén néhányan valóban a mellett szólaltak fel, hogy „minden eszközzel”, azaz akár fegyveres erő bevetésével is meg kell védeni a rendszert, ám komoly formában nem merült fel a karhatalom bevetése, csupán a tüntetés betiltásáról döntöttek. Az írószövetség küldöttségének Gerő ki is jelentette, hogy bár a tüntetést nem engedélyezik, de lövetni nem fognak. A pártvezetés véleményének kialakításában minden bizonnyal közrejátszottak azok az értesülések, miszerint a Belügyminisztérium Budapesti Főosztályának egyértelműen az volt az álláspontja, hogy nem fognak fegyvert használni az esetleg engedély nélkül felvonuló tömeggel szemben. Sőt, a tüntetés utólagos engedélyezésében éppen a karhatalom vezetőinek állásfoglalása játszott szerepet, aki közölték, hogy nincsenek meg az eszközeik annak megakadályozására és a rend ilyen körülmények között való fenntartására.¹⁰

A PB este kezdődő újabb üléséről – csakúgy, mint a délelőttiről – nem maradt fenn jegyzőkönyv, így nehéz megállapítani, hogy a jelenlévők valóban „nem merték” engedélyezni az államvédelem ellentámadását. Az azonban nagyon valószínű, hogy a pártvezetés nem tartotta célszerűnek, hogy a gyűlölt ÁVH bevetésével tovább hergeljék a tömeget. Ráadásul ekkor már olyan súlyosnak ítélte a helyzetet, hogy nem az államvédelem, hanem egyenesen a szovjet csapatok beavatkozásának szükségessége merült fel, pontosabban, a magyar pártvezetés kénytelen volt tudomásul venni a szovjet beavatkozás tényét. Úgy vélték, hogy az erődemonstrációval megelőzhető a tüntetés elfajulása és a válság eszkalálódása.¹¹

Az írások arról persze nem szólnak, hogy az államvédelmisek nem csak akartak támadni, hanem támadtak is, például a rádiónál, amivel tevőlegesen hozzájárultak a fegyveres felkelés kirobbanásához. Ráadásul a helyzet ekkor már olyan komollyá vált, hogy a könnyed erődemonstrációra készülő szovjet csapatok súlyos harcokba keveredtek a felkelőkkel, és képtelenek voltak a válság pusztán katonai megoldására. Az államvédelmisek nehezen hihették tehát, hogy ők meg tudták volna oldani azt a problémát, amire még a szovjet hadsereg sem volt képes. Saját erejük elégtelenségéről egyébként éppen a közölt jelentés azon szövegrészei tájékoztatnak, amelyek hosszasan sorolják fel azokat a lépéseket, amelyekkel a politikai vezetés folyamatosan gyengítette az államvédelmi szervek ütőképességét 1953 után.

Az iratok megfogalmazói szerint az „ellenforradalom” átmeneti győzelmének az egyik legfőbb oka éppen az volt, hogy az államvédelmi szerveknek nemcsak a nyugati propaganda és a belső reakció többszázszáz (!) tömegének gyűlöletével kellett szembenéznie, hanem a pártvezetéssel és a párttagság nagy részével is. (A feljegyzésben egyenesen az MDP szélsőjobboldali szárnyáról beszélnek!) Az MDP PB ugyanis azzal, hogy saját bűneit az ÁVH-ra igyekezett kenni, az államvédelmi szerveket demoralizálta, a tömegek előtt pedig annyira gyűlöltté tette, hogy a legkritikusabb időben maga sem mert rájuk támaszkodni. Talán ez az a pont, ahol az államvédelem helyzetértékelése leginkább eltér a politikai vezetésétől. Nem arra gondolok, hogy kire akarták a felelősséget hárítani, hanem a „reakciós” tömegek nagyságának megítélésében.

A kormány- és a pártvezetés, ha valamilyen tömegbázist akart teremteni magának, akkor kicsi, de szervezett ellenséges csoportok tudatos aknamunkájának az eredményeként kellett, hogy értékelje az „ellenforradalmat”. Az államvédelemnek azonban ilyen politikai megfontolásokkal nem kellett számolnia, számára a forradalom utáni megtorlás és a rendteremtés egyszerű „szakmai” feladatot jelentett, a belső reakció ellen több mint tíz éve folytatott harcának újabb szakaszaként fogták fel. Éppen ezért ezekben a szövegekben nyoma sincs az osztályidegenek, huligánok és más „megrögzött” ellenforradalmárok, és a megtévesztett, félrevezetett tömegek közötti „finom” megkülönböztetésnek. A korábbi időszak jól ismert paneljeiből felépített szövegből így gyakorlatilag a „reakciós” tömegekkel élesen szemben álló ÁVH képe bontakozik ki.

Ez a kép a kommunista rendszer fő hivatkozási alapjául szolgáló munkások esetében válik különösen zavarossá, hiszen a „munkáshatalommal” ellenséges

munkásokról kellett volna beszélni. Az államvédelem szerint a „becsületes, párthű dolgozók” a forradalom alatt nem mertek bemenni az üzemekbe, ha mégis, akkor terror alatt álltak. Ezek szerint a párthű dolgozók nem lehettek valami sokan, arról nem is beszélve, hogy ebben az esetben ezek a párthű tömegek vadsztrájkolóknak minősülnek, akiket a hivatalos propaganda hevesen támadott. Ugyanitt azt is írják, hogy „a becsületes dolgozók tömege lényegileg meg van tévesztve e tanácsok [ti. a munkástanácsok] valódi szerepét illetően. Ehhez hozzájárult az is, hogy a nyugati rádiók dicsérőleg említik a munkástanácsok szerepét.” Ez a megfogalmazás egyértelműen azt sugallja, hogy a becsületes dolgozók hallgatnak a nyugati adókra. Ráadásul itt azokról az üzemi munkástanácsokról van szó, amelyek a dokumentum keletkezésének idején, december közepén, a Kádárék által elfogadott jogszabályok alapján törvényesen léteztek, azaz a politikai rendőrség egy legális intézményt támadott.

A következő hónapokban a restaurálódó, és egyre magabiztosabb pártállami vezetésnek sikerült a belügyminisztériumba illetve annak vidéki szerveibe integrált állambiztonság feletti ellenőrzést biztosítani.¹² A pártvezetés szempontjai, határozatai, állásfoglalásai így alapvetően megszabták a politikai rendőrség munkáját, amiben persze az is szerepet játszott, hogy a politikai vezetés magabiztosabbá válásával kevesebb olyan szempontra kellett figyelemmel lennie, mint 1956 novemberében és decemberében. Az egyre nagyobb fokozatra kapcsolt megtorlás emellett a volt ávosok energiát is lekötötte.

A közölt dokumentumokban mindenestre több olyan rész is található, amelyek azt mutatják, hogy az államvédelemmel kontinuos politikai rendőrségre már ekkor is hatással volt a Kádár-i vezetés kialakulóban lévő „ideológiája”. Így például a szöveg tele van a „reális”, a „realitások” stb. kifejezésekkel, ami itt egyértelműen és kizárólag a Kádár-kormány hatalmának fel- és elismerését jelenti. Kádárék ugyanis a kezdetektől azt hangsúlyozták, hogy a forradalom leverésének egyik fő tanulsága, és ebbe a magyar társadalomnak is bele kell törődnie, hogy a kommunista rendszer léte, a szovjet függés és megszállás az egyetlen „realitás”. Ennek a realitásnak a felismerése, vagyis a rendszer melletti aktív kiállás helyett a „nincs ellene” passzivitása a politikai rendőrség szemében is egyértelműen pozitív dologként tűnik fel.

A másik mozzanat, amit ki szeretnék emelni, a rendszer iránti lojalitásnak az egzisztenciális kérdéssel való összekapcsolása, ami az egész Kádár-rendszer legitimitásának az alapját képezte. Kádár János már a kezdetektől arra törekedett, hogy – az elnyomást ellensúlyozandó – a politikai jogaitól megfosztott társadalom támogatását az anyagi javakhoz való hozzáférés könnyítésével, az életszínvonal emelésével nyerje meg.¹³ Az itt közölt első feljegyzés a munkástanácsok semlegesítése, politikai szerepük csökkentése szempontjából előnyösnek értékelte, hogy „a dolgozók széles tömegei” aggódva néznek a tél elé, félnek a munkanélküliségtől és a nehéz gazdasági helyzettől. Vagyis – sugalmazza a szöveg – mindez elvonja figyelmüket a politikától, és a megélhetésük érdekében a szembenállás helyett a hatalom elismerését és a vele való együttélést választják. Hasonló megjegyzéseket találhatunk a második dokumentumban is, amelynek a szerzője szerint például az „ellenforradalom” alatt a rendőrség azért nem állt ki a rendszer mellett, sőt megbízhatósága még annak leverése után is felette kérdéses volt, mert a Belügyminisztériumban az államvédelemhez képest másodrangú szervként kezelték, ami elsősorban az alacsony fizetésekben mutatkozott meg. „Emiatt nem voltak érdekelve a proletárdiktatúra megvédésében” – szól az értékelés.

A fentiek alapján teljesen nyilvánvaló, hogy a közölt dokumentumoknak nem a pontos és „objektív” helyzetértékelés volt a céljuk, nem azzal a szándékkal íródtak, hogy a forradalom (vagy akár csak az „ellenforradalom”) történéseit pontos feltárják, avagy rekonstruálják. Már csak azért sem olvashatóak így, mert december közepén még nem indult be a vizsgálati munka, és a politikai rendőrség sem volt olyan állapotban, hogy alapos megfigyelések és adatok alapján alakítsa ki az „ellenforradalomról” a saját olvasatát. Csak egyetlen jellemző példát szeretnék említeni. A feljegyzésben szerepel, hogy „egy Németh János nevű pap fegyveresek élén behatolt az Állami Egyháziügyi Hivatalba és elégette az irattárat.” A későbbi vizsgálati iratok és visszaemlékezések alapján azonban ez az esemény másként rekonstruálható: Mindszenty utasítására titkára, Turchányi Albert Egon szervezte meg az Állami Egyháziügyi Hivatal irattára egy részének a budai primási palotába szállítását. A november 3-i akcióban részt vett Németh

János káplán is, ám nem ő volt a vezető, mint ahogy az irattár felgyűjtéséről sem volt szó.¹⁴

A fentiek miatt nem is tartom fontosnak, hogy a feljegyzések szövegén a „tényszerűséget” kérjük számon, és azokat kritikai vizsgálat alá vonva az 1956-os forradalommal foglalkozó történeti irodalom megállapításaival ütköztessük. A feljegyzések célja egyértelműen az államvédelem szerepének mentegetése és igazolása volt: az ÁVH megvédésének a szándéka – a személyi kontinuitáson túl is – folytonosságot teremt a (többször is) megszüntetett államvédelmi szervek és a Kádár-kormány politikai rendőrsége között.

Dokumentumok

1. Feljegyzés az ellenségesnek tekintett csoportokról, 1956. december 18.

Szigorúan titkos!

Feljegyzés

Budapest, 1956. december 18-án.

A belső reakció mozgása és tevékenysége
az ellenforradalom alatt és jelenleg

Az ellenforradalom ideje alatt sok ellenséges réteg jelentkezett hatalmi igényeivel. Ezek a rétegek lényegileg az MDP szélsőjobboldali szárnyát képviselő újságírókból és egyéb értelmiségiekből, az 1948 után megszüntetett pártok képviselőiből, az elmúlt évek során politikai kompromittáltságuk vagy szélsőjobboldali beállítottságuk miatt hallgató személyekből vagy ezek szervezett csoportjaiból, kiszabadított politikai elítéltekből, továbbá az ellenforradalom felfegyverzett egységeiből álltak. Ezek soraiban húzódtak meg az imperialisták által beszervezett ügynökök és ezek hálózata is.

Az ellenforradalom ideje alatt e szervek, csoportok a következő közös platformon álltak:

1. A Szovjetunió gyűlölete.
2. Szocializmus elleni harc.
3. Az áv.¹⁵ szervek elleni gyűlölet, mint a szocializmus védelmi szerve
4. Nacionalizmus.
5. Semlegesség.
6. Többpártrendszer követelése.

Ezek a követelések lényegileg egy, a nyugati tömbhöz tartozó polgári demokrácia létrehozását kívánták. E közös követelések mellett az egyes csoportok ideológiai felfogása között különbségek voltak s éles harc folyt köztük a pozíciókért.

I.

Az ellenforradalom erőinek tevékenysége rétegenként a következő volt:

Pártok

Október 23. után sorra újból megalakultak az előzőleg megszüntetett pártok, sőt egész sor új párt is megalakult. A régebben létező pártok új tevékenységére jellemző volt, hogy azonnal kivetették soraik közül azokat, akik az elmúlt években bármilyen szerepet vállaltak a rendszerben. Így pl. a Kisgazdapárt kivetette soraik közül Dobi Istvánt, az Elnöki Tanács jelenlegi elnökét, a Nemzeti Parasztpárt kivetette Veres Péter Kossuth Díjas [sic!] író, stb.

A SZDP vezetősége a nemrég rehabilitált Kéthly Annából, Kelemen Gyulából és Révész Andrásból állt. A vezetőségben helyet kaptak és hangadók lettek a legjobboldalibb régi vezetők, akik igyekeztek a szakszervezeti és egyéb vezető pozíciókat

megszállni s azonnal felvették a kapcsolatot a szociáldemokrata internacionáléval s annak pártjaival. Vérmes reményeket tápláltak arra vonatkozóan, hogy szabad választás során a szavazatoknak egy igen nagy részét megkaphatják. A legélesebb harcot folytatták a kommunisták ellen.

A SZDP az ellenforradalom leverése után háttérbe és illegalitásba szorult. Vezetőjüknek a kiszökött Kéthly Annát tekintik. Jelenleg – külföldi utasításra – az az álláspontjuk, hogy a legkevésbé sem szabad együttműködni a Kádár-kormánnyal. Abban bízva, hogy hatalmas munkás tömegek vannak, koalíciós kormányzást akarnak elérni a Kisgazdapárttal és esetleg egy megszervezendő katolikus¹⁶ párttal. Emellett kifejezett céljuk, hogy az alsóbb szervek szakszervezeti választásai során illegális tagjaik segítségével megszerezzék a szakszervezeteket és a szakszervezeti tanácsot. E jelenlegi taktikájukat megelőzően a munkástanácsokat igyekeztek támogatni. Azonban számítva arra, hogy a munkástanácsokat a kormány a politikai hatalomból visszaszorítja, rátértek a szakszervezetek ké[z]beszerzésének fenti politikájára. A munkástanácsokon keresztül azt is el akarták érni, hogy a felfegyverzett gyári őrsegek – ami a munkástanácsok egyik politikai követelése volt – az ő embereik közül kerüljenek ki s így pártjuk karhatalommal is rendelkezzen.

A SZDP tagok közül azonban már van néhány olyan személy, aki a helyzetet reálisan értékelve hajlandó tárgyalni a Forradalmi Munkás Paraszt kormánnyal. Ezek egyenlőre [sic!] elenyésző kisebbséget képeznek még.

Független Kisgazdapárt (FKP). A párt igazi vezetője Kovács Béla, volt főtitkár, akit 1947-ben szervezkedés miatt a szovjet hadsereg őrizetbe vett, majd nemrég hazajött ottani fogságából. Kovács jobboldali beállítottságú, de reálisan látó politikus, aki a volt FKP tömegek között igen népszerű. Nagy Imre kormányában szerepet vállalt s november 4-én visszavonult. Politikájának alapjául (látszólag?) elfogadta a termelőeszközök államosítását. Mögötte azonban az FKP sok frakcióra szakadt, amelyben a jobboldaltól a szélsőjobboldalig igen sok ág volt. Emellett csatlakoztak hozzájuk a régi rendszer exponált vezetői, pl. földbirtokosok, régi arisztokraták, katonatisztek, stb. Országos méretekben még nem tudták befejezni a szervezésüket, mert november 4-e megakadályozta őket ebben.

A párt mérsékeltbb elemei esetleg hajlandók lesznek a belpolitikai kibontakozás során a kormányban szerepet vállalni. Egyenlőre [sic!] azonban a koalíció feltételeként a pártok nyílt megalakulását és később ennek alapján „szabad választás” megtartását követelik. Ezen az alapon hajlandók a „szocializmus alapján állni”. Kovács Béla maga is ezt a nézetet vallja. A párt jelenleg nem szervezkedik, csak a volt vezetők találkoznak egymással. A legszélső-jobboldali vezetők újra háttérbe húzódtak. A párt vezetőire különben jellemző volt a pozíciókra [sic!] való marakodás.

Nemzeti Parasztpárt (NPP). A forradalom [sic!] során itt gyűlt össze a pártonkívüli jobboldali írói gárda. Ennek során olyan jobboldali írók is kiálltak a nyilvánosság elé, mint pl. Kodolányi János, Sinka István, Féja Géza, akik 1945 óta ki voltak zárva a politikai és irodalmi nyilvánosság előtt, műveik pedig tiltva voltak. Ezek az írók 1945 előtt az ún. szélsőjobboldali népiesek közé tartoztak s a nyilasokkal, fasisztákkal működtek együtt.¹⁷

A NPP legszélsőbb jobboldali tagjai részt vettek Nagy Imre különböző kormányaiban s a párt az ellenforradalom egyik legjobboldalibb pártjává vált.

November 4. óta a jobboldali vezetők visszavonultak és újból az ellenforradalom alatt eltávolított személyek kerültek előtérbe. Rajtuk kívül kiemelkedik az utóbbi években háttérbeszorított Németh László író, aki az ellenforradalom ideje alatt is kiállt egy cikkében a szocializmus és az MSZMP-vel való koalíció gondolata mellett.¹⁸ Lényegileg az NPP jelenleg passzivitásban van s feltehető, hogy jelenlegi realisabb vezetői hajlandók lesznek, különösebb feltétel nélkül is részt venni a kibontakozásban.

A három nagy párt mellett az ellenforradalom során még több kisebb, nagyobb párt is megalakult. Ezek egy része már 1948 előtt is működött. Így pl. a „Magyar Szabadság Párt”, amely Sulyok Dezső pártja volt, 1948-ban történt betiltásáig. Ez a párt annakidején koalíció-ellenes, jobboldali párt volt. Az ellenforradalom alatt, a szervezkedés megindulásán kívül tovább nem jutottak és nagyobb szerepük sem volt. A Nagy-féle kormányban nem szerepeltek.

Megalakult a „Magyar Radikális Párt” is, amely 1948 előtt a liberális burzsoázia pártjának mondotta magát. A kormányban most sem vettek részt és tömegeik ezúttal sem voltak. Itt is, mint a többi kis pártban, inkább a pártalapítók egyéni karrierje volt a pártalapítás igazi oka.

Az egyház – eddig még ismeretlen okok miatt – nem jutott el addig, hogy komoly pártot tudjon létrehozni. Mindenesetre ezt a szerepet akarta vindikálni magának a Demokrata Néppárt, amely katolikus politikusok vezetése alatt állt és komoly egyházi kapcsolattal rendelkezett. Országos szervezése azonban nem kezdődött meg komoly mértékben és a Nagy-kormányban sem vettek még részt.

E kisebb pártok november 4. után feloszlottak. Vezetőik azonban tartják egymással a kapcsolatot, s számítanak arra, hogy egy részükre kedvező helyzet esetén részt vehetnek majd egy koalíciós alapon álló kormányban. Ezenkívül e kisebb pártok vezetői ideiglenes csoportokat alkotnak egymással, hogy ezzel közös érdekeiket kéz, kezét most [sic!] alapon meg tudják védeni.

Valamennyi ismertített pártnak egyébként megvoltak a nyugati kapcsolatai s tárgyalásokat folytattak az amerikai, angol, francia, holland követségekkel, illetve újságírókkal.

Egyház

A katolikus körök az ellenforradalom alatt lázas munkát fejtettek ki, különösen miután Mindszenthyt¹⁹ az ellenforradalmárok kiszabadították a börtönből.²⁰ Október 31-én Mindszenty utasítására összehívták Budapest papságát. Itt követelték a szerzetesrendnek [sic!] visszaállítását, a kötelező hitoktatás újbóli bevezetését, az Állami Egyházügyi Hivataltól független katolikus sajtót, a béke-papok felfüggesztését, egyházi szervezetek újbóli létrehozását, az ÁEH megszüntetését, stb.

A kiszabadult Mindszenty azonnal politikai tevékenységbe kezdett, emiatt a fenti követeléseket átadni kívánó papi küldöttség alig tudott eléje kerülni. Papok helyett az újonnan megalakult pártok emberei, régi fasiszta politikusok, arisztokraták és földbirtokosok vették körül. Az általa elmondott beszéd – amelyet jelzéseink szerint az amerikai követség is cenzúrázott elmondása előtt – már célzást tett a földbirtokreform módosítására.²¹

A papság felhasználta az alkalmat a betiltott egyházi szervek létrehozására, pl. a Katolikus Nőszövetség újból megalakult.²²

A papság egy része nyíltan is részt vett a harcokban. Így pl. egy Németh János nevű pap fegyveresek élén behatolt az Állami Egyházügyi Hivatalba és elégette az irattárat. Egy másik pap, aki illegális ifjúsági csoportot szervezett az elmúlt években, egy Belgiumba küldött levelében boldogan írja le, hogy „sasfiókái” milyen komoly mértékben vettek részt a fegyveres harcokban.

November 4. után Mindszenty a budapesti amerikai követségre szökött és innen igyekszik továbbra is vezetni a katolikus egyházat. A követségről november 5-én kiküldött levelében pl. több papot elmozdított hivatalából és saját embereit nevezte ki helyükre. Ez a tevékenysége folytatódik. Ugyanakkor a papság nagy része helyteleníti azt, hogy kiszabadulása után az egyházi ügyek helyett politikával foglalkozott – méghozzá elsietetten. Nem helyeslik a folyamatban lévő nagyszámú elmozdítást sem. Emellett mélységesen reakciós magatartásával megsértett több olyan magas papi funkcionáriust, akik távolléte alatt tárgyalásban álltak a kormánnyal, stb.

Ilyen körülmények között a rk.²³ egyház ma nem teljesen egységes és Mindszenty jelenléte bizonyos zavart okoz köreikben, mert nem tudják, hogy a belpolitikai kibontakozás során ki képviselheti az egyházat az államhatalom felé.

A tömegek vallásos megnyilatkozásai egyébként az ellenforradalom óta nagyobbak lettek és ez az egyház papságát arra készíti, hogy burkolt formában tovább harcoljanak legfontosabb követeléseik megvalósításáért. Így pl. erőteljes agitációt folytatnak annak érdekében, hogy minél többen vegyenek részt hitoktatásban, igyekezzenek különböző hitbuzgalmi csoportokat létrehozni, stb. A püspöki kar néhány tagjában azonban hajlandóság van arra, hogy tárgyaljon és elfogadja a kormány szempontjait. Ezek főleg a Mindszenty által megsértett vagy elmozdított politikusok. A

kormány ma Grósz József kalocsai érseket tekinti a püspöki kar fejének. (Grósz 1951-ben államellenes szervezkedésben való részvételért börtönbüntetésre ítélték és az év folyamán amnesztiával helyezték szabadlábra.)²⁴

Egy jelentésünk szerint a Vatikán maga is helyteleníti, hogy Mindszenythy kiszabadulása után igen apolitikusan fogott neki az egyház hatalmának helyreállításához.

A többi egyházban az ellenforradalom során eltávolították a népi demokráciával együttműködő vezetőket és jelenleg is az új vezetők állnak ezeknek az egyházaknak az élén. Ezek – egyenlőre [sic!] – szemben állnak kormányunkkal. Kivételt képez a zsidó egyház. Ezeknek történelmi tapasztalataik vannak arról, hogy az ellenforradalom egyben zsidóellenes pogromokat is jelent (ez most is bekövetkezett). Éppen ezért hajlandók együttműködni a kormánnyal. Ugyanakkor nagymértékben elősegítik hitsorsosaik legális és illegális külföldre távozását.

Munkástanácsok

A munkástanácsok az ellenforradalom ideje alatt kezdtek megalakulni, elméletileg a jugoszláv példa alapján. A gyakorlatban azonban nem gazdasági szervekké váltak, hanem politikaiak. Ennek alapján november 4. után továbbfejlesztették magukat és megalakították területi, majd országos szervüket is.²⁵

A munkástanácsok tagságában igen nagyszámú jobboldali, tőkés, politikai elítélt, horthysta katonatiszt, jobboldali szocdem van. Ilyen kialakulásukat az tette lehetővé, hogy az ellenforradalom alatt alakultak. A becsületes, párthű dolgozók ekkor be sem mertek menni az üzemekbe, vagy ha igen, akkor terror alatt álltak. E tanácsok azután politikai hatalmat szereztek maguknak. Főköveteléseik egyeznek e tájékoztató elején felsorolt 6. ponttal, amely az ellenforradalmi pártokat is jellemezte. Ugyanakkor a becsületes dolgozók tömege lényegileg meg van tévesztve e tanácsok valódi szerepét illetően. Ehhez hozzájárult az is, hogy a nyugati rádiók dicsérőleg említik a munkástanácsok szerepét.

Jelenleg, az erélyesebb intézkedések következtében a munkástanácsok igen lassan – politikai jogaik fenntartása mellett – kénytelenek áttérni a gazdasági munkára. Ezt megkövetelik tőlük a dolgozók széles tömegei is, akik aggódva néznek a tél elé, félnek a munkanélküliségtől és a nehéz gazdasági helyzetünktől. Ilyen körülmények között igen lassan kidobják magukból az ellenséges elemeket és várható, hogy végül is valóban gazdasági feladatokat fognak ellátni.

A munkástanácsok általában ellenséges szerepét még nagymértékben elősegítették az írók, újságírók, akik állandóan uszították őket politikai jogok megszerzéséért. Hasonló szerepet játszottak ebben az egyetemisták szervezetei is. Az elmúlt hetekben a Budapesti Munkástanács (amely lényegileg a munkástanácsok országos szervének volt elismerve), az írók és az újságírók uszítására már megkezdődött a „paraszt tanácsok” megalakulása és az „Értelmiség Forradalmi Tanácsa”²⁶ is megalakult. Az e mögött rejtőzködő illegális elgondolás az volt, hogy a munkásság, parasztság és az értelmiség „forradalmi” tanácsai együttvéve az ország lakosságának politikai képviselői is, tehát a hatalom valódi birtokosai. Ismertetett politikai céljaikat tekintve, így utólag békés úton akarták elérni az ellenforradalom célkitűzéseit. Céljaik eléréséig pedig kettőshatalom állt volna fenn. E helyzet leküzdése érdekében tiltotta be kormányunk úgy a Budapesti Munkástanácsot, mint a különböző paraszt tanácsokat és az értelmiség forradalmi tanácsát is.

Értelmiség

Soraik közül főleg az írók, újságírók és egyetemisták voltak azok, akik a párton belül megindították és elősegítették az ellenforradalom megindulását. Tevékenységüket november 4. után is folytatták, s legnagyobb részük ma is szemben áll a kormánnyal. Jellemző erre pl. a magyar rádió, ahol november 4. óta alig van szöveges műsor s ha van is, igen gyakran allegorikus verseket, darabokat adnak elő, amelyek a „zsarnokság” ellen szólnak. Hasonlóképpen nem hajlandók az MSZMP és a szakszervezet lapjába írni. Ugyanakkor követelték a munkástanácsok részére lap indítását, amelyben éppen a

legkompromittáltabb íróink akartak részt venni. Jellemző magatartásukra, hogy az MDP volt lapjának több fontos rovatvezetője még azt is megtagadta – utólag –, hogy marxista volt.

Az utóbbi időben némi differenciálódás vehető észre az írók, újságírók között. A reálisabbak elismerik, hogy a kormány stabilizálni tudta a helyzetet és ezért hajlandók volnának dolgozni – politikai elveik fenntartásával. Aránylag kevesen vannak, akik fenntartás nélkül a kormány mellé állnak. Jellemző, hogy még az MSZMP lapjában dolgozók is igyekeznek ellenséges megjegyzéseket, mondatokat, sőt egész cikkeket becsempészni a lapba.

A színészek általában kevesebb aktivitással vettek részt az ellenforradalmi megmozdulásokban – habár nagy többségük egyetértett vele. Mégis a szabad foglalkozású értelmiségiek közül ők az elsők, akik megindítják a munkát. (A rádióban azonban nov. 4. óta önállóan még úgyszólván senki sem lépett fel közülük.)

Az újságírók mellett a legnagyobb ellenforradalmi aktivitást az egyetemisták fejtették ki, akik november 4. után is a legnagyobb i[z]gatók, röpcédula-készítők, sztrájk- és tüntetést szervezők voltak. Nagyrészüik fegyveresen is részt vett az ellenforradalomban.

Az írók, újságírók és egyetemisták között még ma is igen nagy Nagy Imre és társainak népszerűsége.

Egyéb értelmiségiek általában nem vettek részt közvetlenül az ellenforradalomban, viszont tömegesen használták ki az országból való kiszökés lehetőségét. Eddig még nem tudtuk felmérni, hogy hány orvos, mérnök, technikus, tudós hagyta el az ország területét.

A legutóbbi napok adatai szerint az értelmiség egyre inkább kezdi reálisan felfogni a helyzetet. Elismerik a munka folytatásának fontosságát és igyekeznek kiutat találni gazdasági nehézségeinkből.

A régi rend emberei

Az ellenforradalmi napok alatt sok helyen megjelentek a földesurak, háztulajdonosok, tőkésék. Magas rangú volt katonatisztek ajánlották fel szolgálataikat az ellenforradalmi fegyveres erőknél. Egyes vidéki községekben a csendőrök átvették a rendőrséget. Vésztő nevű községben pl. a régi fasiszta csendőr egyenruhában jelentek meg. Az előző sok amnesztia, majd a börtönök megnyitása során szabadlábra került reakciós elítéltek megalakították egyesületüket, felfegyverezték magukat és jogot kértek maguknak az állami élet vezetésében is. November 4. után e személyek legnagyobb része visszahúzódott és sötétből igyekszik befolyást gyakorolni a dolgozókra. (Egy részük azonban még bent van a gyári munkástanácsokban.)

Jelenlegi helyzet

A Forradalmi Munkás Paraszt kormány erőteljes karhatalom felállításával, az áv. munka megindításával és erélyes intézkedéseivel az utóbbi hetekben megindította a stabilizációt. Az ellenforradalom úgy látszik, egyre jobban illegalitásba szorul. Tárgyilagosan nézve azonban még hosszabb ideig kell számolni az ellenforradalom illegális tevékenységével, valamint az imperialisták fokozott felderítő és diverziós munkájával. Utóbbira az elmúlt hetek eseményei az eddiginél sokszorosabb lehetőséget biztosítanak.

A politikai stabilizáció mellett a másik főkérdés az ország különösen súlyos gazdasági helyzete. Ezt nemcsak az elmúlt két hónap kiesett termelése okozza, hanem az, hogy időközben bányáink állapota leromlott, a bányászok egy nagy része otthagya a bányát, s ez energia bázisunkat csökkenti. Ugyanakkor, amikor termelés nem folyt, az ország készleteinek nagy részét a lakosság felvásárolta – nagyrészt olyan pénzből, ami mögött nem állt termelés. (A Szakszervezeti Tanács 1956. december 17-i határozata szerint a bankjegyforgalom máris 20%-al nőtt.) Ilyen gazdasági körülmények között előreláthatóan kikerülhetetlen lesz egy nagyobb fokú munkanélküliség.

[ÁBTL 1.6. Fjz. 100/2. Fejlec és aláírás nélküli másodlat.]

2. Feljegyzés a forradalom győzelmének okairól, 1956. december

Az ellenforradalom átmeneti sikerének okáról

Az MSZMP IB 1956. december 2–4. ülésének határozatain²⁷ kívül a következőket kell figyelembe venni:

Az ellenforradalom ideiglenes győzelmének (nem a kitörésének) legfőbb oka az volt, hogy az MDP PB bűnös, a néptől valóságban elszakadt politikája során tönkretette fegyveres és felderítő erőit. Amikor azután ezekre valójában szükség lett volna, a honvédség és a rendőrség letette a fegyvert, az előzőleg tönkretett áv. szervek pedig már nem voltak elegendők a túlerő elleni harcban. Az áv. szervek már október 23-án éjjel ellentámadásba akartak átmenni, az MDP PB azonban nem merte ezt engedélyezni.

Részleteiben ez a kérdés a következőképpen nézett ki:

1. Az áv. szervek vonalán

- a) Az áv. szerveket lényegileg 1953 óta folyamatosan gyöngítették úgy az operatív, mint a karhatalmi létszám vonalán. Ennek megfelelően az anyagi-technikai ellátottságot is gyöngítették. (Így pl. a BKH-tól²⁸ elvették 10 tankját, 10 páncélosát és hasonlóan kevés tüzérségét. Ennek birtokában pl. az október 23-i éjjeli ellentámadás biztosan sikeres lett volna.) Teljesen korszerűtlen volt úgy az operatív, mint a karhatalmi szervek híradóállománya, ami a kritikus időben bizonytalanra és lassúvá tette az érintkezést.
- b) 1955 és 1956 folyamán az áv. szerveknek megtiltották, hogy az ellenforradalmat a párton belül előkészítő erők között felderítést folytasson. Így pl. az újságírók, írók, egyetemisták „látszólag” demokratikus szerveiben nem lehetett felderítést folytatni.²⁹ A 800 ezer (!) főnyi MDP tagság ellen is csak előzetes engedéllyel lehetett ügynöki munkát végezni. Az MDP tag ügynökséget és informátor hálózatot ki kellett zárni, stb.
- c) Az áv. szervek legfelső vezetése a döntő időben gyengének bizonyult. Túlságosan a néptől elszakadt, dönteni nem tudó MDP PB hatása alatt állt és nem mert önálló akcióba indulni.
- d) Az áv. szerveket 1953 óta folyamatosan demoralizálták. A külföldi propaganda adóktól a nagyszámú belső reakcióig terjedő többszázézes tömegek gyűlése mellett szemben állt velük az MDP PB és rajtuk keresztül az MDP tagság nagy része is. Az MDP PB ezt úgy érte el, hogy saját bűneit az ÁVH-ra igyekezett terelni, miután az hajtotta végre utasításait. Az áv. szervek e több éves hajsza után annyira gyűlöltté váltak, hogy az MDP PB a legkritikusabb időben maga sem mert rájuk támaszkodni, félve a tömegek ezzel kapcsolatos visszhangjától.
- e) Az áv. állomány (operatív és karhatalmi egységek) mindezek ellenére az utolsó percig harcoltak Budapesten. Legnagyobb részük kivonult a városból, amikor az MDP PB – jóval a feloszlást kimondó rendelet³⁰ után – utasítást adott arra, hogy „mindenki menjen haza”. A szovjet egységek védelme alatt kivonult áv. állomány a harcoló szovjet egységekkel együtt vonult be Budapestre november 4-én. Távollétük alatt felderítő munkát végeztek, részben személyesen, részben ügynökségük útján. Segítséget nyújtottak a bevonuló szovjet erőknek a harcok alatt is. A vidéki áv. állomány legnagyobb része október 30. után széjjel hullott, miután nem képeztek olyan erőt, amely önmagát meg tudta volna védeni.

Az MSZMP IB elismeri, hogy az áv. alakulatok voltak azok, akik azonnal felismerték az október 23-i tüntetésben meglévő ellenforradalmi jelleget és mindvégig – súlyos áldozatok árán – harcoltak ellene.

2. A honvédség vonalán

A honvédség néhány egység kivételével az ellenforradalom első óráitól kezdve nem harcolt a felkelők ellen, hanem átadta fegyvereit, sőt egyes egységek maguk is részt vettek a harcban. A magasabb parancsnokságok megszervezték az országban lévő szovjet erők folyamatos felderítését! A honvédség kezében lévő könnyű fegyverzetnek majdnem 90 százaléka a felkelők kezére jutott! E helyzet okai:

- a) A felső vezetés nem volt elég szilárd és erélyes. Ahol erélyes pk.-ok³¹ voltak – pl. Gyurkó vörgy. kecskeméti hdt. pk. – ott az ellenforradalmat meg lehetett állítani.
- b) A tisztikar állománya nem volt elég szilárd. A közelmúlt hónapok belpolitikai eseményeiben elvesztették tájékozódó képességüket s ezen a téren a politikai osztályok jártak elől. Különösen megtévesztő volt részükre, amikor a Nagy Imre féle kormány és párt az ellenforradalmárokat mint hősokeket és forradalmárokat említette.
- c) A tisztikart demoralizálták az utóbbi idők folyamatos leszereléseik, mert a leszerelt tiszteket még elhelyezni sem lehetett. Emellett a gyakori átszervezések miatt a tisztek szociális helyzete (lakás, családdal való érintkezés, stb.) bizonytalan volt.
- d) Különösen a fiatal tiszteknek erős kapcsolata volt az egyetemista körökkel (sok tiszt járt egyetemre).
- e) A legénység önmagában általában véve passzív maradt, de egyébként követték tiszteik utasítását és azok parancsára lőttek. Másrészük felhasználta az egységek szétbomlását és hazaszökött. A legénység passzivitásának fő oka az, hogy főleg paraszti származásúak és ez a réteg végig passzív maradt.

3. A rendőrség vonalán

A rendőrség az események során nagyrészt az ellenforradalmárokkal (az általuk szervezett nemzetőrséggel) működött együtt vagy legjobb esetben igyekezett semleges maradni. A rendőrségek voltak az elsők, akik épületeikből kidobták az áv. szervek beosztottait, kiadták őket az ellenforradalmároknak vagy maguk vették őket őrizetbe. A november 4-i visszatérés után Budapesten még néhány hétig nem jelentek meg szolgálatban, mert nem találták elég szilárdnak a helyzetet. Most is igen sokan vannak köztük, akik részt vettek az ellenforradalomban s szemben állnak a politikai nyomozó főosztállyal. Az ellenforradalmárok és sok külföldi diplomata szemében a rendőrség zöme nem megbízható a Forradalmi Munkás Paraszt kormány szempontjából. E helyzet okai:

- a) A BM-en belül a rendőrség másodrangú szervként volt kezelve. Ez elsősorban az igen alacsony fizetésben látszott meg – úgy a tisztikar, mint a legénység vonalán. Emiatt nem voltak érdekelve a proletárdiktatúra megvédésében.
- b) A káderek zöme nem volt politikailag megfelelően nevelve.
- c) A BM-en belül való másodrangú szerepük miatt az áv. és a rendőrség tagjai között ellentét volt. Főleg a rendőrség tagjai álltak szembe[n] az áv. szervek tagjaival. Az áv. szervek viszont nem szívesen dolgoztak a rendőrséggel együtt – részben avantgardizmusból, részben mert azok nem szívesen segítettek a politikai munkában.
- d) A rendőrségre is hatott az ellenséges propaganda minden fajtája.

Az eseményeket még nem lehetett teljesen tisztázni, de lényegileg ezek az okok játszottak szerepet abban, hogy népi demokráciánk a kritikus pillanatokban karhatalom nélkül állt.

[ÁBTL 1.6. Fjz. 100/2. Fejléc és aláírás nélküli másodlat.]

- ¹ Vö. Szokolczai Attila: A fegyveres erőszakszervek restaurálása 1956–1957 fordulóján. In: *Évkönyv VII. 1999*. Szerk. Ständeisky Éva és Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 18–60.; Baráth Magdolna: A Belügyminisztérium megtisztítása a volt ÁVH-soktól, 1956–1962. Uo. 95–108.; Pintér Tamás: A megszüntetve megőrzött Államvédelmi Hatóság. In: *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal, 2000. 211–237.
- ² A Kádár-kormány programja és felhívása a magyar néphez. In: *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999. II.* Szerk. Romsics Ignác. Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 143–145.
- ³ Szokolczai Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Budapest, 1956-os Intézet, 2001. 83–84.
- ⁴ A határozati javaslatot közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. kötet. 1956. november 11–1957. január 14.* Szerk. Némethné Vágyi Karola és Sipos Levente. Budapest, Intera Rt. 1993. 214–218.
- ⁵ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata (1956. december 5.) In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*. Második, bővített kiadás. Sajtó alá rendezte: Vass Henrik és Ságvári Ágnes. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1973. 13–23.
- ⁶ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 2–3-i ülésének jegyzőkönyve. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. kötet. 1956. november 11–1957. január 14.* Szerk. Némethné Vágyi Karola és Sipos Levente. Budapest, Intera Rt. 1993. 142.
- ⁷ *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben I.* Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala, é. n. 3. és köv.
- ⁸ Vö. Baráth: i. m. 100–101.
- ⁹ Pintér Tamás: „Szívvel, lélekkel és ésszel” Volt államvédelmi beosztottak levele Kádár Jánoshoz 1956 decemberében. *ArchivNet* 2. évf. 2. szám. (www.archivnet.hu/rovat/cikk.phtml?cikk_kod=76)
- ¹⁰ Ripp Zoltán: A pártvezetés végnapjai 1956. október 23–31. In: *Ötvenhat októbere és a hatalom*. Szerk. Horváth Julianna és Ripp Zoltán. Budapest, Napvilág Kiadó, 1997. 169–178.
- ¹¹ Ripp: i. m. 183–186.
- ¹² Krahulcsán Zsolt: A politikai rendőrség pártellenőrzése (1954–1958). *Századok*, 2006. 5. szám. 1137–1144. Lásd még Huszár Tibor: A hatalmi gépezet újjáépítése, a represszió túlsúlya, a kiigazítás esélye: 1956–1960. In: Huszár Tibor – Szabó János: *Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1999. különösen 99–104.
- ¹³ Vö. Kalmár Melinda: *Ennivaló és hozomány. A kora kádárizmus ideológiája*. Budapest, Magvető, 1998. 23–25.
- ¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142296 és V-142296/1–6 Varjú Imre és társai; ÁBTL 3.1.5. O-9964 „Teológusok”. Vö. Szántó Konrád: *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*. Miskolc, Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó, 1993. 68–70. Vö. *A katolikus egyház 1956-ban*. Szerk. Rosdy Pál. Budapest, Új Ember, 2006. 47., 131–132.
- ¹⁵ államvédelmi
- ¹⁶ A szövegben következetesen katolikusnak írnak katolikus helyett, ezeket meghagytam ebben a formában.
- ¹⁷ Az említett három író az október 31-én újjáalakult párt Irányító Testületének tagja lett, és november 2-án bekerült az Írószövetség kibővített elnökségébe is. Lásd Ständeisky Éva: *Az írók és a hatalom 1956–1963*. Budapest, 1956-os Intézet, 1996. 75 és 87.
- ¹⁸ Németh László „Pártok és egység” című cikke november 2-án a Petőfi Párt lapjában, az Új Magyarországon jelent meg. *1956 sajtója, október 23.–november 4. Válogatás*. Vál. Szalay Hanna. Budapest, Geopen Kiadó, 2006. 592–594. Vö. Ständeisky: i. m. 88–90. A Kádár-i hatalom 1957 tavaszán Kossuth-díjjal jutalmazta Németh Lászlót.
- ¹⁹ Mindszenty József nevét következetesen Mindszentyként használják, ezeket nem javítottam.
- ²⁰ Mindszenty fogva tartását maga az őrség szüntette meg október 30-án, innen a rétsági pánccelos laktanyába, majd október 31-én Budapestre távozott.
- ²¹ Mindszenty november 1-i és november 3-i rádióbeszédét l. *A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23.–november 9.* Összáll. Varga László. Századvég Kiadó – Nyilvánosság Klub, 1989. 361. és 461–463. Mindszenty ezekben egyébként nem tért ki a földbirtokreformra.
- ²² Lehetséges, hogy a szöveg szerzői a Katolikus Népszövetségre gondoltak, melynek a megalakulását november 1-én jelentették be a rádióban. Vö. *A forradalom hangja*. 359.
- ²³ római katolikus
- ²⁴ Grósz Józsefet 1955 októberében engedték ki a börtönből, de házi őrizetben tartották 1956 májusáig, amikor kegyelmi úton elengedték a még hátralévő büntetését.
- ²⁵ Itt nyilvánvalóan a november 14-én megalakult Nagy-Budapesti Központi Munkástanácsról van szó, hiszen az Országos Munkástanács megalakulását szovjet harcokcsik tették lehetetlenné november 21-én.
- ²⁶ A Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa 1956. november 21-én alakult meg, Kodály Zoltán elnökletével.
- ²⁷ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának december 2–3-án és 5-én tartott folytatódó üléséről, és az itt elfogadott határozatról van szó. Vö. *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. kötet. 1956. november 11–1957. január 14.* Szerk. Némethné Vágyi Karola és Sipos Levente. Budapest, Intera Rt. 1993. 139–226. és 237–247.
- ²⁸ Belső Karhatalom
- ²⁹ A dokumentum szerzője itt – többek között – feltehetően a belügyminiszter 1956. szeptember 20-án kiadott 85. számú parancsára utalt, amely kimondta: „Fel kell számolni az ideológia, kultúra, sajtó, tudomány területén az elhárító munka olyan jellegét, amely a párton belüli, vagy a párt körül lévő politikai áramlatok ellen, egyes helytelen nézeteket hangoztató személyek ellen irányul.” A parancs szerint ezeken a területeken is csak a ténylegesen ellenséges

tevékenységet folytató (ezzel alaposan gyanúsítható) személyek ellen kell elhárító munkát végezni. ÁBTL 1.5. Az egyesített BM államvédelmi szerveinek iratai. 1956 előtt kiadott volt ÁVH parancsok és utasítások. (A parancsra Baráth Magdolna hívta fel a figyelmet, amit ezúton is szeretnék neki megköszönni.)

³⁰ Minden bizonnyal Nagy Imre október 28-i rádióbeszédéről van szó.

³¹ parancsnokok

Krauhulcsán Zsolt

MUK és HUKUK

A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk”

MUK (Márciusban Újra Kezdjük) – hirdették 1956 végén, 1957 elején a levert forradalom és szabadságharc felélesztésben rendületlenül bízó hazafiak által készített röplapok, firkák, falfeliratok szerte az országban, elsősorban Budapesten, de a határokon túl is. Bár sokak számára – akik tisztában voltak Magyarország bel- és külpolitikai helyzetével, lehetőségeivel – egyértelmű volt, hogy ez a kísérlet vajmi kevés sikerrel, de annál több veszéllyel jár, ennek ellenére 1957 tavasza egyfajta „röplapháború” jegyében telt el. (Ugyanakkor a MUK, illetve a „Tavaszi” jelszó nemcsak, mint röplap, hanem - a dacos, harcos, lázadó attitűd kifejezéseiként – mint köszönési formula is ekkor terjedt el.) A március 15-ére időzített „újrakezdés”-re – a politikai rendőrség által szorgalmasan gyűjtött – röplapokon szólították fel az embereket. Egy ilyen röplap értelmében március 15-én 9 órától délután 2 óráig mindenki a főútvonalakon tartózkodjon, majd 2 és 3 óra között senki se legyen az utcán, 16-án reggeltől figyelmeztető, április 1-től pedig általános sztrájk legyen. Április 4-én pedig reggel 9 és délután 2 óra között ne legyen senki az utcákon, így tiltakozva a Kádár-kormány politikája és a forradalom leverése ellen.¹

A forradalom bukását követően a régi-új pártvezetés célja az elrettentés és a társadalmi szolidaritás megtörése volt, ezért a hatalom felkészült az újabb (fegyveres) konfrontációra. Decemberben, advent heteiben, vidéken éppúgy, mint Budapesten, sortüzeket vezényeltek a tüntetőkre.² A statáriális bíróságok ítéletei, a karhatalmista, „pufajkás” csoportok garázdálkodásai pedig tovább fokozták a megtorlást és a terrort. 1957 elejére a forradalom „utóvédharcait” a röpcédulázásokon, falfirkálásokon túl már „csak” a néhány illegalitásban szerkesztett, sokszorosított lap, illetve az Írószövetségnek, az Újságíró Szövetségnek, az üzemi munkástanácsoknak, a Nagy-Budapesti Munkástanácsnak a demonstratív kiállása, pusztja jelenléte, valamint a sztrájkok, a tüntetések, az elhurcoltak családtagjait segítő konspiratív adománygyűjtések jelentették. A tavasz kezdetére a MUK „csendes” terjedése, már inkább a hatalom, mint a társadalom cselekvőképességét jelezte, hiszen újabb nagyszabású letartóztatási hullám következett, csaknem hatezer embert vettek őrizetbe.³

A MUK fenyegetése a forradalom fegyveres leverését követően, a szovjet csapatok jelenléte mellett természetesen nem volt jelentős, bár bizonyos források szerint, voltak olyan csoportok – mint például a mecseki láthatatlanok maradéka – akik március 15-ére készülve valóban felvették egymással a kapcsolatot és arra készültek, hogy elrejtett fegyvereiket újra elővegyék.⁴ Ugyanakkor a Kádár-féle vezetés ezeket a röpcédulázásokat, falfestéseket, és az úgynevezett „ellenforradalmi” szervezkedéseket a saját céljaira kívánta felhasználni, a megtorlás, az elnyomás fokozására, annak propaganda eszközként való alkalmazására, ezáltal saját rendszerének erősítésére, stabilizálására. Ennek megfelelően a hatalom szította is az egyébként öngerjesztő folyamatot és mintegy „alátett” ennek a sajátos – a Kádár-rezsim és a társadalom egy jelentős része által űzött – kommunikációs csatának. A röplapháborúba csakhamar bekapcsolódtak a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány hívei is, hiszen válaszul a MUK jelszóra megjelentek az utcákon, a házfalakon a HUKUK („Ha Újra Kezditek, Újra Kaptok”) felirat, illetve a MUK átértelmezéseként a „Minden Uszítónak Kötelet” jelszavak is.⁵ Emellett - elképesztően cinikus módon - a politikai rendőrségen elkövetett visszaéléseket, ártatlan emberek meghurcoltatását, nem egy esetben meggyilkolását a „reakció” nyakába kívánták „varrni”. Szerintük a politikai nyomozó szervek lejáratása érdekében – egyes, nyilvánvalóan „jobboldali, fasiszta” rendőrök (?) - szándékos módon ártatlan, rendszerhez hű embereket, párttagokat, TSZ elnököket vertek meg.⁶

A Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred III. zászlóaljának küldöttsége 1957. január 1-én felkereste Marosán Györgyöt a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Ideiglenes Intéző Bizottságának, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánynak a tagját és előadta az egység problémáit. A sértődött hangvételű feljegyzésben a december első napjaiban a „forradalmi kommunista elvtársakból” létrejött, mintegy 450 fős zászlóalj

tagjai úgy látták, hogy a párt mellőzi őket, nem kapnak komoly feladatot, rossz az ellátásuk, a fegyverzetük szálanalmasan gyenge, a fizetésük kevés. Panaszolták, hogy olyan igazolvánnyal látták el őket, amelyet a rendőrség nem fogad el és emiatt többüket előállították, illetve lefegyverezték. Véleményük szerint ennek az az oka, hogy a párt, illetve a rendőrség vezetői helytelenül ítélték meg az akkori (1956. decemberi, illetve 1957. januári) helyzetet, hiszen az „ellenforradalmat” még nem verték szét, rengeteg fegyver van még illetéktelen kezekben, fegyveres csoportok vannak szerte az országban. Ezért ezt írták: „ha nem erősítjük meg megfelelően a Népköztársaságunk fegyveres és biztonsági szerveit, akkor ha méreteiben nem is az október 23-i, de kisebb méretekben fegyveres harc, egyéni terror, tüntetés és a kitavaszodás után arra alkalmas területen fegyveres csoportok megjelenése és garázdálkodása várható.”⁷ Kádár az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. január 14-i ülésén a karhatalom helyzetéről készített beszámoló vitájában viszont úgy látta, hogy nincs reális, komoly erő, mely veszélyeztetné a régi-új rendszert: „Véleményem szerint az ellenforradalom nincs támadásban, és lényegében meg van verve. Ne fessünk rémképeket. Nincs támadás. Hullámok vannak. Ha elszigetelten harcolnak, az azt jelenti, hogy intervencióra számítottak. Az a tény – amely szintén ismert előttünk – hogy egyik nap mintha elvágták volna a harcot, azt jelenti, hogy megőrizték tartalékaikat, majd később, amikor látták, hogy politikailag alkalmas az időpont, újra előtörtek. Ami a fenyegető veszélyeket illeti, azok inkább politikai természetűek...”⁸

A fenti helyzetértékelések szerzői abban ugyan egyetértettek, hogy az „ellenforradalmi” veszély fennáll még, de annak mértékéről, illetve arról, hogy fegyveres vagy „csak” politikai konfliktus várható különbözőképpen vélekedtek. A karhatalom – melynek túlnyomó részét egykori ÁVH-sok alkották – az „ellenforradalmi” veszéllyel próbálta zsarolni a pártvezetést, s februárban egyre másra jelentek meg a belügyi tervezetek, melyek az 1957 tavaszán várható támadás leküzdésére figyelmeztettek.⁹ Többek közt a MUK fenyegetésére hivatkozva hozták létre 1957 februárjában az MSZMP „párthadseregét”, a munkásőrséget is.¹⁰ (A Tanácsköztársaság kikiáltásának 38. évfordulóján, 1957. március 21-én, tízezer géppisztolyos munkásőr demonstrálta a párt hatalmát Budapest utcáin.)

Már a munkásőrség megszervezése előtt a forradalom leverését követően a szovjetek és a románok hathatós támogatásával megindult az államvédelem újjászervezése is.¹¹ A forradalom alatt az államvédelem személyi állományának egy része „megingott” ugyan, de alapvetően ez volt az egyetlen szerve a korábbi államhatalomnak, amely – a határőrség egyes egységei mellett – a szovjet csapatok mellett harcolt a forradalom leveréséért. Münnich Ferenc, a kormány elnökének helyettese kapott megbízást a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek vitelére. Ez gyakorlatilag a honvédelmi és a belügyi, illetve az igazságügyi szervezet feletti jogosultságot jelentette. Az egyes vidéki államvédelmi szervek visszaállításának betiltásáról szóló november 7-i rendelet a rendőrség szervezetén belül létrehozta a politikai nyomozó osztályokat.¹² Így egy jelentősen megnagyobbodott, kibővített feladatokkal és hatáskörökkel bíró Országos Rendőr-főkapitányság jött létre, amely magába foglalta a feloszlított ÁVH feladatainak nagy részét átvevő Politikai Nyomozó Főosztályt is. A rendőrségen belül alakult politikai nyomozó osztályok a rendőrségi törvény módosításáról rendelkező, 1956. december 30-án kiadott 1956. évi 35. tvr. alapján, nyilvános jogi formában is átvették a megszüntetett ÁVH feladatait. A Politikai Nyomozó Főosztály 1957. április 9-én kivált az ORFK szervezetéből és a belügyminiszter közvetlen alárendeltségébe került.¹³

A Budapesti Rendőr főkapitányság szerveinek 1956. november 4-től március 31-ig terjedő időben végzett munkájáról szóló jelentése ugyan csak február közepére teszi a „MUK” jelszó felbukkanását, az Intéző Bizottság február 12-i ülésén külön napirendi pontként tárgyalták meg március 15. és április 4. megünneplését, kihangsúlyozva, hogy rendkívül körültekintően kell megszervezni az ünnepeket, kerülni kell az esetleges provokációkat, felvonulásokat, gyűléseket. Marosan György szerint: „Március 15-e most harci feladat lesz. Javasolom, maradjanak otthon a diákok és az iskolákban csak az utolsó órán legyen megemlékezés. Pártvonalon és szakszervezeti vonalon csináljunk munkás demonstrációkat, pl. a Petőfi-szobornál mi tartunk gyűlést, ott minket vertek szét a múltban is és nem a diákokat. [...] Ha hagyjuk magunkat visszaszorítani, akkor

provokáció lesz. Munkások dolgoznak az üzemben és Budapesten diákok lesznek az utcán. Ezt nem engedhetjük meg, sem Budapesten, sem a nagyobb városokban. Biztosítani kell, hogy a koszorúzás helyén munkások legyenek.” Az Intéző Bizottság határozata értelmében a statáriális tilalmak március 15-én is érvényben maradtak.

Az alább közölt források egyik csoportját a belügyminiszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, másik részét a BM különböző osztályai által készített elemző, értékelő jelentések, feljegyzések alkotják. Az első dokumentum egy tervezet, mely az 1957 tavaszán várható „ellenforradalmi” támadás ellen megteendő intézkedésekről számol be. Felsorolja milyen preventív rendelkezéseket kell életbe léptetni, részletesen taglalja a karhatalom, az erőszakszervezetek biztosítási intézkedéseit is. Javasolja továbbá, hogy az összes oktatási intézmény március 15-én zárva legyen, az ünnepségeket előtte napon szervezzék meg, ahol csak az Oktatási Minisztérium által összeállított „sillabusz” alapján (versek pontos jegyzéke) lehetne megtartani az ünnepségeket. Minden tömeges összejövetelt megtiltana és csak a párt-és a kormány szervezte koszorúzást engedélyezné. A bírói, ügyészi apparátus átvizsgálná és február-március hónapokban „példás ítéleteket” hozna a fegyverrejtegetésért, szervezkedésért, röpcédulázásért elítéltek ügyében, és ezeket a sajtó útján széles körben propagálná is.

A 2. számú dokumentum egy magas rangú belügyi hivatalnok által a Daily Express-nek „kiszivárogtatott” – a Kádár-kormányának az új felkelés szétzúzására készült – belügyminisztériumi tervezetről tudósít. A 3-5. sorszámú források a belügyminiszter helyettes és a Fegyveres Erők Minisztere által kiadott parancsok, utasítások, melyek – többek közt – a fegyverhasználatról, a tömegosztatási feladatokról, a hangadók kiemelésének módszeréről, illetve a kézigránát és könnygázgránát gyakorlatok elrendeléséről, rendelkezik.

A válogatás leginformatívabb dokumentuma az utolsó forrás, mely április 10-én – az „események” után – készült, így ez már az állambiztonsági és a politikai tapasztalatokat is összegzi. E szerint az „ellenforradalmi erők” több provokációs tervet is kidolgoztak, mint például az ENSZ-főtitkárának váratlan budapesti látogatása, mely alkalmat adott volna egy esetleges „véres verekedésre”, a Kádár-rezsim elleni tiltakozó megmozdulásokra, vagy a NATO parancsnokság – állítólagos – terve egy egyszerre, egy időben, több helyen (Magyarország, Lengyelország, Románia, Bulgária, Szovjetunió stb.) kirobbantandó fegyveres felkelésre. A dokumentum összeállítói szerint a MUK jelszó tartalmi változáson ment keresztül, mert míg február közepe előtt valódi fegyveres felkelésre buzdított, addig később már „csak” kormányellenes demonstrációra, békés tüntetésekre hívott fel. Törekvéseik fő iránya sem a közvetlen fegyveres harc kirobbantására, hanem a tömegbázis (a fegyverek) megtartására, minél több csoport létrehozására, illetve a hazafias érzésekre apellálva, a nemzeti kommunizmus jelszavába bújtatott ideológiai harcra irányult. A jelentés több statisztikával is szolgál, így megtudhatjuk, hogy – a budapesti és a Fejér megyei adatok nélkül - országosan február 15. és április 5. között 12.421 főt vettek őrizetbe, 5877 főt politikai bűncselekményért, fegyverrejtegetésért tartóztattak le, internáltak 3724 főt, és preventív őrizetbe (akiket 3-4 nap után szabadon engedtek) 8766 fő került. A közvetlenül március 15. előtt internáltak kevesebb, mint egyötöde volt csak „osztályidegen” – ami a jelentés készítőit aggodalommal töltötte el – de aztán az április 4-ét közvetlen megelőző időben őrizetbe vettek 32,5%-os nem munkás-paraszt származásúak aránya már elégedetebbé tette a jelentéstevőket.¹⁴ Ráadásul nyugodt szívvel írhatták, hogy: „a márciusi, áprilisi ünnepi napok minden különösebb esemény, nagyobb ellenséges provokáció nélkül zajlottak le.”

Dokumentumok

1. Tervezet az 1957. tavaszán várható ellenforradalmi támadás leküzdésére, 1957. február 12.

ORFK II. Főosztály
Elnöki Osztály
7-320/1957

Szigorúan titkos!

Tervezet az 1957. tavaszán várható ellenforradalmi támadás leküzdésére

Az ellenforradalom fő katonai erőinek szétverése után igyekezett erőit szervezeten kivonni. Rendelkezésünkre álló anyagok alapján megállapítható, hogy ezek az erők 1957. március hónapban újabb nagyszabású ellenforradalmi provokációra készülnek. Az előkészítő munkában kiemelkedő szerepe van az imperialista rádiók adásainak, fasiszta emigrációs szervezeteknek.

Az ellenforradalmi erők előkészítő munkálataival kapcsolatban az alábbi fő adatokkal rendelkezünk:

Az ellenforradalmi előkészületekben legjelentősebb helyet foglalja el március 15. illetve április 4-re való felkészülés, a felderített illegális szervezkedések, burzsoá politikai erők tömörülései, valamint az egyetemeken és a különböző iskolákban széles körben folyik sovinszta, nacionalista, szovjet és kommunistaellenes uszítás. A fasiszta múltú, fegyveres harcokban részt vett ellenforradalmi elemek aktívan támaszkodnak a munkástanácsokon belül megbúvó ellenforradalmi elemekre. Komoly aknamunkát fejtenek ki még a jobboldali szociáldemokraták.

Az előkészítés egyre erőteljesebben folyik röpcédulák útján. A fővárosban, valamint Győr-és Hajdú megyékben, feltehetően egyetemi és főiskolai körökből származó röpcédula arra hív fel, hogy az ellenforradalmi követelések nem teljesítése esetén március 15-én délután 2-3 óra között senki ne tartózkodjon az utcán. Március 16-án reggeltől általános figyelmeztető sztrájk és április 1-től általános sztrájk legyen a „végső győzelemig”. Láncszerűen terjesztik azt a röpcédula fajtát, amely arra hív fel, hogy március 15-én nemcsak a diákok és a hivatalnokok, hanem a munkások se dolgozzanak, délelőtt 9 órától délután 2 óráig mindenki a főútvonalakon tartózkodjék – feltehetően, hogy a tömegek utcán tartózkodását provokációs célra felhasználják. Ugyanez a röpcédula felhív arra, hogy április 4-én délelőtt 9 órától délután 2 óráig senki ne mozduljon ki lakásáról. Ezek, valamint más röpcédulák felhívják a munkások figyelmét a passzív szabotázsra.

A röpcédulázások mellett az utóbbi napokban széles körben elterjedt a MUK köszöntés.

A tanítás januári beindítása óta közép-és általános iskolákban gyakran fordultak elő párt-és kormány, valamint szovjetellenes provokációk.

Január második felétől kezdve kezdett nagyobb méreteket ölteni a klerikális reakció tevékenysége és több hittanra nem járó és oroszul tanuló diák ellen követtek el provokációt.

Mindezekből megállapítható, hogy bár az ellenforradalom fő fegyveres erőit szétvertük, az ellenforradalmi tevékenység még ma is rendkívül széles méreteken folyik és most folyik a lélektani és politikai előkészítése egy újabb nyílt ellenforradalmi provokáció kirobbantásának. Különösen veszélyes ez a tevékenység azért, mert a tömegek hazafias érzésére építik és még igen sok fegyver van az ellenforradalmárok kezén.

A fentieket figyelembe véve március hónapra várható ellenforradalmi provokáció leküzdésére az alábbi intézkedések megtételét javasoljuk:

I.

Preventív intézkedések

1. Az operatív szerveknél jelenleg feldolgozás alatt álló szervezkedési, kém-, kártevés gyanús, fegyverrejtegetési, stb. ügyekben a feldolgozást úgy kell meggyorsítani, hogy ezek realizálása 1957. március 10-ig megtörténjen. Azokban az ügyekben, ahol megfelelő jogi erejű bizonyítékok hiányában bírósági eljárás nem indítható, a legveszélyesebb elemeket közbiztonsági őrizet alá kell helyezni.
2. Az operatív szerveknek az elkövetkezendő hetekben fokozottabban kell megfelelő bizonyító adatok esetén – elsősorban osztályidegen, fasiszta, valamint huligán elemek köréből – internálásokat foganatosítani úgy, hogy ezek 1957. március 10-ig

befejezést nyerjenek. Ugyanakkor széles körben szükséges alkalmazni a megtévedt, vagy befolyásolt személyeknél (munkástanács tagok, műszaki értelmiség, pedagógusok, diákok, stb.) a figyelmeztetés módszerét. Egyes jelentősebb személyek esetében indokoltnak látszik, hogy ilyen jellegű beszélgetéseket a Belügyminisztérium vezetői folytassanak.

3. Az állambiztonsági munkát végző szervek a Politikai Főosztály Nyilvántartó alosztálya felhasználásával 1957. március 5-ig a területileg illetékes rendőri szervezeteknek adják át mindazon osztályidegen, fasiszta múltú, jelenleg is aktív ellenséges személyek névsorát, akiket március 10. és 17-e között preventív őrizet alá kell venni. A preventív intézkedéseknél figyelemmel kell lenni arra, hogy ennek az üzemek, intézmények, dolgozó tömegek felé káros kihatásai ne legyenek. Különös gondot kell fordítani ilyen preventív őrizetbe vételekre nagyobb ipari központokban, egyetemi városokban, mint Miskolc, Győr, Debrecen, Pécs, Szeged, stb.
4. Meg kell vizsgálni a népgazdaság különösen fontos területein a hadi-és nehézipari üzemeket, erőműveket, vasút, posta és a repülés legérzékenyebb gócait, a robbanó anyag és gyúlékony anyagok tárolási helyeit, a népgazdaság irányító csúcs-szerveit, a kulturális élet központjait, valamint az egyetemek és alsóbb iskolák területeit. E területeken azokat a személyeket, akik az ellenforradalom alatt súlyosan kompromittáltak magukat, aktív ellenséges tevékenységet folytattak, társadalmi veszélyességük különösen nagy, rövid idő alatt ezekről a helyekről el kell távolítani, áthelyezni, vagy alacsonyabb munkakörbe helyezni. Az operatív szervek március 1-ig állítsák össze ezek névsorát megfelelő indoklással és azt a Politikai Főosztály vezetője a párt Intéző Bizottságának küldje meg a szükséges intézkedések megtétele céljából.
5. Javasoljuk a rendőri felügyelet bevezetését.¹⁵ A BM Elnöki Főosztály Jogi Osztálya a Legfőbb Ügyészséggel egyetértésben dolgozza ki az új jogszabályokat és ennek megfelelő végrehajtási utasítást. (Az Elnöki Főosztály Jogi Osztálya ezt már készíti.)
6. Javasoljuk, hogy 1957. március 15-ig mindazokat a politikai és köztörvényes elítélteket, akiknek szabadlábon hagyása a rend és közbiztonság szempontjából különösképpen veszélyes, vigyék vissza a börtönbe. Arra vonatkozóan, hogy milyen kategóriákat szükséges a börtönökbe visszavinni a Politikai Főosztály 1957. március 1-ig tegye meg javaslatát.
7. Március és április hónapban állambiztonsági érdekből minimálisra kell korlátozni nyugati állampolgárságú személyek beutazását. A külföldi beutazók tartózkodását rövid időre kell korlátozni. A hazatelepítési központokba március 15-ét megelőző napokban érkezők kiengedését csak március 15-e után néhány nappal kell foganatosítani.
8. Ki kell szélesíteni a nyugatról, különösen Ausztria és Nyugat-Németország felől érkező, valamint a belső levelezés ellenőrzését. Az uszító, ellenséges hangulatot szító leveleket, röpcédulákat és egyéb más küldeményeket a forgalomból ki kell vonni, ilyen akciókat kezdeményező személyeket gyors feldolgozás alá kell vonni.
9. A Kémelhárító Csoportfőnökség március elejétől kezdve a nyugati követségek legaktívabb beosztottait vonja erőteljes figyelés alá. Ugyanakkor biztosítani kell a IX/8., IX/9. rendszabály¹⁶ széleskörű alkalmazását is ebben az időben.
10. Figyelembe véve azokat a jelzéseket, amelyek rendzavarást, ellenséges akciókat jeleznek, sürgős intézkedéseket kell tenni a közönséges bűnözőkkel szemben. Javasoljuk, hogy az ország területén rendőri karhatalmi szerveink szorosan együttműködve a rendőri operatív szervekkel tervszerű átfésüléseket hajtsanak végre a közismert bűntanyákon abból a célból, hogy a nagy számban szabadlábon lévő és garázdálkodó bűnözők még március 15-e előtt börtönbe kerüljenek. A rendőri szervek szükség szerint alkalmazzák a preventív őrizetbe vételt a fent érintett időpontban.
11. A karhatalmi szervek az állambiztonsági operatív szervekkel együttműködve az elkövetkezendő időkben széleskörű razziákat, területátfésülést, házkutatást és igazoltatásokat tartsanak elsősorban azokon a területeken, ahol fennáll a valószínűsége annak, hogy fegyvert, robbanóanyagot rejtegetnek, illetve, hogy illegalitásban élő bűnöző személyek tartózkodhatnak. Elsősorban a fővárost körülvevő községekben, az alvilág által kedvelt helyeken, az ellenforradalom által erősen

fertőzött VIII. és IX. kerületekben, a Pilis, Vértes, Bakony-hegység egyes területein, valamint a fővárost körülvevő hegyekben, ahol nagyszámú olyan barlang van, amely fegyver és robbanóanyag elrejtésére alkalmas.

12. Utasítást kell kiadni az összes karhatalmi és rendőri szervezetnek, hogy járőrözéseik során különös figyelmet fordítsanak ellenséges tartalmú röpcédulák és falragaszok terjesztőinek elfogására. Az éjszakai járőrozést használják fel röpcédulák összeszedésére, falragaszok eltávolítására, stb., hogy azok ne kerüljenek a lakosság kezébe.

II.

Biztosítási intézkedések

1. El kell érni, hogy 1957. február 20-ig az összes operatív szervek a korábbi teljes hálózatnak azzal a részével, amely továbbra is használható, teremtsék meg a kapcsolatot, valamint a korábban kizárt, de jelenleg felhasználható hálózatot ugyancsak használják fel elsősorban a terror-és diverziós jellegű cselekmények, a fegyveres szervezkedések és az ellenforradalom tavaszi várható támadásának felderítésére, gyors feldolgozására. Ugyanakkor biztosítani kell, hogy megfelelő hivatalos, elvtársi kapcsolatokon keresztül is tájékoztatva legyenek az illetékes operatív szervek az ellenséges tevékenységről, várható akciókról, egyes vállalatok, intézmények belső helyzetéről. Szükség szerint az érintett szervek használják fel hivatalos kapcsolataikat, kommunistákat és becsületes pártonkívülieket az ellenforradalom várható akcióinak elhárítására.
2. Az érintett operatív szervek vezetői biztosítsák, hogy március 15-én, április 4-én és május 1-jén, valamint az ezeket megelőző és követő napokban az intézmények megbízható vezetői és beosztottai tartsanak ügyeleti és őrségi szolgálatot. Az ORFK Politikai Főosztálya, a Budapesti Rendőr főkapitányság Politikai Osztálya február 25-ig készítse el azoknak az objektumoknak a névsorát, amelyeket karhatalommal biztosítani kell (Rádió, érzékenyebb telefonközpontok, fegyverraktárak, stb.), a többi területeket úgy kell biztosítani, hogy a budapesti rendet védő karhatalom különböző tartalék-központokat szervezzen és szükség esetén onnan küldje ki a szükséges erőket. A karhatalmi őrségek szervezésénél ügyelni kell arra, hogy a karhatalmi erőt ne aprózzák el, hogy a fő erők ütőképes állapotban legyenek.
3. 1957. február 20-ig a rendőri, honvédelmi, karhatalmi parancsnokság részletes intézkedési tervet dolgozzon ki a fenti időpontokban végrehajtandó járőrszolgálatra, megfelelő tartalékok képzésére, egyes veszélyeztetett helyeken a karhatalom felhasználására, gyors átcsoportosítására, stb. Javasoljuk, hogy a karhatalom legmegbízhatóbb egységeit 1957. március 1-ig kézi tűzfegyvereken kívül nagyobb hatású fegyverekkel szereljék fel.
4. Javasoljuk, hogy a karhatalom jelenleg folyó átszervezését március 1-ig fejezzék be, amennyiben nem fejezhető be, úgy állítsák le, mert fennáll annak veszélye, hogy a karhatalom a legexponáltabb időszakban átszervezési folyamat következtében meggyengül. Javasoljuk, hogy március és április hónapokban a Fegyveres Erők Minisztere nevezzen ki közös karhatalmi parancsnokságot, jelölje meg az hol székeljen és ezekben az időpontokban honnan irányítsa a karhatalom munkáját.
5. A Politikai Nyomozó Főosztály március 1-ig készítse el azoknak a telefonvonalaknak a jegyzékét, amelyeknek a szoros ellenőrzését március 15-i biztosítással kapcsolatban be kell vezetni. Külön jelöljék meg azokat a telefonvonalakat, amelyeknek ebben az időszakban való kikapcsolása indokoltnak látszik. Március 1-ig készítsenek külön kimutatást arról, milyen más operatív-technikai rendszabályokat kívánnak még alkalmazni és mely területeken.
6. A hírszerzés és kémelhárítás, a Határőrség felderítő szervei, valamint más operatív szervek határon túli felderítéssel foglalkozó ügynökségét megfelelő módon el kell igazítani a várható határ-provokációk, ellenforradalmi csoportok határon való átdobása és a határon túli helyzet, a várható ellenforradalmi akciók időben történő felderítésére.

7. Utasítani kell az összes vizsgálati szerveket, hazatelepítési központokat, hogy a jelenleg őrizetben lévő és a jövőben letartóztatásra kerülő személyeket, hazatelepülőket minden esetben hallgassák ki az ellenforradalmi elemek március 15-ével, vagy általában a tavasz folyamán várható ellenséges tevékenységével kapcsolatban. Ha ezen keresztül megfelelő adatok tudomására jutnak, a szükséges intézkedéseket haladéktalanul tegyék meg.
8. A határon történő nagyszámú átszivárgás megakadályozása érdekében szükséges a Határőrség megerősítése. Javasoljuk, hogy az északi és keleti határról megfelelő erőket irányítsanak a nyugati és déli határra. Ezzel párhuzamosan az északi és keleti határ megerősítése érdekében célszerűnek látszik érintkezésbe lépni a szovjet, román és csehszlovák határőrizeti szervekkel, hogy az érintett határszakaszokon saját határőrizeti szerveik megerősítésével biztosítsák ezen határszakaszok megfelelő ellenőrzését.
Javasoljuk, hogy a március 15. és április 4-e közötti időpontokban a Határőrség Parancsnokságról a nélkülözhető valamennyi tisztet a nyugati és déli határszakasz megerősítésére vezényeljék ki.
Azokat a becsületes kommunistákat, akiket a pártapparátusból, egyéb területekről leépítettek, elbocsátottak és jelenleg nagy számban kisipari szövetkezetekbe, vagy más nem fontos területeken dolgoznak, irányítsák határőr szerveink megerősítésére.
9. A határőrizet megerősítése érdekében indokolt a határterület legérzékenyebb pontjain jelzőberendezések felszerelését azonnal megkezdeni.
10. Meg kell vizsgálni a Határőrség és a Pénzügyminisztériumhoz tartozó Vámőrség személyi állományát. Mindazokat a határőr és vámőrtiszteket, akik október 23-a után Ausztriába szöktek március 1-ig a Határőrségtől és a Vámőrségtől el kell bocsátani.
11. A határvédelem fokozottabb ellenőrzése céljából utasítani kell a Határőrséget, hogy ezen időszakban fokozottabban ellenőrizzék a hazánkba beérkező vöröskeresztes és egyéb nyugatról érkező szállítmányokat.
Megjegyezzük, hogy a Magyar Vöröskeresztnél folyó ellenséges tevékenység felszámolására, az ezzel kapcsolatban teendő intézkedésekre 1957. március 5-ig javaslat készül.
12. Utasítani kell a Büntetés végrehajtási Őrség Parancsnokságát, dolgozzon ki részletes intézkedési tervet március 10-től kezdődően a büntetőintézetekben elhelyezett bűnözők fokozottabb biztosítására. A büntetőintézetekben ezen időszakban a mozgást a legminimálisabbra kell csökkenteni, fokozottabb mértékben meg kell szervezni a belső ellenőrzést, a kitörés veszélyének elhárítása érdekében.
13. Biztosítani kell, hogy az ellenforradalom várható támadásairól a március 15-ével kapcsolatos ellenséges tevékenységgel kapcsolatos minden jelentés, adat a Belügyminisztérium Tájékoztató Alosztályához jusson be, hogy a Minisztérium és a Párt vezetői összességében lássák az ellenforradalom várható akcióit.

III.

Egyéb intézkedések

1. Utasítani kell az Oktatásügyi Minisztériumot, rendelje el, hogy az összes iskolák, főiskolák, egyetemek március 15-én zárva legyenek, oda senki, sem a tanárok, sem a hallgatók ne menjenek be. A március 15-i ünnepeket március 13-án és 14-én szervezzék meg. A Minisztérium készítsen elő egy silabuszt és kötelezze a tanárokat ennek a szövegnek a felolvasására azzal, hogy az ünnepeken más szöveget nem olvashatnak fel. A silabusz tartalmazza azoknak a verseknek a pontos jegyzékét is, amelyeket az ünnepek során elő lehet adni. A legfontosabb közép-és főiskolákra a Fővárosi Tanács Oktatási Osztályáról, az egyetemekre az Oktatásügyi Minisztériumból felelős elvtársak menjenek ki és az ünnepeken vegyenek részt. Fel kell hívni a párt figyelmét, hogy minden március 15-ével kapcsolatos műsort, a rádió és más kulturmegnyilvánulás műsorát szorosan ellenőrizze. Az Országos Rendőr főkapitányság vezetője adjon ki egy rendeletet, amelyet a sajtóban és a rádióban hozzanak nyilvánosságra, hogy március 15-én minden tömeges összejövetelt megtilt,

ugyanakkor párt-és kormány vonalon szervezzünk koszorúzást és ünnepeket, amelyeken biztosítuk a résztvevők összetételével, hogy semmiféle provokáció ezeken az ünnepeken ne fordulhasson elő.¹⁷

2. Figyelemmel arra, hogy röplapokon keresztül propaganda folyik annak érdekében, hogy március 15-én délelőtt 9 órától 2 óráig a tömegek menjenek ki az utcára, a főútvonalakra, szükséges, hogy ezen útvonalak ellenőrzését megszervezzük. Az ellenőrzés részletes tervét a Budapesti Rendőr főkapitányság vezetője dolgozza ki.
3. Célszerűnek látszik sürgős intézkedést tenni az ügyészi és bírói apparátus megszilárdítására, a meg nem felelők eltávolítására. Biztosítani kell, hogy 1957. február és március hónapokban fegyverrejtegetésért, terror, diverziós cselekmények elkövetéséért, szervezkedésben való részvételért, röpcédula terjesztésért, valamint más politikai bűncselekményekért őrizetbe vett személyek ügyét gyorsan vizsgálják ki, és példás ítéletet hozzanak, amelyet a sajtó megfelelően kommentálva hozzon nyilvánosságra, hogy ezektől az ellenforradalmi személyeket elrettentsék.
4. A belső helyzet megszilárdítása érdekében elengedhetetlenül szükséges megfelelő intézkedések megtétele annak érdekében, hogy 1957. március 1-ig a fegyveres szerveknél a kompromittált vezetőket, főtiszteket és tiszteket távolítsák el. A megfelelő tisztogatást a fenti határidőig a fegyveres szervek legalsóbb egységéig végig kell vinni.

IV.

1. Az 1957. tavaszán várható ellenforradalmi provokáció leküzdése érdekében megteendő állambiztonsági, rendőri, karhatalmi intézkedések összehangolása, ellenőrzése és irányítása céljából javasoljuk egy operatív bizottság létrehozását, amelynek tagjai legyenek:

a Politikai Nyomozó Főosztály,
a Budapesti Rendőr-főkapitányság,
az Országos Rendőr-főkapitányság,
az operatív csoportfőnökségek,
a Határőrség Főparancsnoksága,
a Honvédség Karhatalmi Parancsnoksága egy-egy tagja (vezetője, vagy helyettese).

Az Operatív Bizottság a Kollégium által elfogadott irányelvek alapján dolgozzon ki parancsot, mely tartalmazza az összes fegyveres erőkhöz tartozó szervek feladatait. A parancsot a Fegyveres Erők Minisztere adja ki. Ezen parancs alapján a szervek vezetői 1957. március 1-ig dolgozzák ki részletes, konkrét intézkedési tervüket. A terveket az Operatív Bizottság tagjai vitassák meg és hagyják jóvá, ellenőrizték az intézkedési tervek végrehajtását.

2. Az Operatív Bizottság dolgozza ki ellenforradalmi provokációk esetén megteendő karhatalmi intézkedések tervét.

Budapest, 1957. február 12.

[ÁBTL 1. 6. Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya iratai. Géppel írt szöveg, rajta Radványi Kálmán rendőr őrnagy, osztályvezető aláírása, valamint egy olvashatatlan aláírás.]

2. Tájékoztató jelentés a Daily Express írásáról, 1957. február 20.

Belügyminisztérium
Központi Tájékoztató és Értékelő Osztály

Szigorúan titkos!

Tájékoztató jelentés
Budapest, 1957. február 20.

A Magyar Távirati Iroda február 20-i bizalmas kiadványában (piros csíkos) az alábbi közlemény jelent meg:

„MTI London, 1957. február 19.

A Daily Express a március 15-ére tervezett letartóztatásokról

A Daily Express írja:

A budapesti angol követség megkapta a Kádár-kormány tervét arról, hogyan zúzza szét az esetleges új felkelést. A terv 20 000 személy letartóztatásával járna március 15-én, az 1848-i forradalom évfordulóján. Az egész országban elterjedt az új jelszó: MUK, azaz Márciusban Újból Kezdjük. Az oroszok kiadták a parancsot: mindenáron el kell nyomni az olyan tüntetéseket, amelyek a Vörös Hadsereg beavatkozását tennék szükségessé. Az ok a Kreml által elrendelt „legyünk ismét jó pajtások” irány. A magyar Belügyminisztérium egyik magas rangú hivatalnoka engedte a letartóztatási terv kiszivárgását. A tervek azt mutatják, hogy a titkos rendőrség az egész országban névsorokat készített diákokról, tanítókról, írókról, felosztatott munkástanácsok tagjairól, és mindazokról, akik bármilyen szinten vezető szerepet vihetnek az új felkelés szításában.”

A másolat hitelül:

[ÁBTL 1. 6. Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály iratai. Aláírás nélküli, géppel írt másolat.]

3. A belügyminiszter-helyettes 5. sz. parancsa a márciusi provokációval szembeni fellépéséről, 1957. február 20.

BM Országos Rendőr főkapitányság

Szigorúan titkos!

Szám: 8-70/1957

Sorszám: 51

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettesének
5. sz. parancsa
Budapest, 1957. február hó 20.

Az ellenforradalmi propaganda az 1956. október 23-i események megismétlésére március hónapban fegyveres felkelésre, tüntetésre és egyéb ellenforradalmi provokációra uszít. Népünk nyugalmanak és az ország rendjének biztosítása érdekében a Belügyminisztérium valamennyi szervének a leghatározottabban fel kell lépnie minden provokációval szemben, és el kell érni, hogy az események menetét – állandó támadással – mi irányítsuk és biztosítani tudjuk népünk nyugalmaát.

Ellenséges provokációkkal főleg március 15-re, március 23-ra vagy április 4-re lehet számítani.¹⁸ A felkészülést már most meg kell kezdeni. A felkészülés célja, hogy a BM szervek állandó kezdeményezése, akciók következtében az ellenség védelemre, visszahúzódnásra kényszerüljön. Nem szabad az intézkedéseket úgy tervezni, hogy azok csak az említett dátumokra vonatkozzanak. Az intézkedéseket egész március hónapra és április elejére kell megtervezni.

Várható, hogy az ellenforradalom nemcsak városokban, hanem falun is próbálkozik majd zavarkeltéssel, kihasználva a még meg nem oldott problémákat. Ezért ezt a körülményt valamennyi rendőrfőkapitány a tervek elkészítésénél és az intézkedésnél vegye figyelembe.

A fegyveres szervek egységes fellépése érdekében:

megparancsolom:

I.

1. Valamennyi megyei (budapesti) rendőr főkapitányságon a jelen parancs kézhezvételétől számított 24 órán belül operatív bizottságot kell létrehozni.

A bizottság vezetője: a megyei rendőrfőkapitány (vagy helyettese)

Tagjai: politikai nyomozó osztály vezetője,
bűnügyi osztály vezetője,
közrendvédelmi osztály vezetője,
rendőri karhatalom parancsnoka,
honvéd helyőrség (vagy karhatalom) parancsnoka.

A bizottságba meg kell hívni a megyei (budapesti) MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának egy tagját.

A bizottság vezetője köteles állandó kapcsolatot tartani a helyi szovjet parancsnokkal és őt az eseményekről, továbbá a tett vagy teendő intézkedésekről tájékoztatni.

A bizottság feladata:

Értékelni a megye közbiztonsági helyzetét, a lakosság hangulatát, megszervezni a végrehajtandó akciókat, biztosítani az összeköttetést az alsó és felsőbb szervekkel, intézkedéseket tenni a készülségi szolgálat ellátására.

2. A készülségi szolgálatot az alábbiak szerint rendelem el:

a) Március 5-én 8 h-tól március 10-én 8 h-ig a megyei rendőri karhatalmi egység szolgálatát úgy kell megszervezni, hogy állományának kétharmad része készülségben legyen.

b) Március 10-én 8 h-tól március 14-én 8 h-ig a közrendvédelmi és közlekedésrendészeti apparátus, továbbá a megyei karhatalom részére teljes készülség. A készülség ideje alatt a személyi állomány 10 %-át lehet elengedni tisztálkodás, ruházat váltás, stb. címén, rövid időre. A vidéken lakókat úgy kell felkészíteni, hogy az adott időben ne menjenek haza.

c) Március 14-én 8 h-tól március 16-án 8 h-ig a megye teljes személyi állománya részére szigorú készülség. (Ez alól csak a női beosztottakat lehet felmenteni úgy, hogy a szükséges hírösszeköttetés és jelentőszolgálat biztosítva legyen.)

d) Március 16-án 8 h-tól az elrendelt szigorú készülséget fokozatosan fel kell oldani, figyelembe véve a helyi és a környező megyék helyzetét.

e) Március 22-én 17 h-tól 24-én 8 h-ig a politikai, a bűnügyi nyomozók, karhatalom, közrendvédelem, közlekedés rendészet részére készülség.

Felhívom Főkapitány bajtárs figyelmét, hogy a készülségi és egyéb szolgálatot a fenti időpontokban úgy szervezze meg, hogy a személyi állomány ki ne fáradjon. A készülségek időpontját a helyi viszonyoktól függően úgy lehet változtatni, hogy vagy előbb rendelik el azt, vagy később oldják fel.

II.

Az ellenséges tevékenység megelőzése és leleplezése érdekében az alábbi intézkedéseket kell tenni:

Operatív vonalon:

1. A felülvizsgált és ismételten munkába állított ügynökséget úgy kell mozgatni, hogy rajtuk keresztül értesüléseket szerezzenek az ellenséges személyek mozgásáról, tevékenységéről. Ennek érdekében:

a) a kapcsolattartó nyomozók március 1-ig teremtsenek kapcsolatot, adjanak részletes eligazítást a feladatokra és a találkozókat március 1-től rövid időközökbe ütemezzék be,

b) a kapott anyagokat kötelesek a vezetők azonnal ellenőrizni, értékelni és az esetleges intézkedésekben segítséget nyújtani,

c) meg kell szervezni, hogy a nyomozók nyomozati tevékenységük közben is végezzenek felderítő munkát,

d) az őrizeteket minden esetben ki kell hallgatni arra, hogy milyen esetleges ellenforradalmi cselekményről, készülségről tudnak.

Ezen adatokat fel kell használni.

[2.] Fokozott mértékben fel kell deríteni az elrejtett fegyvereket, a szökött rabokat, s a körözött személyeket.

Ennek érdekében:

a) a személyi állomány bevonásával, a felderített adatok, jelzések és a rendelkezésre álló adatok értékelése alapján, akciókat kell szervezni a fertőzött területek megtisztítása érdekében.

A nem kívánatos elemek kivonása céljából hatékonyabban kell alkalmazni a közbiztonsági őrizetbe vételt, elsősorban osztályidegen, fasiszta, huligán elemek köréből. Ezt a munkát március 10-ig be kell fejezni,

b) március 10-től 17-ig alkalmazni kell a preventív őrizetbe vételt azon személyekkel szemben, akiknek szabadlábbon hagyása, magatartásuk miatt a közrendre veszélyes,

c) tervszerű beütemezés szerint razziaszerűen ellenőrizni kell az összes nyilvános helyeket. A razzián részt vevő személyeket ki kell oktatni a végrehajtással kapcsolatos feladatokra,

d) a jelenleg feldolgozás alatt álló szervezkedési, fegyverrejtegetési, terror, diverziós ügyekben a feldolgozást úgy kell meggyorsítani, hogy ezek realizálása március 10-ig megtörténjen.

3. Fokozott mértékben ellenőrizni kell a robbanóanyag raktárakat, fegyver és lőszerraktárakat és a sokszorosítógépeket. (Az igazgatásrendészeti beosztottakkal közösen.)

4. A hivatalos kapcsolatot fel kell használni értesülések szerzésére, ellenőrizni kell a lakosság árú ellátását. Az árú ellátás terén mutatkozó zavarok esetén az illetékes szerveknek azonnal intézkedni kell.

5. Biztosítani kell, hogy az objektumokban lévő mérgező anyagokhoz illetéktelenek hozzá ne férhessenek.

6. Fokozott figyelmet kell fordítani az állami gazdaságokra, termelészövetkezetekre, gépállomásokra, különös súllyal az esetleges rombolásokra, gyújtogatásokra, mérgezésekre, valamint termelészövetkezeteknél a felozlatási hangulatot terjesztőkre.

Közrendvédelmi és karhatalmi vonalon:

1. Rendszeresen ellenőrizni kell az üzemrendészeti szerveket.

2. Rendszeresen ellenőrizni kell a fegyvertartási engedéllyel rendelkezőket. A MÖHOSZ¹⁹ fegyvereit ideiglenesen be kell vonni.

3. A helyi viszonyoknak megfelelően meg kell szervezni azoknak az objektumoknak (szovjet emlékművek, hidak, párházak, telefonközpontok, rádiók, stúdiók stb.) a védelmét, amelyekkel szemben az ellenforradalom támadást intézhet.

4. Rendszeresen ellenőrizni kell a cigánytelepeket. (Járásonként egy időben.)

5. A szükséghez mérten be kell vezetni a fokozottabb személyi igazoltatást, továbbá a járművek és a csomagok átvizsgálást.

6. Az illetékes pártszervek bevonásával meg kell szervezni az állami gazdaságok és egyéb szocialista szektorok társadalmi örökkel való biztosítását. E munkába be kell vonni az összes politikailag megbízható személyeket. Biztosítani kell, hogy március 15-én, valamint az ezt megelőző és ezt követő napokban az intézmények, vállalatok és egyéb fontos objektumok megbízható vezetői tartsanak szervüknél a munkaidő után is ügyeleti szolgálatot. Ezen vezetők legyenek kapcsolatban a rendőri szervekkel.

7. Városokban kötelezni kell a házfelügyelőket a pontos kapuzárásra, valamint arra, hogy azonnal jelentsék, ha valamelyik lakónál bejelentés nélkül személyek tartózkodnak.

8. A körzeti megbízottakat március 10-től a készülségi szolgálat befejeztéig az összes nyilvánántartásukkal és fegyverzetükkel be kell vonni az őrre és a területüket az

- őrsről kell járőröztetni. A helyi viszonyoknak megfelelően az őrs területére fokozott járőrszolgálatot kell elrendelni. A járőrök egyik feladata az ellenséges röpcédulák összeszedése.
9. Különös gonddal kell megszervezni a karhatalmi és őrségi laktanyák őrzését és védését.
 10. Az őrségi egységek által őrzött objektumokban általában március 10-től megerősített szolgálatot kell ellátni. Erre az időre ezen egységek részére is teljes készültséget kell elrendelni.
 11. Szervezni kell a karhatalmi századnál 2 rajerejű, zászlóaljnál 2 szakaszerejű egységet, melyek gépkocsin demonstratív szempontból végigjárják a jelentősebb községeket, kapcsolatot teremtenek a párt és állami szervek illetékes vezetőivel és tájékoztatják őket a karhatalom igénybevételéről.
 12. Meg kell szervezni a bányák és ipari üzemek robbanóanyag raktárainak őrzését.
 13. Azokban a hadifontosságú ipari üzemekben, ahol lőszer vagy robbanóanyag van, az ipari őrségeket katonai vagy rendőri parancsnokkal és ellenőrzéssel meg kell erősíteni.
 14. A rendőri szervek épületei objektumvédelmi tervét március 10-ig 3 alkalommal gyakoroltatni kell.
 15. A karhatalmi és őrségi egységek, őrsők fegyvereinek belövését és műszaki felülvizsgálást legkésőbb március 10-ig be kell fejezni.
 16. Fel kell készíteni a megyei karhatalmat az esetleges más megyékbe történő igénybevételre.
 17. A karhatalmi egységek, alegységek fegyverzettel, lőszerrel, gépjárművel, híryanaggal való feltöltését március 1-ig végre kell hajtani. Erre központilag is intézkedem.
 18. A készültségben lévő egységek részére elő kell készíteni a megfelelő elhelyezési körletet.
 19. Fel kell készíteni a beosztottakat a kézigránát és könnygázgránát használatára. Ennek érdekében gyakorlatokat kell végrehajtani.
 20. Gyakoroltatni kell a békés és ellenséges szándékú tömeg oszlatását és a hangadók kiemelését.
 21. A készültség idejére minden karhatalmi egységnél meg kell szervezni az ügyeleti szolgálatot. Önálló századnál századügyeletes tiszthelyetttest, önálló zászlóaljnál zászlóalj ügyeleti csoportot. (1 fő karhatalmi tiszt, 1 fő hadtáp tiszt, 1 híradós tiszt) 1 tisztet vezényelni kell a megyei főkapitányság ügyeletére. A budapesti karhatalmi ezred törzsénél és az ezredtörzstől külön elhelyezési körletben lévő zászlóaljnál is létre kell hozni az ügyeleti csoportot. Az ügyeleteket el kell látni megfelelő mennyiségű térképpel.
 22. Tanulmányozni kell Budapesten és a megyék területén az egyetemek, fő-és középiskolák környékét, tereket, szobrok környékét stb. Ezeket a helyeket fel kell térképezni és felkészülni e helyeken a tömegoszlatás és a területlezárás végrehajtására.

Közlekedésrendészeti vonalon:

1. A közlekedésrendészeti járőrök március 1-től fokozott mértékben ellenőrzik a gépjárműveken, motorkerékpárokön történő szállításokat. Ellenőrzésük során győződjenek meg arról, hogy a gépjárművön nem szállítanak-e fegyvert, röpcédulát.
2. Március 14-én 0. órától március 15-én 24 óráig állandó ellenőrzés alatt kell tartani a városokba vezető útvonalakat. Csoportos személyszállításokat meg kell akadályozni. A gépkocsin utazó személyeket igazoltatni kell és a legkisebb gyanú esetén elő kell állítani.
3. Meg kell szervezni március 13-16-ig a TEFU és más nagyobb gépjárműtelepek őrzését, honvédség, rendőrség vagy munkásőrség által. Ezen túlmenően a közlekedésrendészeti szerveknek ellenőrizni kell a gépjárművek igénybevételének

- jogosultságát és a kellően nem indokolt gépjárművek igénybevételét meg kell akadályozni. Ehhez ha szükséges, karhatalmi segítséget kell adni.
4. A megyei közlekedésrendészeti előadók vegyék fel a kapcsolatot a helyi szállítási vállalatok igazgatóival és közöljék velük, hogy március 14-én 12 órától március 15-én 24 óráig gépjárműveiken (teherautókon is) 3-nál több személyt nem szállíthatnak. Kivételt képeznek a menetrendszerű bányász és munkásjáratok. Ezek csak a szabályos útvonalakon közlekedhetnek.
 5. Ellenőrzés alá kell vonni a MÖHOSZ és a polgári repülőtereket.

III.

Egyéb rendelkezések:

1. Március 15-én a hivatalos kormányünnepségek kivételével semminemű ünnepség nem engedélyezhető, sem utcákon, tereken, szobroknál, sem az egyetemeken, illetve iskolákon belül. Az egyetemekre és iskolákba 15-én senki nem mehet be, sem a tanulók, sem a tanári kar. Ünnepségeket e helyeken 14-én lehet tartani az utolsó tanítási óra alatt, az oktatási osztályok által meghatározottak szerint. Az utolsó óra befejeztével a tanulók kötelesek az épületet elhagyni. Az egyetemek, iskolák vezetőivel közölni kell, hogy a rend fenntartásáért személyükben felelősek.
2. Március 14-én, 15-én az egyetemek, iskolák környékét megfelelően biztosítani kell.
3. A tereken vagy más helyeken lévő szobroknál, műemlékeknél rendezendő hivatalos ünnepséget biztosítani kell.

Fegyverhasználat:

A fegyverhasználattal kapcsolatban az érvényben lévő törvények és rendeletek az irányadók. Fegyveres támadás esetén felszólítás nélkül fegyvert kell használni, a támadás teljes felszámolásáig.

A gyülekezési tilalom ellenére összegyülekező, zavartkeltő, népi demokrácia ellenes tömeget fel kell oszlatni.

Az oszlatást meg kell előzni a rendzavarás abbahagyására és feloszlására irányuló felhívásnak, továbbá a következményekre való figyelmeztetésnek. Amennyiben a tömeg az oszlatásra történő felhívást figyelmen kívül hagyja, az oszlatást az oszlató eszközök alkalmazásával (oszlató egységek, gumibot, tűzoltófecskendő, fegyvertusa stb.) minden körülmények között végre kell hajtani. Ha szükséges egyes vagy sorozatlövésből álló riasztólövéseket kell leadni.

Eredménytelenség esetén a legsúlyosabb kényszerítőeszközök alkalmazásával is fel kell a tömeget oszlatni és a megzavart rendet helyre kell állítani.

Az Anyagi és Technikai Főosztály a fegyverzetre, ruházatra, élelmezésre, gépjárműre vonatkozóan külön utasítást fog kiadni. Ezzel kapcsolatban felhívom Főkapitány bajtárs figyelmét arra, hogy személyében felelős az egész személyi állomány elhelyezésért, 3-4 napi hideg élelemmel, fegyverzettel, ruházattal, gépjármű üzemanyaggal való ellátottságáért.

Jelentőszolgálat:

Meg kell szervezni őrsoktól felfelé a rendszeres összeköttetést és jelentőszolgálatot. Ezzel kapcsolatban a teendők az alábbiak:

Március 10-ig a szokásos napi jelentéseket kell megtenni a rendkívüli események kivételével. (A rendkívüli eseményeket azonnal kell jelenteni.)

Március 10-től 14-ig külön esti helyzetjelentést kell tenni, a rendkívüli esetek kivételével.

Március 14-én, 15-én, 16-án ellenforradalmi megnyilvánulásra irányuló mindennemű eseményt azonnal jelenteni kell. A jelentéstételi kötelezettség a megyei főkapitányságokra is vonatkozik a BM felé. Ezen idő alatt 4 óránként nemleges esetben is a szerveknek felsőbb szervükhöz le kell jelentkezni.

Ügyeleti szolgálat:

Minden rendőri szervnél március 10-17-ig megerősített ügyeleti szolgálatot kell szervezni. Az ügyelet vezetője megyéknél legalább osztályvezetői, járásoknál felelős beosztású bajtárs legyen. Az ügyeleti szolgálatra nem lehet beosztani a megyei közrendvédelmi osztályvezetőt, illetve a városi, járási (kerületi) közrendvédelmi parancsnokot, valamint a karhatalom parancsnokát.

A megyei ügyelet áll:

- 1 vezetőből,
- 1 politikai nyomozó tisztből,
- 1 bűnügyi nyomozótisztből,
- 1 anyagi és pü.²⁰ tisztből,
- 1 karhatalmi tisztből (század esetében tiszthelyettesből).

Járásoknál:

- 1 vezetőből,
- 1 bűnügyi munkásból.

A készülségi szolgálat alatt a megyei rendőrfőkapitányok, illetve a városi, járási (kerületi) rendőrfőkapitányok kötelesek állandó összeköttetésben lenni a kapitányság ügyeletével.

1957. március 14-én és 15-én, továbbá március 23-án kötelesek a főkapitányság, illetve kapitányság épületében tartózkodni.

Főkapitány bajtárs hívja fel összes beosztottja figyelmét, hogy gyávaság, parancsmegtagadás, parancs nem teljesítés, fegyver és lőszer átadás cselekményét elkövetőkkel szemben a KTBTK²¹ rendkívüli állapotokra vonatkozó rendelkezései szerint kell eljárni.

Az ilyen személyt közvetlen parancsnoka azonnal köteles őrizetbe venni és vele szemben az eljárást megindítani.

1957. március 1-től április 5-ig a személyi állomány részére szabadságot engedélyezni – rendkívüli esetek kivételével – nem szabad.

A nyugati és déli határmegyék főkapitányai az intézkedéseket hangolják össze a határőrség intézkedéseivel. Tartsanak állandó kapcsolatot.

Utasítom Főkapitány bajtársat, hogy jelen parancsom végrehajtása érdekében a szükséges intézkedéseket tegye meg. Biztosítsa a kiadandó intézkedések titkosságát. Ennek érdekében az intézkedéseket és jelen parancsomat csak a legszűkebb körben ismeresse az illetékes vezetőkkel. Gondoskodjon arról, hogy a készülség és egyéb akciók stb. időpontjait még az érintettek is csak a számukra szükséges időpontban ismerjék meg.

A kiadmány hitelül:[olvashatatlan aláírás]

Garamvölgyi Vilmos sk.
r. vezérőrnagy
miniszterhelyettes

(Hornok János r. fhdgy.)

Nyt. sz.: 179-93

Készült: 60 példányban

Felterjesztem: Fegyveres Erők Miniszterének

Belügyminiszter I. helyettesének

Kapják: Anyagi és pénzügyi területek Miniszterhelyettese,

ORFK Vezetője,

Elnöki Főosztály Vezetője,

ORFK Közbiztonsági Főosztály Vezetője

Bűnügyi Főosztály Vezetője,

Vasúti Főosztály Vezetője,

Politikai Főosztály Vezetője (15 példány),

Budapesti és valamennyi megyei Főkapitány (1-1 példány),

ORFK Kiképzési Osztály,

Közlekedésrendészeti Osztály,

Közrendvédelmi Osztály,

Igazgatásrendészeti Osztály,
Bűnügyi Osztály,
Társadalmi tulajdonvédelmi Osztály
ORFK Karhatalmi parancsnokság Vezetője.

*[Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Archív Irrattára (továbbiakban IRM AI).
Parancsgyűjtemény 5/1957. Olvashatatlan aláírással ellátott másolat.]*

**4. A Fegyveres Erők és Közbiztonsági Ügyek Miniszterének 14. számú parancsa
a március hónapban tervezett provokációról, 1957. február 28.²²**

BELÜGYMINISZTÉRIUM
21-173/1957.

Szigorúan titkos!
Sorszám: 2

A Fegyveres Erők és Közbiztonsági Ügyek Miniszterének
14. számú parancsa.
Budapest, 1957. február 28-án.

Az ellenforradalom fő fegyveres erőinek szétverése után igyekezett erőit szervezeten kivonni. Rendelkezésünkre álló anyagok alapján megállapítható, hogy ezek az erők 1957. március hónapban újabb ellenforradalmi provokációra készülnek. Az előkészítő munkában kiemelkedő szerepe van az imperialista rádiók adásainak, fasiszta emigrációs szervezeteknek.

Az ellenforradalmi előkészületekben legjelentősebb helyet foglalja el március 15., illetve április 4-re való felkészülés. A felderített illegális szervezkedések, burzsoá politikai erők tömörülései, valamint az egyetemeken és különböző iskolákban széles körben folyik sovinszta, nacionalista, szovjet és kommunista ellenes uszítás. A fasiszta múltú, fegyveres harcokban részt vett ellenforradalmi elemek aktívan támaszkodnak a munkástanácsokon belül megbúvó ellenforradalmi elemekre. Komoly aknamunkát fejtenek ki még a jobboldali szociáldemokraták.

Megállapítható, hogy bár az ellenforradalom fő fegyveres erőit szétverték, az ellenforradalmi tevékenység még ma is rendkívül széles méretekben folyik és most folyik a lélektani és politikai előkészítése egy újabb nyílt ellenforradalmi provokáció kirobbantásának. Különösen veszélyes ez a tevékenység azért, mert még igen sok fegyver van az ellenforradalmárok kezén.

A fentieket figyelembe véve a Belügyminisztérium valamennyi dolgozójától elvárom, hogy vas-fegyelmelzettséggel, alaposan készüljenek fel, fokozott éberséggel semmisítsék meg az ellenforradalom minden kísérletét, amely békés építő munkánk megzavarására irányul.

Megparancsolom:

1.) A Belügyminisztérium szervei a maguk területén tegyenek intézkedéseket annak érdekében, hogy a szétvert, de még meg nem semmisített ellenforradalmi erőket felderítsék, és aktív intézkedéseikkel a felkészülésüket megakadályozzák.

2.) Amennyiben bárhol rendzavarásra kerülne sor, a BM szervek dolgozói a proletárdiktatúra védelmében egységesen és keményen, esküjükhöz híven lépjenek fel és minden eszközzel harcoljanak a teljes rend helyreállítása érdekében.

Jelen parancsomat a Belügyminisztérium személyi állománya előtt ismertetni kell.

Dr. Münnich Ferenc sk.
Fegyveres erők és Közbiztonsági Ügyek
Minisztere

Kapják: elosztó szerint.

Kiadmány hitelélül:
(Hornok János)
r. főhadnagy

[IRM AI Parancsgyűjtemény 2-173/1957. Hornok János aláírásával ellátott, géppel írt másolat.]

5. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszter helyettesének 12. sz. parancsa az április 4-re való felkészüléssel kapcsolatban, 1957. március 26.

Belügyminisztérium
Szám: 6-20/12/1957

Szigorúan titkos!
Sorszám: 74

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszter helyettesének 12. sz. parancsa
Budapest, 1957. március hó 26.

1957. április 4-re való felkészüléssel kapcsolatban a biztosítási intézkedésekre és szolgálatra vonatkozólag megparancsolom:

- 1.) 1957. február 20-án kelt 5. számú parancsomban megszabott feladatokat április 4-re való felkészüléssel kapcsolatban is maradéktalanul végre kell hajtani. Mindazokat a feladatokat, melyeknek végrehajtását március 10-től kezdődően szabtam meg, értelemszerűen április 1-én reggeltől kezdődőleg kell végrehajtani.
- 2.) Április 3-án reggel 8 órától április 5-én reggel 8 óráig, valamennyi rendőri és karhatalmi szerv részére II. fokú készséget kell elrendelni.
- 3.) A felkészüléssel kapcsolatban fokozott mértékben kell alkalmazni – különösen az osztályellenséggel szemben – az 1/1957. (II. 19.) BM számú rendeletben meghatározott és 16. sz. utasításomban szabályozott rendőrhatalmági felügyeletet.²³
- 4.) A jelentőszolgálatra vonatkozóan külön utasításban rendelkezem.

Garamvölgyi Vilmos r.vőrgy. s. k.
Országos Rendőr főkapitányság Vezetője,
miniszterhelyettes

Nyt. szám: 238-1375
Készült: 75 példányban
Kapják: elosztó szerint.

A kiadmány hitelélül:
Hornok János r. fhdgy.

[IRM AI Parancsgyűjtemény 12/1957. Olvashatatlan aláírással ellátott másolat.]

6. A BM Központi Tájékoztató és Értékelő Osztályának összefoglaló jelentése a belügyi szerveknek a március 15-e és április 4-i ünnepségekkel kapcsolatos állambiztonsági munkájáról, 1957. április 10.

Belügyminisztérium
Központi Tájékoztató
és Értékelő osztály

Szigorúan titkos!
Különösen fontos!

Összefoglaló jelentés

Az 1956. októberi események során állami és pártszerveinket – mint köztudomású – az ellenforradalmi erők szétverték. Az elmúlt hónapok alatt jelentős sikereket értünk el Párt és állami életünk helyreállításában, népi demokratikus rendszerünk, a proletár-hatalom erősítésében.

A szovjet hadsereg segítségével szétvertük az ellenforradalom fegyveres erőit. Az ellenforradalom fegyveres legyőzése után feloszlattuk a hatalom megszerzésére törvő Nagy Budapesti, illetve kerületi Munkástanácsokat, felfüggesztettük az író és az Újságíró Szövetség működési jogát, mellyel az ellenforradalom belső, nyílt ideológiai bázisát alapjaiban támadtuk meg. Egyre nyilvánvalóbb vereség érte az ellenséget. Az üzemekben megszűntek a sztrájkok. Helyreállítottuk a közlekedést. A közbiztonság megszilárdult. A városokban, üzemekben és falun újjászülettek, megerősödtek az MSZMP szervezetei. A kommunisták – a Párt és a Forradalmi Munkás-Paraszt kormány útmutatásai alapján – egyre bátrabb ideológiai és politikai harcot folytattak a dolgozó tömegek megnyerésért, az ellenség leleplezésért és elszigeteléséért. A Párt tömegbázisa napról-napra szemmel láthatóan nő. Az ellenség a felszínről visszahúzódott – fél a proletárdiktatúra erejétől. E harcok közben teremtettük meg azokat az új fegyveres erőket – melyek tűzön vízen át – a proletariátus diktatúrája mellett állnak, melyben bízik Pártunk és népünk és joggal retteg tőle az ellenforradalom.

Ma már mindenki elismeri, hogy kormányunk és pártunk politikai és gazdasági intézkedései nyomán konszolidálódott a helyzet az élet minden területén. Üzemekben, a városokban és a falvakban egyaránt helyre állt a rend és – a meglévő nehézségeink ellenére – a vártnál sokkal gyorsabb ütemben haladunk előre a szocializmus építésében.

I.

A viszonylag gyors ütemű konszolidálódás keresztül húzta az ellenség számításait. Novemberben még a fegyveres felkelés gyors kiújulásában reménykedtek. Várták az ENSZ katonai beavatkozását, és nem is minden alap nélkül, mert ezekben az időkben jelentős imperialista politikusok – bár tudták, hogy ez egy új világháború kockázatával jár – az ENSZ csapatok „segítségét” sürgették a „magyar nép számára”.

November végén december elején, a külső és belső ellenforradalmi erők miután látták, hogy az ENSZ beavatkozás elmarad, a Munkástanácsokra és az Írószövetségre néztek olyan szemmel, mint amely bázisa lehet egy újabb eredményes ellenállás folytatásának, mely képes lenne arra, hogy megbuktassa a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt. A budapesti imperialista követségek vezetői, hogy ezeknek az erőknek segítséget nyújtsanak, felvették – az ENSZ képviselőjének – Hammarskjöldnek²⁴ magyarországi látogatása kérdését. Amikor ezt a kormány elutasította, egy provokációs tervet agyaltak ki, melynek az volt a lényege, hogy az ENSZ főtitkára előzetes értesítés nélkül, repülőgéppel szálljon le Budapesten, felkészülve arra, hogy érkezése következtében „véres verekedés jönne létre”. (E provokációs terv értelmi szerzői az angolok voltak, de helyeslésre talált többek között a franciáknál is.) E provokációs kísérlet megvalósítása elmaradt, de magának a tervnek a felmerülése is azt bizonyítja, hogy az imperialista és belső ellenforradalmi körökben ekkor már a helyzetet úgy ítélték meg, hogy külső provokációs lökések nélkül komoly tömegeket egyelőre nem tudnak harcba vinni.

Megbízható forrásból tudomásunkra jutott, hogy a NATO parancsnoksága 1956 decemberében úgy értékelte a magyarországi helyzetet, hogy az októberi események folytatása csak tavasszal következhet be. 1957 tavaszára újabb, döntő akciót terveztek, mely szerint egy időben kell fegyveres felkeléseket kirobbantani Magyarországon, Lengyelországban, Romániában, Bulgáriában, valamint a Szovjetunió egyes nemzetiségi vidékein (Üzbegisztán, Tadzsiszisztánban) is.

Az ellenforradalom erői ebben az időben tehát (kb. december közepére tehető) a helyzetet felmérve lemondtak a közvetlen fegyveres felkelés tervéről, de egyben kiadták a márciusi fegyveres felkelés jelszavát. Akkor ők arra számítottak, hogy az ország gazdasági és politikai élete hosszabb időn keresztül a dezorganizáltság állapotában lesz. Úgy gondolták, hogy a munkanélküliség a dolgozók között nagy elkeseredettséget vált ki és, hogy ez egyéb gazdasági nehézségeinkkel együtt olyan tényező lesz, mely

megkönnyíti számunkra az agitációt a dolgozók között, soraik rendezését, a további szervezkedést, a fegyveres csoportok feltöltését, a külfölddel való kapcsolat megteremtését, illetve megjavítását stb. Arra számítottak, hogy elegendő lesz, ha megóvják és elrejtik fegyvereiket, mert elképzeléseik szerint fegyveres csoportjaik, illegális röpcédula sokszorosítók és terjesztő alakulataik együtt maradnak, vagy legalább is gyorsan és könnyen összeszedhetőek lesznek. Számításaikban nagyrészt csalatkoztak. A viszonylag gyors politikai és gazdasági konszolidálódás tömegbázisukat alaposan megcsappantotta. Továbbá az a tény, hogy a hatóságok sok fegyvert lefoglaltak, a fegyveresek közül sokan nyugatra szöktek és részben börtönbe, vagy internálótáborba kerültek, – mások pedig féltve életüket, családjukat, leszakadtak az aktív ellenforradalmárok táborából – végképp megdöntötte az új fegyveres felkelésre vonatkozó elképzelésüket is.

Ezért a „Márciusban Újra Kezdjük” ellenséges jelszó belső tartalma, hozzávetőleg február közepétől megváltozott. Ekkor már a röpcédulákon és az imperialista rádióadásokban nem a fegyveres felkelés újrakezdését hirdetik, hanem e jelszó alatt, egy „békésen tüntető” kormányellenes demonstráció előkészítését szervezik. Az általában ismert ellenforradalmi röpcédulákon túl, a Szabad Európa február 24-i adásában pl. így beszél: „...minden körülmény azt parancsolja, hogy nem a pusztulás, nem az öngyilkosság, a jó út, hanem a nyugalom, a fegyelmezettség, az önuralom és a türelem... A fegyverek ideje lejárt, azon kell lenni, hogy a forradalomban szerzett erkölcsi tőkét politikai tőkévé gyarapítsuk, hogy rendezzük sorainkat...”

A londoni rádió, az Amerika Hangja és az imperialista lapok egész sora ebben az időben már óvja a magyar ellenforradalmi erőket a „hiába való vérontástól”.

II.

Amikor a Belügyminisztérium szervei felkészültek az ellenforradalmi erők tavaszra várható új provokációjának elhárítására, a rendelkezésekre álló adatok alapján megállapították az ellenforradalmi erők tervének főbb irányait. Ezek a következők:

a.) A veszendőben lévő tömegbázisokat megtartani, hogy megőrizzék erejüket a későbbi ellenforradalmi akciók számára. A külföldi és belföldi erők ezért legális és illegális agitációs munkájukban arra törekednek, hogy elhitessék a magyar munkásokkal és parasztokkal, hogy a mi rendszerünk nem képes fenn maradni, hogy a harc még csak ezután dől el. A nyugtalanság és bizonytalanság érzését állandóan fenn akarják tartani. Többek között ezért terjesztették el széles körben az új, tavaszi ellenforradalmi akciók hírért is.

b.) Arra törekednek, hogy minél több – lehetőleg központilag irányított – illegális csoportot hozzanak létre, melyek elvégzik a röpcédulák szerkesztését és terjesztését, valamint fegyveres provokációk, diverzáns cselekedetek végrehajtására is készen állnak. Arra törekednek, hogy az ellenforradalom alatt megszerzett fegyvereket megtartsák és külföldről újabb készletekkel gyarapítsák azokat.

c.) Tevékenységük alátámasztására tovább folytatják az ideológiai harcot. Propagandájukban az októberi ellenforradalmat, mint nemzeti forradalmat állítják be, s ezzel tovább szítják a nacionalizmust, a szovjetellenességet. Jelszavaikat külföldön és belföldön egyaránt továbbra is szocialista frazeológia mögé bújtatják. Ebből a szempontból különösen jelentős az úgynevezett nemzeti kommunizmus ideológiája, mely az igazi „sajátosan magyar szocializmus” jelszával lép fel és széles munkás, értelmiségi, ifjúsági tömegeket fertőzött meg. Nem véletlen, hogy az imperialista diplomaták közül éppen a legtapasztaltabbak hangoztatják, hogy „elsősorban a nemzeti érzésű kommunistákra kell építeni”. Az elmúlt hetekben megjelentek röpcédulák „a Magyar Kommunista Párt” aláírással. Ezek tartalmukban – azon kívül, hogy hangsúlyozzák kommunisták mivoltukat, azt, hogy a Nagy Imre által képviselt nemzeti kommunizmus talaján állnak – nem különböznek semmiben a többi ellenforradalmi röpcéduláktól. Ez egyben arra is mutat, hogy az ún. nemzeti kommunisták nemcsak ideológiai, hanem szervezeti téren is tevékenykednek. A márciusra várható provokációk visszaverésére készülve felmértük a különböző polgári pártok és a munkástanácsokba befurakodott ellenséges elemek tevékenységét is. Megállapítottuk azt is, hogy a klerikális

reakció rendkívül módon aktivizálódott, hogy pl. az Actio Catholica-nak több segély-elosztó helye van, mint a Vöröskeresztnek, hogy egyházi személyek tömegesen, rendszeresen házi agitációt, „kutató munkát” folytatnak stb.

Az ellenforradalmi szervezkedés terén, mint kitűnt, kiemelkedő szerepe van az ún. koalíciós illegációnak, mely a Strassburgban létrejött „Forradalmi Tanács” belső magyarországi irányító központjaként működik. Megállapítást nyert, hogy ebben a szervezetben tömörülnek a szociáldemokraták, a Független Kisgazdapárt és a Petőfi Párt jobboldali elemei, a Demokrata Párt és az Értelmiségi Forradalmi Tanács, valamint más, az ellenforradalom idején létrejött pártok és szervezetek. Gyakorlati tevékenységük alapját az a közös nyilatkozat és programtervezet képezi, melyet 1956 decemberében készítettek és melyet a nyugati imperialista követségeken keresztül az Egyesült Államokba, Angliába, valamint más nyugati nagyhatalmakhoz eljuttattak. A koalíciós illegáció a „Forradalmi Tanács” irányítása alatt kíván dolgozni. Ennek érdekében jelenleg is erőteljes intézkedéseket tesznek az állandó, szervezett kapcsolat kiépítésére, illegális tevékenységük biztosításához szükséges pénzsegély megszerzésére stb.

Megállapítottuk, hogy a belső forradalmi erőket, az imperialista hatalmak, minden lehetséges eszközzel támogatják. Nemcsak a különféle rádiókban, s az egész burzsoá sajtóban folytatott agitáció útján, hanem hathatós anyagi, katonai és politikai támogatásban is részesítik őket. A Strassburgi Ellenforradalmi Comité²⁵, Kéthly, Király és Kővágó vezetésével imperialista védnökség alatt alakult meg. A Comité fő feladatának tekinti a külföldön és belföldön élő, ellenforradalmi csoportok egyesítését, egységes irányítás alá vonását. A „Magyar Forradalmi Tanács” működésének célját a következőképpen határozta meg nyilatkozatában: „az odahaza tovább küzdő magyar nép képviselője külföldön... az október 23-i forradalom követeléseinek megvalósítása itthon.” Külpolitikai céljai pedig: „ az ország felszabadítása a kommunista egypártrendszer és a Szovjetunió gyarmati elnyomása alól”. A „Forradalmi Tanács” feladatának tekinti, hogy: „keresse a gyakorlati módot és lehetőségeket, amelyekkel segítségére lehet a küzdő magyar népnek.”

Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy a Comité pl. futárok útján ténylegesen megkezdte az ellenforradalmi illegáció szervezését Magyarországon. Elfogtuk pl. Renner Pétert²⁶, Király Béla nyugatról bedobott futárát, aki azzal a céllal jött Magyarországra, hogy az itt működő ellenforradalmárokat felkutassa, aktivizálja, elsősorban az egyetemisták körében. Ugyanakkor tudunk arról, hogy Király Béla megbízottai az ausztriai, angliai, nyugat-németországi és olasz menekülttáborokban katonákat toboroznak Magyarország elleni akciók számára.

Az imperialista kémszervezetek tevékenysége úgy Magyarországon, mint a magyar menekültek között, eddig még nem tapasztalt méreteket öltött. A budapesti imperialista követségek, az ellenséget támogató, romboló tevékenységüket fokozták.

III.

A Belügyminisztérium szervei a helyzetet ilyen módon értékelve felkészültek az ellenséges provokációk elhárítására. A Belügyminisztériumban február közepén operatív bizottság alakult, mely azt a feladatot kapta, hogy olyan intézkedéseket hozzon, melyek lehetővé teszik, hogy az ellenség által megjelölt előre beharangozott kritikus időpontban semmiféle jelentősebb rendzavarás, ellenforradalmi akció ne történjen.

A megjelölt cél érdekében a Belügyminisztérium illetékes szervei a felderítés alatt lévő ellenforradalmi szervezkedési, fegyverrejtegetési, diverziós, ill. diverzió-gyanús ügyek feldolgozását meggyorsították. Aktív operatív munkát folytattak a szervezett illegáció, mint különösen fontos fő ellenséges erők ellen. Ennek során számolták fel pl. a Péterfy Sándor utcai ellenforradalmi központot, mely bécsi irányítással működött és összefogta, valamint aktivizálta a fegyveres forradalomban részt vevő – és a Baross-téri ellenforradalmi parancsnokság irányítása alatt működő – erőket. E szervezetnek eddig több tagját őrizetbe vették és felderítették vidéki és külföldi kapcsolataikat is.

Az ország területén február 15-től április 5-ig őrizetbe vettek összesen 12 421 főt. (Ebben a Budapesten és Fejér megyében II. hó 15-től III. hó 15-ig őrizetbe vettek száma nem szerepel.) Közülük 5877-et politikai bűncselekményért, ill. fegyverrejtegetésért

tartóztattak le, 1826 a szökött rab, a többi köztörvényes és egyéb bűncselekményt követett el.

Az őrizetbe vettek közül április 5-ig az ügyészségnek átadtak 5191 főt, szabadon bocsátottak 2964-et, a többiek ügyében a vizsgálat még tart. (Részletezést lásd a mellékleten.)²⁷

Az ország területén február 15-től, április 5-ig közbiztonsági (internálás) őrizetbe vettek 3724 főt.

Az ország területén február 15-től, április 5-ig preventív őrizetbe vettek 8766 főt. (akiket 3-4 napos őrizetben tartás után szabadon engednek)

Az ország területén 1957. március 16-tól április 5-ig, 315 főt helyeztek rendőri felügyelet alá.

A fenti intézkedéseken kívül az ellenforradalmárok által megtévesztett személyekkel szemben fokozottabb mértékben alkalmaztuk a figyelmeztetés módszerét. A figyelmeztetéssel elengedett dolgozók magatartása észrevehetően pozitív értelemben változik. Budapesten és vidéken a karhatalmi szervekkel együttműködve monstrerazziákat tartottunk a bujkáló ellenforradalmi elemek, a szökött rabok és a fegyverrejtegetők felkutatására. Pl. a Budapesti rendőr főkapitányság március 15-t megelőző héten 3-4000 beosztott részvételével razziát tartott az I., II., XI., XXII. és más kerületekben is. Április 4-ét megelőző időkből az ország területén összesen 709 alkalommal razziáztak.

1956. november 10-től 1957. április 8-ig az ország területén összeszedtek 14 024 géppisztolyt, 21 371 db. puskát, 3647 db. pisztolyt, 165 db. géppuskát, 538 db. golyószórót, 20 440 db. kézigránátot, 2510 db. aknát, 1 533 276 db. töltényt, valamint 362 kg. robbanóanyagot, 1 db. páncélöklöt, 61 db. ágyúlövedéket, 6 db. tankelhárító gránátot, 1 db. tüzérségi löveget, 148 db és 4 doboz gyutacsot és 5 kg. és 16 db. TRI/2-t.

Az ellenséges provokációk elhárítása érdekében gondoskodtunk a fontosabb objektumok (rádió, telefonközpontok, fegyverraktárak, stb.) valamint a nyugati határövezet fokozottabb védelméről.

Megerősített járőrszolgálatok vigyáztak az egész országban a rendre, különösen szemmel tartva azokat az útvonalakat, tereket, üzemeket, stb. ahol tartani lehetett ellenséges megmozdulásokról.

IV.

A megtett intézkedések hatásosnak bizonyultak. A márciusi és áprilisi ünnepi napok minden különösebb esemény, nagyobb ellenséges provokációk nélkül zajlottak le. A preventív intézkedések, a karhatalom, a munkásország demonstrációi és helytállása arra készítette az ellenséget, hogy tartózkodjon a nyílt provokációktól. Bár az ellenség szervezett, nyílt tevékenységére e napokban nem került sor, történtek egyéni, vagy kisebb csoportok által kezdeményezett kísérletek arra, hogy a rendet megzavarják. Ezek azt bizonyítják, hogy a nagyfokú készültség részünkről nem volt indokolatlan, mert ha az ellenség ezekben az esetekben nem tapasztalta volna a leghatározottabb ellenállást, illetve visszaütést, akkor ezeket a kisebb provokációs kísérleteket feltétlenül a nagyobb akciók követték volna.

A preventív intézkedések a lakosság különböző rétegeiben igen komoly visszhangra találtak. Általában eléggé elterjedt az a vélemény, hogy ezek az intézkedéseket most már minden nagyobb ünnep előtt rendszeressé válnak.

Az üzemi dolgozók körében intézkedéseink általában helyeslést váltottak ki és túlnyomó többségük nem támogatta semmilyen akciókat az őrizetbe vett személyek szabadlábra helyezése érdekében. A Budapesti Sütőipari Vállalatnál, pl. egyesek Raffai András – volt nyilas – preventív őrizetes érdekében akartak akciókat szervezni, mire a dolgozók nem álltak kötélnek és hangoztatták, hogy Raffait valószínűleg nem azért vették őrizetbe, mert ártatlan, s érte a munkát nem hagyják abba.

A Bács megyei üzemekben többen úgy nyilatkoztak, hogy ha októberben is ilyen erős kézzel nyúlt volna a karhatalom az osztályellenség ellenforradalmi tevékenységének

megakadályozására, akkor elkerülhető lett volna, hogy a 12 év alatt elért eredményeink nagy százalékát lerombolják.

A Budapesti Fémútorgyárban több személyt vettek preventív és biztonsági őrizetbe, akik közül egyet operatív szempontból szabadlábra helyeztünk. Az intézkedés a dolgozók körében felháborodást váltott ki és nehezményezték, hogy „ellenséget” hagyunk szabadon futni. A munkások körében találoztunk olyan megnyilvánulásokkal is, melyek keveslik az őrizetbe vettek számát, főképpen az értelmiség soraiból.

Több munkástanácsot a preventív őrizetbe vételek nyugtalanítottak és bizonytalanná tettek. Több üzemben munkástanács tagok lemondtak tisztségükről, így pl. a Ganz Villanyban a munkástanács elnöksége, élén Sz. Nagy Sándorral, aki kijelentette, hogy „úgysem bízunk bennünk a kormány”. A lemondott munkástanács tagok helyébe kommunisták, vagy a kommunistákkal együttműködni akaró becsületes dolgozók kerültek.

Értelmiségi köröket – üzemekben és más területen is – intézkedéseink általában lehangolták, nem tartják igazságosnak az akciókat. Az ellenség befolyása alatt álló értelmiségiek több helyen sajnálattal beszélnek arról, hogy „elmúlt már március is, a kormány mégis a helyén van, a rezsim egyre erősebb, tovább konszolidálódik”.

A bűnügyi vonatkozású preventív intézkedések ugyancsak jó hatással voltak a becsületes dolgozókra. Általános tapasztalatunk, hogy a razziák során egy-két esettől eltekintve nem vették zaklatásnak az igazoltatást és megértették, hogy az intézkedések elsősorban a dolgozók érdekében történnek. Az igazoltatott személyek e véleményüknek több esetben kifejezést is adtak. A bűnöző, huligán, csavargó elemek pedig a preventív intézkedéseink következtében megriadtak, nem mertek megjelenni a nyilvános helyeken, visszahúzódtak, aminek következtében komoly mértékben csökkentek a bűncselekmények, az utcai botrányokozások és kocsmái verekedések is.

A preventív intézkedésekkel kapcsolatos vidéki visszhang illusztrálására egy pár megyei kapitányság jelentéséből idézünk:

„Április 4-el kapcsolatos preventív intézkedéseket a becsületes dolgozók megértéssel fogadták. Előfordultak olyan esetek, hogy a dolgozók maguk kérték valakinek az őrizetbe vételét.” (Heves m.)

A dolgozók zöme helyesli a preventív őrizetbe vételeket, sőt olyan kijelentések is elhangzottak, hogy „kár velük szemben ilyen humánusan bánni, mert ezek a személyek októberben nem voltak ilyen jószívűek”. (Komárom m.)

„A dolgozók részéről a preventív őrizetbe vételeket helyesléssel fogadták, mert azok a legtöbb esetben találoztak igazságérzetükkel.” (Szabolcs-Szatmár m.)

„A március 15-i és április 4-i preventív intézkedések a dolgozók körében jó hatást váltottak ki. Több helyen elhangzott olyan vélemény, hogy nyugodtan ünnepelhetnek, mert látják a karhatalom erejét.” (Tolna m.)

A mezőgazdaságot irányító szervezetben az általunk tett intézkedésekkel kapcsolatos vélemények megoszlanak. A becsületes, párthoz és népi demokráciánkhoz hű elemek megelégedéssel és megnyugvással vették tudomásul, hogy letartóztattak olyan személyeket, akik részt vettek az ellenforradalomban, vagy különböző szervezeteket hoztak létre, amelyek éle a kommunisták és a népi demokratikus államrend ellen irányult. Más részük – ezek főleg értelmiségiek, akik között igen sok a volt MDP tag – az aggodalmainak adnak kifejezést a történetekkel kapcsolatban. Arról beszélnek, hogy „ez a helyzet tarthatatlan, mert dühöng a terror”. Nyugtalanok azért is, mert félnék attól, hogy előbb-utóbb ők is őrizetbe kerülnek. A régi értelmiségiek általában azt vallják, hogy: „politizálni nem szabad, bele kell nyugodni abba ami van”.

Intézkedéseinkkel kapcsolatban az ellenséges körökben nagyfokú idegességet, nyugtalanságot és félelmet tapasztaltunk. Több olyan ellenséges személy – akit március 15-én preventív őrizetbe vettünk – április 4-e előtt munkahelyéről szabadságot kért és elutazott lakhelyéről, hogy ezzel elkerülje újabb lefogását. Mások – történetesen horthysta katonatiszt is – azért nem utazott el április 4. előtt, mert számított őrizetbe vételére és el akarta kerülni, hogy körözést adjanak ki ellene. A horthysta rendőrtisztek között is elterjedt az a vélemény, hogy a preventív intézkedések a jövőben minden alkalommal megismétlődnek majd. Egyesek úgy nyilatkoztak, hogy már nem is fogják bevárni őrizetbe vételüket, hanem pl. május 1. előtt három nappal összecsomagolnak és

önként jelentkeznek a rendőrségen. A preventív őrizetből szabadult személyek általában nem nyilatkoznak ellenséges módon a velük szemben alkalmazott rendszabályokról, sőt olyanok is vannak, akik azt hangoztatják, hogy a jövőben tartózkodni fognak minden ellenséges megnyilvánulástól, hogy elkerüljék az ismételt őrizetbe vételt. A horthysta erőszakos szervek tagjainak jelentős része látszólag teljes passzivitásba vonult és megszakított minden eddigi kapcsolatot, félve a velük szembeni további intézkedésektől. E kategória most inkább csak a háttérből igyekszik szítani a hangulatot és továbbra is abban reménykedik, hogy majd az ENSZ diplomáciai, politikai és katonai síkon egyaránt rövidesen segítségükre siet.

Beérkezett adatainkból megállapítható, hogy az intézkedések hatására a klerikális reakció köreiben is zavar keletkezett. Az őrizetbe vételeket különbözőképpen kommentálják és többféle kombináció merült fel ennek okát illetően. Pl. Hamvas Endre csanádi püspök úgy vélekedik, hogy „az őrizetbe vételek a Vatikán által kiadott dekrétumra megtorlás volt”. Papi körökben úgy vélekednek, hogy az állam és a római katolikus egyház között a folyamatban lévő tárgyalások eredményességét kívánja az állam a papok ellen foganatosított adminisztratív intézkedésekkel elősegíteni. A református egyház vonalán tett intézkedések az egyházon belüli reakciós elemeket komoly mértékben visszahúzódnásra készítették. Így pl. Papp László²⁸ teológiai professzor jelenleg teljesen passzívan viselkedik.

V.

Az a tény, hogy március 15-én, valamint április 4-én és az azt megelőző és követő napokban az ellenségnek nem sikerült előre tervezett és széles körben beharangozott akciókat végrehajtani, bizonyítja, hogy gazdasági és politikai életünkben – a Párt és a kormány intézkedései nyomán – bekövetkezett konszolidálódás lecsökkentette az ellenforradalom tömegbázisát, hogy a Belügyminisztérium megelőző intézkedései zavart és pánikot keltettek még a legelszántabb ellenforradalmárok soraiban is, illegalitásba kényszerítette és visszatartotta őket minden provokációs kísérlettől. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy bár a szovjet hadsereg alakulatai sehol nem avatkoztak bele az ellenforradalmi kísérletek likvidálásába, jelenlétük, tudata riasztóan hatott minden ellenforradalmárra.

Az, hogy az ellenforradalmi erőket visszavonulásra, hallgatásra, illegalitásba tudtuk kényszeríteni, nagy győzelme a proletár hatalomnak és súlyos veresége a magyar és a nemzetközi reakciónak.

Március 15-e előtt munkások, parasztok és értelmiségiek tömegei feszültségben éltek. Még a jó szándékúak is csak félve nyilatkoztak mellettünk. Vidékről pl. több olyan hírt kaptunk, hogy sokan azért nem fizetnek adót, mert meg akarják várni, hogy mi lesz márciusban. Több volt termelőségvetkezeti paraszt újbóli belépését tette függővé attól, hogy márciusban „hogyan álljuk a sarat”. Most városban és falun az emberek nagy része fellélegzett. Úgy érzik – és ennek hangot is adnak –, hogy megszabadultak az ellenség nyomásától. Ez a szabadabb légkör ma már szemmel látható hatással van az egész társadalmi és párt életünkre. A kivívott győzelem nagy lehetőséget biztosít további sikeres előrehaladásunk számára.

Amikor ezt megállapítjuk, mindjárt hozzá kell tennünk, hogy az ellenforradalmi erőket még korántsem vertük teljesen széjjel, nem semmisítettük meg őket. Ezt különösen hangsúlyozni kell, miután munkatársaink egy része látja a belső ellenséges erők kísérleteinek kudarcát, bizonyos mértékig megnyugodott.

A Belügyminisztérium beosztottai rendkívül lelkesen, odaadóan, fáradságot nem ismervé végezték el feladataikat. Az a bizonytalanság, amely az állomány nagy részében az októberi események során, vagy azt követően még megvolt, most éppen a megfeszített munka, az eredményes intézkedések, az ellenségre mért erőteljes csapások következtében jórészt megszűntek és ezért ma már munkatársaink sokkal harcosabban végzik feladataikat, mint két-három hónappal ezelőtt. Ez a tény nem szülhet elbizakodottságot sorainkban, különösen azért nem, mert nap mint nap tapasztalhatjuk, hogy a Belügyminisztérium szervei még mindig nem nyerték vissza régi ütőképességüket.

Az elkövetkezendő időkben pedig még nagyobb erőfeszítésekre lesz szükség, mert az ellenséget most a csapás csak a felszínen érte. Minden jel arra mutat, hogy rendkívül sok az eddig még felderítetlen ellenséges csoportok száma, hogy ezek – bár úgy látszik elszigetelten működnek egymástól – de igen jelentős erők dolgoznak egyesítésükön központi összehangolt irányításuk megteremtésén. A legjelentősebb belső illegális központok, a régi és az új magyar emigrációs centrumok a legjelentősebb imperialista kémügynökségek, mind elsősorban az ellenforradalmi erők egyesítésén fáradoznak.

Az ellenség éles figyelemmel kíséri a gyors ütemű kibontakozást és megváltoztatta támadásának irányát, formáját és módszerét. Mélyebb illegalitásba vonult. Burkoltabban, finomabban az új körülmények között a háttérben megbújva igyekszik folytatni romboló munkáját. Az ellenség továbbra is feladatának tekinti az ellenforradalmi erők felrázását, felkutatását, hogy aktivizálhassák mindazokat, akik az októberi ellenforradalomban fegyveresen, tevőlegesen részt vettek. Olyan propagandát folytatnak, mely zavarja a tömegek tisztán látását, és igyekeznek nehézségeinket kihasználva, minél szélesebb tömegeket a kormánnyal szembeni állásfoglalásra hangolni. Támadásuk fő iránya várhatóan gazdasági életünk ellen irányul. Konkrét értesülésünk van arról, hogy Ausztriában élő ellenforradalmár vezető körök úgy vélekednek, hogy rendszerünket már belülről nem lehet megdönteni, külső segítségre pedig egyelőre nem számíthatnak. Ezért a belső illegáció fő feladatául azt adták meg, hogy gazdasági vonalon a szabotázs, a kártevés útján indítsák meg a támadást rendszerünk ellen. Emellett most a zavarkeltés érdekében egyre szélesebb körökben terjesztik pl. a pénz devalválásáról és az áremelésről szóló rémhíreket. El akarják hitetni a paraszttal, hogy pl. a begyűjtés eltörléséről szóló kormányrendeletet visszavonják stb.

Az, hogy az ellenség erői mennyire térnek magukhoz az őket ért csapás után, hogy mennyire tudják megvalósítani további terveiket, az nagyrészt azon múlik, hogy sikerül-e a Belügyminisztériumnak saját apparátusát, munkáját jól megszervezni, hogy egy jól működő apparátus segítségével a közeljövőben behatolhassunk az ellenséges góccokba belföldön és külföldön, most hogy már a felületi csapások után a gyökereket támadhassuk.²⁹

VI.

A Belügyminisztérium személyi állománya, valamint a velünk együtt harcoló karhatalmi alakulatok harcosszátságukról tettek bizonyosságot a proletárdiktatúra védelmében. Az egész munkára jellemző volt, hogy a vezetők és beosztottak egyaránt teljes erejükkel hozzáfogtak a feladatok megoldásához. Munkánkban mégis több hiányosságot találhatunk, melyeket elemeznünk kell, hogy tanulságait levonhassuk.

Olyan időket élünk, amikor rendkívül gyorsan változnak a körülmények, az erőviszonyok egyes kategóriákon belül, az ellenség tevékenysége, módszere stb. Éppen ezért alapvető hiba, hogy a nagy munka közben elmaradt az egyes akciók, a helyzet folyamatos értékelése, elemzése és ezért sokszor csak általában hadakoztunk az ellenség ellen.

Ezt bizonyítja pl. az is, hogy a február 15-től április 5-ig őrizetbevetettek mindössze csak 18%-a az osztályidegen. A kecskeméti városi és járási rendőrkapitányság a megye területén 412 személyt vett őrizetbe, akik között nagy számban voltak kisparasztok, munkások, akiknek az volt a bűnük, hogy az ellenforradalmi időszak alatt kisebb-nagyobb mértékben szóban nyilvánították a véleményüket. Ugyanakkor a megye területén lakó tőkésék, kulákok és egyéb osztályidegen elemek nem kerültek őrizetbe.

A március 15-i internáltak közül csak 19%-a volt az osztályidegen. E tekintetben április 4-e előtti időben javult a helyzet és számuk 32,5%-ra emelkedett. Ennek a problémának a jelentőségét annál is inkább ki kell emelnünk, mivel ezen a téren az elmúlt ével mulasztásait is pótolnunk kell és a proletárdiktatúra teljes erejével kell súlytanunk az ellenséget. További munkánkban ezt állandóan tartásuk szem előtt.

A fent vázolt kép azt is bizonyítja, hogy a munkának még mindig túlnyomóan spontán jellege van, hogy nem épültünk be az ellenséges góccokba, hogy csak a felületen mozgunk. Azokat a hangoskodókat fogtuk el, akiket az egyre mélyebb illegalitásba

vonuló tényleges és legveszélyesebb ellenforradalmi erők mozgatnak. Itt a legfőbb ideje, hogy a rendszeres operatív munka minden vonalon meginduljon.

Bár márciusban 3000 szökött elítéltet fogtunk el, a szökött rabok összeszedése tekintetében sem kielégítő a munkánk. A minőségi körözés igen kevés. Az eredményeket nagyrészt az igazoltatások és razziák hozták. Csak ritkán fogtak el elítélt szökött rabot nyomozati munka alapján. Ma már az a helyzet, hogy úgy a szökött rabok összeszedése, mint pl. a fegyverek összegyűjtése érdekében a felszínes munka helyett komoly bűnüldözési munkát kell végezni. Ezért e téren is elengedhetetlenül szükséges a hálózati munka lépésről-lépésre való erősítése, fokozása.

A következő időkből fontos feladata lesz a rendőrségünknek, hogy az eddigieknél keményebben harcoljon az egyre nagyobb tért hódító prostitúció ellen, amely nemcsak az erkölcsi, hanem a gazdasági és politikai bűnözésnek a melegágya. Ezt a feladatot a rendőrség önmagában nem oldhatja meg, csak ha nagymértékben igénybe veszi a társadalmi szervezetek, a sajtó, a rádió és a film stb. erőteljes támogatását.

Adataink szerint a márciusi akciók során 96 esetben indokolatlanul állítottak elő személyeket. (Az összes előállítások cca. 0,5%-a.) Ez elítélendő és hiábavaló komplikációkhoz vezetett. Rontja a Belügyminisztérium tekintélyét és bántja a dolgozók igazságérzetét.

Kecskeméten pl. az április 4-i preventív őrizetesek szabadon bocsátása alkalmával kiderült, hogy a fogdában három olyan személy van, akiről semmiféle jelentés, vagy őrizetbe vételi utasítás nem volt. Ezeket egy héten keresztül minden indok nélkül fogva tartották.

Nagy eréllyel kell felvetnünk, hogy az utóbbi időben – a karhatalomnál és egyes rendőri szerveknél – elharapódzott a törvénysértés. Nógrád megyében pl. annak dacára, hogy a megyei rendőr főkapitányság több rendőr ellen eljárást indított és megfenyített a túlkapások és verekedések miatt, mégis a rendőröknek sok helyütt az a véleménye, hogy „vannak még, akiknek tartóznak veréssel és az ilyenek meg fogják kapni tőlünk a magukét”. A tabi őrsparancsnoknak és a járási közbiztonsági parancsnoknak is az a véleménye, hogy nem helyes ha elveszik a rendőrtől az „ököljogot”, mert akkor oda jutunk, ahol október 23-a előtt voltunk. A Nógrád megyei rendőri szervek olyan eszközöket is alkalmaztak, melyek különösen a jelenlegi politikai helyzetben már indokolatlanok és súlyos károkat is okoznak. A karhatalom mellett az utóbbi hónapokban a rendőrségnél is elharapódzott a gyanúsítottak bántalmazása. A törvénytelenéseknek a legutóbbi időben már halálos áldozata is van. Szolnok megyében is több őrizettest halálra vertek.

Meg kell mondanunk, hogy ennek a brutális fellépésnek nem mindig az ellenség gyűlölete az oka és feltehető, hogy nem egy esetben a belügyi szervek szándékos lejáratajáról, a nép igazságérzetének szándékos megbántásáról van szó. Ezt bizonyítja, hogy több esetben előfordult, hogy termelőszövetkezeti elnököket, vagy családtagjaikat, párttagokat, és a népi demokráciához köztudomásúan hű embereket bántalmaztak.(sic!)

A törvénysértéseket a leghatározottabban el kell ítélni és a jövőben az elkövetőket a legszigorúbban felelősségre kell vonni, mert ezek a cselekmények taszítják tőlünk a becsületes dolgozók széles rétegeit is.

VII.

A februárban és márciusban végzett munkáért elismerés jár a beosztott elvtársaknak. Erre a munkára a pozitívum volt a jellemző. Ezt bizonyítja, hogy a munkások és parasztok nagy tömegei egyre inkább valóban a munkáshatalom támaszát, szilárd védelmezőjét látják a rendőri szervekben. Ez megnyilvánul abban is, hogy a lakosság egyre aktívabban támogatja a munkánkat. A komáromi kapitányságra pl. november eleje óta 276 bejelentés érkezett. Ennek 50 %-a eredményes nyomozás alapjául szolgált. Szabolcs-Szatmár megyében januárban 367 bejelentés érkezett, februárban 415, márciusban 486. Békés megyében jelenleg több bejelentést kapnak, mint az októberi események előtt.

A dolgozókkal való kapcsolat megszilárdítása és további javítása a Belügyminisztérium minden szervének alapvető, elsőrendű feladata. Tisztában kell

lennünk azzal, hogy a legszélesebb dolgozó tömegek támogatása nélkül bármilyen fegyelmezett és jól felszerelt apparátusunk lesz a jövőben, nem tudjuk végrehajtani eredményesen a párt utasítását: az ellenség teljes megsemmisítését.

Előrelátható, hogy május 1. egyre szilárduló proletárhatalmunk újabb győzelmű állomása lesz. A május 1-i felvonulások biztosítása, mindenféle ellenséges provokáció elhárítása a mi megtisztelő feladatunk lesz. Ezt annak figyelembe vételével kell végrehajtani, hogy az eddigi ünnepi alkalmaktól eltérően jelentős tömegek lesznek az utcán, ami megkönnyíti az ellenség számára a mozgást. Ez magában rejti azt a lehetőséget, hogy megkísérelnek provokálni, esetleg diverziós cselekedeteket végrehajtani. Ezért éberségünket továbbra is fokoznunk kell és a tőlünk telhető minden intézkedést meg kell tenni, hogy a munkásosztály nemzetközi ünnepét semmilyen erő ne zavarhassa meg.³⁰

Befejezve újra megállapítjuk, hogy azok a sikerek, melyek az utóbbi időben megszülettek az ellenforradalom elleni harcban a Szovjet Hadsereg segítségével, az összes politikai, gazdasági és adminisztratív intézkedések összességének az eredményei. A részünkről elért sikereket elsősorban annak tudjuk be, hogy igyekeztünk a Párt mutatta úton járni és megszabott feladatainkat a legjobb tudásunk szerint elvégezni.

Budapest, 1957. április 10-én

[MOL XIX-B-1-y-1957. április 29. 1. d. Aláírás nélküli, géppel írt szöveg.]

FELHÍVÁS BUDAPESTI NÉPEHEZ!

A Kádár kormány áruló politikája, az általa létrehozott jelenlegi katonai terrorcselekményei szükségessé teszi, hogy az októberi forradalom becsületesen helytálló "SZITTYA csoport" ismét jelentkezzen és teljes erejével küzdjön minden hazááruló ellen.

Hazáárulóknak tekintjük mindazokat, akik maradéktalanul kiszolgáltatják hazánk legkiválóbb fiataljait a szovjet bárencsnek.

Akik meggyalázzák az októberi forradalom hőseit és hazánk egészséges mozdulását ellenforradalomnak merik nevezni.

Akik fegyvert fognak, gumibotot alkalmaznak a nép ellen és egyenruhájuk vörös csillagot kérnek.

Mind ezek ellen küzd újra a Szittya csoport, melynek eredményes működése hazánk iránt érzett feddhetetlen szeretet és ragaszkodás a garancia.

Magyarok, ismertessétek felhívásunkat és támogassátok becsületesen nemzeti harcában csoportunkat.

Készüljünk március 15.-ére.

Éljen a független szabad Magyarország!

1957 február hó

"SZITTYA csoport"

ÁBTL 3. 1. 9. V-143714/2

MAGYAROK!

Tiltakozásul a Kádár - kormány terrorja és a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása ellen, valamint az 1848 márciusi és 1956 októberi hősek emlékének tiszteletére

március 15 - én délután 3 és 4 óra között

ne tartózkodjunk az utcán és néma tüntetésünkkel adjuk tudtára a világnak, hogy a magyar nép ellenállását fegyverrel letörni sohasem lehet!

1957 március

TERJESSED!

/Szittya csoport/

ÁBTL 3. 1. 9. V-143714/2

Április 4 nekünk nem ünneptünk!
A szovjet megszállás elleni tiltakozásul 4-én délután 3 és 4 óra között ne tartózkodjunk az utcán.
Ha magyar vagy Te is segítsz!
TERJESZD!

ÁBTL 3. 1. 9. V-143714/2

Március 15-én 3 és 4 óra között
ne tartózkodjunk az utcán.
Ezzel adjunk tiszteletet 1848
1956 magyar hőseinek

ÁBTL 3. 1. 9. V-143714/2

¹ Jelen dokumentumközlés végén facsimile közlöm ezeket a röplapokat. Készítőik („Szittyá csoport”) ellen a politikai rendőrség izgatás és államellenes szervezkedés vádjával indított eljárást. ÁBTL 3. 1. 9. V-143714+/1,2 Nagy Lajos és társai.

² Budapest mellett Miskolcon, Egerben, Gyulán, Kecskeméten, Hódmezővásárhelyen, Tatabányán, illetve Salgótarjánban lóttek karhatalmisták a tüntető tömegbe.

³ A börtönök annyira megteltek, hogy a Nagy Imre első miniszterelnöksége alatt felszámolt internálótáborokat is újból üzembe helyezték.

⁴ Az ún. mecseki láthatatlanok egy fegyveres szabadságharcos csoport volt (egyes források szerint mintegy 3-4000 fő) akik a forradalom leverése után még hetekig, egyes felkelők, pedig több hónapig ellenálltak a Mecsek hegyeiben rejtőzve. 1957. március 14-én tartóztatták le őket, vezetőjüket Petrus Józsefet halálra ítélték és kivégezték. Bank Barbara: A mecseki láthatatlanok <http://1956emleke.hu/index.php?csz=266318> valamint Romváry Ferenc–Rozs András: *Mecseki láthatatlanok, Pécs – 1956. Dokumentumok és emlékezések.* Budapest, Pécs Története Alapítvány, 1997.

⁵ Egy – Marosán Györgynek a szombathelyi beszédéből idéző – röplap ezt az alábbiak szerint fogalmazta meg: „Márciusban mi is ott leszünk! Az ellenforradalom még mindig remél. Vannak, akik arról beszélnek, hogy márciusban újra kezdik (MUK). De tessék vigyázni, mert márciusban mi is ott leszünk! Tessék tudomásul venni, hogy ott lesz karhatalmunk is – puskával, s ha szükség lesz rá, fel fogjuk fegyverezni a magyar munkásosztályt. Nem fogjuk fegyver nélkül hagyni a kommunistákat és a munkásosztály színe-javát. És akkor tisztelt fasiszták és ellenforradalmárok, lehet kezdeni...” Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteménye. http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/plakat/plakat1956_0295.html

⁶ Lásd jelen forrásközlés utolsó dokumentumát.

⁷ A Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred III. zászlóaljának Marosán György részére készített feljegyzése, 1957. január 3. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Archiv Irattára (továbbiakban IRM AI) BM Kollégium 20821/1957/1

⁸ Jegyzőkönyv az MSZMP Intéző Bizottsága által 1957. január 14-én tartott ülésről, 1957. január 14. In *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei I. kötet 1956. november 11–1957. január 14.* Szerk. Némethné Vágyi Karola és Sipos Levente. Budapest, Intera Rt. 1993. 305–306.

⁹ Az egyik legelső ilyen dokumentum – mely jelen válogatásba nem került be – az Országos Rendőr főkapitányság február 8-án készített jelentése a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8. és 1957. február 1. között végzett munkájáról és feladatairól. IRM AI BM Kollégium 7-321/1957. Szintén nem került be a válogatásba az ORFK Vasúti Főosztálya vezetőjének az utasítása, amely a vasúti rendőrség március 15-ére vonatkozó készütségi szolgálatát, illetve riadótervét szabályozta. A vasúti rendőrség riadó terve az alábbi – szigorúan titkos és ma már kissé együgyűnek tűnő – parancsmondattal indult: „Rezsőt értesítsék ki, azonnal jöjjön be!” Az ORFK Vasúti Főosztály vezetőjének 3. sz. utasítása, 1957. február 24. IRM AI Parancsgyűjtemény 3/1957.

¹⁰ Az Ideiglenes Intézőbizottság 1957 elején döntött a Munkásőrség megalakításáról, elnevezéséről. Ennek értelmében a Munkásőrség parancsnoksága szakirányítás szempontjából közvetlenül a belügyminiszterhez tartozott, azonban a rendelkezési jog kizárólag az Intéző Bizottságot illette meg. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 29., február 12. és február 19-i üléseinek jegyzőkönyvei. In *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei II. kötet 1957. január 25–1957. április 2.* Szerk. Némethné Vágyi Karola és Urbán Károly. Budapest, Intera Rt. 1993. 55–83., 107–136., és 137–156., valamint a MSZMP Ideiglenes Központi Bizottság (IKB) Titkársága 1957. április 19-ei ülésének jegyzőkönyve. In *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei V. kötet 1956. november 14–1957. június 26.* Szerk. Baráth Magdolna, Feitl István, Némethné Vágyi Karola és Ripp Zoltán. Budapest, Napvilág Kiadó 1998. 175–207.

¹¹ Egy 1956 novemberében történt megbeszélés értelmében a Securitate több száz magyarul tudó alkalmazottjával segítette Magyarországon az „ÁVH” újjászervezését. Irányítójuk Einhorn Vilmos, a budapesti román nagykövetség tanácsosa volt. Bővebben: *Magyar–román kapcsolatok 1956–1958. Dokumentumok.* Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Lipcsei Ildikó. Budapest, Paulus-Publishing – Nagy Imre Alapítvány, 2004. 45. Lásd még: Stefano Bottoni – Novák Csaba Zoltán: Az 1956. évi magyar forradalom sajátos romániai következménye: tervszerű politikai megtorlások előkészítése Romániában. *Levéltári Szemle*, 2006/3. 61–73.

¹² Az 5003/1956. (XI. 7.) BM sz. rendelet gyakorlatilag feloszlatta az Államvédelmi Hatóságot. Nagy Imre 1956. október 28-i rádióbeszédében ugyan bejelentette az ÁVH felszámolását és egy demokratikus rendőrség megszervezését, ám az ÁVH szervezetileg ekkor már nem is létezett, Nagy beszéde pedig önmagában nem volt „jogforrás”. (A Minisztertanács 1953. július 17-i ülésén 500/6/1953. sz. határozatával elrendelte az ÁVH mint önálló szerv megszüntetését és a Belügyminisztériummal való összevonását, a határozat azonban nem került nyilvánosságra.) A kormány 1956. december 28-i ülésén tárgyalta meg a rendőrségről szóló 1955. évi 22. sz. törvényerejű rendelet kiegészítését, mely kimondta: „a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek megszüntetése folytán az állambiztonsági feladatok ellátására a rendőrség szervezetén belül politikai nyomozó szerveket kellett felállítani.” Lásd. Az 1956. december 28-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve. MOL, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (XIX–A–83–a), 161. d. Bővebben Pintér Tamás: A Belügyminisztérium újjászervezésének kezdetei az 1956-os forradalom után. *Múltunk*, 2002/1. sz. 176–177. és 193–194.

¹³ Pintér: i. m. 201., valamint Szakolczai Attila: A fegyveres erőszakszervek restaurálása 1956–1957 fordulóján. In *Évkönyv VII. 1999.* Szerk. Standaesky Éva és Rainer M. János, Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 18–60.

¹⁴ A belügyi vezetés elégedettségét március 15-e problémamentes biztosításért a személyi állomány dicséretben részesítéséről szóló belügyminiszteri parancsban is kifejezésre juttatta. A MNK Belügyminiszterének 3. számú parancsa, 1957. március 20. ÁBTL Könyvtár. *Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye. 1957.* Budapest, BM, 1959. 3.

¹⁵ Ide az alábbi kézzel írt kiegészítés került: „internálás, preventív őrizetbe vétel”

¹⁶ IX/8. rendszabály: szobahallgatás; IX/9. rendszabály: telefonellenőrzés.

¹⁷ Egy a BM ORFK II. Főosztály 3. Osztálya által készített tervezet egyik pontja az MSZMP feladataira, magatartásra is tett javaslatokat: „1.) A Párt mutassa meg erejét. Március 15-ét megelőzően rendezzen gyűléseket, esetleg tüntetéseket. A Párt közvetlenül vezesse és rendezze a március 15-i ünnepeket. Nyilvános helyen csak ott engedjen a Párt ünnepeket, ahol megfelelő erőnk van megakadályozni, hogy az ellenforradalmi erők azt ellenünk fordíthassák. A Párt adjon ki Petőfi jelvényt, hasonlóan az 1942-es jelvényhez. 2.) A sajtó és rádió rendszeresen leplezze le az ellenforradalom készülődéseit, céljait és mutassa meg az esetleges provokáció következményeit. Ugyanakkor világítsák meg, hogy a 48-as ifjak márciusi örökösei mi, kommunisták vagyunk, mi vagyunk a magyar függetlenség igazi harcosai. Leplezze le az ellenforradalmárok által elképzelt nemzeti egységet, mutassa meg, hogy az igazi hazafiság párosul a nemzetköziséggel a piros zászló és az ötágú csillag éppen úgy a magyar dolgozóké, mint a nemzeti zászló és a címer. Ennek megfelelően el kell érni, hogy az október 23-a előtt megvolt és az ellenforradalom által elpusztított dekorációk visszakerüljenek a helyükre.” Tervezet az 1957 tavaszán várható ellenforradalmi támadás leküzdésére, 1957. február 11. ÁBTL 1.6.

¹⁸ Véleményem szerint elírás, valószínűleg március 21-ére, a Tanácsköztársaság kikiáltásának 38. évfordulójára gondoltak.

¹⁹ A Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetséget (MÖHOSZ) 1955-ben a Magyar Dolgozók Pártja hozta létre, ami 1956. október 30-án kettévált a Magyar Nemzeti Repülő Szövetségre és a Szabadságharcos Szövetségre. 1956 novemberében megkezdték az „ellenforradalmár” gyanús személyek kizárását és később létrehozták a Magyar Honvédelmi Sport Szövetséget az MHS-t, majd 1967-től a Magyar Honvédelmi Szövetséget (MHSZ).

²⁰ pénzügyi

²¹ Katonai Büntető Törvénykönyv (KTBTk)

²² Jelen parancs helyenként szövegűen megegyezik az ORFK II. Főosztály Elnöki Osztálya által készített tervezettel. (1957. február 12.) Lásd 1. dokumentumot.

²³ A belügyminiszter 1/1957 (III. 19.) BM számú rendelete a kitiltásról és a rendőrhatalom felügyelet alá helyezéséről. *Magyar Közlöny* 1957/32. sz. (III. 19.) 190., valamint a Magyar Népköztársaság Belügyminiszter helyettesének 16. számú utasítása a rendőri felügyelet és kitiltás részletes szabályainak megállapítása tárgyában, 1957. március 8. ÁBTL Könyvtár. *Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye. 1957.* Budapest, BM, 1959. 364–371.

²⁴ Dag Hammarskjöld (1905-1961) az ENSZ főtitkára 1953-1961 között.

²⁵ Strassburgi Ellenforradalmi Comité helyesen: Magyar Forradalmi Tanács. 1957 januárjában alakult meg, elnöke Kéthly Anna (1889–1976), társelnöke Kővágó József (1913—1996), alelnöke Király Béla (1912–) volt.

²⁶ Renner Péter (1933–1958) térképész, akit szervezkedés vezetése, valamint kémkedés vádjával halálra ítélték és kivégeztek.

²⁷ A mellékletek nem közlöm.

²⁸ Helyesen: Pap László (1908–1983) református lelkész, teológiai tanár.

²⁹ Kádár pár nappal később a BM pártaktíváján hasonlóan fogalmazta meg a megtorlás programját: „[...] hogy mi a tömeg részét a dolgoknak elég türethően csináljuk és hogy az ellenforradalom fájáról a leveleket levetni, meg a lehullott leveleket összekotorni, vagyis behordani annyi szemetet kisznibe, türethően csináljuk. Különösebb fajta panaszok nincsenek, de ami az ellenforradalom fájából a törzset és gyökeret illeti, szerintem messze vagyunk még attól, hogy megoldhattuk volna a feladatot.” Kádár felszólalása a BM pártaktívájának értekezletén, 1957. április 20. PIL 765. f. 24. ö. e. Bővebben: Huszár Tibor: *Kádár János politikai életrajza, 1956. november – 1989. június. 2. kötet.* Budapest, Szabad Tér Kiadó – Kossuth Kiadó, 2003. 55.

³⁰ 1957. május 1-én valóban nem történt semmilyen provokáció, rendszer ellenes tiltakozás, sőt a Hősök terén több mint 400.000-en hallgatták végig és tapsolták meg Kádár János miniszterelnöknek, az Ideiglenes Központi Bizottság (IKB) elnökének beszédét. A kádári megtorlásról és konszolidációról bővebben: Huszár Tibor – Szabó János: *Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962.* Budapest, Zrínyi Kiadó, 1999.

Varga Krisztián

Karhatalmisták és footballhuligánok

Dokumentumok a szepetneki karhatalmi különítmény 1957-es fegyelmi anyagából

Az 1956-os forradalmi események vidéki történéseiről ma már számtalan dokumentum látott napvilágot. A megtorlásban résztvevő karhatalmisták és más rendszerhű elemek tevékenysége ez ideig nem került az érdeklődés homlokterébe. Az alábbi forrásközlés adalékol szolgálhat a karhatalom vidéki (Zala megyei) ténykedéseire, tagjainak a kádári „rendteremtésben” játszott szerepéhez.

A társadalom mélyéről előretörő forradalmi mozgalmak 1956 októberének végére elérték az ország legkisebb településeit is, ahol a sajátos helyi viszonyoknak megfelelő öngazgató-önszerveződő politikai struktúra jött létre. A falvak jó részében november elején megalakult autonóm közigazgatási egységek mindenütt konszolidálták a forradalmi törekvéseket és felvették a kapcsolatot a nagyobb, járási, megyei forradalmi szervezetekkel. A településekről elmenekült vagy „háttérbeszorult” párt és állami vezetők azonban a november 4-i szovjet beavatkozás után fokozatosan „visszaszivárogtak”. Ez a falvak esetében némileg később következett be, mint a nagyvárosokban, mivel novemberben egyfajta kettős hatalom kialakulását figyelhetjük meg, ami a továbbelő forradalmi bizottságok befolyásában, valamint a „visszatérő” pártfunkcionáriusok leplezetlen arrogáns uralmi törekvéseiben nyilvánult meg. A községekben, falvakban megszerveződő régi-új hatalom reprezentánsai hatékony segítséget kaptak az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 2-5-i ülésén¹ elfogadott, az októberi eseményeket egészében „ellenforradalomként” értékelő párthatározattól, mely minden „rendszerellenes” demonstrációt, sztrájkmozgalmat, vagy az Október szellemében létrehozott nemzeti, forradalmi és egyéb néphatalmi szerveződések elítélte. A kormány az újonnan felállított karhatalmi alakulatok segítségével kíméletlenül elfojtott minden ellenségesnek nyilvánított társadalmi megmozdulást.

Az 1956 novemberétől elsősorban a fővárosban létrehozott karhatalmi századok „rendteremtő” akciói a kádári pacifikáció fontos tényezőjévé váltak. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány alá tartozó karhatalmi alakulatok fokozatosan átvették a megszálló szovjet hadseregtől a rendfenntartó feladatokat, majd a kizárólagos fegyveres erő birtokában megkezdték a fegyveres felkelésben résztvevő forradalmárok „begyűjtését”. Decembertől a megyeszékhelyeken valamint a nagyobb városokban is felállították a különböző (honvéd, belügyi, „munkás-aktivista”) fegyveres karhatalmi egységeket, melyek a dezorganizálódott rendőri és honvédségi állomány szerepét próbálták átvenni. Kádárék igyekeztek a látszatát is kerülni, hogy a karhatalom felállításával saját „párthadsereget” kívának létrehozni. Így a felvételnek egyáltalán nem volt kritériuma a párttagság, ami részint az MSZMP szervezésének kezdeti stádiumával és a párttagok alacsony számával volt magyarázható.

A kormány Budapesten a karhatalmi ezredek, a megyeszékhelyeken és a nagyobb városokban karhatalmi zászlóaljok, századok segítségével november-december folyamán mindenütt erőfölénybe került a munkástanácsok sztrájkmozgalmaival szemben. A pártvezetés a karhatalmi különítmények hathatós támogatásával újra alávetette az „ellenőrizetlen” társadalmi népmozgalmakat a kormány akaratának, mely egyaránt érvényes volt a budapesti munkástanácsok szétverésére szintúgy, mint a legkisebb településen lévő forradalmi szervek ellehetetlenítésére.

Az eseményekre, főleg vidéken jellemző volt, hogy a pufajkásoknak nevezett karhatalmi osztagok a központi utasítások alapján végrehajtott akcióik közben túlkapásokat is elkövettek. A lakosság mindennapos megfélemlítése része volt a rendszer hatalmi technikáinak, mely hozzájárult a „rendteremtés” hatékony érvényesüléséhez.

1956 decemberében és 1957 januárjában Zala megyében is egymást érték az „ellenforradalmárokkal” szembeni intézkedések, házkutatások, melynek során a pufajkásokat a helyi lakossággal szembeni durva, kegyetlen viselkedés jellemezte. Gyülelész községben 1956. december 29-én indult tiltakozó menet a karhatalmi különítmények erőszak alkalmazásával számolták föl.² Ugyanitt, 1957. január 11-én a

keszthelyi és a zalaegerszegi karhatalmisták tömeges letartóztatások és különböző hatalmi túlkapások révén „simították” el a kialakult helyzetet.³ Mindezt tetézte, hogy a karhatalom személyi összetétele folytán igen heterogén csoportok gyülekezőhelyévé vált, ami a kisebb településeken még nagyobb visszatetszés keltett, mint a nagyvárosokban.

Ilyen volt például a rákosista rezsim alatt hatalmi pozícióban lévő vezető funkcionáriusokból rekrutálódott fegyveresek csoportja, amely december elején szerveződött meg. A közvélemény által csak „igazgatói különítménynek” nevezett bosszúszomjas karhatalmista alakulat tagjairól a nagykanizsai munkások nehezen hihették, hogy „azok, akik sokéves ténykedésükkel a munkásság ellenszenvét vívták ki, most – fegyverrel a kézben – hivatott védelmezői lesznek a munkáshatalomnak”.⁴

A karhatalomba novemberben és decemberben mindenkit felvettek, aki hajlandó volt tetteivel bizonyítani a rendszer iránti hűségét, kiváltképp, ha osztályszempontból, illetve a politikai múltja miatt megbízhatónak minősült. A karhatalmisták között jellemző csoportot alkottak, a már jelzett vezető funkcionáriusok mellett, a volt ÁVH munkatársai, egyes fegyveres testületek (rendőrség, honvédség) tagjai, az 1919-es vöröskatonák, a „spanyolok”, egykori görög és jugoszláv partizánok, illetve a rendszerhez feltétlenül hű pártmunkások.⁵

Minderre a kormány is épített, azonban az említett csoportok – figyelembe véve, hogy országosan is igen csekély, mindössze néhány ezer fős létszámmal bírtak – abszolút megbízhatósága nem mindig érvényesült. Voltak olyanok, akik korábban a forradalomhoz csatlakoztak (pl. jugoszlávok, görögök, de a fegyveres testületek tagjai közül, sőt ÁVH-részeről is!), azonban a kormány mindenkit igyekezett a karhatalomnak megnyerni, aki feltétlen hűséget fogadott. A párt karhatalommal kapcsolatos „személyügyi politikája” nagyban elősegítette, hogy az „osztályszempontok” és a „politikai megbízhatóság” érvényesítése a valóságban a köztörvényes bűnözők és egyéb antiszociális elemek felvételét is jelentse.

A magát munkás-paraszt kormánynak nevező szervnek egészen 1957. március végéig szüksége volt a karhatalmi egységekre, ugyanis a Márciusban Újra Kezdjük (MUK) „mozgalom” fokozott éberségre ösztökélte a pártvezetést. A MUK után a pártvezetés központi és helyi szinten is megnyugodhatott. Hatalmát nem fenyegette többé komoly veszély, ezért a karhatalmi alakulatok további tevékenysége is átértékelődött. A karhatalmisták agresszív, olykor garázda magatartása a helyi pártvezetésnek és formailag a karhatalom vezetését ellátó rendőri szervek parancsnokainak is kellemetlenséget okozott. A lakossági panaszok, a „becsületes dolgozók körében tapasztalható” félelem egyes karhatalmisták túlkapásai részéről óvatosságra intették a párt- és rendőri vezetőket, hogy a kádári konszolidáció folyamatában ezek a korántsem egyedi esetek, újabb elégedetlenségi és tiltakozó hullámot indíthatnak el a már „megbékélt” lakosság között.⁶

A forradalom és a megtorlás hasonlóan zajlott le Zala megyében is. A megyeszékhely Zalaegerszeg és a tradicionális dél-zalai központ Nagykanizsa forradalmárai, majd munkástanácsai a környező településekre is nagy hatást gyakoroltak. A Nagykanizsai Járáshoz tartozó Szepetnek község egyike volt azon településeknek, ahol vérontásra, erőszakos cselekményre október-november folyamán nem került sor.⁷ A helyzet december elejétől változott meg, mikor a korábban Zalaegerszegen létrehozott tiszti karhatalmi csoport⁸ a járási székhelyen és a községben is követőkre talált. A környező településeken is állandó razziázás, a „közrend és a közbiztonság” helyreállítását célzó műveletek vették kezdetüket, melyek célja a lakosság megfélemlítésén túl a régi-új vezetők hatalmának az erőfitogtatása is volt.

Szepetneken megfigyelhető volt az a jelenség, ami különösen a kistelepüléseken, falvakban, kisebb lélekszámú községekben volt szembetűnő, hogy néhány „nagyhangú” karhatalmista parancsnok szinte korlátlan hatalommal bír a település lakossága felett. A karhatalomba beállt helyi „nehéz fiúk” mindazonáltal beilleszkedhettek az adott közösség társadalmi életébe, ha létezett olyan esemény, ami „érdekközösséget” teremtett a lakosság különböző csoportjaival. A korszakban nagy népszerűségnek örvendő labdarúgás hétről-hétre létrehozta azt a „társasági” eseményt, mely lokális szinten is képes volt „tömegeket” vonzani. A helyi (megyei, járási) futballmérkőzések egy adott pillanatban azonosságot teremtettek, az elnyomó rendszer képviselői (karhatalmisták) és

a legyőzött lakosság között, fordulónként megteremtve ezáltal azt az „akcióegységet”, mely a környező települések rivális labdarúgó csapatai és azok drukkerei ellen irányult. A korábban alkalmazott „hatósági erőszak” áttevődött a futballra és sajátos jelentést kapott a szepetnekiek életében kiemelt szerepet játszó járási labdarúgó bajnokság összecsapásain. A labdarúgás és a politika, valamint az erőszakos cselekmények közötti kapcsolatra volt példa az alábbi eset.

Szepetnek községben 1957. április 14-én délután két tucat szurkoló gyülekezett, hogy elkísérje csapatát a járási futball bajnokság soron következő mérkőzésére Gelsére. Velük tartott a szabadnapos Ma. Gy.⁹ honvéd százados, a helyi karhatalmi osztag parancsnoka és beosztottja F. S. tartalékos alhadnagy, akik a közúti ellenőrzések során – nem hivatalosan – a csapat biztosításáért voltak felelősek. A 15 órakor Gelsén kezdődő focimeccs a 37. percben félbeszakadt, mivel a pályán lévő játékosok között verekedés tört ki, amihez a szurkolók is csatlakoztak. A tömegverekedés közben Ma. Gy. és F. S. is a pályára szaladtak és több nézőt megvertek, valamint a mérkőzésvezető bírót is megfenyegették.

Az általános zűrzavar közepette Ma. Gy. még az intézkedő rendőrzárórt is többször megfenyegette, majd egy helyi fiatalembert, aki rá dehonesztáló megjegyzést tett, a szepetnekiek „kíséretében” súlyosan bántalmazott. Az esetet figyelemmel kísérő, a szomszédos MÁV állomáson lévő forgalmi tisztet Ma. Gy. szintén megfenyegette. A nézeteltérés közben a karhatalmista százados a szolgálattelévő vasutasnak leütötte a sapkáját és megtaposta a Kossuth-címeres jelvényét. (A Kossuth-címer 1957 májusáig a Magyar Népköztársaság hivatalos címere volt.)

A gelsei „balhé” után a szepetneki csapat továbbindult Pölöskefőre, ahol aznap szintén focimeccset rendeztek. A pölöskefői földművelő szövetkezet italboltjában addigra már teljesen lerészegedett állapotba került a szabadnapos Mu. S. rendőr őrmester, a gelsei rendőrőrs beosztottja. A Pölöskefőre megérkező szepetneki szurkolótábor „kemény magjának” első útja, élén az ugyancsak erősen ittas F. S. alhadnaggal ugyanebbe az italboltba vezetett. Mu. S. és F. S. az italozás közben összeszólalkoztak, aminek eredménye az lett, hogy a gelsei őrmester fegyvert rántott szepetneki kollégájára. A „józanabb” F. S. azonban kiütötte Mu. S. kezéből a fegyvert, majd többször megütötte és megrugdosta. A kocsmában tartózkodó civilek végignézték, ahogy a „látogató” agyba-főbe veri a rendőrség egyenruhájában „feszítő” területfelelősét, sőt egyesek helyeselték az őrmester bántalmazását is.

Kis idő múlva F. S. karhatalmista alhadnagy feltette a szepetnekiek kocsijára a sérült őrmestert, hogy az útjukba eső gelsei rendőrőrsre szállítsák. Az őrmester azonban többször le akart szállni a teherautóról, ebben viszont mind F. S., mind a társaságukban lévő szepetneki szurkolók erőszakkal megakadályozták, többször megütötték. A gelsei rendőrőrsön F. S. és Ma. Gy. bekísérték a sérült Mu. S. őrmestert, miközben a szepetneki vezérszurkoló szerepében tetszelgő honvéd százados szétzavarta az épülettel szembeni mozinál ácsorgó tömeget. A rendőrőrs épületében Mu. S. újra nekitámadt a karhatalmista alhadnagnak. A verekedést csak az őrs parancsnok-helyettese tudta megakadályozni, aki értesítette a járási rendőri szervet.

Az ügyben felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyvek homlokegyenest ellentmondanak egymásnak. A verekedésekben aktívan résztvevő Ma. Gy. és F. S. igyekeztek saját szerepüknek a törvényesség látszatát biztosítani, míg a részeg rendőr őrmester, Mu. S. jelentésében a Köztársaság téri „ellenforradalmi vérengzést” vizionálta.

A központi vizsgálat során fény derült a nagykanizsai járási karhatalmi szakasz fegyelmi helyzetére, a lakossággal szembeni sorozatos durva és kegyetlen fellépésére, a karhatalmisták garázda jellegű viselkedésére, valamint az ittas állapotban elkövetett szolgálati hatalommal való visszaélésekre. Ezek a jelenségek a megyei karhatalom felállítása (1956. december) óta visszatérőnek számítottak, de a politikai helyzet csak március 15-e után tette lehetővé a szepetnekihez hasonló esetek „komplex” kivizsgálását, a „kihágások” felderítését.¹⁰

A Zala Megyei Rendőr-főkapitányság által lefolytatott vizsgálata alapján Ma. Gy. honvéd századost és F. S. tartalékos honvéd alhadnagyot a megyei karhatalom kötelékéből fegyelmi úton szerződésbontással, azonnali hatállyal elbocsátották. Harmadik „társukat” Mu. S. rendőr őrmestert nem fegyelmi úton, szintén elbocsátották a

rendőrségtől. A munkáltatói jogokat gyakorló megyei rendőrfőkapitány határozatát az MSZMP Nagykanizsai Városi Intézőbizottságának elnöke is jóváhagyta.

Fordulatot jelentett az ügyben, hogy Ma. Gy. nem nyugodott bele elbocsátásába, ezért 1957 júniusában Budapestre utazott az ORFK Karhatalmi Parancsnokságához. A központban Ma. Gy. személyesen kieszközölte, hogy őt és társát, F. S. alhadnagyot ne bocsássák el a karhatalomból. A belügyminiszter-helyettesi parancs értelmében Ma. Gy. és F. S. karhatalmi tiszteket megerősítették beosztásukban, sőt rendőr századossá és rendőr alhadnaggyá nevezik ki őket, és ennek elfogadására kötelezték a Zala Megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjét is.

Két nappal az utasítás után 1957. június 14-én Gázsó Sándor rendőr alezredes megyei rendőrfőkapitány felterjesztéssel élt a Belügyminisztérium Személyzeti Főosztályához, melyben – némileg visszakoza – kompromisszumos álláspontra helyezkedett a karhatalmista tisztek ügyében. Tudomásul vette az ORFK Karhatalmi Parancsnokságának utasítását, de kérte, hogy nevezett személyeket más megye területén helyezték újra szolgálatba.

Az iratok között az ügy további kimenetelének nincs nyoma. Megjegyzendő viszont, hogy 1960-ban keletkezett ügynöki jelentések beszámolnak azokról a helyi „hírekről”, melyek szerint Ma. Gy. volt szepetneki karhatalmista parancsnok több „volt nyilas ellenforradalmárral” tartott fenn kapcsolatot, és emiatt „funkciójából el is mozdították.” A jelentések kitérnek továbbá arra is, hogy ezek a személyek (mármint a volt nyilasok) a volt parancsnok „cimborái” voltak, ezért Ma. Gy. több személyt a községben összeveretett, akik ellenségei voltak az említett „nyilasoknak”.¹¹ Az ügynök a helyi szóbeszéd, pletykák alapján írta le jelentéseit, így az esetek konkrét valóságtartalmáról nem lehetünk meggyőződve. Az ügynöki jelentések azonban alátámasztják azt, hogy Ma. Gy. 1960-ban már biztosan nem lehetett a szepetneki karhatalom parancsnoka.

Dokumentumok

1. A gelsei állomásfőnökség eseménykönyvi jelentése, 1957. április 15.

Állomásfőnökségnek

Gelse:

Eseménykönyvi jelentés

1957. április hó 14-én Gelse állomáson teljesítettem forgalmi szolgálatot. A 1484. számú gépvonatot 15 óra 37 perckor hallaszottam [sic!] át a második vágányra. A mozdony az állomás felvételi épületéhez közeledett és a téren álltam mikor az állomással szemben lévő labdarugó pályáról, ahol mérkőzés volt egy lódenkabátos férfi és kettő kerékpáros férfi haladt át. A kijárat kapunál voltak, amikor egy (tüzér) százados kiáltott rájuk, hogy „ember maga ott álljon meg!” Közben a mozdony az állomáson áthaladt és futó lépésben a százados és egy katona szaladt a lódenkabátos férfi felé, aki a kijáratnál megállt. A százados és a katona neki esett és alaposan fejbe verték a lódenkabátos embert. Közben a tömeg rohant át a vágányokon kiabálva, hogy ne bántás az embert. A tömeg felé azt mondtam, hogy emberek minek veszekednek. Ha valaki bűnös jelentsék be a rendőrségnek. Utána bejöttem a forgalmi irodába, visszajelenttem az elhaladó vonatot, bemondtam az áthaladási időt Újudvarnak. Ekkor rontott be a tüzer százados a forgalmi irodába. Elém állva kérdezi tőlem, hogy én vagyok-e a főnök. Mondom neki, hogy a főnök elvtárs a lakáson odabenn van. Erre a fejemen lévő vörös szolgálati sapkámról letépte a Kossuth címert összetaposta és azt mondta, hogy miért bántja a magyar embereket. Mit szólna hozzá, ha feldobatom a kocsinkra és elvinném Kanizsára. Én azt a kijelentést tettem, hogy semmiféle lázadó beszédet nem tettem senki felé, szolgálatomat végzem és nincs joga elvitetni. Erre nagy hangon mondta, hogy majd lesz gondja rám és elvitet. Utána elment. Az esetet nagyon sokan látták, részben utazók, részben a falusi lakosság közül.

Kérem az ügy igazságos kivizsgálását.

1957. április 15.

Vári Kovács József
MÁV ellenőr
forgalmi szolgálattevő

Másolat hiteles:
Zalaegerszeg, 1957. április 23.

Német Éva ri. II. o. sgt.

[ÁBTL 3.1.9. V-175129. Egykorú másolat Német Éva aláírásával.]

2. M. Gy. tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. április 15.

BM Zala megyei Rendőr-főkapitányság

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv

Készült 1957. április hó 15. napján a Nagykanizsai Kapitányságon.

A tanú (neve, szül. éve és helye, foglalkozása lakása): Ma. G. [...] ¹² karh. Szepetnek.

A gyanúsítotthoz, valamint az ügyben egyébként érdekelthez fűződő viszonya: érdektelen.

Az eljárás tárgyául szolgáló bűncselekmény következtében kárt szenvedett-e? nem.

(A tanúkihallgatásnál figyelemmel kell lenni a BP. 55. és 56. §-aira. A BP. 57. §-ában foglaltakra figyelmeztetni kell a tanút, és mind a figyelmeztetést, mind a tanúnak idevonatkozóan tett nyilatkozatát be kell jegyezni.)

A tanú - törvényes jogaira, valamint a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetés után - vallomást az alábbiakban adja elő:

Előadni kívánom, hogy 1957. április 13-án szabadnapon voltam Szepetnek községben a családomnál, mely alkalommal a szepetneki állami gazdaság igazgatója, név szerint Bokk János közölte velem, hogy a szepetneki sport bizottság elkérte tőle a tehergépkocsit, melyet oda is adott abból a célból, hogy a szepetneki futballistákat elszállítsák Gelsére 14-én délutáni órákban mérkőzésre. Ez alkalommal megkért arra az állami gazdaság igazgatója, hogy amennyiben módomban áll, úgy a kocsira kísérőnek adjak ki karhatalmistákat. Tekintve, hogy éppen szabadnapos voltam felajánlottam, hogy én elmegyek, illetve részt veszek a mérkőzésen is.

A fent említett napon kb. 13 órakor indultunk Szepetnek községből tehergépkocsival, melyen rajtam kívül kb. 24. szepetneki fiatal ment a mérkőzésre. A mérkőzés a gelsei futballbányán 15 órakor kezdődött. Megítélésem szerint a mérkőzésen kb. 250 fő vehetett részt. Én a pályának a közepe fele álltam, mikor az első félidő 30 percében, arra lettem figyelmes, hogy a tőlem jobbra eső kapusaroknál, kb. 30-40 főből álló tömeg gyűlt össze és verekedtek. Erre én is odaszaladtam, ahol verekedtek és azt láttam, illetve már hallottam másoktól, hogy a játékosok vesztek össze a játék közben elkövetett szabálytalanság miatt, ahonnan a bíró már el is szalad, állítólag az öltözőbe. Miután tudomást szereztem a fentiekéről az ott lévő tömeget felszólítottam, hogy hagyják el a helyiséget és azonnal menjenek haza. A szepetnekieket felkértem, hogy azonnal üljenek kocsira.

Tőlem távolabb a tömegből egy általam ismeretlen személy rám mutatva azt kiabálta, hogy „Ki az a piszkos kozák?” Erre én a tömegből szaladtam az említett személy felé, aki megfutamodott előttem, azonban mikor rákiáltottam megállt és én minden további nélkül adtam neki két pofont. Erre beismerte a fenti kijelentését. Hogy az általam ismeretlen személy által a fenti kijelentés rám vonatkozólag elhangzott, ezt bizonyítani tudja Mór Béla, F. S. Szabó Ernő, Vukics Ferenc szepetneki lakosok, akik ugyancsak hallották a fenti kijelentést.

Megemlíteni kívánom, hogy a helyszínen lévő rendőrök is tevékenyen közreműködtek abban, hogy pályáról a tömeget szétszattuk és ezáltal véget vessünk a verekedéseknek. Ez sikerült is pár percen belül. Utána, minthogy már fentebb említettem, a szepetniekikkel gépkocsira ültünk és Horváth nevű tanító ugyancsak szepetneki lakos megkért, illetve a csapat többi tagjai is arra kértek, hogy hazafelé Pölöskefőn nézzük meg a Sormás és a Pölöskefő csapatok mérkőzését, ahová el is mentünk.

Amikor Pölöskefőre értünk az idő lehetett kb. 16 óra 30 perc éppen akkor volt az első félidő utáni szünet. A gépkocsiról leszállva valamennyien a pályán szétszolva vártuk a mérkőzés továbbfolytatását. Én közben bementem az italboltba, ahol láttam, hogy bent van Mu. S. nevezetű rendőr őrmester a gelsei rendőrőrs beosztottja szolgálaton kívül, egyenruhában. Nevezett bár ittas állapotban volt akkor is, de udvariasan engem köszöntött. Kérdeztem tőle, hogy milyen célból jár itt, mire ő közölte, hogy szabadnapra megy haza a családjához Erre én kértem két korsó sört, az egyiket a saját részemre, míg a másikat a velem ott lévő Horváth György szepetneki lakos, tanító részére. Mu. elvtárs minden szó nélkül az általam kikért kettő korsó sör közül az egyik korsót elvette és megitta. Megemlíteni kívánom, hogy mielőtt még nevezett az általam kikért sört megitta volna, kért engem arra, hogy fizessek neki egy korsó sört, mire én azt válaszoltam, hogy amit már eddig megivott az elég, menjen szépen haza, sőt felajánlottam azt is, hogy azzal a tehergépkocsival, amellyel mi jöttünk a kerékpárjával együtt visszavisszük az őrsre. Nevezett a beszélgetés után vette el az egyik korsó sört. Közben azt a választ adta, hogy ő nem megy vissza az őrsre, hanem haza akar menni. Ezek után még kértem egy korsó sört az említett tanító részére is.

Miután Mu. elvtárs a korsó sört elfogyasztotta engem kikísért az udvarra és elkezdett hangosan beszélni, majd a következőket mondta nekem: „Ma. elvtárs, most ha hazamegyek Pozvéget agyonlövöm, mert ment fel a Belügybe, hogy mi megvertük.” Én erre figyelmeztettem, hogy csendes legyen ez nem a vendéglőbe való beszéd, fogtam magam és otthagytam.

Tehát, amint említettem az italbolt udvarán Mu. elvtársat a figyelmeztetés után otthagytam és elment a futballmérkőzésre. Ott voltam végig. Miután véget ért a mérkőzés, a tömeg és ezzel együtt mink is az italbolt felé tartottunk. Közben felhívtam a figyelmemt F. S. karhatalmista elvtársnak, aki ugyancsak egész nap velem volt, hogy az italboltnál tartózkodik egy ittas rendőr, akinek nem kell szólni egy szót sem, nehogy kellemetlenség származzék belőle. Céлом az volt, hogy majd amikor indulunk hazafelé bevisszük az őrsre.

Megemlíteni kívánom még, hogy mielőtt az italbolt udvaráról eltávoztam volna a mérkőzés színhelyére, Mu. elvtárs is kerékpárral el akart indulni, azonban a kerékpárról leesett és utána a kerékpárt a kerítéshez vágta és azt mondta, hogy most már nem megy haza. Majd utána visszament az italboltba. Az italbolt vezetője, (Pölöskefő) akit név szerint nem ismerek kért engem arra, hogy nevezettet vigyük el, mert már eddig is igen sok botránnyt okozott.

A mérkőzés után én elmentem a faluba meglátogatni az ismerőseimet, azonban időközben kb. 20 perccel a mérkőzés befejezése után kiszaladt két általam ismeretlen pölöskefői gyerek, hogy menjek azonnal a kocsmához, mert a rendőr lövöldözni akar, akitől már a fegyvert elvették és felültették a kocsira. Én azonnal szaladva menetem a kocsihoz, ahol valóban azt láttam, hogy mindenki a szepetniekiek közül a kocsin ült és közöttük a rendőr is. Ezután elindultunk vissza Gelse felé az őrsre érve a Mu. elvtárs pisztolyát leadtam az őrsparancsnok-helyettesének, Mu. elvtársat én és F. elvtárs kísértük be, ahol ott volt Szabó r. törm. elvtárs is. M. elvtárs ekkor magából kikelve F.

elvtársnak belemarkolt a hajába jellemtelen szavakkal illetve. Erre a Szabó r. törm. elvtárs Mu. elvtársat megfogta és a szekrény mellé lökte.

Mink ezek után Gelsérről eltávozva hazatértünk Szepetnekre, ahova 19 óra 30 perckor értünk haza. A fenti üggyel kapcsolatban, ami Pölöskefőn történt, név szerint nem tudok megnevezni senkit, mert 250 fő vett részt a mérkőzésen, akik valamennyien látták Mu. elvtárs viselkedését. Még megemlíteni kívánom, hogy Mu. elvtárs az italboltban helyiségében összerókázta magát.

Ami a személyemet illeti, csak annyit, hogy az egész idő alatt józan voltam, mindössze 3 korsó sört fogyasztottam el.

Fenti üggyel kapcsolatban mást elmondani nem tudok és nem is kívánok. A felvett jegyzőkönyv az általam elmondottakat helyesen tartalmazza, melyet felolvasás után hh. aláírok.

Felvette:
Mátraházi József
r. hdgy.

jkv.
Német Éva
ri. II. o. sgt.

tanú:
Ma. Gy.
szds.

Szőke György
r. hdgy.

[ÁBTL 3. 1. 9. V-175129. Másodlat Ma. Gy. és Szőke György aláírásával.]

3. dokumentum: F. S. tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1957. április 15.

BM Zala megyei Rendőr-főkapitányság

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv

Készült 1957. április hó 15. napján a Nagykanizsai Kapitányságon.

A tanú (neve, szül. éve és helye, foglalkozása lakása): F. S. [...] karhatalmista, Szepetnek.

A gyanúsítotthoz, valamint az ügyben egyébként érdekelthez főződő viszonya: érdektelen.

Az eljárás tárgyául szolgáló bűncselekmény következtében kárt szenvedett-e? nem.

(A tanúkihallgatásnál figyelemmel kell lenni a BP. 55. és 56. §-aira. A BP. 57. §-ában foglaltakra figyelmeztetni kell a tanút, és mind a figyelmeztetést, mind a tanúnak idevonatkozóan tett nyilatkozatát be kell jegyezni.)

A tanú - törvényes jogaira, valamint a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetés után - vallomást az alábbiakban adja elő:

Előadni kívánom, hogy 1957. április 13-án szabadnapon voltam Szepetnek községben. A délutáni órákban felkerestem Ma. elvtársat lakásán. Ez alkalommal nekem megemlítette, hogy a szepetneki sport vezetőség 14-én a délutáni órákban Gelsén akar mérkőzni a gelsei csapattal. Közölte, hogy nehézségekbe ütközik a futballisták elszállítása, de az állami gazdaság igazgatója felajánlotta a gazdaság tehergépkocsiját. Jó lenne, ha én is elmennék a csapattal annál is inkább, mivel a tehergépkocsinak nincs személyszállítási engedélye, azonban mink is, mint karhatalmisták a kocsin megyünk, esetleg ha útközben valami igazoltatás történne a rendőrség részéről talán a jelenlétünkkel tudnánk segíteni.

A fentiek szerint tehát eljutottunk Gelsére, ahol részt vettünk a mérkőzésen. A mérkőzés első félidejében a futballisták között verekedés támadt a mérkőzés közben elkövetett szabálytalanságok miatt. Erre a tömeg kb. 50-60 főből álló, a kapunál összetömörülve duhajkodtak. Mire oda ért Ma. szds. elvtárs is, ahol én is ott voltam, illetve Ma. elvtárssal együtt voltunk. M. elvtárs a jelenlétüket utasította, hogy hagyják el

a helyiséget, a szepetnieket pedig felkérte – mivel a bíró már nem volt hajlandó a játékot továbbfolytatni – üljenek fel a gépkocsira és megyünk haza.

Tőlünk távolabbra a tömegből egy általunk ismeretlen gelsei személy azt kiáltotta, hogy „Ki az a piszkos kozák, mit kerestek itt?” Erre Ma. elvtárs ment az illető felé, aki azonban megfutamodott, de mivel M. elvtárs rákiáltott, meg is állt. Ma. elvtárs hozzáérve nevezettnek adott két hatalmas pofont és ezzel az ügyet be is fejezték.

Időközben arról is tudomást szereztünk, hogy Pölöskefőn mérkőzés van. Ekkor a futballistákkal Ma. elvtárs beleegyezésével abban állapodtunk meg, hogy elmegyünk és megnézzük a pölöskefői mérkőzést is. Így is történt. Elmentünk Pölöskefőre, ahol éppen az első félidő szünete tartott. A gépkocsiról leszálltunk és a nézőtömeg között elvegyültünk, helyesebben nem elvegyültünk, hanem a tömeg a pálya egyik oldalán, még mink pedig a pálya másik oldalán voltunk, külön a szepetnieki futballistákkal és drukkoltunk, hol az egyik, hol a másik félnek.

Játék közben Ma. elvtárs az egyik szepetnieki tanítóval elmentek a pölöskefői italboltba sört fogyasztani. Mielőtt azonban elindultak volna, Ma. elvtárs velem közölte, hogy hová mennek és engem kért arra, hogy addig legyek ott, míg ő nem jön vissza. Kb. 15 perc múlva Ma. elvtárs vissza is jött és közölte velem, hogy az italboltnál van egy részeg rendőr, azonban ha odamegyek, ne szóljak neki semmit, nehogy esetleg kellemetlenség származzék belőle.

Miután Ma. elvtárs visszajött és a fentieket közölte velem, tekintve, hogy mi is szomszások voltunk, az alábbi személyekkel elmentünk mink is az italboltba: Szabó Ernő, Vukics Ferenc, Sejjer Lajos szepetnieki lakosokkal. Az italboltnál olyan sokan voltak, hogy a kikért sört nem tudtuk elfogyasztani bent a helyiségben, hanem kimentünk a teraszra és a poharainkat egy üres hordóra tettük le, mink pedig a hordó körül ültünk, mivel széket vittünk oda. Közben odajött Mu. S. r. őrmester elvtárs eléggé ittas állapotban. Valamennyiünket „szerbusz” köszöntéssel illetett, bár nevezett ez idáig még soha nem láttam és minden további nélkül az előttünk lévő négy pohár sört egymás után megitta. Mink egy árva szót sem szóltunk nevezetthez, tekintve, hogy M. elvtárs erre a figyelmünket felhívta és nem akartunk kötözködni.

Tekintve, hogy Mu. elvtárs megitta mind a négy pohár sört, Sejje Lajos fogta az üres poharakat és ismét televette. Azonban az iménti jelenet ismét megisméltődött, tehát Mu. elvtárs mind a négy pohárral megitta. Tekintve, hogy a fenti eset már kétszer megisméltődött, harmadszor ugyancsak Vukics Ferenc televette a poharat sörrrel, ekkor azonban már türelmetlenül közöltem Mu. elvtárssal, hogy abban az esetben, ha inni akar kérjen, és akkor fizetek amennyit kér, de ne zavarja a mi társaságunkat.

Mu. elvtárs mikor a fentieket vele közöltem, magából kikelve lefasisztázott engem, majd kiment az udvarra és elővette szolgálati pisztolyát, azzal a megjegyzéssel, hogy ma lelő minden fasisztát. Az ott lévők a helyszínről elszaladtak, én pedig hozzászaladtam és a kezéből kicsavartam a pisztolyt és adtam neki két pofont.

Mu. elvtárs miután fegyverét elvettem továbbra is kiabált, majd mérgében az italbolt udvarának a kerítésén átugrott, ahol a fejét eléggé jól megütötte. Ennek láttára utána mentem és közöltem vele, most már le van tartóztatva, jöjjön velem a gépkocsira. M. elvtárs minden testi kényszer nélkül velem jött. A kocsira felségítettük és utána én mellé ülve elmentünk a gelsei rendőrsre, ahol leszállítottunk, bekísértük, ahol jelen volt Szabó nevezetű törzsőrmester is.

Bent az őrs épületében Mu. őrmester elvtárs és Szabó törm. elvtárs Ma. elvtárs magatartásán elkezdtek vitatkozni, majd Mu. elvtárs belemarkolt a hajamba és megharapta az ujjamat. Ekkor Ma. százados elvtárs lépett közbe és választott széjjel annál is inkább, mivel a rendőrsön bent lévő 3 fő ugyancsak engem kezdtek el ütlegelni.

Miután bennünket szétválasztottak, Ma. százados elvtárssal együtt felszálltunk a gépkocsira és hazamentünk Szepetnek községbe.

Az italfogyasztás terén, ami a személyemet illeti, 14-én a délutáni órákban mindössze 2 pohár sört fogyasztottam el, amitől egyáltalán nem éreztem ittasnak magam, így tehát mondhatom, hogy a megtörtént eseménynek nem voltam előidézője, hiszen színjózannak éreztem magam. Utólagosan, bár most már késő, de bánom, hogy

orvossal magunkat nem vizsgáltuk meg, ami talán megnyugtatóbban bizonyítékul szolgálna a józanságra.

Fenti ügygel kapcsolatban mást elmondani nem tudok és nem is kívánok. A felvett jegyzőkönyv az általam elmondottakat helyesen tartalmazza, melyet felolvasás után hh. aláírok.

Felvette:
Mátraházi József
r. hdgy.

jkv.
Német Éva
ri. II. o. sgt.

tanú:
F. S.
karh.

Szőke György
r. hdgy.

[ÁBTL 3. 1. 9. V-175129. Másodlat F. S. és Mátraházi József aláírásával.]

4. M. S. rendőr őrmester jelentése, 1957. április 15.

BM Nagykanizsai Rendőrkapitánysága
Gelsei Központi tiszti rendőrőrs

Tárgy: Pölöskefő községben történt
rendőr elleni támadásról jelentés

Járási Rendőrkapitányságnak
Nagykanizsa

Jelentem, hogy 1957. évi április hó 13-án 19 órától 1957. évi április hó 14. 12 óráig szolgálatban voltam. Amikor szolgálatból bevonultam Szabó Antal r. törzsőrmester elvtárs közölte velem, hogy menjek haza, tekintettel arra, hogy 15-én tárgyalásra kell mennem a Nagykanizsai Városi Bíróságra és az őrsön jelentkezsek 16-án 8 órára. Elindultam hazafelé, közben Gecseg Sándor r. szakaszvezető és Kámán Gyula r. szakaszvezető elvtársakkal bementem a gelsei vendéglőbe és ott megittunk három nagyfröccsöt, melyet elvtársaimnak én fizettem. Utána ők bejöttek az őrsre én pedig elmentem hazafelé. Pölöskefő községben szintén betértem a helyi vendéglőbe és ott vettem egy kis pohár sört, melyet nem egyszerre ittam meg. Eközben láttam a kocsmahelyiségében F. karhatalmistát kb. 15-20 személlyel beszélgetni, de én erre egyáltalán nem lettem figyelmes. Általam ismeretlen személy odajött hozzám és súgta a fülembe, hogy őrmester elvtárs valami készül vigyázzon, pucoljon, ha lehetséges. Gyorsan megittam a söromet és indultam kifelé. Amikor kiléptem a kocsmaján után nyomban F. is kijött a fent említett személyekkel és elkiáltotta magát, hogy itt van nektek egy rendőr pribék, minden ami fáj nektek elintézhettek vele. Erre a kijelentésre kb. 300 fős tömeg nekem rontott Fazekassal az élen és ütlegelni kezdtek, közben kiabáltak, hogy megjött az idő, amikor le lehet számolni a pribékekkel. Amikor a földön eszméletlenül feküdtem F. lefegyverzett, utána mondta a tömegnek, hogy dobják fel a kocsi, mindenki intézhet vele, amit akar. A gépkocsin tudomásom szerint sormási sportolók és drukkerok voltak kb. 30-an. Annyira ütlegeltek, hogy eszméletemet veszítettem. Amikor újra magamhoz tértem láttam, hogy egy mellékutcában vagyunk Pölöskefőn. A tömeg kiabálta, hogy kivégezzük, fel kell akasztani, úgyis már megérett az akasztófára. Egy kötelet is hoztak magukkal. Amikor a gépkocsi megállt, F. leszállt és hangosan a tömegnek azt mondta, hogy most végezzenek vele. Egy ismeretlen személy a gépkocsi hátuljához jött és azt mondta, szállj le pribék, most végzünk veled. Van valami kívánságod, elvigyünk Magyarszerdahelyre, hogy nézd meg utoljára a családodat. Amikor láttam, hogy valóban nem viccelnek, ki akarnak végezni, mielőtt leszállítottak volna a kocsiról, hangos kiáltással szóltam a tömegnek, hogy emberek mit akarnak, énnekem három családomban van. Ekkor valaki azt kiáltotta, nem kell kivégezni meg kell fordulni és ütni tovább, úgyis kifingik hamarosan. Valaki megint felszólalt, hogy újra téphetjük a vörös csillagot. Ekkor F. azt mondta, azt nem szabad. Az általam ismeretlen személy azt

mondta, hogy neki jól van öregem, ahogy parancsolod mi azt csináljuk. A tömeg felőrlőngve azt kiabálta, hogy ki kell végezni, F. úr eleget szomorítottak minket ilyen pribékek, még a többi társát is jó volna elkapni. F. nagy megeledéssel mondta nekik, várj öregem erre is eljön az idő. Utána a gépkocsi megfordult, ismét ütlegelni kezdtek: Te piszkos rendőr őrmester már nem vagy az, most letüntettük a világot, igen jól működtek a dolgok október 23. után a forradalomban, tudunk mindent. A tömeg felugrált a gépkocsira és ütlegelni kezdtek annyira, hogy elvesztettem az eszméletem. Szabó Antal r. törm. elvtárs feleségétől hallottam, hogy Gelsén a kocsmá előtt, mint egy kutyát úgy dobtak le a gépkocsiról. Azt, hogy az őrsre hogyan kerültem nem tudom, mert nem voltam eszméletemen.

Vér János r. tizedes elvtárs átkísért a gelsei orvoshoz, aki megvizsgált és nyolc napon túl gyógyuló sérülést állapított meg rajtam. Amikor magamhoz tértem akkor szereztem róla tudomást, hogy Gelse községben is több személyt megvertek és a szolgálatot teljesítő rendőr elvtársakat pribékeknek nevezték. Pölöskefő községben ittas állapotban lévő egyének Gelsén mérgeket nem tudták kitölteni, így én lettem az áldozat. A megjelent tömeg valósággal vandalista módra viselkedett velem szemben, emlékeztető a budapesti Köztársaság téri vérengzésre. Szégyen gyalázat, hogy fegyveres testület tagja követte el velem szemben a fenti dolgokat, aki a fentiek alapján a karhatalomba befurakodott ellenforradalmár. Felháborító részemre a cselekmény, mivel Pölöskefő községben én soha szolgálatban nem voltam, egy emberrel sem intézkedtem. A támadás a rendőrség ellen irányult, mivel én ott egyáltalán nem intézkedtem. Ha másik rendőr elvtárs lett volna ott, hasonlóan járt volna, mint én.

Gelse, 1957. április 15.

Mu. S. rendőr őrmester

[ÁBTL 3. 1. 9. V-175129. Másodlat M. S. aláírásával.]

5. A Zalai Megyei Rendőr-főkapitányság jelentése, 1957. április 18.

Zala Megyei Rendőr-főkapitányság
Zalaegerszeg

Szám:...../1957.

Tárgy: Ma. Gy. tart. honv. szds. karh.
beosztott és két társának ügye.

Jelentés
Zalaegerszeg, 1957. április 18.

A Zala Megyei Rendőr-főkapitányság Vezető elvtárstól kapott szóbeli utasításra, Ma. Gy. kh. beosztott és két társának ügyét kivizsgáltuk. A vizsgálat eredményéről jelentésünket az alábbiakban tesszük meg:

1. Ma. Gy. [...] tart. honvéd szds. a nagykanizsai karhatalmi szakasz 1. rajának parancsnoka, egyben szakaszparancsnok-helyettes, szepetneki lakos.

1956. december elseje óta teljesít karhatalmi szolgálatot. Az illetékesek egyöntetű megállapítása szerint, politikailag szilárd, elvhű, meggyőződéses kommunista. Az osztályellenséget gyűlöli. Az ellenforradalmárok elleni küzdelemben megállta a helyét.

Hibája, a részéről ismétlődően előforduló túlzott szeszital fogyasztás. Szolgálatban is több alkalommal fogyasztott szeszitalt. Túlkapásokra, gorombaságokra, hatalmi túltengésekre hajlamos. Intézkedései közben könnyen ragadtatja magát tettelegességekre. Emiatt a Nagykanizsai Járás területén – a becsületes dolgozók körében is – sokan félnék tőle.

2. F. S. [...] tart. honv. hdgy. Nagykanizsai karhatalmi szakasz beosztottja, szepetneki lakos.

1956. december 29. óta teljesít karhatalmi szolgálatot. Politikai szempontból M. Gy. elvtárshoz hasonló módon jellemezhető. Még fokozottabb mértékben hajlamos azonban ő is a túlzott italozásra és tettelegességekre.

3. Mu. S. [...] r. őrm. beosztott, a nagykanizsai járás gelsei r. őrséhez, mint területfelelős, magyarszerdahelyi lakos.

Politikai szempontból a fenti két elvtárshoz hasonlóan jellemezhető. Az ellenforradalom idején szilárdan megállta a helyét. Megtorpanás és félelem nélkül szállt szembe az ellenforradalmi elemekkel. Esetenként határozottan intézkedett.

Nevezett részéről is az tapasztalható, hogy időnként túlzott mértékben fogyaszt szeszesítalt és annak hatása alatt rendőrhöz nem méltó módon viselkedik. 1953-ban fegyelmi úton került a rendőrségtől elbocsátásra, italozásaiából adódó fegyelemsértései miatt. 1955. november 1-én – kérelmére – visszavették a testület kötelékébe.

A túloldalalon megnevezett elvtársak 1957. április 14-én (vasárnap) az alábbi magatartást tanúsították:

1957. április 14-én 13 órakor, Szepetnek község labdarúgó csapata a helybeli állami gazdaságtól kölcsönként tehergépkocsin, Gelse községbe indult, az ottani labdarúgó csapattal való mérkőzés céljából. A gépkocsinak személyszállítási engedélye nem volt.

A szepetneki sportkör vezetőségének kérésére, ugyanezzel a kocsival – mint kísérők – útbaindultak: Ma. Gy. és F. S. karhatalmi beosztottak is, akik ezen a napon engedélyezett eltávozáson voltak Szepetnek községben. Nevezetteket főleg azért hívták meg erre az útra, hogy az esetleges gépjármű ellenőrzéseknél, az út továbbfolytatása érdekében, segítséget nyújtsanak.

Nagykanizsa és Palin község közötti útszakaszon, a labdarúgókat szállító tehergépkocsi előtt 4 kerékpáros haladt az úton. Ezek közül az egyik személy szabálytalanul közlekedett, akadályozta a tehergépkocsit az előzésben.

Amikor a kerékpárosokat utolérték, a tehergépkocsival megálltak. Ekkor Ma. Gy. kiszállt a gépkocsiból, megállította a szabálytalanul közlekedő kerékpárost, azt rendreutasította és közben arcul ütötte. (24-25., 26-27. sz. jkv.) Ezután a gépjármű utasaival együtt tovább haladt Gelsére.

A gelsei labdarúgó mérkőzés 15 órakor vette kezdetét. A mérkőzés kb. az első félidő 37. percéig rendezavarás nélkül, sportszerűen folyt le.

A 37. percben a két csapat egy-egy játékosa a pályán összetűzött. Tettlegesen is bántalmazták egymást. A mérkőzést vezető bíró ezeket a játékosokat ki akarta állítani.

Ekkor a nézők egy része – köztük Ma. Gy. és F. S. kh. beosztottak is – a pályára nyomultak és ott általános zűrzavar támadt.

A szolgálatilag jelenlévő rendőrjárőr, továbbá a szolgálaton kívüli minőségben ott lévő néhány rendőr, a rendellenességet megszüntette, s a tömeg széteszlott. Eközben Ma. Gy. arcul ütötte Rádi Ferenc gelsei lakost, aki a nézők között volt. (29. sz. jkv.) Ezzel egyidejűleg a pályán tartózkodó személyek közül még többen, mások is szidalmazták, bántalmazták egymást. Ezek részleteit az események gyors lefolyása folytán – utólag tisztázni nem lehetett.

A történetek miatt, a mérkőzést vezető bíró lefújta a mérkőzést és visszavonult az öltözőbe. Ide hamarosan utánament Ma. Gy. és leigazoltatta a bírót, majd kérdőre vonta a mérkőzés leállítását miatt. A bíró: Székely József nagykanizsai lakos állítása szerint, őt M. Gy. két esetben a drasztikus „az isten bassza meg magát” szavakkal illette. (20. sz. jkv.)

Az előző bekezdésben leírtakat megelőzően, a mérkőzésen szolgálaton kívüli minőségében jelen volt, de szolgálatilag fellépő Gecseg Sándor r. szkv.-t Ma. Gy. megdorgálta és taknyos rendőrnek nevezte azért, mert Gecseg r. szkv. az egyik rendbontó személlyel szemben erőszakos kézzel tartott alkalmazott. (32. sz. jkv.)

Időközben Büki János szepetneki lakos – csapatának tartalék játékosa – közölte Ma. Gy.-vel, hogy egy zöld lódenkabátos fiatalember az előbb azt a megjegyzést tette Ma. Gy.-re, hogy „olyan, mint egy kozák.”

Emiatt Ma. Gy. megkereste és még a pálya közelében megtalálta a rá megjegyzést tevő személyt: Czuppon László gelsei lakost. Megállította Czuppon László, kérdőre vonta őt és tettleg bántalmazta. A bántalmazás következtében Czuppon László 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. (35. sorszám alatti orvosi látélet) Czuppon László sértett a felmerülő orvosi költségek mértékéig anyagi kártérítési igényt jelentett be. (13, 14, és 30. sz. jkv.)

Czuppon bántalmazását látta a közeli MÁV állomás épületénél tartózkodó Kovács József gelsei MÁV forgalmi tiszt is. Kovács helytelenítette Ma. Gy. eljárását. Emiatt Ma. Gy. bement a MÁV forgalmi irodába és Kovácsot is rendre utasította. Kovács állítása szerint, M. Gy. levette Kovács szolgálati sapkájáról a Kossuth-címeres jelvényt és rátaposott.

Ezek után a szepetneki csoport gépkocsiba ült és közös elhatározásuk alapján, Pölöskefőre mentek, egy másik labdarúgó mérkőzés megtekintésére.

Ebben az időpontban a pölöskefői Földm.Szöv. italboltjában tartózkodott a szabadnapos Mu. S. r. őrm. is, a gelsei rendőrőrs beosztottja. Nevezett nagyobb mennyiségű szeszesitalt fogyasztott és erősen ittas állapotba került.

A későbbiek során betért ebbe az italboltba F. S. kh. beosztott is. F. S. és Mu. S. között szóváltás támadt, ami tettelegesséig fajult. Ennek során F. S. tetteleg, durván bántalmazta a nála gyengébb fizikumú Mu. S. r. őrmestert, több polgári személy szemeláttára.

A vizsgálat során [sic!] egyesek látni vélték, hogy Mu. S. r. őrm. pisztolyát elővéve, fenyegető magatartást tanúsított és őt F. S. fegyverezte le. Ezt a körülményt azonban az ellentétes tanúvallomások alapján, kétséget kizáróan tisztázni nem lehetett.

Tény az, hogy Mu. S. r. őrm. ittas állapotban, feltűnést keltő, botránysos magatartást tanúsított. Ezt azonban más módon is könnyen meg lehetett volna szüntetni. Nem volt indokolt az a hosszantartó, durva bántalmazás, amiben F. S. részesítette Mu. S. r. őrmestert. A bántalmazások következtében Mu. S. r. őrmester 8 napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett. (36. sorsz. alatti orvosi látlelet.)

Mu. S. r. őrmester az őt ért ütések következtében orrvérzést kapott. Ekkor F. S. bevezette őt az italbolt helyiségébe, ahol megmosakodott. Ezt követően F. S. tehergépkocsira ültette Mu. S. r. őrmestert azért, hogy az útjukba eső gelsei rendőrőrsre szállítsák. Mu. S. r. őrmester a tehergépkocsiról többször le akart ugrani, de ebben őt F. S. megakadályozta és közben tovább ütlegelte. F. S. példáján felbuzdulva, Takács József pölöskefői lakos is megütötte Mu. S. r. őrmestert. (17. Sz. jkv.)

Ezután a szepetneki csoport Pölöskefőről is továbbindult Gelsére. Gelse községben Ma. Gy., F. S. és Mu. S. r. őrmester bementek a rendőrőrs épületébe. Ebben az időpontban az őrs épületével szemben lévő mozi helyisége előtt többen tartózkodtak. Ezeket a személyeket Ma. Gy. szétzavarta. (12., 32. sz. jkv.) A rendőrőrs helyiségében Mu. S. r. őrmester megtámadta F. S-t. Újabb dulakodás kezdődött közöttük. Ezt Szabó Antal r. törm. őrsparancsnok-helyettes szüntette meg. Ekkor az eseményekről távbeszélőn jelentést tettek a nagykanizsai járási rendőrkapitánysághoz, s onnan a megyei főkapitánysághoz és központi kivizsgálást kértek.

A lefolytatott vizsgálat adatai szerint, Ma. Gy. és F. S. karhatalmi beosztottak, alaposan gyanúsíthatók több rendbeli, folytatólagosan elkövetett szolgálati hatalommal való visszaélés büntetével.

Mu. S. r. őrmester általános hatályú parancsot (szolg. szab.) szeptett meg akkor, amikor szolgálaton kívül lerészegedett és ezáltal bizonyos mértékig maga vált elindítójává a vele kapcsolatos későbbi eseményeknek. Ezen keresztül nagyobb számú polgári személyek előtt nagy mértékben rontotta a rendőrség tekintélyét.

A kivizsgálás során értesülések szerint, különösen Pölöskefő község lakossága, erősen megbotránkozott a karhatalmi és rendőri beosztottak viselkedésén és őket azok miatt elítélik.

A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy a törvénytelen túlkapások megszüntetése tárgyában, a Belügyminiszter Elvtárs által kiadott f. évi 4. számú Parancsot – továbbá a Megyei Főkapitányság Vezetőjének e tárgyban kiadott f. évi 2. számú Parancsát, a nagykanizsai karhatalmi szakasznál is szabályszerűen kihirdették és azokról úgy Ma. Gy., mint F. S. tudomással bírtak.

Nevezettek a jelentésben leírt cselekményeiket, az említett parancsok ellenére elkövették.

Amikor a Főkapitányság Vezetője által elrendelt vizsgálat Ma. Gy. elvtársnak tudomására jutott, nevezett a nagykanizsai v. és j. kapitányság vezetőjének; Dér Ferenc r. szds. elvtársnak a jelenlétében azt a kijelentést tette, hogy „bassza meg a kurva anyját, aki a központi kivizsgálást kérte!”

A zalaegerszegi karhatalmi század személyi állományának fegyelmi helyzete általában kedvező, sőt dicséretre méltó. Ezzel szemben a nagykanizsai karhatalmi szakasz beosztottjai által elkövetett túlkapások és rendellenességek miatt az utóbbi időben is több esetben merültek fel kifogások.

A leírt körülmények megkívánják, hogy az 1957. április 14-i sorozatos cselekmények miatt felelős elvtársakat határozott és szigorú felelősségre vonásban részesítsék. Az általuk elkövetett cselekmények elegendő alapot szolgáltatnának esetleges katonai bűnvádi vagy súlyosabb mérvű fegyelmi felelősségre vonáshoz is.

Figyelembe véve azonban a szóban forgó három elvtárs osztályhelyzetét, elvűségüket, az ellenforradalmárok elleni harcban szerzett érdemeiket, ezeknek a szigorúbb felelősségre vonásoknak a mellőzését javasoljuk. Ugyanakkor azonban a forradalmi fegyelem megszilárdítására, továbbra a testületi és szolgálati érdekekre való tekintettel, mindhárom elvtárs rendőrségi szolgálati jogviszonyának megszüntetését és más munkaterületre való átsegítését javasoljuk.

Mu. S. r. őrmester esetében a jelenleg tanúsított magatartása, magába véve nem tenné feltétlenül szükségessé nevezett elbocsátását. Megítélésünk szerint azonban M. S. r. őrmester a túlzott italozására való közismert hajlamossága azt az állandó veszélyt hordozza magában, hogy előbb-utóbb olyan cselekmény elkövetésébe sodródhat, ami elkerülhetetlenné tenné az esetleges bűnvádi felelősségre vonást.

Javasoljuk ezért a szerződéses munkaviszonyban lévő Ma. Gy. és F. S. karhatalmi beosztottak szerződésének felbontását és ezzel egyidejűleg Mu. S. r. őrmesternek a testület kötelékéből nem fegyelmi úton történő elbocsátását. Ezzel a javaslatunkkal Dér Ferenc r. szds. elvtárs a nagykanizsai v. és j. rendőrkapitányság vezetője és Vukits László elvtárs az MSZMP Nagykanizsai Városi Intézőbizottságának elnöke is egyetértenek.

Az ügyben keletkezett összes iratokat mellékeljük.

Mátraházi József r. hdgy.
személyzeti tiszt
vizsgáló

Szász Pál r. szds.
Pol. Nyom. Oszt. Vez. h.
vizsgálatot ellenőrző

Szőke György r. hadnagy
Karhatalmi előadó
vizsgáló

Havassi László r. fhdgy.
titkárságvezető
vizsgálatot ellenőrző

[ÁBTL 3. 1. 9. V-175129. Másodlat Mátraházi József, Szász Pál, Szőke György és Havassi László aláírásával.]

6. Az ORFK Karhatalmi Parancsnokság átirata a Zala Megyei Rendőr-főkapitányság Vezetőjéhez, 1957. június 12.

Zala Megyei Rendőr-főkapitányság Vezetőjének!

Zalaegerszeg

Értesítem, a Rendőrfőkapitány Elvtársat, hogy Ma. Gy. r. szds. [...] és F. S. r. alhdgy. [...] 1957. április 17-én kelt 0576. sz. belügyminiszter-helyettesi parancsban rendőr századossá, illetve alhadnaggyá lettek kinevezve.

Továbbá értesítem, hogy 1957. május 18-án felterjesztett javaslatát, melyben 5 elvtárs kinevezésének hatálytalanítását kéri, ezek közül Ma. Gy. r. szds. F. S. r. alhdgy. kinevezésének hatálytalanításához az Országos Karhatalmi Parancsnokság Vezetője nem járul hozzá. Így kérem úgy tekinteni, hogy Ma. és F. elvtársak a Zala megyei karhatalmi század állományában továbbra is kötelesek szolgálatot teljesíteni.

Budapest, 1957. június 12.

Prieszol Károly rny. alez. sk.

PH.

Másolat hiteles!
Zalaegerszeg, 1957. június 14-én.

Kovács Sándorné ri. I. o. sgt.

[ÁBTL 3. 1. 9. V-175129. Másolat Kovács Sándorné aláírásával. Mellette piros ceruzával a következő kézzel írt szöveg olvasható: "Június 22. Szűcs fhdgy. 17/2."]

7. A Zala Megyei Rendőr-főkapitányság átirata a BM Személyzeti Főosztály Fegyelmi Osztályának Vezetőjéhez, 1957. június 14.

Zala Megyei Rendőr-főkapitányság
Zalaegerszeg

Titkos!

Szám: 219-0233/1957.

Tárgy: Ma. Gy. r. szds. [...] és F. S. [...] karhatalmi beosztottak ügye.

Belügyminisztérium Személyzeti Főosztály Fegyelmi Osztályának Vezetőjének!
Budapest

Ma. Gy. r. szds. és két társának ügyében lefolytatott vizsgálat eredményéről, 1957. április 18-án kelt jelentés egy példányát mellékelten felterjesztem.

Jelentem, hogy a fenti időpontban Ma. Gy. és F. S. a zalaegerszegi karhatalmi század nagykanizsai szakaszának állományában szerződéses jogviszonyban teljesítettek szolgálatot. Az összefoglaló jelentésben foglaltak alapján nevezettek a szerződés felbontásával, a karhatalom állományából 1957. április 18-án elbocsátottam.

Ezt követően 1957. április 25. napján érkezett meg a Zala Megyei Rendőr-főkapitánysághoz a Belügyminiszter-helyettes Elvtárs 1957. április 17-én kelt 00576. sz. parancsa a személyi állományra vonatkozólag, mellyel a Belügyminiszter-helyettes Elvtárs Ma. Gy. elvtársat r. századossá, F. S. elvtársat r. alhadnaggyá kinevezte. A kinevezések hatálytalanítása iránt 1957. május 18-án kelt 209/24-E/1957. számú jelentésemben az ORFK Karhatalmi Parancsnoksághoz felterjesztéssel éltem.

Időközben Ma. Gy. elvtárs személyesen Budapestre utazott és az ORFK Karhatalmi Parancsnokságától a másolatban csatolt – 1957. június 12-én kelt – számnélküli átiratot hozta magával.

Fentiek alapján kérem az ügy felülbírálását és a Belügyminiszter-helyettes elvtárstól végleges döntés kieszközölését.

Jelentem, hogy az általam annak idején ebben az ügyben hozott döntés gondos mérlegelés és körültekintés alapján történt meg. Azzal az MSZMP Zala Megyei Intéző Bizottsága is egyetértett. Ennek végrehajtását testületi fegyelmi érdekek is indokolták, az elbocsátott elvtársak elhelyezkedésének legmesszebbmenő támogatása mellett.

Megítélésem szerint az ORFK Karhatalmi Parancsnoksága által az ügyben elfoglalt álláspontja és hozott döntése hátrányosan befolyásolja főkapitányság vezetői minőségemben foganatosított fegyelmi intézkedésemet és az ezzel összefüggő parancsnoki tekintélyt. Ennek ellenére, utólag egyetértenék az említett elvtársak elbocsátásának hatálytalanításával és a karhatalom állományában való meghagyásukkal. Ebben az esetben azonban azt tartom célravezetőnek, ha nevezettek egyidejűleg más megye területére lennének áthelyezve. Az elbírálásnál kérem ezeket is figyelembe venni.

Ismételten jelentem, hogy – éppen az elvtársak osztályhelyzetére és érdemeire való tekintettel – az elbocsátásukkal kapcsolatos határozatom meghozatala számomra is rendkívül nehéz volt, azonban az összes körülmények mérlegelése után azt mégis

szükségesnek tartottam a Belügyminiszter Elvtárs f. évi. 4. számú Parancsában foglaltak figyelembevételével.

Zalaegerszeg, 1957. június 14.

Gaszó Sándor r. alezredes
megyei r. főkapitányság vezetője

Készült: 2 példányban.

Készítette: GS/Bné.

Melléklet: 4 lap.

[ÁBTL 3. 1. 9. V-175129. Másodlat Gaszó Sándor aláírásával.]

¹ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 5-i ülésén határozat született az októberi események „ellenforradalmivá” való minősítéséről. Lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei I. kötet 1956. november 11–1957. január 14.* Szerk. Némethné Vágyi Karola és Sipos Levente. Budapest, Intera Rt. 1993. 237–247.

² Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor: *Mától kezdve lövünk!* Budapest, Kairosz Kiadó, 2003. 164.

³ Uo.

⁴ A Zalai Hírlap tudósítása a karhatalomról, 1956. december 20. In: *'56. Zalában a forradalom eseményeinek Zala megyei dokumentumai 1956-1958.* Szerk. Csomor Erzsébet, Kapiller Imre. Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 1996. 404.

⁵ A karhatalmisták személyi összetételéről: *Pufajkások.* Összeállította: Aggod József. Budapest, BM Könyvkiadó, 1986. 12–17.

⁶ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4. számú parancsa egyes karhatalmi egységeknél meglévő durvaságok megszüntetéséről, 1957. március hó 28. *Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957.* Budapest, Belügyminisztérium, 1959. 3–4. A parancs megemlíti néhány esetet, ahol a karhatalmisták – még március előtt – brutális kegyetlenséggel bántak el az intézkedésük alá vont személyekkel. A parancs rendelkezik továbbá arról, hogy a „szolgálat alatti szeszital fogyasztását” megtiltja és a parancs megszegőit súlyos fegyelmi büntetéssel szankcionálja.

⁷ ÁBTL 3. 1. 9. V-150380/1. Összefoglaló jelentés a Zala megyei ellenforradalmárokról. 320.

⁸ Az Új Zala c. újság tudósítása a megalakult tiszti karhatalmi csoportról, 1956. december 1. In: *'56. Zalában,* i. m. 364.

⁹ Az ügy főszereplőinek a nevét monogrammal helyettesítettem.

¹⁰ A megyei karhatalmisták „túlkapásait” Gászó Sándor megyei rendőrfőkapitány beszámolója is megemlíti. „Karhatalmi egységeink beosztottjai szilárdan teljesítik kötelességeiket. Egyes intézkedéseik során azonban több esetben tapasztatunk túlkapásokat. Megtörtént, hogy egyes karhatalmi beosztottak, szolgálati hatalmukkal visszaélve, tetteleg súlyosan bántalmaztak olyan személyeket, akiknek elfogása, előállítása már megtörtént, tehát ártalmatlanná voltak téve... az ilyen esetekből a lakosság is értesülést szerez és nem kívánatos rokonszenvet válthat ki a bűnöző, vagy ellenséges elemek iránt.” Gászó Sándornak, a Zala megyei Rendőrkapitányság vezetőjének beszámolója a rendőrség munkájáról az MSZMP Zala megyei Ideiglenes Intézőbizottsága részére. Zalaegerszeg, 1957. március 20. In: *'56 Zalában,* i. m. 437–438.

¹¹ ÁBTL 3. 1. 2. M-16205/1. „Molnár Lajos” fn. ügynök. 149., 151. 153. 1960. december 5-i, 14-i és 19-i jelentések.

¹² A személyes adatok közlésétől eltekintek.

Unger Gabriella

„Mi voltunk az első civilek a bevonulás után”

Magyar hírszerző tisztok prágai útja Csehszlovákia megszállása után 1968-ban

A prágai tavaszról és a Csehszlovákia elleni intervencióról könyvtárnyi magyar nyelvű szakirodalma van, s különösen sok olyan könyv, folyóiratcikk jelent meg a harmincadik évfordulóhoz kapcsolódóan, 1998-ban, amely Kádár Jánosnak az eseményekben játszott ellentmondásos szerepével kitüntetetten foglalkozik.¹

Az 1968 januárjában, Alexander Dubcek főtitkárrá választásával indult az a széles társadalmi támogatottságot élvező csehszlovák reformfolyamat, amelynek egyes elemei közül a szovjet vezetés leginkább a cenzúra enyhülését, a politikai pluralizmus megjelenését kifogásolta.

A csehszlovákiai lapok 1968. tavaszától kezdték támadni Antonín Novotny köztársasági elnököt. Lemondása után a Csehszlovák Nemzetgyűlés 1968. március 28-án – Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága (CSKP KB) - javaslatára Ludvík Svoboda tábornokot választotta a köztársaság elnökének. Novotny híveinek fokozatos eltávolítása a hatalomból már korábban megkezdődött. A tavasz folyamán rehabilitálták a „személyi kultusz” áldozatait, klubot alapítottak az egykori politikai foglyok, akciócsoport alakult a szociáldemokrata párt újjászervezésére, a párton kívüli értelmiségiek – elsősorban az írók – egyre határozottabban követelték a politikai pluralizmus érvényesítését. Ludvík Vaculík kiáltványa, a polgári demokrácia mellett hitet tevő „Kétezer szó” megjelenése (1968. június 27.) szovjet részről további kemény támadásokat vont maga után.

Noha az Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága csak 1968. augusztus 20-án döntött a magyar fegyveres erők részvételéről, a tényleges döntés már jóval korábban megszületett. Ezt bizonyítja az is, hogy Benkei András belügyminiszter már augusztus 1-én egy parancsot és egy utasítást adott ki a csehszlovákiai bevonulással összefüggő fokozott hazai ellenőrzéssel és a teljes csehszlovák határárral kapcsolatosan.²

A tervek szerint az „emberarcú szocializmus” kísérletének leállítására irányuló intervenciót meg kellett volna előznie a CSKP KB Elnöksége minden tagja által aláírt kérelemnek, amelyben ellenforradalmi veszélyre hivatkozva kérték volna a testvéri szocialista országok fegyveres segítségét.³ Az eredeti – természetesen Brezsnyev irányításával megfogalmazott és az „Ötök” (a Szovjetunió, Lengyelország, Magyarország és a csehszlovákiai reformokat kezdettől a legélesebben támadó NDK és Bulgária) pártvezetői által is elfogadott – forgatókönyv szerint az augusztus 20-i elnökségi ülésen a Moszkva-barát konzervatív, keményvonalas politikusok⁴ győzelmével az elnökség egységesen fogadta volna el a behívás szövegét (amely a szovjet vezetés előtt természetesen ismert volt, hiszen azt már augusztus 3-án, a „Hatok” (a fentebb említett öt állam és Csehszlovákia) pozsonyi találkozóján átadták Brezsnyevnek).⁵ Ezt követte volna a közmédia elfoglalása, majd a közvélemény tájékoztatása. Az ülés azonban elhúzódott, így még javában tárgyalták a tervezetet, amikor érkezett a hír: a testvéri segítség már átlépte az országhatárt. Ez teljesen új helyzetet teremtett: a CSKP vezetőinek többsége Dubcek mellé állt, a behívó levél szövege helyett pedig az intervenciót elítélő nyilatkozatot fogadtak el.⁶

A katonai akció sikeres volt, politikailag viszont kudarcot vallottak az „egészséges baloldali erők”: a szovjetekkel szembeni társadalmi ellenállást a katonai beavatkozás még egységesebbé tette, a konzervatív vezetők körül megfagyott a levegő. Ebben az ellenállási hangulatban még a leghírhedtebb Moszkva-barát politikusok sem álltak a végrehajtók oldalára és nem vették át az irányítást, az ország tényleges hatalom nélkül maradt. Csehszlovákia szovjet nagykövete, Stepan Cservonyenko irányításával ugyan történtek kísérletek egy forradalmi kormány létrehozására – amelyet Kádár János javaslatára éppen „Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány”-nak neveztek volna, s vezetőjének Alois Indrát szerették volna a szovjetek – a CSKP KB tagjai azonban megtagadták az együttműködést. A csehszlovákiai városokban katonai parancsnokságot hoztak létre. Dubceket és több reformpárti politikust – így Cerniket, Smrkovskyt, Kriegelt

és Simont – a szovjet operatív szervek őrizetbe vettek és Lengyelországba, később Kárpát-Ukrajnába hurcoltak.

Ilyen körülmények közé érkezett több magyar hírszerző csoport Prágába. Az egyik csoportot irányító Szolnok Péter alezredes korábbi pályafutása is regényesnek mondható.

Az 1928-ban, szegény családban született Szolnok (korábbi vezetéknevei sorrendben: Riba, Plesz, majd 1964-es névváltoztatásáig Szikla)⁷ önéletrajza szerint már az érettségi letétele után, 1947-től rendszeresen dolgozott a budapesti II-III. kerületi ÁVO-nak, hivatalosan azonban 1948-tól, próbarendőri kinevezéssel kezdte államvédelmi pályáját. A pártmunkába már 1945-ben bekapcsolódott, sőt, önéletrajza szerint mint aktív pártmunkás – R-gárdista, agitátor, választási gyűléstartó, plakátragasztó, hivatásos verekedő és botrányokozó a jobboldali pártok gyűlésein – „Pártmunkás Igazolványt” és elismerő oklevelet is kapott 1947-ben.⁸ Tevékenységét honorálták: 1947-ben felvették az MKP soraiba.

Az államvédelmi ranglétrán is lépdelt felfelé: 1947-től a „K”-ellenőrzésen, majd a Központi Elhárító Osztályon dolgozott, 1950-től, az első Dzerzsinszkij-tanosztály elvégzése után hadnagyi rendfokozattal az amerikai elhárító alosztály vezetőjévé nevezték ki. Ezt a funkciót töltötte be 1953-ig, amikor kiküldték a Szovjetunióba az egyéves állambiztonsági iskolába tanulni. Hazatérése után a már egyesített angol-amerikai elhárító alosztály, majd 1954-től a jugoszláv alosztály vezetője lett. Időközben elvégezte a Külügyi Akadémiát is.

1955-ben Sziklát – szigorúan titkos állományú, azaz „SZT”-tisztként - kinevezték a londoni rezidentúra vezetőjévé. A korábban felettesei által többször megfogalmazott „jellembeli hiányosságai” miatt egyre több bírálat érte.⁹ Már 1952-ben, az MDP Öt Hónapos Pártiskolája elvégzése alkalmával készített első jellemzésében megállapították róla, hogy öntelt, elbizakodott, túlzottan fölényes.¹⁰ A forradalom alatti magatartását 1958. február 6-i minősítési lapja szerint „politikai határozatlanságnak” tekintette főnöke, Móro István, a II/3. (Hírszerző) Osztály vezetője, azt is kihangsúlyozva, hogy „... látta, hogy az ország belső eseményei ellenforradalmi jellegűek, de nem helyezkedett az első pillanattól kezdve tiszta, világos politikai platformra, s ez volt hibájának forrása. Szikla elvtárs és beosztottai közt korábbi jellembeli magatartásából fakadó ellentétek, részben jogos, másrészt vélt sérelmek miatt, már az események előtt távol került az elvtársaktól, akik ebben a helyzetben már nem közeledtek segítően feléje.” Szikla a bírálatot azzal a megjegyzéssel fogadta el, hogy a közte és a rezidentúra tagjai közötti ellentétek nem az ő, hanem az egyes elvtársak intrikus, jellemtelen viselkedéséből adódtak.¹¹

Következő, 1960. május 3-án született minősítésében már az szerepel, hogy „vezetése alatt a rezidentúrán olyan munkamódszerek honosodtak meg, amelyek megengedhetetlenek voltak s végső fokon oda vezettek, hogy a nehéz munkával elért eredmények is megsemmisültek. Szikla elvtárs saját maga olyan súlyos operatív hibát követett el, amiért az angol elhárító szervek kiutasították. [...] A súlyos hibák kifejlődésében nagy szerepet játszott Szikla elvtárs önteltsége.”¹² Fenyítésként egy rendfokozattal visszavetették (őrnagyból százados lett ismét) és alosztályvezetői beosztásából főoperatív beosztottnak minősítették vissza a BM II/3-A Alosztályán.¹³ Fegyelmi büntetése 1961. január 1-én járt le: visszakapta őrnagyi rangját¹⁴, majd 1961. novemberétől csoportvezetőként továbbra is ugyanazon az osztályon a Jugoszlávia elleni hírszerzéssel volt megbízva.¹⁵ A kinevezésére tett javaslatban szerepel az is, hogy „magatartásbeli hibáinak kijavítása után [...] külföldi szolgálatra is alkalmas.”¹⁶

A töretlen bizalom jeleként az immár alezredesi rendfokozattal rendelkező Szolnokot 1964. decemberétől – természetesen újra „SZT”-állományban – ismét külföldre helyezték, ezúttal Rio de Janeiróba, rezidensnek.¹⁷ Feladata a rezidentúra megszervezése volt, azonban itt sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: a III/I (Hírszerző) Csoportfőnökség vezetője, Komornik Vilmos 1966. május 15-i hatállyal megszüntette külföldre vezénylését¹⁸ és leváltotta a BM III/I-1/A Alosztályon betöltött csoportvezetői beosztásából, egyúttal kinevezve ugyanott főoperatív beosztottnak.¹⁹ Az újabb fegyelmi oka az volt, hogy Szolnok 1965. októberében „külföldről a Központba küldött magánlevelében megengedhetetlen módon és hangnemben bírálta pártunk politikáját, egyes vezetőit, ellentéteket akart szítani a csoportfőnökség vezetői

állományának tagjai között, cinizmusról, karrierizmusról és kétarcúságról tett tanúságot.”²⁰

Mindezek ismeretében küldték ki az 1967-től ismét „SZT”-állományban szolgáló Szolnokot a megszállt Csehszlovákiába. Szolnok ekkor a MUOSZ tagja volt, így újságíró fedéssel, míg társa, Hidasi János diplomataként érkezett Prágába, mint - ahogy Szolnok jelentésében írja - az első civilek a bevonulás után. Az alább közölt, Szolnokék prágai tevékenységét bemutató, egymás besározásától sem mentes levelek azonban más információkat is tartalmaznak.

Időrendben haladva az első dokumentum Erdélyi Károly külügyminiszter Benkei András belügyminiszternek szóló levele, amely Kovács Imre²¹ prágai magyar nagykövet Szolnokék működésével kapcsolatos megjegyzéseit tartalmazza. Kovács kifogásolta, hogy a hírszerző tisztek érkezéséről nem kapott előzetes tájékoztatást a Külügyminisztériumtól.²² A nagykövet megemlítette, hogy a hírszerző tisztek ki sem tudtak mozdulni a követség épületéből, így információkat sem tudtak máshonnan szerezni. Komolyabb konfliktust okozott a nagykövet és Szolnok Péter alezredes között az, hogy az augusztus 21. és 28. között a nagykövetségen tartózkodó Oldrich Svestkát, a *Rudé Pravo* főszerkesztőjét, majd később Rudolf Barákot, Csehszlovákia korábbi belügyminiszterét és a CSKP korábbi főtitkárhelyettesét Szolnok be akarta szervezni. Kovács Imre eltérítette szándékától a hírszerző tiszteket. Mellesleg, Svestka beszerzésének terve, amellyel, hogy otrombaság, fölösleges is lett volna, hiszen e levélből, de más forrásokból is kiderül: a főszerkesztő amúgy is rendszeres kapcsolatban állt a magyar nagykövettel, sokszor utóbbi „társszerzője” volt a Budapestre küldött jelentése megírásában.²³

Svestka tehát - miközben a szovjetek a vezető reformpárti politikusokat elhurcolták - nem a szovjet, hanem a magyar nagykövetségre távozott. Még meglepőbb, hogy - amint a levélből kiderül - az augusztus 22-én a nagykövetségen tartózkodó Rudolf Barák Marosán Györggyel tárgyalt hosszasan, aki ekkor az MSZMP tagja sem volt.²⁴ Hogy a híresen keményvonalas Marosánt régi személyes, politikai kapcsolatok fűzték-e - az 1954 és 1960 között a belügyminiszteri és a CSKP főtitkár-helyettesi posztját is betöltő Barákhhoz, vagy valami más motiválta a magyar vezetést Marosán Prágába küldésére, sem ezekből a dokumentumokból, sem az általam ismert szakirodalomból nem derül ki.

A következő dokumentumban, Szolnok Péter jelentésében - amellyel, hogy nyomon követhető a katonai intervenció utáni csehszlovákiai hangulat - az is olvasható, hogy Marosán nemcsak Barákkal tárgyalt, hanem Kovács Imre meggyőzésében is szerepet játszott.

A hírszerző tiszttel azután írtak prágai tartózkodásáról jelentést, hogy megismertették vele a Kovács Imre megjegyzéseit tartalmazó előző levelet. Szolnok hosszasan foglalkozik azzal, hogy a magyar nagykövet - az általános csehszlovákiai megítélésnek megfelelően - mélyen elítélte az intervenciót. Ezt Szolnok a technikai lehetőségek megszűnése mellett (a telefon- és telex-összeköttetés Budapesttel rögtön megszakadt) tájékoztatatlanságnak tudta be: Csehszlovákiában az azonnali hatalomátvétel nem történt meg, így a szovjet, illetve szovjet-barát propagandagépezet sem indulhatott be rögtön - ellentétben a „kalózkodókkal”, amelyek működtek. Így a magyar nagykövet nem olvashatta a már említett behívólevelet²⁵ sem.

Szolnok leírása szerint Kovács Imre meggyőzésében Marosán mellett az új gazdasági mechanizmus egyik atyja, az ekkor pénzügyminiszteri posztot betöltő Vályi Péter és még inkább a Népszabadság főszerkesztője, az MSZMP KB tagja, Gosztonyi János játszott szerepet.

A hírszerző alezredes jelentésében elismerte, hogy valóban igyekezett kapcsolatot teremteni az említett politikusokkal, a nagykövet kérésére azonban elállt ettől.

Sokkal fontosabb azonban az, hogy Szolnok szerint a cseh Népfront főtitkára²⁶ és Svestka szeptember 10-én menedékjogot is kértek a magyar nagykövetségen. Behozataluk - pontosabban csak előbbié, mert a magyar követségen amúgy is sűrűn megforduló Svestka egyszerűen besétált - operatív akciót, így Szolnokék segítségét igényelte.

Az első levélre (Erdélyi Károly Benkei Andrásnak szóló levelére) rátűzött cetlin Benkei Rácz Sándor állambiztonsági miniszterhelyettesnek szóló üzenetét olvashatjuk arról, hogy az ügyet Kádár elvtársnak is ismernie kell. A harmadik dokumentum tehát Benkei belügyminiszter Kádárnak szóló, a hírszerző tisztek tevékenységét bemutató és a nagykövet intervenciót elítélő politikai véleményét is tartalmazó összefoglalója. Ebben szerepel az is, hogy a nagykövetet végül sikerült meggyőzni: a leghelyesebb megoldás „a katonai intézkedés fenntartása mellett segítségnyújtás az egészséges baloldali erőknek”.

A két hírszerző tiszt, Szolnok Péter és Hidasi János figyelmeztetésben részesültek. Szolnok 1971. szeptemberéig a „Press” rezidentúrát²⁷ vezette megbízott rezidensként, majd a III/I-11. Osztályon főoperatív beosztott volt. Miután fedőmunkahelye, a Hungexpo Külkereskedelmi Vállalat 1975-ben Dél-Amerikába, egy kereskedelmi kirendeltségre akarta helyezni üzletkötőként, s ott az osztálya nem kívánta hírszerzőként alkalmazni, Szolnokot - egyidejűleg mentesítve az utazási korlátozások alól - 1975. március 31-én nyugdíjazták.²⁸

Kovács Imre nagykövetet 1969-ben Berlinbe helyezték.

Dokumentumok

1.Erdélyi Károly levele Benkei András belügyminiszternek, 1968. október 12.

Külügyminiszterhelyettes

Szigorúan titkos!

Benkei András elvtársnak,
belügyminiszter,
Budapest.

Kedves Benkei elvtárs!

E héten itthon járt Kovács Imre elvtárs, prágai nagykövetünk. A csehszlovák helyzetről történt beszámolója során megemlített néhány olyan mozzanatot, amelyről – Kovács elvtárral egyetértésben – szükségesnek látjuk tájékoztatni Benkei elvtársat.

Az öt szocialista ország augusztus 21-i akcióját követően, Benkei elvtárs utasítására, több BM operatív csoport jelent meg prágai nagykövetségünkön. Az egyik operatív csoportot Szolnok Péter elvtárs vezette.

Kovács elvtárs benyomásai szerint Szolnok elvtársék – de a másik két csoport – munkájának is voltak bizonyos fogyatékoságai. Ez egyrészt abban fejeződött ki, hogy a kikergetett elvtársak a bonyolult helyzet miatt, ki sem tudtak mozdulni a nagykövetségről, s ezért információikat kizárólag a nagykövetség munkatársaitól szerezték, s azokat továbbították központjuknak.

Ezzel összefüggésben Kovács elvtárs elmondta, hogy augusztus 21-től 28-ig a nagykövetségen tartózkodott O. Svestka elvtárs, a CsKP Elnökségének tagja, a Rudé Právó főszerkesztője, akivel Politikai Bizottságunk megbízásából Kovács elvtárs tartott fenn politikai kapcsolatot. Prágai tartózkodása egyik napján Szolnok elvtárs azt kérte Kovács elvtárstól, hozza őt össze Svestka elvtárral, mert kísérletet szeretne tenni beszerzésére. Kovács elvtárs rendre utasította Szolnok elvtársat.

Augusztus 22-én, a prágai nagykövetség épületében Marosán György elvtárs találkozott és hosszú beszélgetést folytatott Rudolf Barák elvtárral, a CsKP 1962-ben letartóztatott, majd 1968-ban szabadonbocsájtott főtítkárhelyettesével. A beszélgetés tartalmáról Kovács elvtárs haladéktalanul tájékoztatta a Politikai Bizottságot. E beszélgetés után Szolnok elvtárs ugyancsak kísérletet tett a Barákkal való találkozásra annak beszerzése céljából.

Kovács elvtárs kérte, hogy fenti eseteket hozzuk Benkei elvtárs tudomására. Indítványozta azt is, hogyha a jövőben, Benkei elvtárs megbízásából BM dolgozók érkeznek Prágába, úgy arról őt, az eddigi gyakorlatnak megfelelően, a KÜM vezetőségén keresztül tájékoztassák.

Budapest, 1968. október 12.

Elvtársi üdvözlettel:
Erdélyi Károly

[ÁBTL 1.11.4. sz. n. (BM Irrattári Osztálytól átvett iratok 1966-1968). Az első lapon kézzel, tollal írt szöveg: „Rácz et! A jelzett dolgot tisztán kell látni, hogy igaz-e? Részletes jelentés kérek az ügyről. Benkei.” Rátűzött lapon kézzel, tollal írt szöveg: „Rácz e! A levelet meg kell mutatni Kádár elvtársnak. Részletesen, őszintén leírni mindent! (Kovács e. állásfogl.) 1968. 11. 14. Benkei.” Rátűzött lapon kézzel, tollal írt szöveg: „Rajnai elvtárs! Légy szíves e jelentést Szolnok elvtársnak megmutatni és részletes jelentést íratni, hogy mi történt. 1968. 10. 14. Rácz Sándor”]

2. Szolnok Péter jelentése prágai tartózkodásáról, 1968. december 1.

Szigorúan titkos!

Jelentés
Budapest, 1968. december 1.

Szolnok Péter r. alezredes (beosztva a III/I. Csfség) megjelölt témakörökben az alábbiakat jelentem:

Tevékenységem 1968. augusztus-szeptemberben

Jelentem, hogy vezetői parancsra 1968. augusztus 21-én megszakítottam szabadságomat, Budapestre utaztam, majd 1 napos gyorsított felkészülés után, 23-án Csehszlovákiába települtem, - szolgálati feladatok végrehajtására. Velem utazott Hidasi János r. őrgy. Feladatom volt kapcsolatot keresni cseh hírszerzés pozitív elemeivel, segítséget adni részükre a rendkívüli helyzettel problémák megoldásában, valamint információszerző munkát végezni jelentős számú prágai újságíró kapcsolataim (cseh és nyugati) körében. Magam újságíró fedéssel, Hidasi elvtárs diplomata fedéssel utaztunk, legális fedőfoglalkozásunknak megfelelően. Tevékenységem elsődleges alapjául szolgált, hogy kb. 2 éve intenzív munkakapcsolatban álltam a Prágában székelő Nemzetközi Újságíró Szövetséggel, annak minden funkcionáriusát személyesen ismertem.

1968. szeptember 24-én feladataim érdembeni ellátása után - vezetői parancsra hazatértem. Hidasi elvtárs hazatérése 1 héttel korábban történt.

Kiutazásom Prágába

A határt magánemberként, gépkocsival léptük át (mi voltunk az első civilek a bevonulás után). Relatív nehézség nélkül elértük Pozsonyt és felkerestük a lakásán tartózkodó Sztankó főkonzult. Ugyanott talákoztunk Barity prágai követségi tanácsossal, aki állomáshelyére visszatérőben elakadt Pozsonyban. Sztankó elvtársnak átadtuk a KÜM Igazgatási Főosztályától hozott futárpostát, s tájékoztattuk a cseh helyzet hazai megítéléséről, a legutolsó pártinformációkról. Sztankó elvtárs viszonttájékoztattott, s ennek következtetéseként kategorikusan lebeszélte a továbbutazásról (katonai zárás, fegyveres harcok, lakosság lincshangulata). Látván, hogy információit az ellenforradalmi kalózkodók rémhíreiből meríti, azokat nem vettem figyelembe és a továbbutazás mellett döntöttem. Barity elvtárs kérte, hogy velünk tarthasson. Hozzájárultam. 8 órás gépkocsi út után, kisebb „zökkenőkkel”, de lényegében rendben megérkeztünk Prágába. A nagykövetség épületéhez érve Kovács Imre nagykövet elvtársat kerestem, bejelentkezés céljából. Kovács elvtárs közölte, hogy tudomása van jövetelünkről (a követségre kihelyezett belügyi operatív tiszttől kapott előzetes tájékoztatást) és kézséggel ad segítséget elhelyezkedésünkhöz, munkánkhoz. Kérdésekre közölte, hogy a KÜM illetékes vezetőitől nem kapott értesítést jöttünkről, ezt azonban annak tudja be, hogy már előző nap megszakadt telefon és telex összeköttetésünk Budapesttel. Szóban ismertettem az általam pontosan ismert KÜM távirat szövegét, s valószínűsítettem, hogy az összeköttetés helyreállításával az azonnal megérkezik. E témához kapcsolódva Kovács et. érdeklődött,

rendelkezünk-e adó-vevő készülékkel, tudunk-e kapcsolatot teremteni Budapesttel. Két napi határidővel megbízható rádió összeköttetést és képzett rádióst ígértem. Ezt teljesítettem is, de addigra a követség is megoldotta a problémát: saját rádiót és rádióst kaptak.

A budapesti összeköttetés megteremtése után megkérdeztem Kovács elvtársat, megérkezett-e az ominózus távirat? Közölte, hogy nem, de baráti mosollyal hozzátette, nem is fogja reklamálni, mert féltő, ha sokat érdeklődik, még visszahívnak bennünket... Politikai beszélgetések Kovács nagykövet elvtárral.

Már első beszélgetésünk alkalmával Kovács nagykövet elvtárs részletes „tájékoztatást „adott a prágai helyzetről. Ez a következőkben sommázható: „Végzetes hiba volt az intervenció”, „Nem tudom elhinni, hogy józan meggondolás esetén csatlakoztunk volna ahhoz”, „meggondolatlanságunk súlyos károkat okoz Csehszlovákiában”, a nemzetközi politikában, beleértve elsősorban a nemzetközi munkásmozgalmat”, „céljainkat egy katonai beavatkozás nem oldja meg, nincs egyetlen cseh kommunista, aki hajlandó lesz közösséget vállalni a behívással”, „vannak olyan prágai diplomaták, akik még következetesebb beavatkozást, katonai kormányzást követelnek, de ez meggondolatlan felelőtlenség, az egyetlen normális dolog, amit csinálni lehet, az azonnali kivonulás”. Kellemetlen kötelesség volt, de már az első nap vitába kellett szállnom Kovács elvtárral. Nézeteit tájékoztatlanságnak tudtam be, hiszen beszélgetésünk során kiderült, hogy olyan alap-dokumentumokat sem ismernek, mint a Csehszlovák Központi Bizottság Egy Csoportja által aláírt Felhívás (amit mi itthon már 21-én publikáltunk)²⁹, nem beszélve az utolsó napok bizalmas párttájékoztatóiról. Magam részéről mindent megtettem nagykövet elvtárs mélyreható informálására (megígértem, hogy első alkalommal kihozatom a hivatkozott Felhívást részére), megpróbáltam nézeteit alapvetően befolyásolni. Ez csak kismértékben sikerült.

Legalábbis ezt tükrözte a nagykövetség alagsori dísztermében, a helyi kolónia mintegy 40 tagja részére megtartott tájékoztatás (augusztus 24), melyen az általa elmondottak csak kevésben különböztek a fentiekől. Nem kívánván ártani vezetői tekintélyének, a helyszínen nem bocsájtkoztam vitába vele, csupán a helység menetközbeni elhagyásával érzékeltettem egyet nem értésemet.

A gyűlést követően ismét beszélgettünk, nagykövet elvtárs kijelentette, hogy nézeteit nem váltogatja, véleményét összefoglaló tanulmányban már lefektette és az első adódó alkalommal Budapestre is megküldi. Az alapvető kérdésekben folytatott politikai vitáink (minden esetben négy- vagy hatszemközötti vitákról volt szó) körülbelül 10 nap múltán szűntek meg. Ezidőre nagykövet elvtárs véleménye alapvetően változni kezdett. Szerepet játszott ebben Vályi Péter, Marosán György és elsősorban Gosztonyi János elvtársak néhány napos követségi tartózkodása, Kovács elvtárral folytatott beszélgetéseik. Érthető hatással volt rá néhány vezető cseh elvtárral folytatott beszélgetése, illetve azok véleményének megismerése (emlékezetem szerint első volt a követségre belátogató Barak volt belügyminiszter), akik mélyrehatóan bizonyították az ellenforradalmi veszélyt és a beavatkozás szükségességét. Sor került a baráti követségekkel történő konzultálásokra (tanácsosi szinten, mert a szovjet követségről nyert információim szerint nagykövetük nem kívánt találkozni sem Kovács elvtárral, sem a bolgár nagykövettel). Mindezek lehetőséget adtak a helyzet objektívabb felmérésére és úgy tűnt, Kovács elvtárs élt is ezzel a lehetőséggel.

Passzivitásunk, „meghúzódás” a követségen, információszerzés követségen belül E kérdésekben nyilvánvaló Kovács elvtárs tévedése, illetve tájékoztatlansága, de feltételezhető egyoldalú beállításra törekvés. Nagykövet elvtárs előtt pontosan ismert volt, hogy napközben a városban vagyunk, s hogy a késő éjjeli órákig végezzük rejtjel és rádiós munkánkat. Tudta, hogy forgalmunk olyan méreteket öltött, hogy a két mellém kiküldött rejtjelező és rádiós (Mayer István r. őrgy, Csontos Ferenc r. őrgy, Demeter Bertalan r. szds.) sem bírja ellátni azt, magunk is segítünk, sőt, néha rendkívüli futárt küldtünk Budapestre. Többször egyeztettük például (néha éles viták közben) saját adónk és a követségi rádió párhuzamos időben nem végezhető munkáját, - mert a nap 24 órája sem volt elég.

Munkánk aktivitásáról és színvonaláról képet nyerhetett azokból a tájékoztatásokból, melyet szóban és írásban részére adtam. Kintlétem alatt kb. 10 esetben adtam át átfogó politikai információs anyagot nagykövet elvtársnak, melyet ő soronkívüli rejtjel táviratokban továbbított a Külügyminisztériumnak, értékesnek minősítve és köszönve azokat.

A követségen történő „mehúzódás” vádja már csak azért sem érhet, mert a magam részéről kintlétem ötödik napján kiköltöztem a követségről és hazatérésemig a Hotel Park-ban laktam, csak rejtjelezés és továbbítás céljából látogattam a követséget.

Beszélgatéseink során kértem és kaptam rendszeres tájékoztatást nagykövet elvtárstól. Ezek elsősorban a cseh BM szervekkel kapcsolatos információkra vonatkoztak, vagy nagy általánosságban a cseh helyzetre. Néhány esetben Barity tanácsoshoz utasított, mondván, hogy annak vannak információi, rá hivatkozva hozzá forduljak. Az ily módon tudomásomra jutott információk egy-egy részletét, a forrás megjelölésével, három esetben hazaküldtem. A harmadik esetet követően utasítást kaptam, hogy ez felesleges, ha szükséges, ezeket az anyagokat a Központ közvetlenül is be tudja kérni a KÜM-től. Ez esetektől eltekintve senkitől, semmilyen információt nem kértem és nem kaptam.

Kapcsolat keresés Svestka és Barak elvtársak felé

Körülbelül szeptember 10-én magához hívatott a nagykövet elvtárs. Tanácsomat, illetve gyakorlati segítségem kérte két konkrét ügyben, megjegyezve, hogy ezek annyira állambiztonsági munkák, hogy nem meri vállalni a „dilettáns” felelősségét. Elmondotta, hogy ...³⁰ elvtárs, a cseh Népfront főtitkára és Svestka elvtárs a Rudé Právo volt főszerkesztője menedékjogot kértek a nagykövetségen (az előbbi csak addig, amíg egy szovjet helikopter a közeli nagy térről Moszkvába viszi), de előtte jelentős dokumentációs anyagot kívánnak átadni. Mind a dokumentációs anyag, mind az említett elvtársak nagykövetségre történő konspiratív éjszakai behozatalában segítségem kérte, beleértve nyugati rendszámú gépkocsim igénybevételét. Közölte, hogy mindezen akciók érthetően nagy politikai fontosságúak, s indokolják az államvédelmi bekapcsolódást.

Kézséggel álltam rendelkezésére és Barics követségi tanácsossal, mint alkalmi operatív segítőtárrsal, az akciókat rendben lefolytattuk. (Svestka elvtárs behozatalára nem került sor, mert ő – megelőzve a megbeszélteket – még a nappali órákban nyíltan bejött a követségre.

Feltett kérdésre jelentem, hogy valóban kértem Kovács nagykövet elvtárs engedélyét Svestka és Barak elvtársakkal (aki időközben ismét megfordult a követségen) történő találkozáshoz, részben informáltságom elmélyítése, másrészt tanácskérés céljával (hogyan kerülhetnék kapcsolatba olyan baloldali elvtársakkal, akik feladataink megoldásában segítséget tudnak adni).

Kovács elvtárs kérésemet megmosolyogta, vállam megveregetve azt mondta: „a jó információkat barátocskám én is le tudom jelenteni. Ezek az én embereim”. „Szakmai” felbuzdulását megértettem, kérésem nem erőltettem. Következésképp nem is került sor találkozásra fenti elvtársakkal.

Ha Kovács elvtárs nem kér fel nevezettek ügyében történő segítségadásra, úgy nem is szerzek tudomást arról, hogy azok a nagykövetségen tartózkodnak.

Összefoglaló megítélésem szerint prágai tartózkodásunk alatt végzett munkánk hasznos volt, s ez nem kismértékben annak tudható be, hogy a követségtől és személy szerint Kovács Imre nagykövet elvtárstól kielégítő támogatást kaptunk munkánkhoz. A kapott segítséget igyekeztünk viszonzni. Az együttműködésben disszonáns hangot legfeljebb az említett politikai vitatkozások okoztak. Kiutazásunk, kint tartózkodásunk egyebekben az előírásoknak, a KÜM és a BM közötti együttműködés vonatkozó normáinak megfelelően zajlott le.

Kérem jelentésem tudomásulvételét.

Szolnok Péter r. alezredes

[ÁBTL 1.11.4. sz. n. (BM Irattári Osztálytól átvett iratok 1966-1968).]

3. Benkei András levele Kádár Jánosnak, 1968. december 10.

Belügyminiszter

Szigorúan titkos!
Különösen fontos!

Kádár János elvtársnak
MSZMP. Központi Bizottsága
Első Titkára,

Budapest.

Kedves Kádár elvtárs!

Kovács Imre prágai nagykövet Erdélyi miniszterhelyettes elvtárs útján néhány észrevételt tett az öt szocialista ország augusztus 21-i akcióját követően Csehszlovákiába szolgálati feladatok ellátására kiutazott belügyi tisztek működésével kapcsolatban. Az észrevételeket megvizsgáltattam, melynek eredménye a következőkben foglalható össze:

Az események alatt a prágai nagykövetségen a BM részéről nem három, csupán két csoport működött. Feltehető, hogy Kovács elvtárs által BM-esnek jelzett harmadik csoport az MNVK/2³¹ munkatársai voltak. A BM részéről már az eseményeket megelőzően, valamint az eseményeket követő napokban létszám erősítést alkalmaztunk elhárító és hírszerző tisztekből egyaránt. A két részlegünk – némileg eltérő feladattal – de egymással szoros együttműködésben dolgozott.

Szolnok és Hidasi hírszerző tisztek 1968. augusztus 23-án indultak útba [sic!], azzal a feladattal, hogy egyrészt kapcsolatot teremtsenek a cseh hírszerzés pozitív elemeivel és segítséget nyújtsanak, másrészt jó kapcsolataik lévén cseh és kapitalista újságírók között – információ szerző munkát végezzenek.

Kiutazásuk a KÜM³² Személyzeti és Igazgatási Osztályán keresztül – azokkal egyetértésben – nyert előkészítést. Kiutazásukról távirat készült Kovács nagykövet elvtárs számára. A táviratban a fennálló szabályoknak megfelelően tájékoztattuk a nagykövetet a hírszerző tisztek időleges kiutazásáról és kértük részükre a szükséges segítség megadását.

A távirat – miután éppen ekkor szakadt meg az összeköttetés Prágával – a KÜM illetékes vezetőjének néhány nappal későbbi visszaigazolása szerint nem ment el. Újabb távirat elküldése már nem látszott célszerűnek, mert a hírszerző tisztek napok óta Prágában tartózkodtak, szabályosan bejelentkeztek a nagykövethél és megkezdték szolgálati feladataik ellátását.

A két hírszerző tiszt szabályos futárigazolvánnyal lett ellátva – s miután ők voltak az elsők, akik ebben az időben gépkocsival nekiindultak az útnak – a KÜM részéről különböző küldemények (pénz, élelmiszer, okmányok stb.) elvitelére is felkérték. A kérésnek eleget tettek.

A küldemény egy részét a pozsonyi főkonzulátuson átadták. Itt találták Barity Miklós elvtársat, a prágai nagykövetség első beosztottját, aki útját az események miatt megszakította. A két hírszerző tiszt a főkonzulátus vezetőjének aggályai ellenére még az éjszaka tovább indult Prágába, magukkal vive Barity első beosztottat is. A hajnali órákban megérkeztek a nagykövetségre.

Megérkezésük után jelentkeztek a nagykövethél, akit tájékoztattak feladatukról és kérték támogatását. A nagykövet – bár észrevételezte, hogy a KÜM vonalán nem kapott értesítést – de támogatását megígérte.

A megérkezést követően a nagykövet ismertetést adott a helyzetről, amelynek során kijelentette, hogy az öt szocialista ország beavatkozása súlyos hiba volt. A kialakult helyzetben – akkori megítélése szerint – két megoldás kínálkozott. Az egyik Csehszlovákia teljes katonai megszállása, a másik az azonnali teljes kivonulás. Akkor ez utóbbit jelölte meg a helyesebbik megoldásnak. A két kiérkező belügyi tiszt ellenvetéseket tett és azt igyekeztek bizonyítani, hogy harmadik megoldás a

kézenfekvőbb: a katonai intézkedés fenntartása mellett segítségnyújtás az egészséges baloldali erőknek a konszolidáció megteremtéséhez.

A megérkezésüket követő reggel a nagykövetség pincéjében értekezlet volt a követség és kereskedelmi kirendeltség munkatársai számára, ahol Kovács elvtárs a fenti helyzetelemzést és megoldási elképzeléseit megismételte.

Kovács elvtárs észrevételezte, mely szerint a BM tisztek nem mozdultak ki a nagykövetségről és információikat a nagykövetség munkatársaitól szerezték, valószínű tájékozatlanságból ered. A BM tisztek által azokban a napokban felterjesztett információk tanúsítják, hogy az értesülések döntő többsége cseh és külföldi újságíróktól, valamint a cseh állambiztonsági szervek munkatársaitól származnak. (Igaz, Barity elvtárs néhány esetben átadott politikai jellegű információt, de ennek továbbítását Szolnok illetékes központi vezetői, mint feleslegeset, leállították.)

Szolnok és munkatársa tudomást szereztek arról, hogy a nagykövetségen tartózkodik Svestka elvtárs is. Elismerik, fordultak olyan kéréssel Kovács elvtárshoz, hogy engedélyezze Svestka elvtárs útján kapcsolatba kerülést olyan cseh baloldali elvtársakkal, akik munkájukhoz esetleg segítséget nyújthatnak. Miután a nagykövet ezt nem tartotta célszerűnek, a kéréstől elálltak. Hasonló történt a követségen megjelent Barak volt belügyminiszter esetében is. Ez esetben is a nagykövet engedélyét és segítségét kérték a volt belügyminiszter való kapcsolat megteremtéséhez. Kovács elvtárs ez elől elzárkózott.

A két kérés a katonai akciót követő napokban, a moszkvai megegyezés előtt történt, olyan időpontban, amikor tulajdonképpen látható egészséges vezető szerv működése Csehszlovákiában még nem alakult ki. Ellenkezőleg, az események politikai irányítása egyre inkább jobboldali, az ellenforradalmi szervezetekbe koncentrált. Lehetséges, hogy a két BM tiszt a fenti kérésekkel túllépték szigorúan vett feladatkörüket, de lépéseik elbírálásánál figyelembe vehető az akkori csehszlovák helyzet és légkör, a kapcsolat létesítésre és információszerzésre irányuló fokozott igény, s az, hogy a nagykövet megkerülésével ilyen irányba egyetlen lépést sem tettek. A nagykövet elvtárs által említett „kapcsolatlétesítési és beszerzési” kísérletek valójában azt jelentik, hogy kéréssel fordultak a nagykövethoz, aki ezt – helyesen – nem teljesítette.

A két BM tiszt – ha a többi körülményeket nem vesszük figyelembe – csupán azért marasztalható el, hogy ilyen kérésük volt. Bár Szolnokék sem Svestkával, sem Barakkal személyes kapcsolatba nem kerültek, magatartásukért figyelmeztetésbe [sic!] részesülnek.

Teljes mértékben egyetértek azzal a megjegyzéssel, hogy a követségekre kiérkező BM tisztek legalizálása a KÜM vezetőségén és a nagykövetek útján történjék. Eddig is ez volt a gyakorlat, s ezt a jövőben is betartjuk. Az idézett eset nem fogható fel olyannak, hogy a BM részéről ettől a gyakorlattól a legkisebb mértékben is el kívánnak térni.

Budapest, 1968. december 10.

Elvtársi üdvözlettel:
Benkei András

[ÁBTL 1.11.4. sz. n. (BM Irattári Osztálytól átvett iratok 1966-1968).]



Szolnok Péter
ÁBTL 2.8.2.1. 209.

- ¹ A teljesség igénye nélkül lásd Huszár Tibor: *Prága–Budapest–Moszkva 1968*. Budapest, Szabad Tér, 1998.; Kun Miklós: *Prágai tavasz–prágai ősz. 1968 fehér foltjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1998.; *Rubicon*, 1998/8. Heller Ágnes: 1968. *Beszélő*, 1997/11. 70–79.; és korábban Zdenek Mlynar: *A Prágai Tavasz... és ősz*. Budapest, Vita Kiadó, 1989.
- ² BM 10-21/20-1968. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0020. számú parancsa. 1968. augusztus 1. és BM 10-22/11-1968. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 011. számú utasítása. 1968. augusztus 1. Közli Kajári Erzsébet: *A magyar belügy és a csehszlovákiai bevonulás 1968-ban*. *Társadalmi Szemle*, 1998/8. 205–221.
- ³ Lásd erről bővebben Huszár Tibor i. m. 258–266.
- ⁴ A korabeli pártzsargonban „egészséges baloldali erők”-nek, majd „kezdeményező csoport”-nak nevezték őket. Ehhez az irányvonalhoz tartozott pl. Bil’ak, Indra, Kolder, Rigo, Svestka, Barbírek, Piller, Kapek.
- ⁵ Az átadó Kolder titkára, Radko Kaska volt. Ugyanekkor Bil’ak is hasonló tartalmú levelet juttatott el Pjort Selesztnak, az Ukrán Kommunista Párt főtitkárának. Lásd erről bővebben Kun Miklós i. m. 214.
- ⁶ A behívó levelet a magyar sajtó augusztus 22-én közölte „A CSKP KB, a csehszlovák kormány és nemzetgyűlés tagjai egy csoportjának felhívása” címmel. *Népszabadság*, 1968. augusztus 22.
- ⁷ Ennek megfelelően 1964-ig Szikla, utána Szolnok nevet használom én is.
- ⁸ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Szolnok Péter fogatéki anyaga. Szikla Péter önéletrajza.
- ⁹ Az állambiztonsági szervek osztályvezetőinek a beosztottjaik kinevezései alkalmával minősítést kellett készíteniük róluk, amelyekben összefoglalták az illető addigi beosztásait, körülményeit, jellemezték egyéniségét, operatív és elméleti tudását. Ugyanez vonatkozott a különböző belügyi és tiszti iskolák vezetőire is.
- ¹⁰ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Jellemzés, 1952. július 22.
- ¹¹ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Minősítési lap, 1958. február 6.
- ¹² ÁBTL 2.8.2.1. 209. Minősítési lap, 1960. május 3. Az a dokumentumokból nem derül ki, mi volt a kiutasítás konkrét oka.
- ¹³ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 00112/1959. 06. 10. sz. parancsa.
- ¹⁴ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 00143/1960. 12. 31. sz. parancsa.
- ¹⁵ ÁBTL 2.8.2.1. A belügyminiszter-helyettes 00155/1961. november 28. sz. parancsa.
- ¹⁶ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Javaslat, 1961. november 13.
- ¹⁷ ÁBTL 2.8.2.1. A BM III/I. csoportfőnökének 68/1964 sz. parancsa, 1964. november 17.
- ¹⁸ ÁBTL 2.8.2.1. A BM III/I. csoportfőnökének 34. sz. parancsa, 1966. május 2.
- ¹⁹ ÁBTL 2.8.2.1. A BM III/I. csoportfőnökének 37. sz. parancsa, 1966. május 2.
- ²⁰ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Minősítési lap, 1966. szeptember 15.
- ²¹ Kovács Imre eredeti foglalkozása pék, majd szakszervezeti funkcionárius, élelmezésügyi miniszter. 1967-től Magyarország csehszlovákiai nagykövete. 1969-től Berlinben nagykövet.
- ²² Az összeköttetés Budapesttel megszakadt, így a távirat nem is érkezhett meg. Igaz, később sem küldték el.
- ²³ Kun Miklós: *Magyar politikusok a prágai hatvannyolcra*. *Magyar Napló*, 1998/8. 31–34.
- ²⁴ Az MSZMP KB saját kérésére 1962-ben hívta vissza Marosánt a PB-ből, majd KB-titkári posztjáról is leváltották. Azután, hogy 1964. novemberében egyszerű párttagként részt vett a moszkvai ünnepi felvonuláson, támadások érték, s 1965-ben kilépett a pártból. 1972-től újra az MSZMP tagja volt.
- ²⁵ Lásd 6. lábjegyzet.
- ²⁶ Helyesen: Csehszlovák Nemzeti Front.
- ²⁷ A „Press” rezidentúra a Magyar Újságírók Országos Szövetségében működött.
- ²⁸ ÁBTL 2.8.2.1. 209. Feljegyzés, BM III/I-11 Osztály, 1975. február 28.; ÁBTL 2.8.2.1. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 00048. számú parancsa, 1975. március 27.
- ²⁹ A már említett felhívás augusztus 22-én jelent meg. Lásd 6. lábjegyzet.
- ³⁰ Az eredetiben is kipontozva.
- ³¹ Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség 2. csoportfőnöksége.
- ³² Külügyminisztérium.

Jelentések tükrében

A Napi Operatív Információs Jelentéseket (NOIJ) 1979. január 2. és 1990. január 12. között készítették a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei, a III/I. (Hírszerző), III/II. (Kémelhárító), III/III. (Belső reakció elhárító), III/IV. (Katonai elhárító) Csoportfőnökségek, a postai küldemények ellenőrzését ellátó III/3. osztály és esetenként a szocialista tömb más elhárító szervezetei. Híryanagait a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkárságai Osztályának küldték meg (1983. második felétől ez Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság néven működött). A beérkezett alapjelentésekből itt állították össze a főcsoportfőnökség összefoglalóját. Ezek az információs anyagok a belügyi vezetés tájékoztatását látták el.

Az ún. összefoglaló jelentések végén zárójelben a jelentést küldő szervezet megjelölése található. Több alkalommal szerepel az egyes híryanagok előtt különböző kódjelzés, amely az információ megszerzésének módját jelölte (HMB: titkos megbízott, HMT: titkos munkatárs, HK: hivatalos kapcsolat, ASZA: állambiztonsági tisztek megállapításai, értesülései, TA: telefonlehallgatás, K/3: postai küldemények operatív ellenőrzése).

Válogatásainkban nem feltétlenül a teljes napi jelentést, hanem annak csak bizonyos pontjait közöljük. Nem a nyilvánosság szándékával szervezett események, magánbeszélgetések szereplőinek nevét monogramjukkal helyettesítjük.

A jelentések – elvileg legalábbis – egységes szempontrendszer alapján készültek, így megtudhatjuk belőlük, hogy az állambiztonság figyelme kikre és mire terjedt ki, az ország életének milyen momentumait tartotta fontosnak feljegyezni. Így néztek ki a nyolcvanas évek állambiztonsági tükrében. Ám a dokumentumok meglehetősen korlátozott horizontja arra is figyelmeztet, hogy azok inkább szólnak a nyolcvanas évekbeli politikai rendőrségről, mint magáról „az” évtizedről. Mindenesetre arra kiválóan alkalmasak, hogy a nyolcvanas éveket át- és megélők összehasonlíthassák: saját tapasztalataik mennyiben tértek el a hatalométól.

Orbán-Schwarzkopf Balázs

COCOM-tól a SZETÁ-ig, Kadhafitól a Vörös Brigádokig Napi Operatív Információs Jelentések, 1982. január–március

E közleményben a 25 éve, 1982 első negyedévében keletkezett mintegy 2000 oldalnyi állambiztonsági jelentésből válogatunk.

A 80-as évek elejére a nyugat a fegyvergyártáshoz szükséges technikai berendezések előállításában, felszerelések kereskedelmében, a tudományos-technikai fölény biztosításában egyre nagyobb előnyre tett szert, és a megszerzett vezető szerepét igyekezett meg is tartani. Ezért hozták létre a védett termékek körét, az úgynevezett COCOM-listát. Ebben a listában nem feltétlenül fegyvereket kell keresnünk, hanem olyan eszközöket – a jelentések alapján elsősorban elektronikai termékeket, műszereket –, amelyeket kisebb-nagyobb átalakításokkal lemásolva, esetleg átalakítás nélkül fegyverekbe, bizonyos katonai eszközökbe be lehetett építeni. Az itt olvasható információs anyagok alapján úgy tűnik, hogy a listán szereplő termékek beszerzése a magyar vállalatoknak nem okozott különösebb nehézséget. Mintha az Egyesült Államok tisztaban is lett volna a rendelkezések kijátszhatóságával, ezért célja inkább az lehetett, hogy nehezítse és drágítsa ezeknek termékek beszerzését (hiszen gyakran közvetítőket kellett közbeiktatni), miközben a szocialista országoknak nyújtott hitelek korlátozásával (hitelnyújtás, kamatpolitika) megpróbálta a pénzügyi mozgásterüket beszűkíteni.

Magyarországon – a blokk többi államához viszonyítva legalábbis – nyugodt volt a helyzet. Az adósságállomány növekedése belpolitikailag még nem érezte túlzott mértékben a hatását – legalábbis az első három hónapra vonatkozó jelentések ezt a látszatot keltik. Az évnél erre az időszakára esik a hagyományos március 15-i megemlékezés, de az összefoglaló jelentésekben talán csak két pont foglalkozik ezzel,

vélhetően azért, mert jelentősebb atrocitásokra nem került sor. Ellenzéki szempontból – felsorolásszerűen – említhető: zajlanak a „Repülő Egyetem” előadásai, ekkor válik ismertebbé a – többek mellett – Molnár Tamás által vezetett Inconnu, megkezdődnek Pártay Tivadar „Lázláng” című munkájának a müncheni Újváry-Griff Verlag gondozásában való kiadási előkészületei, a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) lengyelországi gyermekek üdültetésének támogatására gyűjtőakciót folytat. 1982. január 2-án, 59 éves korában meghalt Bali Sándor 56-os forradalmár, akinek a temetése sok száz, a hivatalos állásponttal ellentétes nézetet valló személyt, politikai elítéltet mozgatott meg. És természetesen az egyetemi ifjúság is reflektál a körülötte zajló eseményekre.

Az állambiztonsági szervek fokozódó érdeklődést mutattak a különböző budapesti művelődési objektumokban alakuló CB-klubok iránt, ugyanis néhány klubtag a Szabad Európa Rádió (SZER) adásait sugározta az éterbe, ráadásul tájékoztatták egymást a rendőrség kihelyezett sebességmérő berendezéseiről, de előfordult, hogy katonák titkot tartalmazó információt tárgyaltak rajta, amit polgári személyek jeleztek. A nagyteljesítményű adóvevők alkalmasak voltak a határokon átívelő kommunikációra is, ezért a BRFK, a Vám- és Pénzügyőrség és a III/II és III/IV Csoportfőnökségek egyaránt foglalkoztak e kérdéskörrel. Egyébként az illegális és a bejelentett CB-készülékek száma nem érte el a 10.000 darabot.

A katolikus egyház vonatkozásában az állambiztonság figyelemmel kísérte Bulányi György tevékenységét. Az ő esete ugyan túllép a vizsgált időintervallumon, viszont e rövid időszak alatt is rendkívül tanulságos. Az egyház alulról történő megújításáért küzdő papot nemcsak az állam, hanem a Magyar Katolikus Egyház (vezetése), sőt a Vatikán is támadta nézetei miatt. Pedig, ahogy Kovács László, a hivatásától fél évre eltiltott kántor Lékai bíboros előtt felolvasott petíciójában megfogalmazta: „az állam és az egyház közötti jó viszony nem lehet az egyházvezetés alapelve, mivel az ateizmus a vallás halálára tör és csak annyi életteret enged, amennyi az érdekeit nem sérti” – áll a Komárom megyei állambiztonsági szerv 1982. március 19-i 24. számú jelentésében.

Azonban a kádári politikai rendőrség figyelme összes egyházra kiterjedt. Különösen fontosnak tartották a különféle zsidó szervezetek és személyek ellenőrzését, az estleges fellazító tevékenységüket és a szélsőségesnek vélt (például cionista) megnyilvánulásukat. Ebben a válogatásban még a Jehova Tanúi vallási szektáról is olvashatunk.

Szaddam Husszein embereinek magyarországi aktivitása felkeltette a hazai elhárítás érdeklődését. Ezek közül az iraki kommunisták lejáratása egy kommunista államban, a kurdok elleni akciók szervezése érdekében hazánkba érkező személyek és Ahmed Salman Talal elrablása érdemel említést, miközben országunk és Irak között élénk diplomáciai egyeztetések zajlottak.

Feltűnően sok jelentés foglalkozik Ghánával. Afrikai viszonylatban nem különösebben egyedi történet ez – egy katonai vezető puccsal átvette a hatalmat, ami polgárháborúhoz vezetett, az egyik oldal a Szovjetunió és csatlósai, a másik az NATO-országok barátságát kereste és várta a külső anyagi, katonai-szakmai és politikai segítséget –, mégis a magyar állambiztonság meglepő alapossággal tájékoztodik és tájékoztat.

A Líbiára vonatkozó dokumentumok közül kiemelkedik Muammar al-Kadhafi líbiai vezető által írott „Zöld Könyv” sorsát követő jelentés. A könyv terjesztését a Líbiai Népi Iroda (tulajdonképpen a nagykövetség) végezte, általában postai úton, de előfordult, hogy egy megbízott autóval megjelent a kiválasztott intézmény előtt és egyszerűen csak leadta a portán. A legtöbb felsőoktatási intézménynek jutott e munkából, így begyűjtése országos méretűvé vált. (Bár nem közlöm, megjegyzem, valamiféle életet vihetett a Szabolcs-Szatmár megyei állambiztonsági szerv unalmasnak látszó hétköznapjaiba, hiszen a tárgyalt időszakban leadott összesen két darab jelentés egyike éppen az ottani főiskolára eljuttatott könyvekről szolt.)

Erre az időszakra esik a Dozier-ügy is. James Dozier amerikai tábornokot, NATO-tisztet a Vörös Brigádok 1981. december 17-én rabolta el Veronában, majd 42 nappal később az olasz terrorelhárító egységek szabadították ki Padovában. Elrablásával kapcsolatosan néhány hír bekerült az operatív információs jelentésekbe.

Dokumentumok:

1. Az 1982. évi 4. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 6.

6.

A bizalmas nyomozás alatt tartott „Barát” [Konrád György] és „Molnár” [Kis János] kísérletet tett egy szorosabb kapcsolat kialakítására a Bulányi György vezetése alatt álló illegális egyházi csoporttal.

Bulányi szerint a kapcsolat nem felel meg az ő célkitűzéseinek, mert míg a „polgári ellenzék” a hatalom megszerzésére törekszik, addig ők csak a hitélet fellendítését akarják. Adott esetben azonban nem zárják ki a „nem dokumentált hírcsatorna” lehetőségét.

Az információ forrása megbízható ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják a bizalmas nyomozást.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések 4-6-1982.]

2. Az 1982. évi 6. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 8.

7.

A SZETA vezetői f. hó 5-én értékelték „a lengyel nép megsegítésére” indított akciójuk eredményeit. Eddig kb. 150 ezer forint jött össze, és a jelentkezők 59 gyerek üdültetését vállalták.

Mivel az utóbbi napokban a jelentkezők száma csökkent, ezért a bizalmas nyomozás alatt álló dr. K. [Krassó] György a következőt javasolta: tájékoztassák a SZER-t [Szabad Európa Rádió] úgy, hogy „eddig többszázezer forint gyűlt össze, és 99 gyerek üdültetését vállalták”. Ezt többször mondják be, hogy nagyobb hatással legyen a gyűjtésre.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés:

- dr. K. Gy. kompromittálására operatív intézkedéseket vezetnek be.

- folytatják a bizalmas nyomozást.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 6-7-1982.]

3. Az 1982. évi 7. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 11.

3.

Korábbi napi jelentéseinkben szerepelt, hogy „ellenzéki személyek két újabb szamizdat kiadvány – „Kisúgó” és „Beszélő” – terjesztését kezdték el.

A bizalmas nyomozás alatt tartott K. György író szerint a „Kisúgó” könnyű fajsúlyú információkat juttat el olvasóihoz. A cím azt akarja szuggérálni, hogy ahol besúgó van, ott kisúgónak is lennie kell, másrészt pedig arra utal, hogy „csak súgva beszélhet az, akinek erre nincs engedélye”.

A „Beszélő” komoly elvi cikkeket fog közölni, de megjelentet a szerkesztőségek által visszaadott írásokat is.

A kiadványok stencil-sokszorosítással készülnek, és postán vagy „névtelen összekötőn” (diákok?) keresztül jutnak el kizárólag meghatározott személyekhez.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják a bizalmas nyomozást.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 7-3-1982.]

4. Az 1982. évi 7. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 11.

4.

A SZETA-nak a lengyelek megsegítésére szervezett akciójában résztvevő dr. K. György elégedett az eddigi eredményekkel, de sajnálja, hogy az adományozás céljából nála jelentkezett mintegy 80 személy közül csak egy volt „ellenzéki”. A támogatók között található kőfaragó, segédmunkás, irodalomtörténész, zeneszerző stb.

Az adományozókról K. [Kerényi] Grácia vezet nyilvántartást.

Az információ forrása és tartalma megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják a bizalmas nyomozást.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 7-4-1982.]

5. Az 1982. évi 9. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 13.

10.

A budapesti iraki nagykövetség nagy mennyiségű arab nyelvű propagandaanyagot kapott. Az anyagok az Iraki Kommunista Párt vezetőinek erkölcsi és politikai lejáratását célozzák, név szerint megrágalmazva őket magánéletükben és közélet tevékenységükben.

A propagandaanyagot az itt élő arab személyek körében terjesztik, amihez a magyar KÜM-től [Külügyminisztérium] nem kértek engedélyt.

Az információ forrása és tartalma megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a Külügyminisztériumot.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 9-10-1982.]

6. Az 1982. évi 10. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 14.

8.

1981. december 20-án a Budapest, II. kerület Bogár utcai „repülő-egyetem” Sz. [Szabó] Miklós történész mintegy 25-30 fő előtt megtartotta újabb előadását. Az előadás első felében a Szolidaritás II. kongresszusának eseményeit ismertette, majd rátért a jelenlegi lengyelországi helyzetre.

Felhasznált információit a SZER adataiból merítette, és azt találgatta, hogy milyen komoly lehet az ellenállás a „katonai junta” intézkedéseivel szemben. A várható megoldásra három alternatívát lát: a szükségállapot addig fennmarad, amíg a munkások ellenállását véglegesen le nem törlik; a munkások ellenállása látszólag „elül, a katonai junta feloldja a szükségállapotot, és akkor kezdődik minden előlről”; tárgyalás a „junta” és a Szolidaritás között.

A jelzett helyen Sz. Miklós a következő előadását f. hó 4-én tartotta volna, de nem jelent meg. A lakás gazdája elmondta, hogy Sz. Miklós szilveszterkor Szlovákiába utazott. A jelenlévők ekkor találgatásokba kezdtek: „lehet, hogy a Szlovák Belügyminisztérium letartóztatta Sz. Miklóst”.

Az információ forrása és tartalma megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: jelentik a BM III/III Csoportfőnökségnek.

(BRFK)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 10-8-1982.]

7. A III/III. Csoportfőnökség 1982. évi 8. számú jelentéséből, 1982. január 14.

5.

A szerv hírforrása szerint műszaki egyetemi hallgatók körében felmerült, hogy az 56-os jelszót, most új megfogalmazásban kellene kiadni: „márciusban újra kezdenénk” (MUK).

Nagy az elégedetlenség a jelzett egyetemisták körében, mert a műszaki értelmiség jelenleg „háttérbe szorul”, nincs műszaki működési területük és megfelelő keresetük. Ezért mennek el tévészerelőnek, autójavítóknak stb. A megoldást a „lengyel út” követésében látják.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: az információt ellenőrzik.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, III/III 8-5-1982.]

8. Az 1982. évi 13. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 18.

6.

F. hó 14-én lezajlott Bali Sándor volt politikai elítélt temetése. A szertartáson kb. 200 személy vett részt, főleg volt ellenforradalmárok és a „belső ellenzék” képviselői.

Rácz Sándor a tervezett nekrológot a szerv intézkedésének hatására nem mondta el, így a temetés a katolikus egyház szertartása szerint zajlott le. Az egybegyűltek végül elénekelték a Szózatot és a Himnuszt.

Az elhunytól Krassó György nekrológot írt, s azt a „hangoskodó” fn. [fedőnevű] bizalmas nyomozás célszemélyének közvetítésével eljuttatta a SZER-hez, ahol azt a temetés napján ismertették. A szöveg Bali „dicsőséges forradalmár” életét méltatta.

Az információ forrása és tartalma megbízható ellenőrzött.

Intézkedés: folytatják a bizalmas nyomozást (III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 13-6-1982.]

9. Az 1982 évi 15. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 20.

3.

A Szolnok megyei RFK áb [állambiztonsági] szerve „Amatőrök” fedőnéven bizalmas nyomozást folytat M. Tibor [Molnár Tamás] 26 éves foglalkozás nélküli és B. [Bokros] Péter 24 éves dekoratőr, szolnoki lakosok ellen, fiatalokat tömörítő, társadalomra veszélyes csoportosulás gyanúja miatt. A csoport tagjai egyénieskedő, végletekig szélsőséges, a kultúrpolitikával szembeforduló előadásokat, kiállításokat rendeznek. (A Fiatal Művészek Klubjában a múlt év novemberében tartott „előadásuk” közben egyik társukat megsebesítették, a színpadon állatokat ölnek meg stb.)

A feldolgozó munka során a szerv birtokába került az M. Tibor és társai által szerkesztett, „Inconnu Group” című, ofszet eljárással előállított könyv. A könyv 150 példányban készült, a szerv előtt még ismeretlen nyomdában.

A könyvben a csoport anarchistának vallja magát. Szerintük a művészetnek, ha fenn akar maradni, le kell mondania a megbékélésről. „Forradalmat”, partizánharcot hirdetnek meg a fennálló magyarországi viszonyok ellen. Ennek során az „utcai harc sajátos, hibernált” formáját akarják gyakorolni.

Az információ forrása és tartalma megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés:

- jelentették a BM III/III Csoportfőnökségnek
- a kiadványról tájékoztatják az MSZMP Szolnok megyei Bizottságának első titkárát.
- folytatják a bizalmas nyomozást.

(Szolnok megye)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 16-8-1982. Az eredeti jelentésben M. Tibor Molnár Tamás (Mezőtúr, 1955. IX., Szabó Iлона] néven szerepel (ÁBTL 2.7.1 NOIJ, Szolnok megye 5-1982.). A jelentésen kézzel írva az alábbi szöveg olvasható: „Az ügy további felderítésébe kapcsolódjon be az illetékes közp. szerv is.”]

10. Az 1982. évi 16. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 21.

8.

A budapesti iraki nagykövetség egyik diplomatája a szerv hírforrásának elmondta: Irak arra készül, hogy totálissá tegye az Irán elleni háborút, és azt kiterjessze gazdasági szférára is. Ennek megfelelően gazdasági bojkottot tervez Irán ellen, és ebbe Magyarországot is szeretné bevonni oly módon, hogy „túlfizetné” az Iránnak szánt magyar árukat, és nagyszabású gazdasági megrendelésekkel fejlesztené a magyar-iraki gazdasági kapcsolatokat.

A diplomata szerint a magyar-iraki politikai kapcsolatok érezhetően romlanak. Szaporodnak az iraki diplomatákat érő provokációk. Úgy érzik: egyre szorosabb a magyar hatóságok megfigyelő, ellenőrző tevékenysége.

Megjegyzés: a hírforrás az információról tájékoztatta Veres Péter külkereskedelmi miniszter elvtársat, és tervezi dr. Berecz János elvtárs tájékoztatását.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: részletesen tájékoztatják a BM III/I. Csoportfőnökséget.
(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 16-8-1982. A jelentésen kézzel írva az alábbi szöveg olvasható: „Ez ügyben kérek külön jelentést is és javaslatot mielőbb.”]

11. Az 1982. évi 18. számú összefoglaló jelentésből, 1982. január 25.

12.

A Vörös Brigádok szervezet James Dozier tábornokot január 12-én vagy 13-án állítólag a libanoni Tyr város melletti palesztin támaszpontra szállította.

A terroristák még nem döntöttek el, hogy maguk ítélkezzenek-e a tábornok felett, vagy esetleg átadják a palesztinoknak. Ha ez utóbbi megoldásra kerülne sor, akkor a palesztinok megpróbálnák kicserélni őt a néhány héttel ezelőtt az USA-ból Izraelbe szállított palesztin Ziad Abu Ain-ért, akinek a tárgyalása most folyik Jeruzsálemben.

A CIA-nak is tudomása van a tábornok hollétéről, ezért január 15-én Bejrútba érkezett egy 40 fős amerikai kommandó-alakulat, hogy megkísérelje Dozier kiszabadítását.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/II és az MNVK/2 Csoportfőnökséget, valamint a baráti szerveket.
(III/I)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 18-12-1982.]

12. A III/I. Csoportfőnökség 1982. évi 18. számú jelentéséből, 1982. január 27.

4. TK-12-14

A ghánai puccsot követő napokban egy hamburgi magánklinikán megjelent Ghána bonni nagykövetségének egyik diplomatája három férfival, és követségi megbízás alapján azt kérte, hogy a vele érkezett személyeken plasztikai műtétet hajtsanak végre. A műtétek magas honoráriumát a diplomata előre kifizette.

Két férfin arcfelvarrást, a harmadikon orrplasztikai műtétet hajtottak végre.

A hírforrásnak lehetősége van az ügyben további információk szerzésére.

Intézkedés:

- Tájékoztatjuk a baráti szerveket és a BM. III/II. Csőfőnökséget [Csoportfőnökséget]
- További intézkedéseket vezetünk be az értesülés ellenőrzésére, illetve kiegészítésére.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/I. 18-4-1982.]

13. A III/III. Csoportfőnökség 1982. évi 16. számú jelentéséből, 1982. január 27.

Az MNK Belügyminiszterének meghívására, 1982. január 27-30. között hazánkba érkezik Barzan Ibrahim Al-Takriti, az Iraki Köztársaság Forradalmi Parancsnoki Tanácsa mellett működő Általános Hírszerző Szolgálat vezetője, a Forradalmi Parancsnokság tagja és kísérete.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/III. 16-1982.]

14. Az 1982. évi 25. számú összefoglaló jelentésből, 1982. február 2.

10.

A szerv adatai szerint a budapesti művelődési objektumokban CB-klubok alakulnak, s ott részükre működési feltételeket biztosítanak. 1982. január 26-án a Hotel Ifjúságban megtartotta alakuló ülését az országos hatáskörrel működni kívánó CB-egyesület. A közlekedésügyi és postaügyi miniszter elvtárshoz levelet intéztek, melyben bejelentik az országos CB-egyesület szervezését, és közlik a CB-klubok jegyzékét.

A szervnek adatai vannak arra vonatkozóan is, hogy egyes CB-rádiók több esetben nem tartották be a forgalmazás szabályait. Néhányan Ausztriával tartanak kapcsolatot CB-rádión keresztül. Előfordult, hogy a SZER adását sugározták az éterbe, vagy tájékoztatták egymást a rendőri radar ellenőrző pontok helyéről.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: jelentik a BM III/II Csoportfőnökségnek (BRFK)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 25-14-1982. A jelentésen kézzel írva az alábbi szöveg olvasható: „A III/5 osztály készítsen ismét jelentést a forgalmazás rendjéről. A BRFK ill. a III/II ellenőrizze milyen jogalapja van ennek a klubnak.”]

15. Az 1982. évi 9. számú Heves megyei Rendőrkapitányság Állambiztonsági Szerv jelentéséből, 1982. február 5.

1. hm-12-14. te-12-13

Lékai László bíboros, esztergomi érsek nem népszerű a papság között. Illetéktelen beleszólásai az egyházmegyék dolgaiba, meggondolatlan, előkészítetlen intézkedései miatt erőteljes tendencia kezd ellene kialakulni.

A Budapesten működő lelkészek körében észrevehető ellenszenv kezd áttérjedni a vidéki papságra is. Tekintélyének nem használt, hogy meggondolatlanul vizsgálatot rendelt el Bulányi ellen, melyből Bulányi került ki győztesen.

A bizottság — melynek tagjai között ott volt Vanyó László, Gál Ferenc, Rózsa Huba — azt akarta rábizonyítani Bulányira, hogy tanai nem egyeznek a hivatalos vatikáni tanokkal.

Bulányi „radikális egyházi szervezetet” vetített előre, mely abban az időben válna aktuálissá, amikor olyan kevés pap lesz, hogy a hívek magukat kormányozzák.

Írásban adott válaszainak összeállításából kitűnik, hogy nem egyedül készítette el, hanem hozzáértő szakemberek segítségével, akik jártasak a teológiában. Ezek a vizsgálóbizottság előtti viselkedésre is kioktatták. Arra, hogy tanrendszerére terelje a figyelmet, mert emiatt nem lehet elítélni. Bulányi „mindent visszavert”. A papi közvélemény nem egységes álláspontot képvisel az üggyel kapcsolatban.

Intézkedés:
Tájékoztatjuk a BM III/III-1 osztályt.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Heves megye 9-1-1982.]

16. Az 1982. évi 33. számú összefoglaló jelentésből, 1982. február 12.

5.

A Jehova Tanúi elnevezésű illegális vallási szekta f. hó 7-én D. Imréné kiskunfélegyházi lakásán összejövetelet tartott, mintegy 100 résztvevővel.
Ennek során a Vének Tanácsának 6 tagja tartott előadást az „Órtorony” című jehovista folyóirat egyik cikke alapján. Az előadók az ENSZ háborúellenes törekvéseinek kudarcát, az újabb világháború elkerülhetetlenségét hangoztatták. Ezzel hozták összefüggésbe a lengyelországi helyzetet is, amely véleményük szerint háborúhoz vezet.
Következtetéseiket úgy csoportosították, hogy azok hitelveiket erősítsék, a közeli világvége bekövetkezését valószínűsítsék.
A vezetők bátorították a szekta tagjait – főként a nőket – a további szervező munkára.
Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: - jelentik a BM III/III Csoportfőnökségnek
- a gyülekezet tevékenységét operatív úton tovább ellenőrzik.
(Bács-Kiskun megye)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 33-5-1982.]

17. Az 1982 évi 33. számú összefoglaló jelentésből, 1982. február 12.

13.

A budapesti iraki nagykövetség fedése alatt működő hírszerző rezidentúra tudomás aszerint Rahim Adzsima iraki kommunista vezető és felesége, valamint Talabani kurd vezető csoportjának több tagja Magyarországon tartózkodik.
Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III. Csoportfőnökséget.
(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 33-13-1982.]

18. A BRFK Állambiztonsági Szerve 1982. évi 18. számú jelentéséből, 1982. február 17.

2. HK

A Népi Szocialista Líbiai Arab Jamahirijy [Jamahiriyah] Budapesti Népi Irodája terjeszti Muammar al-Kaddáfi által írt „Zöld Könyv”-et. Tudomásunk szerint eddig a Bánki-, az Ybl- és a Könnyűipari Műszaki Főiskolák portáira szállítottak (gépkocsival) egy-egy tízkötetes csomagot. A csomagokhoz kísérő levelet készítettek, melyet Said Shenfir a tájékoztatásügyi osztály vezetője írt alá. A könyv Kaddáfi sajátos filozófiai fejtegetéseit tartalmazza a néphatalom, a szocializmus és a forradalmi bázis problémájáról. A filozófiai fejtegetés nélkülözi a marxizmust. Pl.: „A pártrendszer abortálja a demokráciát.” „Aki pártot alakít áruló!” „Nincs képviselő a nép helyett! A képviselőt csalás!”

Intézkedés:
A könyveket hivatalos kapcsolatunk segítségével begyűjtjük. Tájékoztatjuk a BM III/III-2. Osztályt.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], BRFK 18-2-1982.]

19. Az 1982. évi 39. számú összefoglaló jelentésből, 1982. február 22.

7.

A szerv adatai szerint Budapestre érkezett két iraki személy, akik a Magyarországon tartózkodó kurdok ellen megtorló akciót terveznek végrehajtani.

Az akciót úgy akarják beállítani, mintha azt az Iraki Kommunista Párt tagjai követték volna el. Egyelőre két „célszemélyűk” nevét ismerik.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés:

- ellenőrzik az információt;
- tájékoztatják a BM III/II Csoportfőnökséget;
- a két személy operatív úton biztosítják.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 39-7-1982.]

20. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 39. számú jelentéséből, 1982. február 24.

12. Tárgy: Iraki miniszter várható látogatása

Irak budapesti nagykövetségéről származó információ szerint Magyarországra látogat Sadon Shaker iraki belügyminiszter, aki tagja a Forradalmi Parancsnoki Tanácsnak és a Baath Párt legfelső vezetésének is. Korábban az Általános Hírszerző Parancsnokság vezetője volt.

Intézkedés: A III/II-9. Osztály tájékoztatja a III/I. Csoportfőnökséget, a III/II-4. Osztály pontosítja az információt.

Forrás: tmb.

Forrás minősítése: ellenőrzött

Információ: nem ellenőrzött

Keletkezési idő: 1982. február 23.

Érvényességi idő: 1982. április

Keletkezés szaka: bizalmas nyomozás

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/II. 39-12-1982.]

21. A III/III. Csoportfőnökség 1982. évi 29. számú jelentéséből, 1982. február 24.

2. HMB-12-12

A budapesti felsőoktatási intézmények hallgatói körében nyugtalanságot keltett, hogy késik a február 1-től érvényes új állami támogatási rendszer bevezetése. Feszültséget okoznak azok a hírek, hogy az ösztöndíj-keretösszegek csökkennek, a kollégiumi térítési díjak emelkednek.

A fentiek alapján többen megkérdőjelezzik az intézkedések életkörülmény-javító hatását.

Az információ forrása és tartalma megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: a feszültségcök felderítése után szignalizálnak az egyetemek párt- és állami vezetőinek, illetve a Művelődési Minisztériumnak.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/III. 29-2-1982.]

22. A BRFK Állambiztonsági Szerve 1982. évi 22. számú jelentéséből, 1982. február 26.

1. ATA

A VIDEOTON Elektronikai Vállalat székesfehérvári törzsgyára tárgyalásokat folytat az amerikai CONTROL DATA Corporation (CDC) ausztriai leányvállalatával, Cyber típusú számítógép vásárlása ügyében. A CDC képviselői a legutóbbi megbeszélésen tájékoztatták a VIDEOTON-t, hogy az USA Kereskedelmi Minisztériuma a CDC Export-Licenc irodának visszaadta a Cyber engedélyezési dossziét. Indokuk az volt, hogy a VIDEOTON „rendezetlen ügyei” (embargó kijátszó importok beszerzési csatornái), valamint amerikai nemzetbiztonsági szempontok miatt „nem lehet ilyen áru címzettje”. A Kereskedelmi Minisztérium megjegyzésében utalt arra, hogy amennyiben a magyar vállalat „rendezetlen ügyeit” felszámolja, felszólítja a CDC-t az engedélyeztetési eljárás ismételt beindítására.

Megjegyzés:

Előzmény szerepel az 1981. VIII. 31-i 146 sz. napi információs jelentésünkben.

Intézkedés:

A BM III/II-6. és BM III/II-9. Osztályt tájékoztatjuk.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], BRFK 22-1-1982.]

23. Az 1982. évi 46. számú összefoglaló jelentésből, 1982. március 3.

6.

Csizmadia Gábor budapesti lakost, a Bulányi-féle bázisközösség tagját, február 24-én előzetes letartóztatásba helyezték, sorkatonai szolgálat megtagadása miatt. A csoportosulásból nevezett a hetedik, aki – lelkiismereti okokra hivatkozva – megtagadja a katonai szolgálat teljesítését.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: a vizsgálatokhoz szükséges segítséget megadják az illetékes katonai ügyészségnek.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 46-6-1982.]

24. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 44. számú jelentéséből, 1982. március 4.

5. Tárgy: Rendkívüli esemény

1982. március 2-án a késő esti órákban a budapesti iraki nagykövetség rendőri védelmet kért a Külügyminisztériumtól, mivel ismeretlen telefonálók a követség felrobbantásával fenyegetőztek. Az objektum biztosítását a rendőri szervek végrehajtották, amely jelenleg is tart.

Az eset kiváltó oka az volt, hogy az iraki nagykövetség gépkocsijával rendelkező arab személy 2-án 19,30 órakor az Abbáziánál erőszakkal a követség épületébe hurcolta Ahmed Selman Talal kommunista iraki állampolgárt, aki az MSZMP KB. Külügyi Osztályának hozzájárulásával kapott Magyarországon letelepedési engedélyt.

A.S.T. kb. egy hónappal ezelőtt az Abbáziánál politikai ügyben összevitakozott az iraki konzullal, aki megfenyegette őt, hogy viselkedésének súlyos következményei lesznek.

Ismereteink szerint A.S.T. jelenleg is az iraki nagykövetség fogja.

Intézkedés: Az ügygel kapcsolatban a belügyi és rendőri szervek a szükséges intézkedést megtették.

Az anyagból központi tájékoztató készült.

Forrás: BM. főügyelet

Forrás minősítése: ellenőrzött

Információ: ellenőrzött

Keletkezési idő: 1982. március 2-3.
Érvényességi idő: folyamatos
Keletkezés szaka: bizalmas nyomozás

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, III/II. 44-5-1982.]

25. Az 1982 évi 48. számú összefoglaló jelentésből, 1982. március 5.

8.

Bulányi György szamizdazként terjesztett, egyházi témájú írásának egy példánya eljutott Lékai László bíboroshoz is. Lékai az írást felháborítósnak tartja és Bulányi felelősségre vonását tervezi.

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: intézkednek a Bulányival folytatandó beszélgetés tartalmának mielőbbi megismerésére és a személyét elmarasztaló álláspontterjesztésére.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 48-8-1982.]

26. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 47. számú jelentéséből, 1982. március 10.

4. Tárgy: Iraki állampolgár fogva tartása

Előzmény: III/II. Csf. 1982. 03. 04-i 44/5. sz. NOIJ.

Talal Ahmed Salmant, akit 1982. március 2-a óta az iraki nagykövetség épületében fogva tartottak, 1982. március 5-én délután 15.00 órakor — miután a KÜM-ben az iraki ügyvivőt felszólították — a Külügyminisztérium és a Belügyminisztérium illetékeseiből álló bizottság a külképviselet épületében átvette, majd orvosi vizsgálatra szállította.

Megállapítást nyert, hogy Salmant tetteleg bántalmazták, de súlyosabb sérülést nem szenvedett.

Az orvosi vizsgálatot követően meghallgatták Salmant, aki részletesen elmondta elrablásának, fogva tartásának, kihallgatásának körülményeit. Ebből megállapítást nyert, hogy az irakiak Salmant az IKP-ról, kommunista múltjáról, jelenlegi tevékenységéről, pártmegbízatusairól, kapcsolatairól és az IKP egyes tagjairól faggatták. Állítása szerint nem szolgáltatott ki adatokat az irakiaknak.

Meghallgatása után Salman családjával együtt állandó letelepedési helyére — Keszthelyre — utazott.

Intézkedés: A III/II-4. Osztály intézkedett az iraki követségi objektumok fokozott rendőri biztosítására, a kiszabadulás híreinek gyors elterjesztésére az irakiak körében, valamint összefoglaló jelentést készítenek az eseményről.

A III/II-9. Osztály tájékoztatót készített a párt és a kormány illetékes vezetői számára, valamint az információt felhasználta a központi tájékoztatóhoz.

Forrás: operatív tisztt

Forrás minősítése: ellenőrzött

Információ: ellenőrzött

Keletkezési idő: 1982. március 6.

Érvényességi idő: 1982. március 5.

Keletkezés szaka: bizalmas nyomozás

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, III/II. 47-4-1982.]

27. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 47. számú jelentéséből, 1982. március 10.

5. Tárgy: A baathista diákok tájékoztatása Salman fogva tartásáról

Március 4-én összehívták a baathista diákokat, aspiránsokat és arról tájékoztatták őket, hogy Salmant, mint a követséget megtámadó csoportok vezetőjét a kapunál támadt verekedés során rántották be a képviselőre. Közölték továbbá, hogy Salmant Irakba szállítják, ahol felelősségre vonják.

A párttagokat utasították, hogy az ügyről csak a tájékoztatás alapján nyilatkozhatnak.

Al-Janabi ügyvivő bizalmasan közölte, hogy március 5-én a magyar Külügyminisztériumban „nagyon kínos helyzetben volt”, s ezért kellett beleegyeznie Salman szabadon bocsátásába.

Intézkedés: -

Forrás: tmb.

Forrás minősítése: ellenőrzött

Információ: ellenőrzött

Keletkezési idő: 1982. március 8.

Érvényességi idő: 1982. március

Keletkezés szaka: bizalmas nyomozás

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/II. 47-5-1982.]

28. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 47. számú jelentéséből, 1982. március 10.

6. Tárgy: iraki csoport magyarországi tevékenysége

A budapesti iraki nagykövetség rendelkezésére áll egy kb. 25 fős brigád, amelynek célja a „politikai ellenzék” megfélemlítése. A brigád tagjai hazánkba beutazó és különböző jogcímenek itt-tartózkodó iraki állampolgárok. A brigád tagjai az arabok által látogatott szórakozóhelyeket kisebb csoportokban felkeresik és a rendszer ellenségeit provokálják, megverik. Több, IBUSZ-lakásban élő, irakit megtámadtak, megverték és házkutatást tartottak. Ellenfeleiket minden esetben halálosan megfenyegetik, ha az eseményt jelenteni merik a rendőrségnek

Az információ forrása megbízható, ellenőrzött, tartalma nem ellenőrzött.

Intézkedés: Megkísérik a brigád tagjainak felderítését.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/II. 47-6-1982.]

29. Az 1982. évi 52. számú összefoglaló jelentésből, 1982. március 11.

6.

Bulányi György ismételtelen nem jelent meg a Lékai László bíboros vezette bizottság előtt, hanem írt egy levelet, amelyben közölte, hogy ő és hívei nem mondanak le eddigi tevékenységük folytatásáról és elveik írásbeli terjesztéséről. Továbbra is elutasítják a katonai szolgálatot, és erről vallott felfogásukat semmilyen erőszak hatására nem adják fel.

Az információ forrása és tartalma megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: operatív úton segítik és befolyásolják a folyamatban levő egyházkormányzati eljárást.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentés 52-6-1982.]

30. Az 1982. évi 55. számú összefoglaló jelentésből, 1982. március 16.

7.

Az 1848-49-es emlékhelyeken szervezett március 15-i ünnepek mind a fővárosban, mind a vidéki városokban rendben lezajlottak. A rendezvények helyszínén, azok lezajlása idején rendkívüli esemény nem történt, rendőri beavatkozás nem vált szükségessé.

Március 15-én 11 és 13 óra között a Petőfi-szobornál, általában 4-500 főnyi tömeg tartózkodott. 4-5 fiatal – köztük gyerekek is – elszavalták a Nemzeti Dalt, amelynek refrénjébe a jelenlévők is bekapcsolódtak. Többször elénekelték a Szózatot és elhangzott a „székely himnusz” is. A kezdeményezők és céljaik felderítésére az intézkedések folyamatban vannak.

Az ún. „háziqgyetem” soros hétfői foglalkozása 30-35 fő jelenlétében az esti órákban a szokott módon lezajlott. Az ünnepekkel kapcsolatban még utalások sem hangzottak el.

A sajtóban meghirdetett – de technikai okokra hivatkozva elhalasztott – Hobo koncertre néhány csoportban érkeztek a fiatalok a BME „E” Klubjába. Az udvarias felvilágosítás után, a helyzetet tudomásul véve, a fiatalok rendben eltávoztak.

A további rendezvények biztosítását – a jóváhagyott intézkedési terv alapján – folytatják. (III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 55-7-1982.]

31. Az 1982. évi 57. számú összefoglaló jelentésből, 1982. március 18.

10.

Fónay Jenő (F-dossziés) Lázláng címen megírta visszaemlékezéseit az ellenforradalomról és az utána következő időszakról. Az előszót dr. K. [Krassó] György írta.

Fónay a kézirat egy példányát tavaly átadta a Magvető Könyvkiadónak, de az a kiadást megtagadta. Nevezett ezután a kézirat 1-1 példányát – ismeretlen módon – kijuttatta Svájcba és az NSZK-ba. Azt tervezi, hogy visszaemlékezéseit – mivel eddig nem talált rá kiadót – samizdatként fogja terjeszteni.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés:

- tájékoztatják a BRFK áb szervét;
- tájékoztató jelentést készítenek.

(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentés 57-10-1982.]

32. A III/I. Csoportfőnökség 1982. évi 56. számú jelentéséből, 1982. március 19.

3.

A Külügyminisztérium Műszaki Osztálya az utóbbi időben több olyan elektronikus alkatrész beszerzését kérte kölni külképviseletünktől, amelyek embargós listán vannak. Az egyik ilyen rendelés során az Enatechnik cég düsseldorfi irodája közölte, hogy a megrendelt alkatrészek a szocialista országokba nem szállíthatók, így nincs módjuk azokat eladni a nagykövetségeknek sem.

A rendelést végül személyes átvétel, készpénzfizetés és név nélküli számla kiállítása mellett teljesítették.

Intézkedés:

Tájékoztatjuk a BM III/II. Csoportfőnökséget.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, III/I. 56-3-1982.]

33. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 57. számú jelentéséből, 1982. március 24.

4. Tárgy: Budapesti zsidók körök várható tiltakozása

Héber Imrét a MIOK elnökét és dr. Salgó László főrabbit többen tiltakozásra szólították fel levélben, mert a Katona József Színház műsorán lévő „Komédiások” c. színmű a budapesti zsidók körében nyugtalanságot és felháborodást keltett (antiszemita jellegűnek tartják a szövegben előforduló több kijelentést).

Intézkedés: A III/II-9. Osztály tájékoztatja a III/III. csoportfőnökséget.

Forrás: tmb.

Forrás minősítése: nem ellenőrzött

Információ: nem ellenőrzött

Keletkezési idő: 1982. március 22.

Érvényességi idő: folyamatos

Keletkezés szaka: szűrő-kutató munka

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/II. 57-4-1982.]

34. A III/II. Csoportfőnökség 1982. évi 58. számú jelentéséből, 1982. március 25.

3. Tárgy: Iraki diplomata véleménye

A budapesti iraki nagykövetség válaszjegyzékben tájékoztatást vár a Külügyminisztériumtól, a magyar szervek Talal Ahmed Salmannal szembeni intézkedéseiről.

A nagykövet szerint a problémák alapvetően nem a Magyarországon tartózkodó iraki kommunistákkal vannak, mivel sokat tudnak szervezetükről és a vezetőket is ismerik. Fő gondot a kétes egzisztenciájú turisták, az Európában csellengő irakiak jelentik, akik magukat kommunistának kiadva szidalmazzák az iraki rendszert és az elnököt.

Intézkedés:

Forrás: tmb.

Forrás minősítése: ellenőrzött

Információ: nem ellenőrzött

Keletkezési idő: 1982. március 21.

Érvényességi idő: folyamatos

Keletkezés szaka: bizalmas nyomozás

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], III/II. 58-3-1982.]

Jelentések tükrében

A Napi Operatív Információs Jelentéseket (NOIJ) 1979. január 2. és 1990. január 12. között készítették a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei, a III/I. (Hírszerző), III/II. (Kémelhárító), III/III. (Belső reakció elhárító), III/IV. (Katonai elhárító) Csoportfőnökségek, a postai küldemények ellenőrzését ellátó III/3. osztály és esetenként a szocialista tömb más elhárító szervezetei. Híryanagyaikat a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkárságai Osztályának küldték meg (1983. második felétől ez Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság néven működött). A beérkezett alapjelentésekből itt állították össze a főcsoportfőnökség összefoglalóját. Ezek az információs anyagok a belügyi vezetés tájékoztatását látták el.

Az ún. összefoglaló jelentések végén zárójelben a jelentést küldő szervezet megjelölése található. Több alkalommal szerepel az egyes híryanagok előtt különböző kódjelzés, amely az információ megszerzésének módját jelölte (HMB: titkos megbízott, HMT: titkos munkatárs, HK: hivatalos kapcsolat, ASZA: állambiztonsági tisztek megállapításai, értesülései, TA: telefonlehallgatás, K/3: postai küldemények operatív ellenőrzése).

Válogatásainkban nem feltétlenül a teljes napi jelentést, hanem annak csak bizonyos pontjait közöljük. Nem a nyilvánosság szándékával szervezett események, magánbeszélgetések szereplőinek nevét monogramjukkal helyettesítjük.

A jelentések – elvileg legalábbis – egységes szempontrendszer alapján készültek, így megtudhatjuk belőlük, hogy az állambiztonság figyelme kikre és mire terjedt ki, az ország életének milyen momentumait tartotta fontosnak feljegyezni. Így néztek ki a nyolcvanas évek állambiztonsági tükrében. Ám a dokumentumok meglehetősen korlátozott horizontja arra is figyelmeztet, hogy azok inkább szólnak a nyolcvanas évekbeli politikai rendőrségről, mint magáról „az” évtizedről. Mindenesetre arra kiválóan alkalmasak, hogy a nyolcvanas éveket át- és megélők összehasonlíthassák: saját tapasztalataik mennyiben tértek el a hatalométól.

Müller Rolf

Májusban – titokban

A magyar állambiztonság információi a csernobili atomszerencsétlenség után

Ha az 1986-os év történéseit akarjuk lajstromba venni, akkor a korszakkal foglalatostkodóknak elsőként a Duna Kör szervezte felvonulás, a Tiszatáj-ügy és az 1956-os forradalom és szabadságharc 30. évfordulója elevenedik meg. Ám, az ellenzéki köztörténet e mérföldköveinek jelentőségét nem kibővítve, minden bizonnyal két egészen más esemény volt az, mely ez idő tájt leginkább foglalkoztatta az ország lakosságát: az egyik a magyar labdarúgó válogatott mexikói (le)szereplése, a másik, amely tragikus következményei miatt leginkább kiemelkedik a felsoroltak közül, a csernobili atomerőműben bekövetkezett robbanás április 26-án.

Napjainkban, amikor közelmúltunk állomásai a történeti megismeréstől vezérelve kerülnek újra reflektorfénybe, a kutatók, az érdeklődők számára a szocialista rendszer állami- és pártszerveinek iratai elsődleges forrásnak számítanak. Hosszan sorolhatnánk a csernobili katasztrófával kapcsolatos dokumentumokat: a külügyi rejtjeltáviratokat, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának a közhangulatról (is) informáló jelentéseit, a Politikai Bizottságnak szánt tájékoztatókat. Ugyanakkor ezek ismeretében jogosan merülhet fel a kérdés, hogy az említett információs anyagokon túl, vajon milyen, a katasztrófával kapcsolatos *állambiztonsági jelentések* landoltak az „illetékes elvtársak” asztalán. A kérdés valóban jogos, de teljesítése korántsem egyszerű. Igaz, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára a rendszerváltozást megelőző korszak belügyminisztériumi/állambiztonsági szerveinek iratai között számos olyan dokumentumot őriz, amely a politikai felső vezetés tájékoztatására készült, azonban az adott, 1986-os év ilyen jellegű iratai vagy teljes egészében hiányoznak, vagy csak nagyon hiányosan állnak rendelkezésünkre. A Levéltár

őrzésében homogén, „sértetlen” forrásanyagként jelenleg csak az ún. *Napi Operatív Információs Jelentések* (NOIJ) találhatóak, amelyek a Belügyminisztérium „információéhségének” kielégítését látták el.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a BM vezérkar érdeklődésére számot tartó, első Csernobillal kapcsolatos információ jó pár nappal az események után, május 4-én keletkezett, majd ezt követően e hónapban még számos jelentés futott be a „belügyi hírközpontba”. Az információs mechanizmus csúcsán lévők ezekben nem ritkán csak csekély „operatív értékkel bíró” anyaggal találkoztak, mint például egyes nyugati országok importkorlátozó lépései, vagy éppen a kijevi magyar kolónia, az ott tanuló magyar egyetemisták helyzete. Máskor azonban a balesettel kapcsolatos véleménynyilvánítások (kisebb közösségekben elhangzott beszélgetések, utcai feliratok, röplapok) kerültek a válogatásba, amelyek közül nem egy az atomenergia potenciális veszélyeit, illetve a nukleáris katasztrófa következményeit a nyílt rendszerkritikával kapcsolta össze. Megint más értékkel bírhatott a kémelhárítás berkeiből származó azon információ, amely – a lakosságot nyugtatgató *Népszabadsággal* ellentétben – szembesítette „olvasóközönségét” a megdöbbentően magas sugárszennyezettségi adatokkal. S természetesen ezekben a napokban fokozott figyelem kísérte a paksi atomerőmű működéséről, illetve a kiemelt fontosságú „objektum” környezetében élők hangulatáról szóló híreket.

A naponta összeválogatott állambiztonsági jelentéscsokrok itt közölt szálai keletkezésük körülményeiből adódóan sajátos módon gazdagíthatják 1986 köztörténetét, annak tudományos feldolgozását, de sokkal inkább a magát – sokszor jelentéktelen – információk iparszerű termelésével igazoló állambiztonsági szerv megismerését segítik elő.

Az összefoglalókat a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságának fejlődés papírjára gépelték, azokat minden esetben Harangozó Szilveszter rendőr altábornagy, miniszterhelyettes, illetve Vagyoczký Béla rendőr ezredes, titkárságvezető látta el aláírásával. A dokumentumok „Szigorúan titkos! Különösen fontos!” minősítésüket elveszítették, azonban a jelentésekben szereplő személyek esetében – mivel nem közszereplőkről van szó – úgy döntöttem, hogy teljes nevüket monogramjukkal helyettesítem. Az egyes források előtt a napi összefoglaló jelentésben kapott sorszámuk, utánuk zárójelben az információt szolgáltató állambiztonsági szerv rövidítése található.

Dokumentumok:

1. Az 1986. évi 85. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 4.

5. A budapesti olasz nagykövetség titkársága április 30-án a Polgári Védelem ügyeletének telefonszámát kérte a MNVK [Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnöksége] Külügyi Osztályától. Indoklasként azt közölte a hívó, hogy a nagykövet a szovjetunióbeli reaktorkatasztrófa kapcsán a magyarországi sugárhelyzetről kíván felvilágosítást kérni. Vezetői utasítására az olasz nagykövetség titkárságával azt közölték, hogy a szovjet nagykövetséghez forduljanak felvilágosításért, mivel a katasztrófa a Szovjetunióban történt.

Intézkedés: tájékoztatták a Polgári Védelem törzsparancsnokát, aki mindennemű információszolgáltatás elől a jövőben is elzárkózik.

(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOIJ, Összefoglaló jelentések 85 – 5 – 1986.]

2. Az 1986 évi 86. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 5.

7. Hivatalos kapcsolattól kapott tájékoztatás szerint a csernobili atomerőmű-balesetet követően f. hó. 1-én Ungvár irányából sugárfertőzött felhőzet érkezett Magyarországra

légterébe, amely 2-án Jászberény – Szolnok – Paks irányában áthaladt az országon, elérve az 5000 mB/m³ sugárszintet (az elfogadott érték 250 mB/m³). A légköri viszonyok alapján a következő felhősáv f. hó. 4-5-én halad át az országon; várható sugárszintje 2000 mB/m³ lesz.

Az információ ellenőrzött.

Megjegyzés: A PVOP [Polgári Védelem Országos Parancsnoksága] közreműködésével a záhonyi MÁV állomáson folyamatosan ellenőrzik a Szovjetunióból érkező vagonokat. A mért adatok védelme érdekében az egyes ellenőrző pontok közötti rádió-forgalmazást megszigorították.

(III/II)

8. Ausztria, Svédország és az NSZK hatóságai tilalmi listára tették a Magyarországról származó élelmiszer-termékeket: a különböző primőr szállítmányokat a határról visszafordítják.

Más árú esetében az NSZK határállomásai mérik a gépkocsik sugárszennyezettségét, és ha az magasabb a megengedettnél a járműveket lemossák, ha utána is nagyobb a megengedettnél, akkor a szerelvényeket visszaküldik.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a párt illetékes vezetőit.

(III/II)

9. Az osztrák állami szervek f. hó 2-től megtiltották minden vasúti szállítmány átvételét, mely a Szovjetunióból tengelyátrakással, ill. Záhonyban átrakott áruval érkezik. A fenti időpont óta 380 vagon árú rekedt hazánkban. A MÁV illetékes vezetői a szükséges intézkedéseket megtették.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a párt illetékes vezetőit.

(III/II)

11. A csernobili atomerőműben bekövetkezett baleset miatt Pakson és a környező falvakban a tömegkommunikációs eszközökön keresztül elhangzott kedvező információk ellenére rendkívül feszült a közhangulat. Operatív és hivatalos kapcsolatok állítása szerint a lakosság körében megingott a bizalom a – más típusú és biztonságosabb – paksi atomerőmű üzemeltetése iránt.

Intézkedés: folyamatosan figyelemmel kísérik a fejleményeket.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 86-7-1986., 86-8-1986., 86-9-1986., 86-11-1986.]

3. Az 1986. évi 87. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 6.

4. A csernobili atomerőműben bekövetkezett balesettel összefüggésben, a kijevei magyar kolóniával kapcsolatban az alábbi információk keletkeztek:

- körükben nyugtalanságot keltett, hogy a MALÉV-képviselő – állítólagos szakmai elfoglaltságra hivatkozva – május 4-én családjával együtt, váratlanul hazautazott;
- az ösztöndíjasok közül csak négyen tartózkodnak Kijevben (a többiek Magyarországon maradtak a május 1-i ünnepi szünetet követően, illetve időközben hazautaztak), a főkonzul május 5-re szervezte meg összehasonlító sugárellenőrzésüket.

Az információ ellenőrzött.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 87-4-1986.]

4. Az 1986. évi 88. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 7.

7. A Kijevben tanuló magyar diákok közül nyolcan bejelentették a Művelődési Minisztériumban, hogy nem hajlandók visszatérni tanulmányaik folytatására. Hírek terjedtek el, amelyek szerint a csernobili szerencsétlenséget követően hazatértek közül két fiatal a KFKI-ban [Központi Fizikai Kutatóintézet] megvizsgálták, és jelentős sugárterheltséget állapítottak meg náluk.

Az információ forrása ellenőrzött;
tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: az információt felhasználják a tájékoztató munkában.
(III/III)

8. A budapesti brit nagykövetség sugárfertőzési vizsgálat céljából f. hó 5-én zöldség-, tej- és ivóvízmintákat küldött Londonba.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/I Csoportfőnökséget.
(III/III)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 88-7-1986., 88-8-1986.]

5. Az 1986. évi 91. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 12.

6. A BM III/IV Csoportfőnökség f. hó 8-án jelentette, hogy K. ZS., a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola hallgatója társai előtt azt állította, hogy a csernobili szerencsétlenséggel kapcsolatban a magyar hírközlő szervek hazudnak, a SZER [Szabad Európa Rádió] viszont valódi adatokat közölt.

Újabb információ szerint a főiskola három másik hallgatója is hasonló kijelentéseket tett társai körében.

Az információ forrása ellenőrzött;
tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: kijelentéseket dokumentálják, és tájékoztatják a főiskola parancsnokát.
(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 91-6-1986.]

6. Az 1986. évi 93. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 14.

5. A szerv munkatársa f. hó 13-án személyesen tapasztalta, hogy a Budapest, V. Március 15-e téren lévő nyilvános illemhely oldalán, jól látható kb. 20-25 cm-es piros betűkkel festve Csernobil=(halálfej rajza) szöveg olvasható.

Intézkedés: tájékoztatták a BRFK áb [állambiztonsági] szervét.
(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 93-5-1986.]

7. Az 1986. évi 95. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 16.

11. K. L. hadnagy, 26 éves, MSZMP-tag, a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola egyik technikai tanszékének tanára április 28-án, egy foglalkozáson, 20 hallgató előtt kijelentette, hogy a csernobili katasztrófát követő magyar sajtóregagálás „az elavult Kádár János-féle öreg politika következménye, amin csak annak változtatásával lehetne segíteni...”, a Kádár-féle politika a 60-as években még jó volt, de ma már nem”.

Kijelentései alátámasztására egyéb példákat is felhozott, így a Bős-Nagymarosi Vízlépcső megépítésének kérdését.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: a kijelentéseket dokumentálják, és tájékoztatják a főiskola parancsnokát.
(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 95-11-1986.]

8. Az 1986. évi 96. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 19.

6. A BRFK áb szervének jelentése szerint folyó hó. 15-én a reggeli órákban 2 db, eltérő szövegű, kézzel írt röpcédulát találtak a metró Árpád-hídi végállomásán. Az ismeretlen elkövető – a csernobili katasztrófa kapcsán – mindkét irományban szélsőségesen ellenséges hangnemben támadja a magyar és a szovjet állami és pártvezetést.

A röpcédulát a metró dolgozói beszolgáltatták.

Intézkedés: - elvégzik az irattári ellenőrzést, a szakértői vizsgálatokat;
- az ismeretlen elkövető felderítéséhez szükséges adatgyűjtést megkezdték.

(III/III)

7. A BM III/IV Csoportfőnökség egyik titkos megbízottjától származó, egyoldalú, nem ellenőrzött információ szerint a Paksi Atomerőműben f. hó 12-én benzinnel mostak le beépítendő alkatrészeket, ennek során nagy mennyiségű mosóbenzin került a lefolyónyílásba, s ezáltal robbanásveszélyes helyzet jött létre. Az atomerőmű vezetése a mosóbenzint eltávolította, de a felelősök megállapítására nem intézkedtek.

Intézkedés: tájékoztatják a Tolna megyei RFK áb szervét.

(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 96-6-1986., 96-7-1986.]

9. Az 1986. évi 101. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 26.

12. A csernobili baleset miatt Kijevből hazatért magyar egyetemi és főiskolai hallgatók ügyében a Művelődési Minisztérium a következőket javasolta:

- akik részére a sugárzást mérő szakemberek az itthon maradást ajánlják, azok maradjanak itthon;

- a többiek térjenek vissza tanulmányaik folytatására, a vizsgák letételére;

- amennyiben a jelenlegi visszatérést nem vállalnák, tanácsolják a kinti oktatási intézményekkel elintézni őszi utóvizsgázás lehetőségét, vagy az évkihagyást.

Az illetékes szervek döntése alapján a hallgatóknak vissza kell térniük Kijevbe tanulmányaik folytatására.

Az információ ellenőrzött.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 101-12-1986.]

10. Az 1986. évi 102. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 27.

4. A BRFK áb szervének jelentése szerint f. hó 25-én, a késő esti órákban 20 db, írógéppel írt, ellenséges röplapot találtak a Dob u. 27. szám alatti lakóház levélszekrényében, valamint a ház előtt lévő nyilvános telefonfülkében.

A magyar nyelvű röplapok szerzője – mint osztrák környezetvédő – felhívja a figyelmet az atomerőművekben rejlő potenciális veszélyre, majd így fejezi be a röplapot: „A csernobili katasztrófa láttán mi osztrákok, férfiak és a nők arra kérjük Önöket, szomszédainkat, hogy ismételten foglalkozzanak a környezetvédelem kérdésével, utasítsák el az atomenergia bármiféle felhasználását, meglévő és kiszámíthatatlan veszélye miatt!”

Intézkedés: - végrehatják az irattári ellenőrzést;
- elvégzik a szakértői vizsgálatokat;
- jogi véleményezést készítenek.

(III/III)

Megjegyzés: A BM III/3 Osztály jelentette, hogy a budapesti postaládák ürítése során 33 db ugyanilyen röpcédula került a birtokukba.

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 102-4-1986.]

11. Az 1986. évi 103. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 28.

8. A szerv kapcsolata f. hó 20-án egyoldalas, írógéppel írt röplapot talált a budapesti lakása levélszekrényében. Az iromány, amelynek címe: „Nyilatkozat a szovjet nukleáris balesetről” a fejlett tőkés országok vezetőinek tokiói nyilatkozatát tartalmazza, amelyben élesen elítéli a Szovjetuniót, amiért a csernobili katasztrófát követően nem adta meg a szükséges tájékoztatást.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BRFK áb szervét.

(III/IV)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 103-8-1986.]

12. Az 1986. évi 104. számú összefoglaló jelentésből, 1986. május 29.

11. F. hó 26-án a déli órákban a Budapest, V. kerületi Vörösmarty téren röplapokat osztogatott egy kb. 25 év körüli szőke, hosszúhajú nő. A magyar nyelven írt, nyomdai eljárással készült kb. 15x10 cm nagyságú iromány a csernobili atomerőmű robbanásával és annak hatásával kapcsolatos felhívást tartalmaz. Az anyag szövegezése és külleme arra utal, hogy azt Ausztriában készítették.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: tájékoztatják a BM III/III Csoportfőnökséget.

(III/II)

[ÁBTL 2. 7. 1. NOI], Összefoglaló jelentések, 104-11-1986.]

Térképhamisítás vagy titkosítás?

Kartenverfälschung als Folge übergrosser Geheimhaltung? Eine Annäherung an das Thema Einflussnahme der Staatssicherheit als das Kartenwesen der DDR. Referate der Tagung der BstU vom 08-09.03.2001 in Berlin. Hrsg. Dagmar Unverhau. Münster, LIT Verl., 2003. 302 p. (A kötet angol nyelvű kiadása 2006-ban ugyanott jelent meg.)

Az állambiztonság és a térképkészítés összefüggését tárgyaló, témaválasztását illetően hézagpótló kötet a 2001-ben Berlinben megrendezett konferencia tanulmányait teszi közzé. Amint a német megjelenést követő angol nyelvű kiadás is mutatja, a kelet-német állambiztonsági szerveknek a térképszerkesztésre gyakorolt befolyása nemcsak a kartográfia művelőinek, de más, az állampárti diktatúrák iránt érdeklődő szakembereknek a figyelmére is számot tarthat.

A térképpel való ábrázolás problémáját megalapozza, hogy a háromdimenziós világ kétdimenziós leképezése szükségszerűen együtt jár a valóság torzításával. Mark Monmonier megállapítása szerint: „A térképpel hazudni nem csak könnyű, de szükséges is. Ahhoz, hogy a háromdimenziós világ összetett voltát sima papíron vagy képernyőn ábrázoljuk, a térképnek szükségszerűen torzítania kell a valóságot. [...] Hogy a valóság célszerű és hű képét közvetítse, kisebb valótlanosságokat kell tartalmaznia”. (Eins zu Million. Die Tricks und Lügen der Kartographen. 1996: 13) Monmonier megállapításával összhangban a konferenciakötet szerkesztője, Dagmar Unverhau azt hangsúlyozza, hogy komolytalanná tenné a kutatási témát az olyan interpretáció, amely azt az egykori Német Demokratikus Köztársaság Állambiztonsági Minisztériuma által elkövetett térképhamisításokra korlátozná. Ehelyett tágabb perspektívájú, több eredményt ígérő megközelítési módot ajánl: a Stasi térképkészítésre gyakorolt befolyásának körüljárását és megvilágítását ígéri. A történeti perspektívát érvényesítő bevezető tanulmányban Pápay Gyula, a rostocki egyetem professzora politika és térképészet mindenkor szoros kapcsolatára hívja fel a figyelmet. A térkép ugyanis a világ modellezésével járul hozzá annak uralmához, dokumentálva bizonyos területek birtoklását; ennél fogva nem csupán topográfiai, de hadi és gazdasági jelentőséggel is bír.

A tulajdonosi érzület jelentkezése ambivalens módon hatott a térképkészítésre. A térképek egyfelől a hatalom és birtoklás büszke tényét rögzítik; a tulajdon féltése ugyanakkor bezárkózást indukál, melynek következtében az atlasz készíttetője kerülni igyekszik, hogy útba igazítsa az ellenséges szándékkal, vagy területi igényekkel fellépő idegeneket, adott történeti helyzetben az országot elhagyni szándékozó állampolgárokat. A szocialista tábor országaiban a térképkészítést a biztonsági doktrína határozta meg, amely a topográfiai részletek és a térképen alkalmazott koordináta-rendszer titkosításához vezetett. A Szovjetuniót ábrázoló térképek például más kartográfiai rendszerekkel inkompatibilis földrajzi hálózatot használtak, melynek alapja a Kraszovszkij-féle ellipszoid volt. A térképek Gauss-Krüger szögtartó hengervetületben, a Szovjetunióban kidolgozott jelkulccsal készültek. A másik lényeges eltérés az volt, hogy a tengerszint feletti magasságot nem az Adria, hanem a Balti tenger szintjétől számították — ez utóbbi tény önmagában véve is 67,47 cm eltérést eredményez.

A „nagy testvér” hasonló gyakorlatot várt el a Német Demokratikus Köztársaságtól, mint a Varsói Szerződés legnyugatabbra fekvő tagállamától. A fokozott biztonságra törekvés eredményeként a földméréssel és a kartográfiával kapcsolatos ügyeket az egykori kelet-német államban az Állambiztonsági Minisztérium VII. Főcsoportfőnökségének felügyelete alá helyezték.

A térképhamisítás gyökerei az NDK-ban a két német állam megalakítását követő évekre nyúlnak vissza. A nyugati irányú elvándorlás megakadályozásával kapcsolatban — a tájékozódás megnehezítése céljából — már 1952-ben meghamisították a Német Szövetségi Köztársasággal szomszédos „belnémet” határ vonalát, valamint a határ vidékének topográfiai jellemzőit.

Az 1958-as moszkvai megbeszélésen a nagy léptékű és katonai célra alkalmas térképek titkosítása okán Manfred Pateisat, az NDK földmérésügyi és térképészeti képviselője civil felhasználásra szánt, ún. „második” térkép megalkotását javasolta. 1963 novemberének végén, a szovjet Geodéziai és Kartográfiai Főcsoportfőnökség pártfogása alatt kezdődtek meg a „népgazdasági” célú térképek megszerkesztésének munkálatai. Az 1964 májusának végén megrendezett tanácskozáson a Szovjetunió katonai térképészeti szolgálatának vezetője, Kudriavcev vezérőrnagy a légi felvételekre hivatkozva a topográfiai részletek titkosítása helyett a koordinátarendszer titkosítása mellett tette le voksát. A következő javaslatokat fogalmazta meg ezzel kapcsolatban:

- minden szocialista országnak saját koordinátarendszere legyen,
- egyazon országon belül egymással párhuzamosan többféle rendszer létezzen (önkéntesen felvett pontokkal, koordinátabeli eltérésekkel kombinálva),
- a hadászati és geodéziai területen használt térképek koordinátarendszerét titkossá kell minősíteni,
- minden más, annak megfelelő koordinátarendszerben készült térképet ki kell vonni a forgalomból.

Ezek a javaslatok képezték a szocialista államok geodéziai szolgálatai számára 1965 szeptemberében Moszkvában megrendezett tanácskozás tárgyát. Mintegy két hétre rá, 1965. október 13-án az NDK Nemzeti Védelmi Tanácsa már arról határozott, hogy topográfiai és kartográfiai tevékenységet kizárólag a fegyveres szervezetek alárendeltségébe tartozó intézmények folytathatnak. Ezzel egy időben úgy a kereskedelemből, mind a felhasználóktól bevonták a korábban forgalmazott térképeket. Helyette új, „népgazdasági célú” felhasználásra szánt atlaszokat nyomtattak. Roland Lucht, a kötet egyik alapvető fontosságú tanulmányának szerzője megkísérelte az „új típusú” térképeken végrehajtott változtatások rendszerbe foglalását. A topográfiai „fedésre” irányuló tevékenység legfontosabb eszközeiként a következőket említi:

- a domborzati viszonyok, háromszögelési pontok, úthálózatok „átszabása”,
- az ábrázolások egyszerűsítése és redukálása, pl. úthálózat és vasútvonalak és települések esetében,
- némely településekre, trigonometrikus pontokra, hidakra, utakra és vasútvonalakra vonatkozó térképjel törlése,
- az ábrázolt elemek átminősítése, pl. csemeteerdő sűrű erdőként, főútvonal alsóbbrendű útként való jelölése, települések méretének megváltoztatása, ipari objektumok településként, nagyobb épületkomplexumok (kaszárnnyák) egyedülálló épületként való feltüntetése,
- más „szabadon kitalált” megoldások: pl. fontos objektumok, útvonalak helyett vízfelület, erdőcsoport feltüntetése.

A felsorolt változtatások önmagukban is túllépik a szükségszerű torzítás mértékét, összességükben pedig számottevő pontatlanságot (+/- 3 km) eredményeznek. A konferenciakötet szerkesztőinek árnyalt gondolkodásmódját dicséri, hogy — összhangban a kötet címével — nem démonizálják a térképhamisítást, hanem azt a hidegháború, a túlzott mértékű titoktartás és a biztonsági szempontokon alapuló mentalitás következményeként értelmezik.